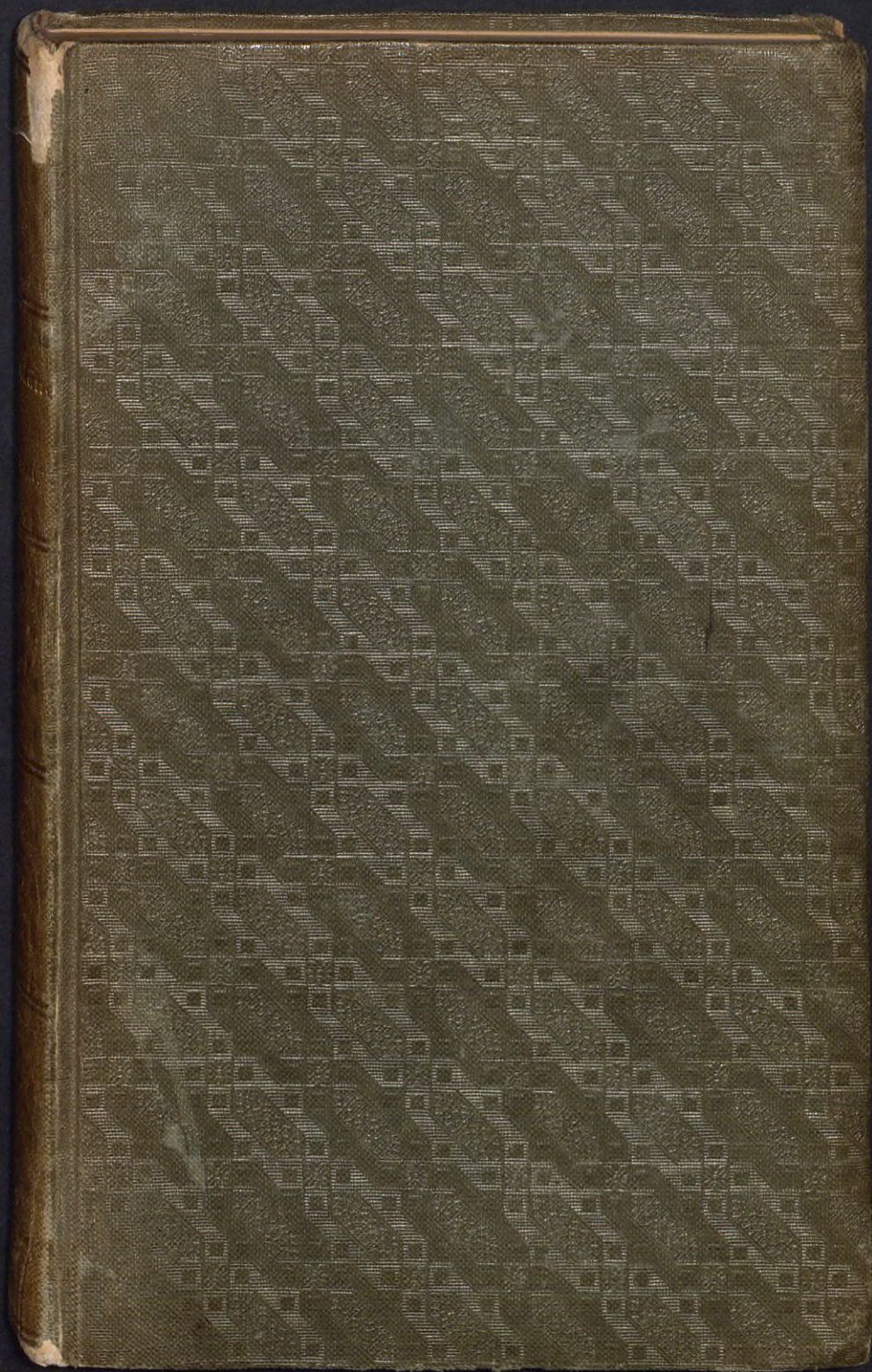

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Allmänna Sektionen

Geogr.
Sv.
Bohuslän
Ex.A

Ex. A

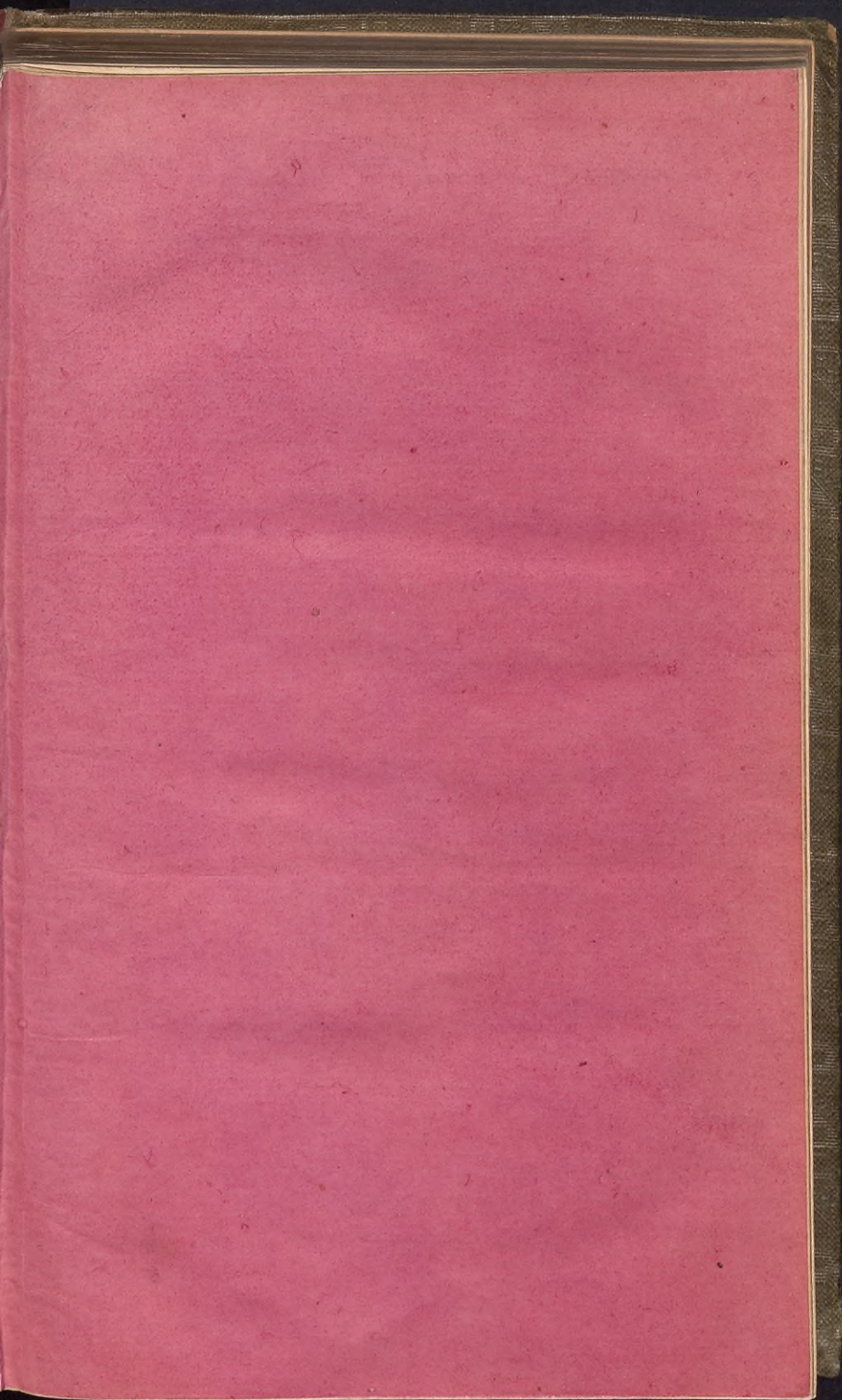
ALBERT HALLBERGS
DONATION

TILL

GÖTEBORGS
STADSBIBLIOTEK

1937

* Sv. 43 / 19

Bethesda m.m. Dr. Doctor A. Bruch
wordfarrnarr of
andlaude
Jorfaltt.

Historia de Bethel

Styl Om Solmber
Tal. Salm

Journal of the Bethel, Bethel, Bethel, Bethel, Bethel

II

Styl Om Solmber

Tal. Salm

Journal of the Bethel, Bethel, Bethel, Bethel, Bethel

(Bethel, Bethel, Bethel)

Styl Om Solmber
Tal. Salm

Ex. A

Bohusläns
Historia och Beskrifning,

af

Axel Em. Solmberg,

Past. Adjunct,

Ledamot af det Kongel. Nordiske Olskrift-Selskab i Köpenhamn.

II.

Allmän Beskrifning,

samt

Enstild Beskrifning öfver Norrwikens fögderi.

(Med flera teckningar.)

UDGIFWA, 1843.
Carl Gabriel Malmgren.

Journal

1857

Journal of the Proceedings of the General Assembly of the Synod of the Presbyterian Church in the United States of America, held at the City of New York, on the 10th, 11th, 12th, 13th, 14th, 15th, 16th, 17th, 18th, 19th, 20th, 21st, 22nd, 23rd, 24th, 25th, 26th, 27th, 28th, 29th, 30th, and 31st of the month of May, 1857.

At a meeting of the Synod, held at the City of New York, on the 10th of May, 1857, the following resolutions were adopted:

Resolved, That the Synod do hereby express its deep sympathy for the oppressed and persecuted churches of the East Indies, and do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Resolved, That the Synod do hereby recommend that the Synod do its utmost to secure the redemption of those churches.

Förord.

Såsom ett påhånande förord till Bohusläns egentliga beskrifning, torde kunna anses en förteckning på de wigtigare arbeten om Bohuslän, som wi hittills ägt. Wi förbigå likwäl de redan citerade källorna till dess historia, med undantag af den nästföljande, såsom mindre känd.

Manuscripter.

Bahusium, vel *Annotationes variae rerum memoria dignarum, quæ in territorio Bahusiensi etc. acciderunt*, tam in pace quam in bello, præsertim in obsidionibus frequentibus Bahusii; af *Severin Persson Ström*, pastor i Karreby, böd 1712. Handskriften, hwilken förwaras på Gymnasii-Bibliotheket i Göteborg, synes wara uppsatt i slutet af 1600-talet och sedan ökad med tillskrifningar till år 1711. Den innehåller få, men intressanta upplysningar om frigshändelserna i Bohuslän under Erik XIV, samt under Brenne-, Hannibals- och Gylbenlöwsejerderna, till hwilka sifnämnda författaren war ögonwittne. Äfwen finnas der, ibland andra anteckningar, en påbörjad, men icke fortsatt uppräning till en beskrifning öfwer länet, och en historia öfwer dess presterkap, hwilken bestämdt synes hafwa warit begagnad af *Edman*.

Dwistberg: Anteckningar om Bohuslän, sammanskrifna i sednare hälften af förra seklet, skola finnas på Kongl. Bibliotheket i Stockholm, och lära röra endast länets economiska förhållanden den tiden. Ett par andra handskrifter i samma wäg, men af mindre värde, skola äfwen finnas på samma ställe.

Tryckta skrifter.

Peder Clausen: *Norriges Beskrivelse*, författad i slutet af 1500-talet. 5:te Capitlet handlar om Bohuslän och Lemnar, på några quartsidor, wigtiga upplysningar om länets allmänna tillstånd, den tid det sammanstrefes.

Jonas Ramois: *Norriges Beskrivelse*. Köpenh. 1715. Den uppräknar kyrkorna och har på 4 quartblad uppställt några länet rörande historiska facta, hämtade ur *Sturleson* och andra författare. Den öfwerflödar af de grymmaste fel, och är märkwärdig endast derföre, att dess uppgifter äro verbotim afskrifna af *Edman*.

Joh. Edman: *Chorographia Bahusiensis* eller *Bahus-Läns Beskrifning*. Stockholm 1746, 8:o, 377 sid., en numera sällsynt

och af allmogen såsom ett orakel ansedd bok. Författaren sjelf kallar den "ett Herculeiskt arbete", och säger sig användt 10 år derpå, och likväl fått taga nätterna till hjälp *). Materialierna dertill äro väl samlade uti kammaren, men det oaktadt äger arbetet förtjenst i wisa afseenden, isynnerhet hwad den deruti uppkälda Series Pastorum angår.

Pebr Kalm: Westgötha och Bohuslänska Resa. Stockh. 1746. Författaren, en på sin tid fräjdad naturkunnig, har beskattgjort en mängd naturhistoriska iakttagelser på kusten och i skärgården. 10 octafblad innehålla en kort, allmän beskrifning, synnerligast på inbyggarnes economi i förra århundradet. Några naturhistoriska och economiska anmärkningar om länet finnas ock uti Carl v. Linné's Westgötha Resa. Stockh. 1747.

Johan Gothenius: Han gjorde på 1760-talet åttifylliga goda samlingar till en Bohuslänskt Historia, deraf han beskattgjorde några i det af honom redigerade Götheborgska Magazinet.

J. F. Hellberg: Afhandling om Hemmanen uti Bohus Län och de Grund-Närator, som af dem hittills utgått och ännu utgöras. Uddewalla 1827, 8:o, 60 sid. Detta lilla, men grundliga arbete är af stort värde, såsom upplysande de camerala förhållanden, dem länet äger olita med andra landskap i riket.

— — — Försök till Beskrifning öfwer Drousts och Tjörns Häraders Fögderi. Götheb. 1824, 8:o, 85 sid., af samma författare. Förf. behandlar häruti nästan uteslutande det economise och statistiska.

C. G. Brunius: Antiquarisk och Arkitektonisk Resa genom Halland, Bohuslän, Dahlsland, Wermland och Westergöthland år 1838. Lund 1839. Förf., sjelf Bohuslämnig, upphåller sig mycket wid sin fosterbygd, och gör i åttifylliga dithörande ämnen intressanta uppgifter och reflexioner. Isynnerhet syhelsätter han sig med de fornlemningar.

L. Åberg: Bohusläns äldsta namn och bebyggare. Lund 1838, ett ungdomsförsök i disputationsform.

Uti antiquariskt afseende förekommer desutom åttifylligt om Bohuslän uti tryckta skrifter och uppfatter af Dham, Sjöborg, Brunius, Liljegren, Åberg, m. fl. De teckningar de båda förfämnade meddelat, äro för det mesta alldeles origtiga.

Landchartor.

Knape: Delinatio Praefecturae Bahusiensis, 1734, åtföljer några exempl. af Edmans Bah. Beskr. och är ett curiosum.

C. G. Forssell: Karta öfwer Götheborgs- och Bohuslän, utgifwen af S. G. Hermelin 1806, är wist icke selskt, men dock ganska tillförlitlig.

*) Pag. 377.

N. G. Werming: Karta öfver Götheborgs Slärgård och närliggande trakter, 1815, omfattar Disingen och sydligaste delen af Inland. Tryckta chartor öfver Uddenwalla och Kongels skola äfwen finnas.

Då jag här nämner dem, hvilkas frister jag nyttjat wid författandet af, det arbete, hwars andra del detta är, begagnar jag tillfället, att tillkännagifwa den stora förbindelse, hwaruti jag står till Herrar Öfversteleutn. och Riddaren P. P:son Reuterswärd, Profsen och Ledam. af Kongl. Wetensk. Akad. C. U. Ekström, Contractsprofsen C. A. Thudén och Kronobefallningsmanen J. J. Hellberg m. fl., för de upplysningar de behogat meddela mig.

Att i närvarande del något mistag, särdeles uti någon af de många förekommande sifferuppgifterna, funnat insmyga sig, är lätt begripligt. Emot möjliga förebräelser derför reserverar jag mig med orden i Lodfasners sång:

"Så god är ingen,
Att felet ej följer —
Och ingen så dålig,
Att till intet han duger".

F
C
V

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

I.

Natur.

Bohuslän, eller kuststräckan emellan Göthaelf och Swi-
nesund, beläget med sin stärgård emellan $57^{\circ}, 40'$ och $59^{\circ}, 7'$
nordlig bredd, samt $28^{\circ}, 41'$ och $29^{\circ}, 55'$ östlig längd från
Ferro, gränisar i wester till Kattegatt, i söder till Westergöth-
land, i öster till samma landskap och Dahlöland, samt i norr
till Aggerhuus stift i Norrige. Fasta landets längd från norr
till söder utgör omkring 14 mil; största bredden från W. till
Ö. 5 mil, samt den minsta (från Saltkällewiken till Dahl-
gränsen) $\frac{1}{2}$ mil. Länets arealinnehåll är beräknadt till $39\frac{1}{2}$
kvadratomil, eller ännu närmare till 916,602 tunnland ¹⁾.

Bohuslän ligger för nära hafwet, och äger en för rina-
ga höjd öfwer des yta, för att kunna få namn af egentlig
bergshydd, ehuru det eljest tyckes i alla afseenden äga characteren
deras. Det liknar en sönderbruten klippa, hvars spridda block
blifwit utan ordning fastade om hwarandra. Då man ifrån
en högare bergspets öfverser någon större del af desamma,
synes det likom sönderhackadt. Klippor äro strödda wid klip-
por, och emellan deras branta wäggar tränga sig i alla rikt-
ningar tränga, bugtande dalar, ofta liknande hålwägar. Ru-

1) Entigt Forsells Sockenstatistik öfwer Sverige.

sten, i en ertid liksom sönderfliten af hafswägorna, delar sig uti en otalig mängd uddar och näs, emellan hwilkas stupande branter smala hafswikar djupt infära i landet, och gifwa desamma ett besynnerligt utseende, närmast liknande det, som Norriges stränder äga. Inuti dessa wikar och längs med hela kusten ligga tusentals öar och skär kringströdda, hwilkas höjd öfwer wattenytan aftager, ju längre de aflägsna sig från fasta landet, och hwilka sedan fortsättas under hafsbrynet. Emellan denna skärgård och Bohusläns fasta land råder ett omistänneligt systontycke, och utan twiswel har det sednare, för en mängd af årtusen tillbaka, haft alldeles samma utseende, som skärgården nu företer. Denna splitt-ring wisar landet nästan öfwerallt, men hufwudsakligast des medlersta och norra del. Endast den nordöstra delen, som gränсар till Dahlsland, kan, om man will, anses såsom ett undantag härifrån. Landets yta är der mera sammanhängande, och framträder mera bestämdt såsom bergsbygde.

Bohuslän äger i allmänhet icke någon långsluttande strand, utan wallen bryter twert ned i sjön; dertföre finnas ej heller wid stränderna några långa utgrund, utan hafwet äger under sjelfwa strandklipporna på de flesta ställen många fannars djup. Likwäl är att märka, att värnens och näsens östra stränder äro betydligt lägre och mindre stupande än de westra. Landet med sina klippor höjer sig i samma mån det aflägsnar sig från hafwet, äfwen så blifwer des läge högre, ju längre det drager sig åt norr; så att des nordöstra del äger den betydligaste höjden öfwer wattenytan. Likwäl öfwerstiger denna föga 400 fot. Med undantag af det inre af Inland, såsom södra delen af länets fasta land kallas, ligger det öfriga landet lägre än 300 fot öfwer hafsytan, ännu höjden af många bland de uppstigande klipporna öfwerstiger detta mått.

Med fastadt afseende på ofwananfödda förhållanden, kan uppgöras en naturlig indelning af landet, om en sådan nödwändigt erfordras, uti: 1:o Sjellbygden eller de trakter, som närmast gränsa till Norrige och norra Dahlsland; 2:o Rusklandet, innefattande det öfriga af Bohusläns fasta land

tillika med Sjöfingen, samt 3:o Skärgården. Länets indelning i tvänne hälfter, den Norra och Södra ¹⁾, är dock likafå naturlig och ännu lämpligare, samt öfwerensstämmar nogga med de gamles indelning af landet uti Wiken och Elfsyfel.

Tillfölje af sin jordytas besynnerliga bildning äger Bohuslän att framwisa den rikaste mångfald af belägenheter, utmärkta af en storartad och owanlig naturfönhet. Utländsfe resande ²⁾ wilja i många trakter af medlersta och norra länet igenkänna wuerna omkring Luzernerfjön i Schweiz och i öfra Österrike, ehuru i mindre scala. De mest romantiska nejder träffas i Uddewallas södra grannskap, i Skredswiks, Fof, Berfendals, Näsinga och Högdals socknar; hwilkas naturfönhet är så mycket mera owanlig, som den på engång äger en wild och leende character. Utsigterna der äro wiserligen icke widsträckt, men ögat mötes öfwerallt af den herrligaste omwerling af föremål, hwilka hwar för sig äro wärdiga en Falcrantz's pensel; och öfwer det hela hwilar en underbar ljusbrytning, hwilken är de Bohuslänska landskapspartierna alldeles egendomlig. Men af en wild och storartad natur utmärker sig framför allt Bullarens härad, der de måktiga fjellen, skogarne och de djupt liggande insjöarne förflytta åskådarens inbillning till de bygder, der Ossians harpa ljöd. Ett mera wekt behag äga Göthaelfs omgifningar. Deremot äger landet ett ödsligt utseende i den yttersta strandkanten och i skärgården; och den resande, som tillryggalägger stora landsvägen igenom Swarteborgs, Dwille och Tanums socknar, lärer wiserligen icke blifwa intagen af dessa nejders utseende.

Safwet, som begränsar landet i wester och till en del i norr, bildar många betydbliga wikar och bugter, hwilka mer och mindre djupt infära i landet, och här kallas Sjordar. De största af dessa äro: Hakefjord, emellan Inland och Sjörn, som genom sin fortsättning, Halse- och Haffstensfjorden, ingår till Uddewalla; Stigsfjorden, emellan Sjörn och

1) Gränsen dem emellan går ifrån Uddewalla genom Kolsjöfjorden, så att Lane härad räknas till Norra Bohuslän, och Dronst samt Kråke härader till Södra.

2) S. v. Buch m. fl.

Droust; Kolsefjorden, emellan sistnämnda ö och Vokenäs; Gullmaren, fordom Godmaren, med herrliga stränder, ingår emellan Vokenäs och Stängenäs, och delar sig wid sin inre ända i tvenne mindre wikar, Sårlofsbugten och Saltkällewiken; Brosfjorden infår i Stängenäs; Åbyfjorden, emellan detta härad och Sotenäs; mynningen af dessa båda wikar heter Malmöfjord; Sotefjorden med Bottnasfjorden, emellan Sotenäs och Dwille, är genom sina blindfår en fasa för seglaren, såsom den farligaste hafswik i Swerige; Dynes Eilen, i Wette härad, och Swinesund, som bildar Bohusläns norra gräns. Siftnämnda trånga hafswik, utmärkt af den ovanligaste naturfönhet, äger, i likhet med de flesta af de hafswikar, som intränga i Bohuslän, en rigtning från S.W. till N.O., men kröker sig sedan twert mot söder, och bildar då Idsefjord, som med en längd af 2 mil utgör en naturlig gräns mot Norrige. Med undantag af Sotefjord, äro alla dessa wikar smala och inträngda emellan höga klippstränder, synnerligast wid deras slut. Utom dessa må ock anmärkas: Rifeöfjord, emellan Åstims härad och Hisingen; Elfwesfjorden, emellan nämnda ö och Inland, samt Sandnäsafjorden, som infår i Tanum, med en rigtning mot sydost, således motsatt den, hwilken de öfriga wikarne hafwa. Hafswet benämnes föröfrigt efter de öar eller stränder, som det omgifwer och begränsar; så hafwa wi Kosterfjorden wid öarne af samma namn; Hassstensfjorden eller Hassstensund wid Tanum; Wäderöfjorden, Malmö-, Kåringö-, Sjerterö-, Marstrand-, Sälö- och Danasfjord m. fl.

Bohuslän äger ett stort förråd af insjöar, utan att likwäl kunna framwisa någon af betydande storlek. De flesta af dem äro belägna i fjellbygden. Med få undantag äga de alla characteren af bergsjöar, djupt liggande emellan branta, höga klippstränder, samt äga för det mesta sin utsträckning emellan norr och söder. De betydligaste äro de båda Bullaresjöarne i Bullarens härad, hwilka man origtigt betraktat såsom en enda sjö, på grund deraf, att de förenas genom ett bredt wattendrag af endast några hundra famnars längd. Tillsammans äga de 3 mils längd, men en så obetydlig bredd,

att de mera likna en elf, hwilket särdeles gäller om den södra af nämnda sjöar, hwilken är 2 mil lång, men på sina ställen blott några böf-stott bred. De ligga i en rät linea med J-desjord, af hwilken de i en urtid troligen utgjort en fortsättning. I denna hafswik uttömma de sig, och utfalla således i en riktning, motsatt landthöjningens. Nedra Kornsjön, på gränsen emellan Bullarens och Sörbygdens härader och Dahlsländ, är halfannan mil lång, och faller genom Rynne-elf i södra Bullaresjön. Kärn, emellan Tunge och Sörbygdens härader, med en längd af 1 mil och bredd af $\frac{1}{2}$ mil, har sitt utlopp genom Dvistrums å i Gullmaren. Örsjön, i Inlands Torpe härad på Dahlgränsen, är den största färst-wattenssamling i länet näst Bullaresjöarne, med hwilka den täflar i naturskönhet. Stora Hällungen, i Inlands Nordre härad, är ungefär lika stor med Kärn. Af mindre betydelse äro Borsjöarne, Öfra- och Mellan-Kornsjön på Bullarens gräns, Strömswattnet, Säringen och Längen i Wette härad, Sandsjöarne i Sörbygden samt Grindsbysjön på Droust, af hwilka den sistnämnda är den största. Föröfrigt finnes af småsjöar, eller som de här kallas "Kärn" och "Wättnen", en otalig mängd i fjellbygden och på den bergsträckning, som genomstryker Inland.

Till Bohusläns wattendrag hörer till en del Götha-elf, hwilken utgör landets gräns mot Westergöthland. Denna delar sig, två mil ofwan sitt utlopp, i twenne armar, som omsfatta ön Hisingen, och af hwilka den öfra, som kallas Nordreelf, utfaller i Elfwesfjorden, och den nedra wid Elsborg uti Risöfjord. Den södra armen, hwilken wid sitt utlopp är 3000 alnar bred, är den egentliga segelleden, emedan Nordreelf, genom några i äldre tider wid Bohus gjorda försänkningar, kring hwilka sedermera stett uppgrundningar, är mindre tillgänglig, fastän dess ränna föröfrigt är både djupare och bredare än den södra elfarmens. Göthaelf, hwilkens sänkning från Wenern till hafwet är 147 fot, bildar under sitt lopp utmed Bohuslän ett fall af 9 fots höjd wid Ström i Sjertums socken.

Landet är föröfrigt genomsturet af en oräknelig mängd

åar och bäckar; men få af dessa wattendrag äro så betydliga, att de förtjena omnämnas uti en allmän beskrifning. Det ansenligaste är Övistrums- eller Örefilselöfven, som upprinner uti en mosse på Ödestöldsmoar, på Dahlsland, genom ståt Sörbygdens härad, der han upptager Säjumsån, rinna derefter genom sjön Kärn, samt utfaller, sedan han förenat sig med ett annat wattendrag, Munkedalsån ¹⁾, i Gullmarsfjorden wid Saltkällan. Uddewallaån, fordom kallad Beswivå, kommer ur Örsjön i Hjertums socken, samt har tilllopp äfwen ur några småsjöar i Norr Nyrs socken. Den faller i hafvet wid Uddewalla. Kynneelf, kommande från Bogsjön på Dahlsland, rinner genom Korn- och Bullaresjöarne åt Idessfjorden; des utlopp kallas Kyrkeelfwen. Wetelandsån kommer ur några mossar och småsjöar på gränsen emellan Eke och Gunningedals socknar, rinner genom Wette härad till Strömswattnet, som wid Strömstad står i förening med hafvet. Källor förefomma i Bohuslän i ett jemförelsewis ringa antal, samt föra litet, ehuru godt watten. Under torra somrar måste man på somliga ställen hämta drickswattnet $\frac{1}{2}$ mils wäg och derutöfver. Genom brunnsgräfsningar kan man här högst sällan få något för menligt tjenligt drickswatten, emedan det wänligen är terblandadt och kalkaktigt. Mineralkällor äro icke sällsynta uti Norra trakterna, såsom wid Uddewalla och Strömstad, i Eke och Tanum, på Bornö o. fl. st., och funnos troligen i myckenhet, om de eftersöktes. De man känner, innehålla en stor procent jernoxid, swafwelbundet wäte, kolsyradt natron och jordsalt.

En otalig myckenhet öar, holmar och står omgifwer den Bohuslänska kusten och uppfyller des hafswikar. De största af dessa öar äro: Öroust, fordom Ördost, hwilken har 3 quadratmils areal; Tjörn, fordom Thjörn, af 1 quadratmils storlek, och Sisingen, s. Sissing, hwilken bildas af Göthaelfs båda armar och hafvet, samt innehåller 1 $\frac{1}{2}$ quadratmil, deraf omkring fyra femtedelar tillhöra Bohuslän. Utmärkningswärda äro ock i södra skärgården öarne Bönö,

1) Munkedalsån skall hafwa sin källa hett nära Örefilselöfvens, men förenar sig med sistnämnda först efter flera mils lopp.

Öckerö och Björkö, i de äldsta häfverna kallade Eckeröarne, Kosö, Klöfwerö, Njörn, Lyrö, Hermand, Skaföldland och Gladö m. fl., samt i norra skärgården: Malmdö, Samborgö, Otterö, Rösö, Kärnö, Koster m. fl. Med undantag af Skaföldland, hwilken ö ligger wid Droustis nordwestra strand, äger likwäl ingen af dessa öar $\frac{1}{4}$:dels quadratmils widd.

Utän att hafwa genomrest någon del af den skärgård, som bildar en naturlig skyddsmur för Bohusläns kust, kan man swärligen göra sig ett sannt begrepp om utseendet af denna märkwärdiga ösamling. Seglaren, som, kommande ifrån öppna hafwet, nalkas denna kust, ser på afstånd endast en grå ödslig bergmassa. Nalkas han närmare, ser han denna upplösa sig uti tusentals kringströdda, större och mindre klippor, som, med en höjd af ett till tvåhundra fot, uppstiga ur hafwet med stupande wäggar. Utsikten deraf är wiserligen ödslig och affräckande, men dock storartad, och måste alltid wäcka ett mäktigt och högtidligt intryck på hwarje sinne, som i sig sjelft icke är småaktigt. Oftast inkränkes synkretsen på alla sidor af dessa klippor, så att man wore frestad att tro sig wara på en obetydlig bergsjö, i skället för på hafwet. På westra sidorna sakna skären all vegetation, och äro glattklipade af de hafswägor, som under årtusen med otroligt raseri brutit sig mot desamma. På de östra åter, der de äro mera sluttande, träffas ögat wanligtwis en, ehuru sparsam, grönska, och stundom om höstärne lysa de på detta håll purpurroda af en wiss wärt (*Statice Armeria Maritima*), som i bergspringorna äger ett älskadit tillhåll. Westiger man de större skären, träffas ofta en emellan klyftorna undångömd vegetation. Skärbandet ligger $\frac{1}{2}$ till 2 mil ifrån kusten, men utanför desamma fortsättas klipporna gansta långt under hafsytan. De märkwärdigaste delar af Skärgården äro Koster-skären och Wäderöarne, utanför norra kusten, och Pater-Koster-skären wid södra.

Utsikten af skärgården under en westanstorm är rysligt skön. Den är då en enda ofantlig bränning. Längs skärbandet reser sig en mur af stum, och då de wilde wågorna bryta mot klipporna, slunga de tornhöga, frabgande

wattenpelare i luften, hvilka med ett försträckligt dån nedstörta, för att lemna rum för andra. Utan hopp om räddning, finner då den seglare, som hit indrifwer, sin graf, och då stormen lagt sig, vittna nästan alltid wrakfyllda stränder om sådana timade olycker ¹⁾.

Äf de många ingående hafswikarne bildas på kusten en mängd halföar och uddar. Dela Inland, eller södra Bohusläns fasta land, är på sätt och wis en stor halfö, äfwenså Näsiinge pastorat, som utgör länets nordligaste del. Men de märkligaste äro Sotenås, Stångenås och Bokenås, hvilka, belägna utmed hwarandra på medlersta kusten, med två a tre mils längd, men med föga bredd, utstjuta i hafwet. Från Stångenås utsticker en mils lång udde, Serrenåset; i Tanum, Tanumsnåset och Rastönåset, samt i Wette härad, Sogdalsnås.

Bohuslänska bergsryggarnes utsträckning är dels emellan nordost och sydwest, dels emellan norr och söder. Genom södra länets fasta land stryker mot nordost en bred bergsrygg, den man kan anse börjad på Disingen, och hvilken ingår åt Dahlsland, der han genom Kroppe- och Knipassjellen fortätter sin gång åt Kölen. I norra länet gå på ömse sidor om Bullarefjöarne två mäktiga fjellryggar från söder till norr, med någon dragning åt nordwest. Den Westra begynner wid Åbyfjordens inre ända på Stångenås och Sotenås, samt fortsättes ända till Swinesund, der den sammanstöter med en mindre bergsträckning, som kommer från Sogdalsnåset. Den Östra, som är större och mindre affuren af dalgångar än den westra, kallas wankigen Kynnesjell ester en del deraf. Den har sin början wester om sjön Kärn i Tunge härad och går öster utmed Bullarefjöarne och Idesfjorden, inåt Norrige, samt är på sina ställen öfwer $1\frac{1}{2}$ mil bred. Ansenliga bergsryggar, gående mot norr eller nordost, finnas på gränsen mot Dahlsland, emellan westra fjellet och kusten, på de större halföarne och nordwest på Droust.

1) Tre fyrar (på Binga, Marstrand och Hälls) wara för skärgården. En byttik på Kosteröarne eller Wäderöarne wore dock af högsta nöden. Ypperliga hamnar finnas mängenstädes på kusten och i skärgården.

Högsta punkten i Bohuslän är Björnepiken på Lofs-
 werås fjellet, i Nävinge socken wid Idesfjorden. Den synes
 vara omkring 600 fot högre än hafsytan. Nära så höga äro
 ock Dragonkullen wid Swinesund och Ejdebratta, på grän-
 sen emellan Ekee och Naswerstads socknar, alla i westra fjell-
 ryggen. Grytstubberdsfjellet och Ellekullen i Synnefjell,
 Sundskinnskullen i Sörbygden på Dahlslands gräns, Säs-
 skekullen wid sjön Kärns södra ända. Dernäst komma Öns-
 nestymtarne i Dvälle, Lejdebergen och Smörkullen i Lane
 härad, Wettebergen på Droust, Blåkullen, en klippö i Sa-
 kessjord, Aleklättan på Inland och Walberget på Tjörn m.
 fl., hvilka endast med hänseende till Bohusläns öfriga berg
 kunna kallas höga. I anseende till sina oftast lodräta wäg-
 gar och sin kringfäring af djupa dalgångar, synas Bohus-
 läns berg vara wida högre, än de werkligen äro.

Bohusläns berg höra utan undantag till urformatio-
 nen och bestå allmänneligen af granitartad gneis. Ren gra-
 nit i fasta berg förekommer endast i Tanums socken, der den
 intager en sträcka af $\frac{1}{2}$ mil; eljest finnas smärre granitmassor
 på flera ställen inbäddade i gneisen. Ren gneis förekommer
 mindre allmänt, dock bestå bergen på södra sidan om Vor-
 sjöarne deraf, då på den norra sidan den granitartade gnei-
 sen är rådande. Bergen på Droust och flerstädes i södra
 skärgården, samt många af klipporna på Sakessjordens östra
 strand, bestå af glimmerschiffer. Mycken sådan finnes ock i
 Sörbygden. Främmande inlagringar träffas flerstädes, så-
 som Tålgsten i östra Dullaren, på Tjörn o. fl. st. Dvartz,
 wanligen gansta hwit, finnes i rika gångar eller lös i stora
 bloc, men användes aldrig; likaså Fältspat, hwilken särde-
 les är ymnig omkring Kongelf, der berget Rödaön hufwud-
 saktigast består deraf. Fältspat, glimmer, tålgsten och urler-
 sstiffer ser man på skären och strandklipporna utbredda öfwer
 hwarandra i tunna, wågformiga, olidfärgade lager, hwaraf
 bergen se ut, som de woro ädrade med en pensel. Man be-
 höfwer endast se denna egenhet, för att öfvertyga sig, att
 dessa lager wid sin daning varit mjuka, och blifwit af någon
 påstjuntande tyngd hoppressade till denna form. Af öfswergängs-

formationen förekommer weterligen i länet endast lösa stycken och sprickfyllnader, om man undantager några ställen i norra stärgården, hwarest Syenit skall finnas utbredd öfwer gneisen. Gedigen krita, med inbäddade flintstycken, som icke sällan föra petrificerade Ghiniten, finnes, ehuru sparsamt, utspridd längs kusten, särdeles den södra. Stycken af kalksten träffas ock på bergshöjderna. Utställiga kiselbildningar förekomma här och der i bergspringorna, såsom granater i mängd uti Klöfwedals socken på Tjörn, äfwen som i Lysse och Bro socknar på Stängenäs, på hwilket sednare ställe de äro spräckliga. Kwartskrystaller, hwita och ljusröda, finnas i Bullaren och Tanum, på Stängenäs och Droust, samt på holmar i Stiffjorden m. fl. Malmgångar, förande jern, äfwen, såsom man förmodat, koppar och silfwer, förekomma wäl här och der, men äro ej så rika, att något bearbetande af dem kan komma i fråga.

De öfwer nästan hela det öfriga Sverige fringspridda lösa stenblock, eller s. k. Geschieben, förekomma högst sällan i Bohuslän, utom på fjellen, der de likwäl ofta äro af en ofantlig storlek, och stundom beståsa hwilande på några obetydliga supportor. Det hör till sällsyntheterna att träffa äfwen mindre lösa stenar i dalarne. Deremot äro wiså trakter af stranden, samt på fjellen och bergshöjderna alldeles öfwertäccta af rullstenar. De af dem, som ligga wid hafskanten, hafwa utan twiswel haft annan tillkomst, än de man finner på bergen.

Uti de Bohuslänska bergen förekomma, till ett antal af flera tusen, det slags märkwärdiga runda hålur, hwilka äro bekanta under namn af Jättegrutor. Af afkning för det sunda förnuftet böra wi hoppas, att ingen numera, såsom några fornforskare i slutet af förra sekellet, will hålla dessa naturbildningar för menniskowerk; men sättet, hwarpå de blifwit danade, torde ännu länge, om icke alltid, blifwa ett Örisäpple emellan Geologerne. Wäl tyckes man nu hafwa öfwerenskommit om, att de blifwit utswarswade af stenar, som blifwit satta i rörelse af wattenet, den tid detta stod öfwer de berg, i hwilka dessa hålur nu synas; men man behöfwer en-

fast jemföra 20 a 30 jättegyrter med hwarandra, för att finna orimligheten af detta påstående. Väl kan en af strömmen kringwriden sten åstadkomma en urhållning uti en klippa, men skall väl ock en sådan sten, utan att afsnötas, kunna borra ett hål i hårda berget af hela 15 a 20 fot och derut öfwer, hwilket djup många jättegyrter hålla, under det de äro så fot breda? Utminstone skulle väl stenen, innan den hann utswarfwa ett sådant hål, nötas något, och tillfölje deraf jättegyrtan vara smalare wid bottnen än uti mynningen, hwilket dock högst sällan är förhållandet. Icke heller är det troligt, att en sten kunde på djupet af en så trång håla sättas i wäldsam rörelse af en ström, som framströk öfwer hålans mynning, 15 a 20 fot högt öfwer stenen; ty huru stark än hafströmmen wore, skulle i alla fall wattenmassan neruti hålan vara allt för ringa, för att kunna sätta en större sten i omlopp. Desutom finnas hundratals jättegyrter på sådana ställen, der albrig någon ström har kunnat vara wäldsam, äfwen om hafwet gått der fram. Antagom det likwäl, antagom också att den swarfswande stenen icke undergått någon nötning, han skulle då qwarligga på bottnen; men någon sådan finnes knappt uti en af femtio jättegyrter, och det är i sådant fall sannolikt, att han ditkommit sedan hålan war dånad, isynnerhet som jag ofta funnit kantiga stenar ligga under rullstenarne, eller dem man förmodat hafwa åstadkommit urgröpningen. Men påståendet om dessa hålors småningsomstecende urswarfning måste helt och hållet förfalla, då man ser dem anbragta på brantstupande bergsluttningar, der ingen sten kunnat få fäste, äfwen om den med warsambhet ditlades, men likwäl urswarfningen i berget begynner flera alnar öfwan hålans egentliga mynning. Sådana halfwa urswarfningar af 10 alnars höjd, och hwilka icke sluta sig i ordentliga hålor, men äro början till sådana, och likna inhuggna nicher, finner man flera uti ett berg, som, nära gården Sundshult i Maswerstads socken, stupar ned i Vullaresjön. Ostanämnda åsigt wedderlägges ännu lättare af några anomalier ibland Bohusläns jättegyrter. På Tjörn i Prestegårdens utmark nedgår en sådan i ett berg, men bildar nedtill en winkel, och

utgår nära horizontelt ur bergväggen. På Sältebo, i samma härad, ligga två dylika hålor helt nära hvarandra, en större och en mindre, och endast wid mynningsarne äro de stilda af ett smalt stenhwalf, men icke nedtill. På Sotenäs wid Wegga är ock en stor jättegryta, hwartill ena sidan alldeles felas, undantagandes att ett smalt stenband ofwantill omgifwer mynningen. Wid Tosene kyrka får man desutom se en jättegryta af oval form. Swårigen lär någon förmås att tro, att dessa blifwit danade af en smånningom skeende swarfning, i thy fall skulle hålorna owillkorligen alltid wara runda och gå lodrät ned, och framför allt måste de då hafwa hela wäggar, emedan i motsatt fall den swarfswande steuen ofelbart skulle, då hål blifwit nött på wäggen, drifwits ut eller fastnat. Sannolikare synes det deremot, att jättegrytorna hafwa blifwit, under en wåldsam naturrevolution, måhända innan jordens yta war fullkomligen stelnad, ögonblickligen tillskapade, möjligtwis genom någon swarfning. Märkwärdigt är, att man uti nästan hwar och en af dem finner liksom strugängor i deras wäggar, äfwen som att de talrikt förekomma på de högsta fjellen, så ock under wattenytan. Uti många af dem finnas springädror med källwatten. På sina ställen begagnas de af allmogem till offerkällor, och med deras watten tror man sig kunna bota sjukdomar. De kallas här Bergkittlar, och begagnas stundom att i dem barka läder.

Uti ett så starkt couperadt landskap, som Bohuslän, bör icke sökas någon slätt af betydhet. De som kunna få detta namn äro icke annat än bergshöjdernas utplattade ytor. Den utmärktaste af dem är Backamo, i Zulands Fräkne härad, ehuru ingalunga den största. Af dalarne, som med få undantag äro tränga och krokiga, utmärker sig ingen genom större betydhet. De förnämsta äro Tanums-slätten i Tanum, Solberga-slätten i Zulands Nordre härad, Oxilldalen, som genomfär Hisingen, samt Sörbygdsdalen. Märkelig är den dalgång, i hwilken Bullaresjöarne utsträcka sig. Afbruten af en höjd endast wid Swarteborg, går den fram till Åby och Gullmarssjöarne.

Kärr och mosar finnas i mängd, men af föga widd,

uti fjellbygden, wanligen bewurna med en gles tallskog, samt i allmänhet saknande aslopp, hwilket gör dem otjenliga till odling. På kustlandet finnas nästan inga kärrmarker. Suruwida betydligare Torfmosar ¹⁾ gifwas i fjellbygden, hwilket är att förmoda, känner man ej med wisshet, emedan något behof af deras användande icke der föranledt deras upptäckande. På kustlandet åter och på värne förekomma de talrikt, ehuru ej till synnerlig storlek; och beklagligen hafwa de flesta af dem redan blifwit så anlitade, att deras fullkomliga uttömmande på tjenlig brännstof snart nog inträffar, så framt ej den på föregifna observationer grundade förmodan är werklig, att, sedan det öfra torflagert blifwit borttaget, det underliggande småningom, af en outhärdlig kraft, uppsjuter till det borttagnas höjd. Små torflager förekomma äfwen, särdeles på värne, bildade uti håligheter på bergshöjderna, hwarest utan twifwel fordom warit wattensamlingar. Torfmosarne här föra en myckenhet träd, hwilka dels äro temmeligen bibehållna, dels så upplösta, att de utgöra en fin smutsmaffa, som kan knådas till en deg. De sålunda förekommande

1) Theorten om torfmosarnes tillkomst genom en wälsam naturrevolution räknar säkerligen icke numera många anhängare. Det synes uppenbart, att de warit insjöar och wattengölar, som blifwit igenwallade af mosarter, särdeles Sphagnum, hwilka under ett ständigt fortwäxande förmulnat och genomträngts af kalkaktigt watten. Dersöre förekomma i torfmosar på Tjörn o. fl. st. ljögräs, Fråken (Equisetum) och ett slags insjösnäckor (Helix), samt likaledes uti och under torflagern redskap af sten, ben och koppar, särdeles pispetkar, hwilka blifwit bitfjutna, troligen efter sjöfogel, den tid der war öppet watten. Uti en mosse i Botten socken af Dvile härab fanns förelidet är, uti ett torflager, en pisotpipa och några danska sifwermynt från Fredrik Adolfs tid. Deras läge i mosan wisade tydligt, att de icke blifwit der gömbo, utan att torflager bildat sig öfwer dem sedan den tid, då de der tappades. Uti en mosse i Grimethon i Halland ser man tydligen huru ny torf bildar sig i gamla grafwar. Emot påståendet, att torfmosar icke äro annat än småningom igenwallade sårkwatten, sribder ingalunda den omständighet, att man, under torflagern och uti desamma finner fullsalna träd. Sådana finnas på botten i hwarje Fogsjö, från hvars stränder de lossnat, utdrifwit och slutligen sjunkit, sedan de blifwit wattendruckna.

de trädslag äro inuti landet mest furu; men i närheten af hafwet wanligast björk, ek och al, samt särdeles hassel, och på några alnars djup träffas nästan öfverallt en myckenhet nötter. Ju mera trä finnes ibland torfwen, ju mera värderas han såsom bränsle. På de flesta ställen är torfwen så föga sammanhängande, att den ej kan skäras, utan måste ältas och knådas tillsammans. Lagerns mäktighet äro högst oslika, från två till många fots djup; öfver 3 alnars djup kunna mosarne ej bearbetas, emedan botten då merändels upptötes af watten, hwilket ofta sker på mindre djup.

Allt länet i äldsta tider varit ända till strandlägget öfverwuret af grofwa flogar, wittna de lemmingar af träd, som ärligen upptagas ur torfmyrorna. Man har äfwen historiska wittnesbörd derom. Hakon Abalstenssofres skald, Guttorm af Sindre, qwäder om Wikens herrliga ekfogar, och flera af sagorna ¹⁾ beskrifwa Hisingen, Inlands stränder och de södra skären såsom flogbewurna. Men då med Christendomens införande wikingalifwet småningom astog, och folket nödgades lägga sig mera wunn om återbruk, förminskades flogarne efterhand; så att man icke har skäl att antaga, det desamma wid Digerödens utbrott, i medlet af 14 seklet, varit stort betydligare än nu. Och då de efter denna folködade farsot fått tillfälle att åter uppwära, skola, enligt en bibehållen tradition, Skottar och andra främmande nationer, som drefwo sillske under dessa kuster, gjort allt, för att åter utöda dem. Litwål funnos ännu i början af 1600:talet härstädes ypperliga flogar, äfwen af ek och bok ²⁾, men af dem återstå nu få lemmingar. Den nuwarande flogsbygden innefattar ej mera än en del af Wette och Tanums härader, Bullaren och Sörbygden, samt det inre af Inland. Det öfriga fasta landet, tillika med en del af Droust, har wiserligen äfwen någon flog, men knappt till husbehof, och Hisingen, skärgården samt den yttersta kusten äro, med högst få unbantag, alldeles nakna. Skogarne bestå af Gran och Furu,

1) Demar Odde S. Swarfbæla, S. Landnama och några af Sturlesons Sagor.

2) Peder Claufen Norges Beskrivelse, Cap. V.

äfwensom af Björt och M. Ekskogar finnas fribade endast wid herrefätan. Af mindre allmänna trädslag förekommer Bok talrikt söder på Inland. Den har fordom bestuggat Bokenäs, åt hwilket den gifwit sitt namn, men är nu derstädes nästan försvunnen; deremot finner man den ännu wildt växande på Bornö i Gullmarsfjorden, under 58°, 23', hwilken ö således är Bokträdet's nordligaste värtställe i Sverige, hwarest den annars upphör wid 57 latitudsgraden ¹⁾. På denna ö finnes och Ask, af hwilket trädslag, tillsammans med Lind, en anseelig myckenhet wärer på Herrenäset wid Stängenäs.

Sista dräpslaget singo Bohusläns skogar under sillskiftet 1747—1708, i anseende till den enorma myckenhet byggnadswirke, som åtgick till skärgårdsverken, och bränsle till transtokerierna. Inom ett århundra, om samma hushållningsprinciper, som de närwarande, fortfara att följas, äro länets skogstillgångar alldeles uttömda; ty raseriet att öda skog öfswergår här all föreställning.

Rådande jordmän på kustlandet och de större öarne är lera och lermylla, utmärkt bördig och lättbrukad. Äfwen i fjellbygden är lerjorden den allmänaste, men antager der character af whitlera eller s. k. björklera, hwilken är mindre fruktbar. Sandjord är rådande på Inlands Fräkne härad, och öfwerhufwudtaget på det inre af Inland, samt omwexlar med lera och mojord öfwerallt på bergshöjderna. Skärgården och de hemman, som ligga ytterst wid hafsstranden, hafwa sand, hwilken, uppblandad med förruttnade hafsalster, och merändels underbäddad af ett mergellager, är utomordentligt bördig; så att de ställen, der den finnes, icke öfwerdrifwet blifwit liknade wid drifbänkar. Den swagaste jordmänen i Bohuslän träffas i fjellbygden, och den bördigaste på Sjörn och en del af Droust, der lermylla och grålera hwila på en bädd af stalmergel, som är utbredd öfwer blålera. Sifvingens och södra Inlands jordmän, mera styf, är näst dessa öars den bästa.

Fuga sandåsar af betydenhet finnas, men wäl anseeliga sandmoar på Inland samt i nordligaste delen af länet.

1) I Norrige skall likwäl finnas Bok i Læuroig, under 59 latitudsgr.

Den sand här finnes, är allmänt grå och fin, och landet lieder en kånbar brist på grus, hwarföre des wägar, med få undantag, äro i bedröfligt stic. Flygsand beswärar icke, emedan hafwet närmast stränderna har dybotten, och föröfrigt, der sand finnes, hindrar strandens bestaffenhet densamma att uppkastas och sammanföras i drifwor. Likwäl finnes flygsand i Wette häråd, samt på några öar derutanför. Lera, tjenlig till tegelbränning, träffas på ganska många ställen, och är en stor förmån för orten.

Till Bohusläns största och egenomligaste märkwärdigheter i naturhistoriskt hänseende höra ostridigt de s. k. Skälbergen eller dessa mångenstädes i länet förekommande, i en urtid af hafwet sammanförda, ofantliga samlingar af fossila snäckor. Dessa skalberg, som högst sällan påträffas i det öfriga Sverige, men här äro allmänna, kallas af allmogen "Skålsands-bankar", då snäckorna äro blandade med sand, och "Skällers-bankar", då de, såsom mera sällan är fallet, ligga tillsammans med lera. Jordmånen i Droustis och Tjörns dalar hwilar till en stor del på ett sådant utbredt ställerslager, och mångenstädes på dessa öar finnas digra kullar af stålsand sammanvräktta, särdeles under bergsbranter. De höga Kapellbackarne wid Uddewalla bestå ofwanpå af dylika snäcksamlingar, hwilka ock öfver om nämnde stad, wid Kuröd och Samneröd, äro hopförda i ganska mäktiga lager. Kapellbackarnes snäckbäddar, hwilka blifwit mest obserwerade och undersökta, ligga 189 Parisfot, eller omkring 207 Swenska fot¹⁾, öfwer hafsbrynet²⁾. På Stängenäs och Sotenäs finnas till nära nog samma höjd, fastän ej till samma digerhet, dylika snäckberg, hwilka ock träffas i Tanum och Skee, äfwen som i Dville. På Wetteberget i Näsinge socken, ett af Bohusläns högre berg, minst 500 fot öfwer hafsytan, således på en höjd, som halfannan gång öfwerstiger Kapellbackarnes, ligger, enligt de trowärdigaste intyg, ett mindre lager fossila snäckor;

1) Enligt Hisinger 211 Sw. fot.

2) Om Snäckbergen wid Uddewalla och på Droust, samt om äfskilligt rörande landhöjningen, förekommer en intressant afhandling af Prof. C. Eyell, uti Poggendorffs Annalen der Physik, 38 Bd.

och dylika förekomma icke allenast på fjellryggen emellan Tanum och Bullaren, utan ock i Mo socken af sistnämnda härad, wid gården Smewiken, på två mils afstånd från närmaste hafstrand, ifrån hwilken den är skild genom ofwannämnda fjellrygg. Efter som dessa staldjur tillhöra de arter, som endast lefwa i hafwet, är det uppenbart, att detta för många årtusen tillbaka gått öfwer de ställen, der de förra nu finnas. Men, då dessa snäckberg bildades, war Bohuslän då en ständig hafsbotten, och blefwo dessa staldjur affatta uti stilla watten, eller hafwa de wid någon okänd naturrevolution blifwit sammanhopade af hafswägorna, som hwirflande stigit flera hundra fot i höjden? Den första meningen hyllas af de utmärktaste Geologer, Verzelius, Bragutart och Lyell m. fl., och bewisas deraf, att snäckorna ligga i ordentliga lager m. m. Den sebnare åsigten åter torde likwäl icke wara den origingaste. Såsom stöd för densamma kan anföras, att snäckorna icke ligga i jemt utbredda lager, utan hopvräta i kullar, hwilka stundom äro hela 30 till 60 fot höga, då på samma plan, några hundra alnar derifrån, ej finnes en enda snäcka. Man finner äfwen midtuti dessa bäddar stora rullstenar, ja, till och med geschieben, tydligen ditskomna på samma gång som snäckorna, och hwilka owillkorligen af någon wäldsam kraft blifwit ditsförda. Likaså finnas de fossila snäckorna uti många kullar alldeles söndermalna, på ett sätt, som uppenbart wisar sig icke hafwa skett af den påliggande tyngden, utan tillkommit då de sammanfördes. Är denna mening origtig, må des anförande här likwäl ursäktas. Det torde likwäl ej kunna nekas, att en wäldsam, wester ifrån kommande, uppstötning af hafwet haft ett stort inflytande på bildningen af Bohusläns jordbyta. Den sönderslitna kusten och den splittade yta landet i allmänhet wisar ända till Dahlslands gräns, de beundransvärda formationerna wid Sunnebo på Sotenäs och wid Fjellbacka i Dwille samt flerstädes, tyckas wittna derom, likasom också de här och der på strandklipporna förekommande lösa hållar, hwilka flerstädes tydligen synas uppbrutna på sydwestra sidan om de ställen, der de nu ligga, och hwilka redan af Kalm (pag. 125) förmodades genom en

wäldsam rörelse af hafwet blifwit uppräckta. Dock — detta må de lärde afgöra!

De fossila snäckor, som här äro omtalade, ligga dels i lager, dels icke. Stundom finnas de alldeles hela, men wanligen mer eller mindre söndermalna, samt alltid calcinerade. Det förtjenar ock anmärkas, att de flesta snäckbankar träffas wid bergens östra sluttningar. Antalet af olika snäckarter i dessa samlingar är räknadt till 50 stycken. De allmännaste äro: *Balanus Tulipa* och *B. Sulcatus*, *Saxicava Rugosa*, *Mya Truncata*, *Mytilus Edulis*, *Fusus Murex Rumphicus* och *Cerinthium Reticulatum*. I bankarne träffas en mängd taggar efter *Sjöborrar* (*Echiniter*).

Till en oändligt yngre tid, än ofwannämnda bankar, höra de ostron- och andra muskelskal, som öfwerallt påträffas under jordytan i Bohusläns kustdalar. De förskrifwa sig onekkligen från den icke alltför aflägsna tid, då dessa dalar utgjorde fortsättningar af hafswikarne, och gifwa oss anledning att här anföra några ord om wattenminskningen eller landhöjningen i Bohuslän.

Den gamla tron, att wattenet minskades, hwilken varit på modet alltfredan Dalins och Celsii tider, är genom resultatet af de sednaste geologiska forskningar wedertlagd. Dessa hafwa bragt till oemotsäglig wisshet, att hafwets wattenmängd är densamma, men att landet af en inre oförklarlig kraft höjer och sänker sig wågformigt. Denna wägliga landhöjning iakttagas äfwen i Skandinavien. Sveriges östra kust höjer sig årligen märkbart öfwer wattenytan; Skånes södra stränder åter, i likhet med norra Dusslands, sänka sig under densamma; men i medlersta Halland skall landhöjningen änyo observeras, och sedan fortgå uti Bohuslän och längs Norrsta kusten. Denna landwäg, om det tillåtes att skapa detta ord, äger således en ganfsa betydlig utsträckning; men hwad Bohuslän widkommer, finner man, att under det densamma i sin helhet alltmere uppsjuter öfwer hafsytan, det likwißt finnes flera punkter deraf, som dels höja sig långsammare än andra derstädes, dels alldeles icke höja sig. Men innan detta närmare bewisas, torde det icke wara ur wägen, att fästa

uppmärksamheten derpå, att det är nödvändigt att skilja emellan upplandning och landhöjning, hwilket man så fållan iakttagit wid undersökningar om den sistnämnda.

Upplandningen, eller wikars och stränders uppgrundning och slutliga höjning öfver wattenytan, härleder sig ifrån den mängd hafswärter, särdeles tångarter, så ock sand och ler, som hafswågorna dit infasta, äfvensom ifrån de jordpartiklar, hwilka af wattendragen utföras och der qwarstanna. En sådan upplandning är på Bohusläns kust och i stärgården ganska märkbar, och man behöfwer endast slå en gårdesgård öfver en grund hafswik, för att hindra de under hög sjö dit infastade ämnen att åter utflyta, så skall man inom några tiotal af år finna samma wik förwandlad i en bördig äng. De flesta af de dalar, som ligga i närheten af hafwet, äro icke annat än sådana igenwallade hafswikar, såsom t. ex. Brodalen tydligen varit en fortsättning af Brofjorden, Sjöedalen af Trälebergskilen och Bersendalen af Ålbyfjord, Doglandadalen på Sjörn, af Brevikskilen m. fl. Från denna upplandning härleda sig de allmänna föreställningarne om en utomordentligt stor landhöjning i Bohuslän, och älderstigna personers, särdeles lotsars, påståenden, att på många ställen, der i deras barndom varit 18 a 20 fots watten, nu knapast är 4 a 5. Men att använda dessa bewis för en sådan upplandning, såsom solklara bewis för landhöjningen, hwarmed förstås sjelfwa landets och bergens fortfarande upplyftning öfver wattenytan, hwilket man ofta gjort, inses lätt vara oriktigt. Att emedlertid en landhöjning ägt rum och ännu i dag äger rum i Bohuslän, kan omöjligen bestridas; men liksom wist är, att denna fortgår med olika hastighet i olika delar af länet, och att stundom i en trakt en punkt märkbart höjer sig öfver den andra. Så försäkras af gamla personer stället, der Tegneby kyrka står, hafwa höjt sig under deras tid, så att hon nu kan ses ifrån flera ställen, derifrån hon i deras ungdom endast framstymtade med takåsen. Likaså ligger wester om Sede gästgifwaregård i Tanum ett berg, hwilket trovärdiga personer påstå hafwa märkbart höjt sig under den tid de minnas. Swar och en af dessa punkters uppstjult

ning går således hastigare, än den omgifwande traktens, annars hade den naturligtwis ej kunnat iakttagas. Men skären och stranden lemna säkrare bewis för en partiel landhöjning, och ett förträffligt wattenmärke är Gudmundsflåret wid Sjellbacka i Dnulle. Denna klippas historiska märkwärdighet är redan i första delen, pag. 115, omnämnd. När prestern Gudmunds skeppsbrott der timade, omkring 1532, lærer, om wi kunna tro traditionen, detta står stått under watten. Kalm berättar oss, att han hört af en gubbe, att i dennes barn-dom, omkring 1670, deraf syntes blott så mycket att man derpå kunde ställa en hatt; men att det 1742 stod en aln öfwer wattenytan, hwilket ock Edman i förbigående omnämner. I år, den 5 April, afwägde, på min begäran, Dr Fanjulare N. Gsstrand detsamma, då dess öfwersta topp befanns nära 4 fot och 9 werktum öfwer wattnets antagna medelhöjd, och dess areal öfwan siftnämnda utgjorde 1701 qwadratolnar. Detta står har således, hwad man med wisshet wet, höjt sig öfwer 2 fot på ett århundra, och, hwad man ej har stäl att neka, öfwer 5 fot på 3 seklar ¹⁾. Deremot har ingen af stårboarne hwarken sjelfwe kunnat märka, eller af sina fäder hört om-talas någon förändring i wattenytans förhållande till de öf-riga kring Gudmundsflåret liggande klippor. Granska wi längre mot söder, finna wi på Stångenäs, i närheten af Lyse kyrka, en samling af förstörda ättekullar, hwilka, genom de derstädes gjorda fynd af brända ben, bewisa sig tillhöra bränneåldern, hwilken wi på intet stäl kunna utsträcka öfwer år 800. Den af dessa kullar, som ligger närmast stranden, är med sin fot belägen endast 6 fot öfwer wattenytan; den

1) Det är wisserligen hårdt för en författare, att uti andra häftet nödgas återtaga hwad han påstått i det första, såsom händelsen nu är med mig. Uti inledningn till föregående häftet har jag, ledd af de bewis, som läget af åtskilliga forntlemningar erbjuda, påstått, att Bohuslänska wallen höjt sig på ett årtusen mera än 4 fot, men sednare undersökningar hafwa förwisat mig derom, att detta endast gäller de ställen, der nämnda forntlemningar finnas. Jag kunde icke då förmoda, kanste ingen annan heller, att landhöjningens wäglighet skulle kunna observeras inom en så liten landsträcka, som en del af Bohuslån.

har ej gerna kunnat wara anlagd närmare wattnet, än den är, för att icke wid hög flod blifwa bortförd; alltså har den punkt, på hwilken dessa kullar äro belägna, alls icke eller på sin höjd ett par fot höjt sig öfwer wattenytan under det sednast förflutna årtusendet. Två mil söder derifrån, på Gullholmen, förfätra åter trowärdiga personer sig förmärka en klippornas höjning, särdeles hwad Skifwerklår och Gullklår beträffar, hwilket framtiden kan med bestämdhet afgöra, sedan på dem finnas wattenmärken. Det förra nemligen, som för 60 a 70 år sedan skall stått under watten, står nu med sin öfwersta spets 16 tum öfwer hafwets medelhöjd; och på Gullklår är insatt en belägningsring, och punkten, der denna är fästad i klippan, är, enligt en mätning år 1834, 7 fot, 5 tum öfwer wattnet. Det söder om hamnen härslädes af Prof. G. Eyell sistnämnda är inhuggna wattenmärke, wisar ännu ingen förändring i sitt förhållande till hafsytan. Söder härifrån är Tjörn belägen, hwilken icke synes underkastad någon betydlig uppffjutning på det sednast förflutna årtusendet. Wid Swanwik ä nämnda ö ser man nemligen, ibland en mängd ättekullar från bränneåldern, en, hwars bas är belägen 10 fot öfwer wattenytan, och det är sannolikt, att den aldrig legat lägre. Samma förhållande wisar sig wid Gunneby, också på Tjörn. Men strax söder ut, wid Marstrand, ädagalägga de år 1770 af Capten Cronstedt i Slimmerstifferklippan Tupp-låret och på Bagareholmen inhuggna wattenmärken, att klipporna der höja sig. Dessa märken blefwo ingalunda, såsom man föregifwit, anbragta, för att wisa wattnets lägsta, utan des medelhöjd under kanalarbetet i Ulbrechtsund. Nu stå de 10 tum öfwer dagligt watten, liksom år 1834; men d. 12 Aug. 1804 *) stod märket wid Tupp-låret icke fullt en half fot deröfwer. Uti Stigfjorden har ett fär, Brunko, tillika med flera klippor, i mannaminne stigit i höjden. Där wid bör likwäl anmärkas, att ingenting är så wanstligt, som att bestämma wattnets verkliga medelhöjd wid Behusläns

1) Wettenst. Akad. handlingar för år 1806. Der omtalas och ett af G. G. Forsell år 1804 wid Brebbogen i Wäberöhamn inhugget märke, som jag likwäl ej sett.

stränder, der östanwinden sänker sjön flera fot, och westanwinden höjer den ännu mera, och der således wattenhöjden, werlande i hwarje ögonblick, bestämmes af rådande vinden och strömdraget. För att utfinna medelhöjden, måste man derföre rådfråga fiskare och letsar, och dessa äro ej sjelfwe ense derom, utan utwisa densamma oftast med flera tumskiltad, än öfwer, än under. De nu besintliga wattenmärken och alla blifwande, som, utan årslånga observationer, anbringas på Bohusläns klippor, äro och blifwa, liksom alla mätningar deraf, endast på ett ungefär. Äfwen de här omnämnda mätningar kunna icke heller göra anspråk på fullkomlig noggrannhet; ty det är mycket möjligt, att t. ex. wattenets medelhöjd blifwit wid Marstrand utmärkt en eller två tum högre än wid Bjellbacka *) o. s. w. Likwäl äro de så pass tillförlitliga, att man deraf kan bewisa, att Bohusläns progredierande höjning öfwer wattenytan fortgår med olika hastighet på olika ställen af länet, så att då t. ex. Gudmundsfäret wid Bjellbacka och Skifwerfär wid Gullholmen höja sig omkring 2 fot på ett årshundra, höjer sig Duppläret och Bagareholmen wid Marstrand endast omkring 14 tum på samma tid, samt wisa deelar af Stångenäs och Tjörn alldeles intet.

Ordentlig ebb och flod kan sällan iakttagas wid stränderna; endast wid windstilla flödar wattenet en eller två gånger om dygnet, men på olika timmar; merändels stiger det då kl. 10 f. m. och faller kl. 4 e. m. Wattenhöjden beror af windarne och strömsättningen. Wid sunnan- och westanwind, särdeles om de med hästighet förena långvarighet, stiger wattenet ända till 5 a 6 fot öfwer sin medelhöjd. Högsta flod gifwer W. N. W. wind, stundom nära 7 fot. Högsta flod i minnes minne inträffade Lunandag Jul 1806, då wattenet steg mer än 7 fot öfwer medelhöjden. Wid östanwind deremot faller wattenet ut flera fot. Strömsättningen är lika obestämd som haf-

1) Någon mofstrand, hultken på Stersjöns berg säkert utmärker wattenets medelhöjd, gifwes icke på de Bohuslänska klipporna. I det ställe skulle kunna begagnas Klotångens öfwersta widsåsningsställe, som ligger helt nära det dagliga wattenets yta.

fig. Ofta förändrar den direction flera gånger om dagen, och stundom går strömmen på hafsbotten inåt land, då den på ytan går utåt, och twertom. Hafsströmmen påstås annars genom sin förändrade riktning förutsäga den bliswande vinden. När det derföre t. ex. länge blåst nordan, men watten med häftighet begynner flöda från söder, kommer säkert sunnanwind. Utanföör skären är strömmen ytterst wäldsam, månggång så, att ett på ett snöre fästadt blylod af 5—8 stälp, wigt deraf hindras att sjunka till botten. Hafwets botten, lika ojemn som landet, består emellan klipporna af dy, lera och sand; utanföör skären finnas stora grund. Wattnet, som till färgen är grönt och emot storm svartblått, är det saltaste på Sveriges kuster; det aldrafaltaste är omkring Kosteröarne och Strömstad, der det håller nära 3 procent salt, då det wid Marstrand endast äger $2\frac{1}{2}$. Ofta under wår- och sommarnätterna lysker hafwet af ett guistrande fosforiskt sten, så att fölwwattnet lifnar en wäg af eld. Fiskarna spår då gerna wäderstifte. Detta sten tros orsakas af en mängd oändligt små insekter, som uppehålla sig på wattenytan. Det bör dock ursägas, om i denna punkt någon skulle finnas kientrogen.

Om det kan sägas, att någon wind är rådaande i Bohuslän, så är det Sydwesten, hwilken är wåt och stormig och företrädeswis kallas Utanwind, hwarunder man likwäl äfwen inbegriper Westan. Östan, särdeles Nordosten, kallas Landwind. Under wackra wår- och sommar dagar säges vinden följa solen, så att den om morgonen är östlig, sedan sydlig och på eftermiddagen westlig. Höst- och wintertiden medför alltid Sydwesten regn, dimma och mildwäder, Östan merändels snö, men Nordan och Westan klart och wacker wäder.

Klimatet på öarne och stranden är betydligt olika det, som råder i flogsbygden eller det inre af fasta landet. Om de förra ställena kan man utan öfwerdrift säga, att der gifwes endast twenne årstider, Höst och Wår. Wårwårmen infinner sig wanligen sent, och denna årstid saknar här alldeles det behag, som på andra ställen åtföljer honom, och har alltid något höstligt med sig. Sommaren är blåsig och kall

genom de rådande hafswindarne. Det inträffar som oftast, att i öfvergången emellan våren och sommaren, eller omkring Pingsttiden, blåser en häftig, iskall hafswind, hvilken medför en mängd saltpartiklar, högst menliga för de utspruckna träden, hwickas löf deraf swartna och affalla. Efter en sådan storm kan man på fönsterrutor, hela milen från stranden, finna fästade fina salterystaller. Hösten kan anses begynna i slutet af September månad, och dess början är årets vackraste tid, med mild och ren luft; men i slutet af October blir allt förändradt. Ständiga och förfärliga sydwest-stormar rafa, åtföljda af nederbörd och en tryckande dimma. Vintern liknar i allo Efterhösten. En kort winterknäpp plägar wäl infinna sig i början af December, men warar endast få dagar, då sydwesten med regn och dimma återkommer, endast för några dagar afbruten af en frostknäpp. Den egentliga winterölden warar från medlet af Januari, då ock snöfall plägar inträffa, till Mars månads början. Slädföre hörer på strandbygden till sällsyntheterna, emedan af 10 snöfall de 9 åtföljas af häftig wind, som hopar snön i drifwor, och merändels gör wägarne bara, och i öfrigt qwarligger snön nästan aldrig en wecka. Det öppna hafwet tillfrysar högst sällan, och om det sker, kan det stundom af en stark utanwind brytas upp på få timmar. De smala fjordar åter, som gå djupt in i landet, tillfrysa lätt och ligga länge, emedan de genom sitt läge skyddas emot windarnes inverkan. Denna egenhet i klimatet härör af granuskapet med hafwet, hwilket under årstiderna mindre förändrar sin wärmeegrad än lusten. Klimatet uti det inre af Bohuslän äger den olifhet med strandbygdens, som landets större aflägsenhet ifrån öppna hafwet och dess högre läge och mindre uppobling kunna verka. Årstidernas character är der mera tydligt bestämd. Fastän wärvarmen ej kommer tidigare, är den likwäl mera verkande än på stranden. Sommaren är i dalarne het och på höjderna swal, lusten ren och torr. Den dimma, som höst och winter står wid hafwet, är här mindre beswärlig. Vintern infinner sig tidigare och är jenn och stark. Då det regnar å stranden, snögar det och fryser ofta här, och slädföre brister intet år. Någon gång hän-

der det, att snön qwarligger i sjellbygdens djupa stogsflystor ända till Juni månad, såsom det sedde i Bullaren 1838.

Någon bestämd regntid gifwes icke i Bohuslän, undantagandes efterhösten. Somrarne äro allmänneligen torra, och det regn, som då faller, är merändels åstregn, hwilket litwål sparsamt inträffar, troligen emedan de ständiga hafswindarne hindra de electrica dunsterna att condensera sig på stranden. Omkring 14 dagar före Midsommar plägar strandbon wänta sig ett stort regnslöde, den s. k. Pingstaflommen eller Botolfsmeße-blötan, som dock mångengång låter wänta nog länge på sig. I anseende till jordmånenes beskaffenhet och andra naturförhållanden är emedlertid stark torra mindre menlig för Bohuslän än för mycken wäta.

Dwanliga naturtilldragelser hafwa, hwad man känner, högst sällan inträffat här. Instönt de från hafwet kommande stormarne äro ofta förfärligt wäldsamma, äro de litwål sällan orkanlika. År 1736 den 6 November gick dock en häftig orkan, åtföljd af jordbäfning, öfwer sjellbygden, samt åstadkom mycken skada; ibland annat kullkastade den Naswerstads kyrktorn. Enligt anteckningar i åtskilliga kyrkböcker, förspordes öfwer hela länet natten till den 22 December 1759 wäldsamma jordstötter af ett par minuters uthållighet, och åtföljda af ett starkt susande ljud i luften. Då remnade flera kyrkmurar, och stora jordfall sedde wid Göthaelf, hwilken war tillrusen, men uppsprang med dån och slungade isstycken högt i luften. Lindrigare jordstötter hafwa försperts i mannaminne. Tid efter annan har man förmärkt Typhoner, eller uppstigande wattenpelare, uti det inre af hafsarmarne, äfwen som på Norra Bullaresjön, hwilken insjö icke sällan röjer ett oroligt lynne. Starka åstwäder höra till sällsynheterna och afhöras blott någongång i sjellbygden.

Erfsarenheten intygar, att hafwet, genom den sälla det meddelar åt luften och genom sina friska windar, som, med undantag af årets sista månader, rensa atmosfären ifrån skadliga dunster, utöfwar ett wälgörande inslytande på helsestillståndet i de tillgränsande trakter. Dersöre är ock detta sistnämnda i Bohuslän ganska godt; hwartill ock torde bidra

ga windbraget emellan bergen, landets brist på färrmarker och sumpiga trakter, derur stadliga dunster kunna uppstiga, och ett i allmänhet godt drickswatten. Rödsofen, som annorstädes plågar störda så många offer, är här nästan alldeles ofkänd. Grossfebrar hafwa wäl förr varit allmänna på kusten, men hafwa numera upphört. Nerffebrar deremot gå ärligen på strandbygden, men äro af lindrig art; endast wid sina besök i fjellbygden, der de mera sällan afhöras, orsaka de en större dödlighet. Om inkommande farsoter stulle i skärgården anställa större förödelser än annorstädes, såsom härdelsen war med choleras härjningar år 1834, bör sådant mera tillskrifwas befolkningens osnygghet och oordentliga lefnadsfätt, än atmospherens osunda beskaffenhet. Veneriska smittan, hvilken ännu för något tiotal af år sedan war skärgårdens allmänaste sjukdom, är wäl numera minstad, dock lärer icke den blifwande generationen undgå följderna af detta onda. En härmed besryndad sjukdom, öppna bensår, Radesygen, är gängse längs kusten, men tros af allmogen sjelf härröra af för mycken ätning af saltad fisk. Största dödligheten inträffar här wid brynningen emellan winter och wår. På landet är emedertid de dödas antal, i förhållande till de föddas, mindre, än uti de flesta af rikets öfriga landstap, och folkökningen således i starkt tilltagande.

Allt här lemna en noggrann förteckning öfwer den lefwande naturens alster inom länet, ligger lika mycket utom min förmåga, som utom min plan med detta försök. Äfwen om ett sådant register kunde uppställas, stulle det föga intressera läsaren, hwarföre han hänwisas till de wettenskapsmäns¹⁾ skrifter, hvilka uti såwäl Zoologiskt som Botaniskt hänseende anställt likaså trägna som rikhaltiga undersökningar uti Bohusläns skärgård och strandbygd. Likwäl kan i förbigående omnämnas de wilda mammalier, som här förekomma, samt de sällsyntaste af foglarne och fiskarne.

Lodjur, här Göpa kallad, träffas i skogsbygden. Detta

1) Dessa äro Herr S. Nilsson, B. Gries, C. U. Ekström, C. F. Sundewall, S. Lovén, A. Reznus, F. E. Krichoug, Wahlberg och v. Düben m. fl. I äldre tider Linne, Kalm och Holberg.

djur går ofta i warggrop, men prakticerar sig alltid ut igen, förmedelst sin stielighet, att, som en katt, gå uppför stolpen.

Wargen, här benämnd Gråben, är ganska allmän och tillfogar isynnerhet fjellbygdens allmoge stor skada på bostap. Vid Kyndelsmestiden fringsstryker han i stora flockar äfwen på kustlandet, samt går någongång öfwer isen in på öarne. Han är då otroligt djers. Besynnerligt att warg sällan fåles i stallgång, och att han nästan aldrig synes till om somrarne. Mången af allmogen huser den tro, att wargarne denna årstid samla sig hos Finnarne, under hwilkas befäl de stå, och för hwilkas wisshus de wintertiden utsändas att pro- viantera, på samma gång de hafwa uppdrag att skada mennis- storna. Denna fördom är ganska gammal, ty äfwen våra hedniska fäder trodde wargen hafwa gemenstap med onda makter. De fångas i warggårdar, gropar och fallor eller s. k. wargstockar¹⁾. Luder nyttjas här sällan till deras utrotande.

Råfwar förekomma ännu talrikare än förenämnda o- djur, och finnas äfwen på större städer. I stogsbygden tagas de mest i grop, på andra ställen uti far.

Swita Råfwen eller Sjellrackan skjutes här någon en- da gång. Han kommer då troligen med drifis ifrån nordli- gare trakter.

1) Dylka wargstockar, som helst uppättas uti tränga bergpass, eller på smala näs emellan två insjöar, bestå af ett pålwerk, på hwilket är en öppning, der en tung stock är uppgjerd, som nedfaller och krossar det djur, som frestar på lockbetan, hwilken wantigen består af färskt kött. En sådan wargstock byggdes 1840 på hemmanet Norrnäs i Nafvorskads socken, af en bonde ifrån Dahlt, som utom an- non ersättning, betingade sig den första fångsten i sållan. Så begif det sig, att en karing i trakten, oaktadt sersalbda förmaningar, ej kunde besegra sin köttsliga lusta, utan företog en nattlig expedition till wargstocken, för att eröfra det till lockmat utlagda färläret; men försöket aflopp icke bättre, än att gumman om morgonen satt död i wargstocken. Detta war den första fångsten; men Dahlbonden afstod alla sina anspråk derpå. Af karingens tragiska äwentyr kunna wi utwäl hämta en lärdom, och det är den: att det i våra dagar är wädligare att lägga ett färlär i Wifens stogar, än det war i kung Frodes tider att darsammastådes hänga en armring af guld på all- farewäg. (Saxo Gramm. Lib. V.)

Wårdar, här SkogsKattor benämnda, finnas wetteligen endast uti Bullarens och Inlands Torpe härads skogar. De äro mycket sällsynta och fångas i snara.

Uf Weslor finnes såwäl den större arten, hwilken här är känd under namnet Kiselwesla, som den mindre eller Sermelinen. Deras tillhåll är mest i stengärdesgårdar. Allmogeen tror, att de mjölka kor, och håller deras bett och andedrägt för giftiga.

Kalm upplyser oss, att förledet århundrade trifes inga Råttor på Droust; nu trifes de lika förträffligt der, som annorstädes. Skorror finnas sparsamt.

Uttorn är numera sällsynt i skären, emedan han slitigt förföljes af stytten; allmänare träffas han i insjöar och är ar uppe i länet.

Björnen, de nordiska skogarnes kung, brummar ännu någongång uti Wette, Bullaren och Sörbygden, samt uti de skogar, som tilhålla Inlands Torpe och Fräkne härader. För några årtionden sedan war han ganska allmän, men är genom tätastallgångar nära utrotad. Stundom går han ut ått stärgården. Förleden winter stöts en björn på Flatö wid Droust, och icke långesedan en dylik öster på Stängenäs, äfwen som en annan ihjällogs i Hakafjord, under det han war stadd på en sjöresa emellan Inland och Sjörn.

Gräffwinet, som här kallas Gräfling, är icke sällsynt, hwilket deremot är förhållandet med Igelkotten eller Pinnson, såsom han här benämnes.

Bäfwern, äfwen kallad Djur, byggde ännu i medlet af förra århundradet sina konstmässiga hus wid Bullarens fjellsjöar och i nesden af Dvistrum, men är nu utödd. Dock skulle kunna hända, att han kunde ännu träffas på förstnämnda ort.

Saren, som här kallas Pjett och Springare, finnes till stort öfwerflöd, synnerligast i fjellbygden.

Siortar och Rådjur finnos, enligt en anmärkning uti en tidning af år 1789, i Fräknes skogar ännu sistnämnda år, men hafwa nu alldeles försvunnit, liksom Elgar, som finnos här 1740.

Af Skålhundar eller Skålar förekomma i ymnighet i stärgården twenne arter, Gråskålen, på Bohuslänska Krok-nos, och den mindre Kubbskål; ungarne få namn af Sjords-nackar. Sommarmorgnarna finner man dem talrikt på de yttersta skären; man ser dem också stundom i Göthaelf, ända till en mil uppom Kongelf. Jagten efter skålar idkas endast af någon Liebhaber, men är ganska lönande. Deras kött kan äfwen den fattigaste på intet villkor förmås att förtära.

Swalar af större arter wisa sig någongång i den Nor-ra Stärgården. Springhwalen är wisa år icke sällsynt och wisar sig ofta i flock. Späckhuggaren hör äfwen till de mindre sällsynta Swalararter i Kattegatt. Tumlaren, af all-mogen Marsö kallad, är ganska allmän. Man brukar spä-regu, då han slår sina löjlige kullerbyttor i wattenbrynet.

Af Soglarnes class finnas i Bohuslän de flesta af dem, som träffas inom samma latitudsgrad i det öfriga Sverige. Öfmyrighet öfwerflödar här af Sjöfogel. Af sällsyntare arter, som nyligen blifwit här anmärkte, må nämnas: Kornlårkan (*Emberiza Miliaria*) och Lappsta Mesen (*Parus Sibericus*)¹⁾, Wendel Korsnäbben (*Loxia Bifasciata*)²⁾, Gråa Säckspetten (*Picus Canus*), en i Sverige sällsynt fogel, är ofta sedd och skjuten på Droust. Märkligt är att Gula Sadesartan (*Motacilla Flava*) och Husswalan (*Hirundo Urbica*) äro ganska sällsynta och aldrig träffas i stärgården, utom någongång under flyttningstiden, och det högst sällan. Till sällsynta, men här funna wattenfoglar, hörer Swita Stor-ken (*Ciconia Alba*), hwilken man funnit i sednare tider oftare än förr besöka dessa kuster. Rördrommen (*Ardea Stellaris*) blef förledna året skjuten på Droust. Rödhuswa-de Dykanden (*Fuligula Ferina*), en ibland Sveriges säll-syntaste foglar, ses ibland uti Vater-Noster-skären. Stellers And (*Fuligula Stelleri*) finnes här hwarje vår ibland Ahl-fogeln, som af fiskaren kallas Galbust. Islommen (*Colum-bus Glacialis*) är blott, enligt hwad man wet, en enda gång fångad i Drousts stärgård, på fiskbackor.

1) Båda Skjutna på Droust af Kammarjunkaren W. v. Wright.

2) Skjuten på Droust af Hr Ferd. v. Wright.

Utom Grodor äro Amphibier i Bohuslän mindre allmänna än annorstädes. Sällsyntast här äro af ormarne *Espingen* (*Vipera Cherssea*) och *Swarta Suggormen* (*V. Prester*); likwäl finnas de. Den sednare har jag sett i Naswerstads socken. Den allmänna Suggormen är ganska sällsynt på stranden, men träffas ofta uppe i landet. På Tjörn finnes den nyligen i vår Fauna införda *Åkergrodan* (*Rana Arvaris*).

Med högst få undantag finnas alla Swenska fiskarter i Bohuslän, hwars watten, såwäl de salta som de färsta, äro utmärkt fiske. De mest sällsynta arter man träffat i stångården äro *Squalus Canicula* och *Scopelus Borealis*. Den i sednare tider så estersökta och noga bestrifna *Amphioxus Lanceolatus* finnes, men endast wid Wädersarne. Ibland rara insjöfiskar är Rödningen (*Salmo Salvelinus*), hvilken finnes uti den lilla Högssjön i Bullaren, samt *Utsögat* (*Cobitis Taenia*), som toges i Ramtwets kärn, i Mo socken af nämnde härad. Måhända bör äfwen nämnas, att Rudan är så allmän, att den träffas i de flesta torfgraswar, och är allstädes af den form, som fått namn af *Damruda* 1). Om

- 1) Edman, icke nöjd med att på profa hafwa uppräknat några af Bohusläns fiskar, qwäder om dem alla i följande lysande poem:
- Thet har then store Gud Bohus-Län och hwar Härads
Bland annat af sin Råd måst all slags fisk förärat;
Tänk uti Gulmars siel, som går åt Saltkäll opp
Fins allehanda fisk, som tijt plä ha sitt lopp.
Ther fångas Flön stor Lax i wiken när wid Dunge,
Som heter Gulmars bärg til 3 Punds swära tynge.
I Randal wid Rödshell och ut för Sunnarby,
Stug: Klinger: Skafwerö man fångar Laxen kry.
Laxöre wet man och i thenna Flöen iusttra;
Ja Mackril med Dörg, Rot, at mången man plär smystra;
Man får och Mackril-Stör, som wägt halft annat pund:
Stor Sill, som gifwa plär god smak i Bondens munt.
Wahbuk och Gabbitau, små Loxf och tämlig Långer:
Helgsflundror, Gråseg, nog och Roker många gånger,
Rödspotter, Lungor med samt Flundror tas i Garn:
Eklön Hwitling, Huller och, som fiskas af små barn.
Tre slag af Snylter fins, Eklötlejor och Knorrhanar;

Insecterna härstädes känner man föga, emedan wetherligen ingen Entomolog anställt här några undersökningar.

Vegetationen i Bohuslän är uti kustdalarne ganska yppig och mera sydlänst, än man har orsak att wänta sig. Den Botanist, som will något afwika ifrån den sed, som de wettenskapsmän, hwilka hittills besökt Bohuslän, synas wedertagit, att nemligen endast rigta sin uppmärksamhet åt skärgården, och i stället efterse hwad det inre af landet har att uppvisa, skall utan twifwel finna sin möda rikligen belönad.

Förgiftig Stårsing man här titt med kroken manar:
 Små Simpör, Ucker gå samt Konger i hwar Fiolt;
 Al, Alekuser här på komma fullt om bot.
 Awabbluger, som på rygg och sidos taggar drager:
 Bieksif eu' Håskatt then, ehuru han är mager
 Så har han för sin mun en sassa full af bläck,
 Det ättafaldig stärt, som dojer äta kläck.
 Hornglätor, Mustor, tänck, hur ljufligt Dstros smaka,
 Krabbtasser, Krabber små man plär ur fiolen raka,
 God Hummer, Kupungar eu' Snäckor tämlig små
 Nejsjögon, Näcker, Håf, eu' Haij man här kan få.
 Så när jag habe glömt the Föna Kättor wära,
 Samt Dorst bå stor och små, som icke äro swära
 At locka fram med krol, the förre aldrabäst,
 Om wintern smaka häst, så man dem får som mäst.
 Lanteyr och Piggwarf, Smörbolter och Haskuser,
 Swärdfisk til 16 Pund Åbuker och Tangmuser,
 Huför, Lar Stör, Hafmus, hwars lefwet är rätt Fön,
 Siff-siff, som glittrar wäl, men ger en siffar-lön.
 Flatbuk en liten siff och Sten-Sill mänd här sinna:
 Man märck än mera til, om jag får tycka rimma,
 Om swaranda siff, som äga skriffet warmt blod,
 Bå Hwalfsiff, Marxwin och stor Otter, som ha mod.
 Sål eller Sibunden han är af them den fierde,
 Som för sitt Föna skinn bör hållas i stort wärde.
 Mer mins jag icke til, thet får nu bi här wid,
 Then mera wet än jag, han läge til i tid.

Att sällig Prosten i Tanum härutt kallar Ottern och Skäten m. fl. för siffar, får tillskrifwas hans licentia poetica; att han äfwen förstod begagna sig af licentia prosaica, synes af pag. 41, der han på den sinit hårdaste prosa anför, att ett flås ändor (Stockänder) wära i Norrige på Träd !!!

Sjellbygghens Flora, liksom dess Fauna, har aldrig, hvad man känner, blifwit granstad, icke en gång af den nitiske Ralm. Att den emedlertid icke är fattig, finner hvar och en, som besett denna trakt, äfwen om man der, i anseende till fjellens jemförelsewis obetydliga höjd, icke kan wänta sig några sällsyntare fjellwärter. I bland sällsyntare wärter, som förekomma i Bohuslän torde böra anmärkas: *Ligustrum vulgare* (wärer på flera ställen i sfärgården), *Veronica polita*, *Circea lutetiana*, *Scirpus rufus*, *Sc. glaucus*, och *Sc. maritimus* (Skaftö, Hallestjärn m. fl.), *Schoenus fuscus*, *Sch. setaceus* (Droust och Tjörn), *Calamagrostis balthica* (Rebö), *Arundo stricta* (Myckleby), *Holcus mollis*, *Melica uniflora*, *Bromus racemosus*, *Triticum junceum* (Wrångö), *Tr. rigidum* (Sifvingen), *Asterocephalus columbaria* (Bullarn), *Alchemilla alpina* (Tjörn, Sönö), *Plantago coronopus* (Sckerö), *Ilex aquifolium* har wärt på Sotenäs, men är icke längesedan borttagen; *Lithospermum officinale*, *Hippoglossum maritimum* (i skären utanför Tanum och Dville), *Pulmonaria maritima* (Grötö), *Myosotis versicolor* (Dville Prestgård), *Lysimachia numularia*, *Primula elatior* (Naswerstad), *Lonicera periclymenum*, *L. cærulea*, *Ribes nigrum*, *Hedera helix*, *Eryngium maritimum*, *Angelica littoralis* (Bussår i södra sfärgården), *Imperatoria Ostruthium* (Sermanö), *Ligusticum scoticum* (wid Strömstad, Skaftö, Wäberbarne o. fl. st.), *Helosciadum inundatum*, *Anthriscus cerefolium*, *Stachys limonium* (Tanums strandklippor), *Asparagus officinalis* (Uddewalla), *Allium ursinum*, *Al. arenarium* (Tjörn, Skaftö), *Ornithogalum spathaceum* (Thorsby boklundar), *Rumex maritimus*, *R. nemorosus*, *Triglochin maritima* (Drousts sfärgård), *Epilobium parviflorum*, *Epil. roseum* (Tjörn), *Pyrola media*, *Monotropa hypopitys* (Naswerstad), *Dianthus deltoides glaucus* (Sornborgsflätt i Dville, Stordal på Tjörn), *Saponaria officinalis*, *Silene armeria*, *Cerastium tetrandrum*, *Cer. brachypetalum*, *Spergula subulata*, *Sp. ciliata* (Sckerö), *Sagina stricta* (Grundsfund), *Sedum Anglicum* (Tjörn,

Svöen), *Euphorbia palustris* (talrif i södra stärgården),
Prunus avium (Bornö), *Sorbus aria* (Thorsby, Skåftö),
Rubus candicans, *R. corylifolius*, *R. cæsius paniculatus*,
Patentilla rupestris (Serumssjället), *P. Norvegica*
 (Sogdal), *Papaver argemone* (Edets stjär), *Chelidonium*
glaucium (Sistelöarne, Hamborgö), *Ajuga alpina* (Nas-
 werstad), *Thymus chamædrys*, *Latreia squamaria* och
Digitalis purpurea (Ovulle, vid gränsen mot Swarteborg),
Crambe maritima (Busstjär, Koster m. fl.), *Coronopus*
depressus, *Cochlearia danica*, *C. officinalis* (Österö,
 Müssö m. fl.), *Lunaria rediviva* (Uddewalla), *Erysimum*
hieracifolium (Busstjär), *Cardamine hirsuta*, *Geranium*
pratense (Naswerstads kyrka, Öckerö), *G. palustre* (ibd.)
G. molle (Grötö), *G. dissectum* (Thorsby), *G. rotundi-*
folium (Skåftö), *Malva sylvestris*, *Malva moschata* (ut-
 anför Tanum), *Spartium scoparium* (Strömstad), *Lathy-*
rus sylvestris, *L. intermedius* (Müssö), *Pisum mariti-*
mum (norra stärgården), *Vicia dumetorum* (Danaholmen),
Trifolium procumbens (Swinesund, Grötö), *Tr. filiforme*
 (Domsö), *Tr. fragiferum* (Grundfund), *Hypericum*
pulchrum, *H. montanum*, *Hypochaeris radiata* (Sjörn),
Hieracium boreale (Naswerstad), *Carduus nutans* (Mar-
 strand), *C. acaulis* (Grundfund), *Eupatorium cannabinum*
 (vid Bullaresjön), *Artemisia maritima* (södra stärgården),
Onopordon acanthium (Warholmen), *Filago minima*
 (Mjöen), *Cineraria palustris* (i tersmostrar städes), *Tus-*
silago petasites (Stängensås), *Senecio viscosus* (Skåftö),
S. aquaticus (Ovistrum), *Inula Helenium* (Oroust), *Py-*
rethrum Parthenium (Svöen), *Orchis Morio* (Sjngwall i
 Naswerstad socken), *Malaxis monophyllos*, *M. paludosa*
 (Swinesund), *Carex maritima*, *C. distans*, *C. riparia*,
C. montana, *C. ornithopoda* (här och der på kusten och i
 skären), *Myriophyllum verticillatum*, *M. sessiliflorum*
 (Vottna), *Najas marina* (Strömstad), m. fl. Desutom fin-
 ner man här wärande flera sällsyntare pilarter samt Ide-
 granen (*Taxus baccata*), här kallad Balind, hwilken träsk

fas såväl här och der på stranden, som på de större holmarne i norra stärgården, likväl sparsamt 1).

1) Bohuslän är Idegranens egentliga värtställe i Sverige, och att den här är ursprungligen wid och icke i en forntid hitplanterad, synes vara utom allt twiswel, att dömma af de ställen, der dessa träd finnas. Herr professor S. Nilsson har wisat, att dessa träd ansetts heliga af Druiderna, hvilkas cult äfwen tillhört Bohusläns fordna inbyggare (Bronz-folket), och i följe deraf förmodat, att någon upplysande tradition derom ännu skulle vara i behåll. Men oakadt de noggrannaste efterfrågningar, har jag ej funnat komma någon sådan på spåren. Ej heller begagnar allmogen dessa träd till någon sorts wisshetspekelse, men wäl till medicin. Det enda, som här ännu kan påminna om Idegranens fordna betydelse, är des namn *Baltub* (icke *Barrtub*), måhända *Bals* eller *Balbus* *Lind*. Namnet kan icke gerna komma af *Barr*, emedan detta ord icke finnes i allmogens dialect. Heliga träd träffas annars flerstädes i länet, men äro mest *Rönnar*, *Ekar* och *Furor*.

II.

Inbyggare.

Bohuslän war år 1840 bebodt på landsbygden af 116,405, och i städerna af 6117 menniskor, eller tillsammans 122,522, hwilka, dividerade med länets areal, utgöra 3094 personer på qwadratmilen; näst Blekinge- och Malmöhöslän är således Bohuslän den tätast bebyggda provins i riket, hwilket må wäcka förundran, då man ihågkommer, att fem sjettedelar af landet upptagas af berg och ofruktbara trakter.

Indelas folkmängden efter kön, ålder och stånd, befäres den, enligt 1840 års Tabeller, wara:

1:o Efter ålder:

	Mankön	Qwinnkön	Summa
Under 15 år	21,670	21,669	43,339
Emellan 15 och 60 år	34,090	36,444	70,534
Öfwer 60 år	4,148	4,501	8,649
Summa	59,908	62,614	122,522

2:o Efter gift och ogift stånd:

Giffta	19,060	19,073	38,133
Enklingar och Enkor	2,268	4,891	7,159
Ogiffta öfwer 15 år	16,910	16,981	33,891
Barn under 15 år	21,670	21,669	43,339
Summa	59,908	62,614	122,522

3:o Efter medborgerligt stånd:

Af Ridderskapet och Adeln	102	145	247
„ Presteståndet	149	180	329
„ Borgareståndet	716	889	1,605
„ Ståndspersoner	607	738	1,345
„ Bondeståndet	45,011	45,842	90,853
„ Alla andra	13,323	14,820	28,143
Summa	59,908	62,614	122,522

Folkmängden är fördelad på 22,448 hushåll, af hwilka 1087 tillhöra städerna.

Inbyggarne i norra länet kallas *Hättar*, och deras land *Hättebygden*. Utan twifwel härleder sig denna benämning ifrån fornnordiska ordet *Hätt* (läs *Hätt*), som bemärker hög, liksom dess ättling *Haute* i Fransyskan, och har af befolkningen söder ut blifwit gifwen åt *Norr-Bohusläningarne*, derföre att dessa bodde högre upp i norr. Detta kan bewisas dermed, att *Hättarne* aldrig benämnas så af några andra, än af sina södra grannar, hwarföre *Hätt* är synonymt med *Nord-* eller *Nordhätt*, äfvensom dermed att, huru långt man än kommer upp i norra *Bohuslän*, undantager sig folket ifrån *Hättarne*, liksom *Romarne* ifrån *Barbarerne*, men gifwer *Hättenamnet* åt inbyggarne i det härad, som i norr stöter till dess eget. Emedan man ej känner detta namns betydelse, anses det wanligen som *Öknamn*.

Ingen anledning gifwes, att antaga det massan af *Bohusläns* befolkning skulle hafwa sitt ursprung från en annan stam än rikets öfriga inbyggare ¹⁾. De skillaktigheter, som den kan hafwa utmärkande ifrån dessa sistnämnda, förklaras tillräckligt af länets politiska historia. Först i en sednare tid införlifwade med *Swerige*, hafwa *Bohusläningarne* bibehållit sin *Norrsta* anstrykning, och blott föga öfwerträdt den af ålder emellan dem och deras östra och södra grannar uppdragna gränslinien i lynne, seder och dialect ²⁾. Deremot will man här och der på kusten igenkänna wiså slægter af en främmande race, bland hwilka de i norra länet bosatte kallas *Skraåhättar*. Dessa, som sägas hittills icke gerna ingått andra slägtskapsförbindelser än sinsemellan, utmärka sig genom owanligt reslig wert, mörklagdheth och starkt utstående ansigtspartier; och några gifva, att de äro af *Celtiskt* ursprung, troligen på den grund, att traditionen förmåler dem wara afkomlingar af de *Skottar*, som i äldsta tider här dreswo sillsfiske. De kunna emedertid, så framit man nödwändigt will göra dem till utslänningar, härstamma från hwilket annat folk

1) Se inledningen till 1:sta delen af *Bohusläns Hist.*, pag. XII.

2) Det gamla grannskapet är ock till stor del bibehållet. Ännu talas om *Göthaells Norrsta* och *Götha* eller *Swenska* sida, och med *Bagge* namnet torde *Westgöthen* ännu några århundra hellsa *Bohusläningen*.

som helst, då man affter den lifliga förbindelse, som härstädes från urminnes tider ägt rum, med nästan alla främmande nationer. Swad som mest talar emot nämnda gifning, är Stråshättarnes mörklagdhet, något som ingalunda utmärker den Celtiska racen. Man har ock wifaf, att Tjörns befolkning leder sina anor från en Celtisk coloni. Swad som förantledt just detta antagande, är mig obekant. Det är wiserligen samnt, att Tjörbon i ett och annat affeende är ganska olif den öfriga Bohusläningen; men detta torde böra tillskrifwas hans egenfkap af öbo, och den sorgfällighet, hwarmed han hittills afhållit sig ifrån all gemenfkap med sina grannar. Om hans urprung ifrån Celterna, gifwes ingen historisk underrättelse, icke en gång en fädan, som kan hämtas af fornlemningar eller af traditioner, fpråk och seder, hwarföre det synes wäl förhastadt att antaga denna mening, förrän den blifwit närmare motiverad. Deremot böra wi fästa wår uppmärksamhet wid befolkningen på Malmö, en större ö, belägen utanför Sotenäs, till hwilket härad den räknas. Inbyggarne derftädes, hwilka ända till wåra dagar med största wedermilja betraktat hwarje flägförbindelse utom sig fjelfwa, äro i allmänhet mindre resliga än amorstädes i länet, samt äga ganska fula anfigtsdrag, och äro kända för en ytterlig enfaldighet, som ock ädragit dem det allmänna öknamnet: Malmöbarnen, och ett flags förakt af de fringboende. Deras uttal är gnäl-lande, och en traditon i granufkapet; för hwilfens älber jag likwäl ej will anfvara, fäger, att deras ftaf förädrar kommit till Malmö, drifwande på ett isfkycke. Man har fälunda någon anledning, att der föka en främmande coloni, — männe af urinbyggarne? — eller af Bronz-folket, efter hwilket flere fällsamare fornlemningar förekomma på Malmö? 1).

Den gamla Bohuslänska stammen qwarlefwer oblandad i fjellbygden och öfwerhuswid taget i det inre af landet. En

1) Det bör anmärkas, att "Malmöbarnens" egendomlighet betydligt afstagit, sedan för en tid tillbaka deras ö fattedöptes af en enfild person, och sedan ftenbrottet derftädes upptäcktes, hwarigenom de kommit i närmare beröring med andra. Wi torde i nästa häfte återkomma till detta ämne.

fräfware ansigtöbildning, en ädlare själsnatur, bättre bibehållna traditioner, äldre bruk och en hop fornnordiska ord i dialecten bära vittnesbörd, att befolkningen der räknar sitt ättartal ifrån det gamla Wifens fräjdade söner. På stranden synas tydligen främmande inympningar, och södra stärgårdens bebyggare härstamma ifrån det folk, som från alla rikets kanter ditströmmade under sista sällskapet, och hwaraf en stor del qwarstannade, när denna näringskälla blifwit förstörd.

Vohuslänska männen äro af en reslig, smärt och stark kroppöbyggnad, med manliga och uttrycksfulla, fastän grofwa, anletsdrag. Qwinnorna äro ock resliga, men just icke wälformade, undantagande på Sjörn, och wackra ansigten äro fällsyna, utom i stärgården och på de ställen, der befolkningen icke ursprungligen är ren Vohuslänsk¹⁾. Uddewallatrakten har wäl haft rykte för sina wackra qwinnor, men denna heder torde numera böra uteslutande tilläggas sjelfwa staden. Befolkningen är i allmänhet lika mycket mörk som ljuslagd, men blåa ögon äro det oaktadt allmänast, utom på Fräne, der bruna ögon synas wara de rådande. Högst sällan finner man ibland allmogen någon rödhärig.

Märkligt nog anmärkte man redan i äldsta tider en olikhet i lynnet hos Norr- och Söder-Vohusläningen (Wifwerjen och Gfwegrimen), och denna olikhet indgår ännu icke den uppmärksamme iakttagaren. Wid hwilken jemförelse som helst, måste den förre winna, hwilket tillöwidare warer nog sagdt. En utmärkt likhet characteriserar Stätten, äfwen som folket i Fräne och Torpe härader, hwilket i allo äger stor likhet med inbyggarna i norra länet; men ehuru denna likhet är ett grunddrag i det allmänna folklynnet härstädes, så framstår den likwäl icke så skarpt på öfriga ställen i södra Vohuslän, och på Sjörn samt hos siffare och strandstättare i södra stärgården saknas, densamma alldeles. Man anser sig, och det icke utan grund, kunna förklara denna stilkastighet dermed, att inbyggarnes i norra Vohuslän hufwudsakligaste födoämne är hafrebröd, hwilket åt kropp och sinne skall gif-

1) I allmänhet kan anmärkas, att folket norrut är mörkare och mindre wacker, än uti södra Vohuslän.

wa den spänstighet och lätthet, som södra länets korn- och bönoötare ej winna. Hafrebrödet tillskrifwer man och den lust och drift till arbete, samt den förmåga att utan misnöje kunna umbära och försaka, som Sätten äger framför dem i söder.

I öfrigt bär den äkta Bohuslänningsens lynne stämpeln af hans hemlands natur. Det är friskt och lefwande, men brutet och ojemnt. Han är ännu till själen den gamle Wifbon, ägaude stöna dygder wid sidan af stora fel. Han är öppen, redbar, utmärkt gästfri, hjälpsam och arbetsam, samt älskar sin hembygd ända till öfwerdrift; men äfwen lättsinuig, högmödig, obändig och stridslysten, samt tarfwar kraftfulla embetsmän, om han skall hållas inom skrankorna. Ej heller kan han frikallas ifrån besyllumningen för egoism. Det oaktadt finnes i hans character något öfwerwägande godt, för hwilket endast den af fördom intagne kan vara blind; och Bohuslänningen står i detta affeende mycket öfwer sina grannar, och det gynnsamma omdöme, som den widtbereste och opartisse Kalm ¹⁾, för jemt hundra år sedan, fällde om inbyggarne här, är ännu icke föråldradt, hwad folket i Wette, Bullarens och Sotenäs m. fl. härader widkommer. Det sedeförderf, som beklagligen griper kring sig uti tvenne härader af Wiken, och som redan stigit derhån, att för närwarande den allmänna säkerheten knappt någonstädes så litet respecteras som der, härrör mera af yttre orsaker, såsom polismaktens slappa handhafwande, den högst stadliga landthandeln och brännwinsminuterungen m. m., än af några mörkare grunddrag i sjelfwa folklynnets, och hwem skulle wäl föröfrigt vara så oförståndig att wilja dömma 120,000 mennistor efter några tjog brottslingar, som finnas ibland dem? Hwad åter befolknin- gen i södra stärgården angår, så kan den ej frikallas från de charactersfel, som alltid äro öboerna medfödda; och om man hos fiskarena och strandsthtarne i södra skären skulle märka en mera iögonenfallande frånwaro af ädlare drag, så bör man beklaga, men ej fördömma dem. De äro Swenska nationens

1) Bohusl. resa, pag. 259.

Parias. Härkomme af en dålig race, utan all undervisning och sedlig uppfostran, kämpande med armöd och uselhet ifrån waggan, hafwa de aldrig lärt sig känna lifwet och menniskan på den bättre sidan. Förtryckta och usfugna af alla, wärnlösa offer för det lumpnaste månglareintrefse, och med ett hem, som, genom ofta timande skeppsbrott, är en ständig skådeplats för det menfliga lidandet, för hvars intryet waznan gör dem slutna, äro de endast betänkta på medel att uppehålla sitt eget usla lif, och kunna med lika lifgiltighet höra nödropen från den skeppsbrutne som fiskmänsens skri. Men — det är icke deras egen skuld! Lemnad åt sig sjelf, och o-hjelpigt såld åt nöden, blir menniskan alltid djurigt 1).

Allmogens sätt att wara är på kustlandet ganska hysfadt, och på flera ställen, särdeles i trakten af Uddewalla, wida mer, än hwad man hade rättighet att wänta. Sjellbygden står i detta fall wida efter; men på de ställen i skärgården, der bebyggarne utbytt fiskarens yrke emot sjömannens, har en större hysning på några år wunnit insteg, es huru denna icke alltid himmer längre än till ytan. Hwad Bohusläningen med skäl kan tadlas för, är des brist på renlighet inom hus, hwilken i wisa härader öfwergår all föreställning. Detta fel ligger isynnerhet qwinnorna till last, hwilkas character föröfrigt är lik männens. I sjellbygden träffas rigtiga amazoner, och den allmänneliga kärleken characteriserar nästan öfwerallt Bohuslänsforna.

Allmogens upplysning är i allmänhet ganska ringa. Det förstås, att äfwen här finnas de, som i kunskaper och själsodling kunna tåla jemförelse med hwilken Swenssk bonde som helst; men deras antal, i förhållande till folk mängden, är ganska ringa. Masans bokliga wetande är på många ställen inskränkt till Gatedesens innehåll, hwilken de, såsom en complexus af all litteratur, kalla "Boken", ungefär af samma or-

1) Besynnerligt att samma känslöshet utmärkte fiskaren för ett par hundra år sedan. Utti Toftens pastors-archiw finnes ett bref ifrån Morg. Switfeldt, deruti hon hotar onwända det strårafte straff, om ej fiskarna och strandfittarne upphörde att i hafwet utwåla lifen af skeppsbrutna, sedan de plundrat dem.

sak, som de förnämna damerna kalla Franshyttan för "Språket". Om uti några få härader en större upplysning gjort sig gällande, så utgöra dessa endast undantag. Jemförelsevis ganska få kunna skrifa. Orsaken är icke någon tröghet och ofskicklighet hos folket sjelft, tvertom har detta både kunskapsbegär och en förträfflig fattningsförmåga, utan den ligger deruti, att Skolväsendet står ingenstädes i riket, med undantag af Lappmarken, på sämre fötter än i Bohuslän. Det är likväl, tillfölje af Ständernas beslut wid sista Riksdagen, att hoppas, det de försupna båtsmän och andra lika kvalificerade personer, uti hvilkas händer den ambulatoriska barnundervisningen för närvarande här är anförtrodd, blifwa efterträdda af mera intellectuellt och moraliskt bildade lärare, särdeles om Staten will bekosta undervisningen, ty den äran har allmogen undanbedt sig. Denna allmänna ofunnighet, som måhända hittills varit genom wisa omständigheter ursäglig, men hädanefter på intet willkor blifwer det, är här så mycket stadligare, som i folkets lifliga lynne ligger en lättbet för intryck och ett nyhetsbegär, hvilka göra desamma till offer för hwarje andeligt bedrägeri, som bringas å bane. Allt nytt, allt owanligt i religiös wäg anslår med en besväransvärd hastighet Bohusläningen, särdeles fjellbon, — ett phenomen, hvilket föröfrigt uppenbarar sig hos alla bergsfolk. Detta wissade sig redan i Carl XI:s tid, då Häreriswäsendet, hvilket wi torde böra förklara på samma sätt, som den Småländska predikossjukan i våra dagar, knappt war begyunt i Dalarne, förrän Bohuslän war inweckladt deruti; och i war tid ådagalägges ofwanframställda sanning tillräckligen af den framgång läseriet — med förlor! — härstädes haft och har. Här har man redan alltför länge kunnat få factiff upplysning öfwer 2 Tim. 3: 6, huru "hus nr hus quinnsfolk föras fångna, som med synder betungade äro", fastän man måste wara ifrån wettet eller hedern, för att kunna gilla det; och norra Bohuslän skulle kunna lemna ganska fula bidrag till de andeliga febrarnes historia, wi i le man blott taga kännedom af dem! Lyckan i olyckan är likväl, att, förmedelst det lätta folklynet, yrseln lika lätt, som den upp-

kommit, äfwen upphör, när den verkande orsaken aflägsnas, hwadan det onda lika lätt kan afhjelpas som förekommas. Det är med Bohusläningen som med biet, han swärmar ej längre, än wisen är tillstädes.

Under sådana förhållanden, som ofwananförda, är naturligt, att större delen af allmogen är ganska widstrepelig och fördomsfull; ty bristande upplysning och förwirrade begrepp om en högre werldsordnings samband med, eller inslytande på menniskan och hennes öden, följäs gerna åt. Isynnerhet kan detta tillämpas på invånarne i sjellbygden, hwilka, förmedelst sina aflägsna och enstaka bostäder, sakna den beröring med andra, som utgör ett hufwudwillkor för upplysningens spridande, och hwilka således, af okunnighet och förmedelst sitt för det underbara stända lymne, med förkärlet bibehålla de sällsamma begrepp och bruk, som till dem öfvergått i arf ifrån deras fäder under en mörkare tid. Wisserligen hafwa de båda sistförslutna decennierna mycket förändrat, om just icke förädlat, folkets åsigtter i thy fall; dock finnes deraf tillräckligt i behåll. Sägner om Jättar, Troll och bergtagningar m. m. icke allenast fortleswa öfwerallt, utan omfattas ofta såsom trosartiklar, och de qwarleswor af en mera historisk folksaga, som ännu kunna uppletas, äga alltid en omflädnad af det underbara. Dylka underbara traditioner finner man sästade icke blott wid wisa ställen, utan ock wid ätstilliga bohagsting, isynnerhet af dyrbarare wärde, såsom kanner, bågare och smycken m. m. af silfwer, hwilka förmålas vara i en forntid af något underwäsen gifna åt släktens stamfader, öfvergå alltid till äldsta arfwingen, och anses såsom ett palladium, hwilket man för intet pris skulle kunna förmå innehafwaren att afyttra.

Allt här i detalj upprepa alla i Bohuslän förekommande widstrepelser och fördomar were wisserligen i sin ordning; men jag måste tillstå, att jag med dem äger en helt oredig beskantskap, emedan presten alltid är den siste, som kommer underfund med dem. Några kunna likwäl uppgifwas, af hwilka man kan sluta till de öfriga. Edman ansör (pag. 77) ett på hans tid gängse bruk ibland allmogen i sjellbygden, att

wid Kyndelsmeßan dricka "Eldsborgs skål", hwilket tillgick på olika sätt. Det ena sättet, hwarpå denna libation förrättades, war följande: Matmodern lade en dyna på golfwet emellan twenne upptända ljus; på denna satte sig en i sänder af husefs medlemmar och drack Eldsborgs minne ur en trädstäl, fylld med öl, hwilken sedan kastades, förmodligen med tänderna, öfwer hufwudet. Swälfdes då skålen upp och ned, wid det hon föll till golfwet, troddes den drickande dö det året, i motsatt fall blefwe han wid lif ¹⁾. Det andra sättet, som synes hafwa warit det ursprungliga, och hwilket ännu i mannaminne nyttjats i Tellemarken ²⁾, war att matmodern, före gryningen Kyndelsmeßedagen, uppställde sitt husfolk framför ugnen, i hwilken eld war uppgjord, och lät det dricka Eldsborgs skål ur en ölskål och bita af en smörgås, allt under knåböjande och frammumlande af några ord, hwarefter återstoden af förtäringen inkastades i ugnen såsom ett offer, igenom hwilket offer man trodde sig kunna afwärja eldswåda det året. Denna widstepliga sed, hwilken man will påstå ännu skall iakttagas af några gamla i sjellen, är eller har warit måhända en lemning af våra hedniska fäders "Alfablot" eller offer åt Alferne. "Eldsborg" kan då wara en förwridning af Alf-bæjar, d. ä. gårdens Alf eller skyddsande, åt hwilken således libationen anställdes. Danska archaeologer wilja deremot se i denna sed en lemning efter en fordom i Norden gängse eldsdyrkan, men måhända med mindre sannolikhet. Gmedlertid betraktar allmogen i wiså fall elden såsom helig och använder den ofta på ett fördomsfullt sätt, såsom t. ex. innan barn är döpt, då den alltid måste brinna på spifeln. När ko kalfwat och första gång derefter föres till watten, slås eld öfwer henne. Wid mätning kastas en eldbrand i

1) Dytika offer och spådomar af den kaste offerstälens ställning äro ännu brukliga hos åstättliga Finst-Asiatiska folk.

2) Der brukade matmodern, under det hon slog ölet i elden, säga:

"Saa hog min el

og ikke hogare og heitare hel".

Se vidare Annoter för Nord. Oldkynd. år 1839, pag. 187, 188, der åstättigt härom förekommer.

maltet. När man blir "framad" eller hastigt sjuk, slår man tre gånger omkring sig med en eldbrand. När qvinna besväras af mjölk, kastar man deraf i elden. När man inkommer uti ett grafslöshus nypes i ljuslågan, innan man helfar, och när kreatursjukdom går, ledes kreaturen öfver brinnande ved, som är antänd af "nödbeld", d. w. s. sådan eld, som anstafas genom gnidning af två trästycken.

Thorsdagen anses i fogsbygden af de äldre helig eller snarare förbannad. Den dagens afton förrättas inga gröfre hushållsnyttor, och framför allt få spinnrock och wäfstol ej låta höra sig. I allmänhet anses Thorsdagen såsom ogynnsam för wiså företag. Tjenstefolk träda då ej gerna i tjänst, och flera undwika gerna att då hålla bröllop och barndop, till och med spår man omdt om de barn, som då födas. Denna fördom härleder sig troligen ifrån tiden för Christendomens införande, då de nya lärarne framställde hednagudarne såsom onda andar, och inpreglade hos folket en afsty för allt, som påminde om deras dyrkan, hwadan en sådan fästades wid Thorsdagen, hwilken bar namn af den mest dyrkade ibland afgudarne. Signerier och Sympathifurer öfwas mycket, fastän i största hemlighet. Wärdligt är, att allmogon uti norra länet tillskrifwer jordsynd af stenredskap och dyligt en magist för många att bota sjukdomar hos kreatur, stundom ock hos menniskor ¹⁾). Syndet hänges då om halsen på den sjuke, som ock måste intaga affrapade smulor deraf och ibland bultas dermed. Äfwen ätthögarnes myll begagnas af många till botande af wärk och skador, särdeles fulslag. Wid barndop måste alltid silfwer eller stål wara fästadt wid lindan, för att hindra trollen att bortbyta ungen under acten ²⁾). På några

1) Samma wantro råder i Norrige, se urda I: pag. 19 och följande.

2) Ettwä och stål hafwa ock barnaföderstör på sig, så länge de hafwa "hedna hud", d. w. s. icke äro kyrkogne. Den spånad, de under denna tid tillverka, hålles för tyktlig att binda sjukredskap af. De som göra barnfängsvisiter näste, när de inkomma, taga med handen på ugnen. Förmodligen står sistnämnda bruk i sammanhang med det bekanta ordspråket om barnaföderstör: "att de riswit ner ugnen", som säkert har någon, fastän okänd, historisk grund.

ställen följer en brödbit med, som sedan gifwes åt en hund, i tro att denne skall i barnets ställe få de detsamma tillerna- de sjukdomar. Hafwande qwinna tillåtes ej hålla barn öf- wer dopet. Barnets första kläder göras af något gammalt, och när det får convulsioner under tandsprickningen, afriwas desamma och kastas på elden. Detta bruk iakttages både i fjellbygden och på öarne, förmodligen äfwen flerstädes. På förstämda ort göras wid lindandet, wid hwarje hwarf, korstecknet öfwer barnets bröst. Detta tecken glömmes man der ej heller att göra öfwer bakträget, på det degen ej må förgöras, och wid Jultiden ser man det hos folk af gamla werlden med krita uppdraget öfwer alla dörrar, för att mota trollen, som då tros öfwerallt snoka efter att få litet i westen; äfwen wid Påsken korsas på husen och nämnes Jesu namn. Öfwer sjuka ritas kors med en knif, som sedan sättes i sän- gen. Kors ritas ock öfwer hofwen, då hästar skos, och när de fränspännas, läggas stacklarna gerna i kors öfwer hwar- andra. På Tjörn råder en löslig farhåga för att små barn berömmas, och framför allt med ordet "wacker"; utsäges det- ta ord, frammumlar modern en kysningsproposition, som är mer eller mindre högljudd, i mån af den selandes stånd. Det- ta skall förekomma wäda, i händelse den berömmande skulle äga en "ond tunga". För onda ögon är man lika rädd, och tror Engelska sjukan, här kallad "Horskef", komma deraf, att en lössaktig person ser barnet naket, hwadan man ock på sina orter knyter en tråd om barnets arm, på det detsamma, äf- wen då kläderna aftagas, icke må vara alldeles oflädt. Wid Bröllopp lagar bruden, att hon får se brudgummen, innan han ser henne, annars tror hon sig ej komma i spetsen för den hus- liga regeringen. Samma mål winnes ock, om hon i brud- stol kan få sin fot längre fram på golfwet än brudgummens, och swara högre än han; derunder glömmes hon likwäl icke att så mycket möjligt tränga sig intill honom, att ej något "ondt öga" må kasta sin blick emellan dem, hwaraf skall föl- ja denighet m. m., att förtiga en mängd ostadliga lösligheter,

hvilka, liksom de här anförda, för det mesta tillhöra fjellbygden¹⁾.

Åf andra här iakttagna bruk, hvilka ej kunna komma under samma kategori, som de ofwannämnda, kan anföras följande, hvarförinnan wi likwäl böra fästa uppmärksamheten derwid, att dessa seder och bruk icke uteslutande äro allmänna öfwer hela länet, utan det, som iakttages i det ena häradet, kan wara okänt i det andra o. s. w.

Högtiderna, särdeles Jul och Pingst, firas med gästbud inom släkten, äfwen kallade "gillen" (af Isl. Gjalda =

1) Såsom t. ex. ott strö linsö i kyrkogårdsporten, för att hindra de dödas gensärd; att wid flyttningar först inkasta katten uti den nya bostaden; att när man köpt kreatur braga det wid swansen tre gånger rundt omkring, innan det införes i ladugården; att sticka bort tandverk uti träb, och bota sulslag genom att låta en försköding bita tre gånger öfwer det märkande stället; att spotta tre gånger för sig, anser man stundom högst nödwändigt, för att afvärja allt mehn, såsom t. ex. wid qwinns folks möte, wid hwirvelwindar, wid hästars afsejning, om de då skaka sig, äfwen som då man går öfwer ställen, der hästar tumlat sig. Man spottar ock ibland uti bakträdet och bryggkaret, på det intet ondt må komma dit m. m. En wederslygglig sed, den wi wijta hoppas aldrig återförnyas, har varit bruklig här, att neml. wid bostapsfarfoter, eller då man eljest har önska till kreatur, begrafwa ett sådant lefwande. Sådana offer lära brukats i hedensomen; men hwad säga wäl mina läsare, om jag försäkrar dem, att här i Bohuslän begrafdes för 5 a 6 år sedan, för ofwannämnde orsak, en lefwande häst af en — — — — — ståndsperson! — Fiskaren har ock en mängd fördomar, såsom att man får god wind, om man lägger en stulen sed i rockulten; att ingen sängst blir, om man först mötes af en qwinna, när man beger sig till sjöb, eller om ordet "katt" råkar nämnas, då man går. Jcke heller tros den hafwa lycka till fiske, som någon sin dränkt kattor. Dyrkligt är också att taga siffradeskapen på ryggen inne i stugan. "Den som hunger när han ägnar, får gråta när han drar". Dyrkligt är att hafwa rönnträd i båten, ty deraf blir motwind och dålig fångst (Fylgrönn = Mistel är deremot nyttig för jägare och skattgräfware). Nyttigt är, då mon beger sig till sjöb, att rita tre kors på stugewäggen. Möter man hund, då man will sätta hummerkypor, må man gerna wända hem igen. Får man, då man först lägger ut, se en flät för-ut, blir motwind både bort och hem; synes han åter åt sidan eller återut, kan man wänta sig god wind m. m.

sammansfjuta). I fjellbygden hållas då s. k. "Kastöl", ett slags subsciberade nöjen, och roar man sig der så godt man kan med dryckjem, älsflog, slagsmål, dans och lotteri- eller fortspel. Dessa "kastöl" (de gamle Samburdaraul) ställa sig ifrån lefstugor deruti, att endast de, som af tillställarne utses, hafwa tillträde dertill, och bewistas således endast af "en utwald societer". Begagnandet af Julhalm och thy åtföljande förlustelser är nu urningigt, deremot iakttagas man öfverallt den wackra sed att då utsätta sådeskärswar till föda åt småfog-larne. Att "rida Staffansste" och sjunga Staffanswisa Annandag Jul, har förr brukats, men förekommer numera ganska sällan; när så sker, stola hästarna wadnas uti en källa, som ligger i en annan socken. I några härader låter man en mängd mat, särdeles brödhögar, qwarstå på bordet Julen öfwer, till Trettonde- eller Tjugondedagen, då ungdomen med en ringdans kring bordet dansar Julen ut. Påskastonen firas i större delen af länet med wärdelbar eller skott; men på öarne iakttagas denna sed Midssommarsnatten, af hwilken eldarne fått namn af "Midssommarswafor" ¹⁾. Wid Midssommar bindas kransar, som upphängas i stugaket ²⁾, och husen "majas", d. w. s. utstras med löf och granris utwändigst öfwer dörrarne, hwilket också sker wid gästabad. Majstångsdansar blifwa alltmera sällsporda, ty i samma mån som ungdomens nöjen förora stämpeln af ofskuld och sedlighet, dwäljas de ej längre under Guds öppna himmel. Logarne äro numera under sommarens den Bohuslänska ungdomens danssalonger, och de an-

1) Att tänka wärdelbar Påskaston i stället för Midssommarsnatten har, enligt äldre personers berättelse, först på en sednare tid kommit i bruk i Bohuslän. Det är högst sannolikt, att Midssommars-waforna äro lemningar efter våra förfäders dyrkan af Walbur (Solguden), äro lemningar äro Walbursbålet tänkes Midssommarsnatten. (Se Ritsens Scand. Urinwägar 4:de häftet.) Det förtjenar också uppmärksamhet att högsommaren kallas i norra Bohuslän Håbala, hwilket ord förmodligen är desamma som Hög-Walbur (af forn. Hå = hög) d. w. s. då solen står högst på himmelen.

2) Wantligen bindas dessa kransar af 9 slags blommor, samt förwaras sedan noga, för att som ett kraftigt läkemedel gifwas åt sjuka Kreatur.

dra årstiderna hållas de förderliga lekstugorna i den sämre allmogens hus.

De egentliga och största gästabuden hållas wid bröllops- och begrafningstillfällen, isynnerhet wid förstnämnda. Säsom öfwerallt i vårt land, äger allmogen här lust för kalasande; men bristande tillgångar och måhända ståndspersonernas inflytande hafwa i sebnare tider minskat gästabudens långvarighet. Tre dagar är det wanligaste ett sådant hålles, men stundom warar det ätta. Undfagnaden derwid är, undantagandes på Sjörn, mer än riklig, och gästerna aflägga lysande prof på nordiskt kraft uti fatet och bågaren. Den första måltiden är den förnämsta och består af 4 till 7 rätter, endast på Sjörn af twenne, men supandet är öfwerallt lika och måttligt, och utländska dryckeswaror, säsom cognac, äfwen win m. m., felas nästan aldrig. På flera ställen brukar man låta en del af maten qwarstå på bordet natt och dag i den med lakar och bandfester klädda stugan, och gästerna sitta merändels dagen igenom omkring detsamma, röfande, supande och drickande. Wid dylika gästabud bjudes hela släkten och grannarne, som medföra sina barn, huru små de än äro, hwaraf händer, att gästernas personal uppgår stundom till 100 och deröfver; men dessa kalas kosta likwäl tillställaren mindre, än man skulle förmoda, emedan ifrån hwarje hus, som bjudes, anländer till gästabudsgården s. t. Forn eller Forne (af Isl. Forn = offer), bestående af en mans börda fint bröd, kakor och andra bakverk; desutom måste wid bröllop de yngre karlarne på de flesta ställen gifwa en gåfwa i penningar från 3 till 10 R:dr och derutöfver, hwilket bär namn af brudstänk. På några orter underrättas gästerna wid bjudningen om, huru länge gästabudet warar, derefter "Fornets" ¹⁾ och "Brudskänkens" wärde lämpas; på andra äter, säsom på Sjörn, är en starkt kanelkryddad risgröt, som af wärdbinnan inbäres, en höflig, men aldrig öfverstädd påminnelse till gästerna att

1) Fornet består merändels af 6 stora brödbullar och 2 ofar, utom det finare bakverket eller "Eteningen". Den som öfwerlemnar fornet, träkteras rikligen och återvändes med halfannan brödbulle och en half ost af hwad den sjelf medfört.

packa sig bort; hwilket ock genast efter grötens förtärande verkställles under tacksågelse och hurrarop. Wid gästabuden går alltid wården i skjortärmarne till tecken, att han rår sig sjelf, såsom herre i huset, men befattar sig med intet, utan uppdrager sina äligganden åt en marskalk, här kallad kökemästare eller förstyre (Forn. forstjóri = anförare), hwilken utses ibland släktens närmaste, och måste, utom andra dygder, äga en bepröfwad strupe, för att wara den sista, som swiker i bågaren, och framför allt wara en stielig talare, särdeles wid bröllop, för att på ett rörande sätt lägga gästerna på hjertat offret till Prest och Kloclare, der detta är sedwanligt. Till officianterna wid dylika tillfällen hörer ock "Tappereraren", hwilken wanligen är en torpare, och har till embete att tappa dricka uti "pipstälarne" eller ett slags, med pip förseddä och med allahanda figurer utstrade trästäl, af flera kanors rymd. Det stötande bruket, att wid gästabud, till och med under måltiden, hafwa hatten på hufwudet, råder ännu på Tjörn, och war för icke längesedan allmänt i sjellbygden, der det likwäl nu till stor del aftagit. Dock äfwen der det är rådande, hålles hufwudet blottadt, då någon ståndsperson är närwarande.

Swad Bohuslänningens seder wid högtidligare tillfällen, såsom bröllop och graföl m. m., angår, så äro dessa, såsom alla andra bruk, stilsaktiga i olika härader. Den som friar till en Hemmadotter, anmäler gerna sina ömna begär genom en bönenman, hwilken, i händelse af ja, erhåller af bruden en mindre gåfwa, som hon sjelf förfärdigat. Förlofning sker ej med ring, utan genom andra gåfwor, ibland hwilka en psalmbok, med inpresade förgyllda hjertan och tänkespråk, elser hos de förmögnare, med graverade silfwerplåtar på permarne, intager första rummet. På Tjörn, hwilken ö i allo står ett århundra efter det öfriga länet i bildning, är wedertaget det mot all sedlighet stridande bruk, att psalmbokens gifwande medförer, med målsmannens minne, samma rättigheter, som den presterliga wälsignelsen. "Gär-an-theorien" war således der praktiskt omsattad, redan långt förr än den framblitrade på Wernängen och antände Upsala Dom-Capitel.

De ståtliga och bullersamma Kyrkobröllophen hafwa på en sednare tid blifwit högst sällsynta. Wigseln förrättas dels hemma, dels i prestgården. I sednare fallet färbas brudparet och större delen af switen åkande, men spelmännen och brudriddarne, eller, såsom de i fjellbygden kallas, "Småswännerne", äro alltid till häst, och böra, bruden till ära, genom en halsbrytande ridt, sätta lif och lemmar på spel ¹⁾. Dessa småswenner, hwilka tagas af den rastaste ungdomen, äro wanligen prydda med färgade fladdrande band om hattarne, samt lifadana lösknutna halsdukar, och, utom deras åliggande att convojera brudparet, tillhörer dem att hämta brudgummen och presten, när bröllophen hållas hemma, samt äfwen på flera ställen, såsom i Sörbygden, passa upp wid bordet, då de behålla hattarne på sig. Wanligen samlar sig den manliga delen af brudskaran först i brudgummens hem, der de på stående fot trakteras, och följa honom sedan till brudhuset. Ett stycke från sistnämnda göres merändels halt, och Småswennerna eller Smådrängarne, såsom de ock kallas, rida fram för att hämta wälkomstdrycken, som är öl och färtäres under bar himmel. Wötes någon under vägen skall han hafwa traktering. Nästan allmän är den seden, att, om brud och brudgum wistas i samma hus, de om bröllopsdagen stillas åt, på det hämtningsceremonien ej må underlåtas. Brudens klädsel är flerfaldig. Wanligen, färdeles norrut, drager hon på den swarta siden- eller bombasins-klädningen en börda brokiga band, silfversmycken, spännen, periband och artificiella blommor, som här benämnas "Plymmar". Kronan, betäckande hela hufswudet, är högst sällan af myrten, utan af måladt papper och bladgull m. m. På andra ställen åter får den stöna nöja sig med den anspråkslösa bindmösan och den wanliga helgdagsklädseln. Den hwitklädda wigselpallen, utstofferad med band och blommor, inbäres af små flickor under full musik. Well brukas somligkläds, på andra ställen alls icke; men i

1) De härleda sig ifrån forntidens brudriddare, som under Wäldsfrietiets tider bewäpnade språnge framför brudskaran, för att utspeja om något försåt till brudens bortefswande war i fråga, och i så fall förswara henne.

tafet af den hwitklädda flugan är alltid uppfatt en sorts baldachin af silkedukar, öfwer det ställe der wigfelpallen placeras, samt öfwer brudparets plats wid bordet. Genast efter wigfeln förfogar man sig till middagsbordet. På Tjörn sitta brudgum och brud wid hwar sitt bord, den sednare omgifwen af sina två brudfrämmor; men annorstädes sitta de tillsammans. Swarje rätt iubäres under full musik, om det skall vara wäl; de ankommande gästerna wisas och samma ära, förutan hwilken presten och öfriga honoratiorens också helpsas med skott, äfwen som affärdas med dyliska. På sina ställen bär brudparat silfverpenningar uti sina skodon. De tillfalla den gose och flicka, som äro utsedda att afdraga de sednare, hwilket förtroende räknas såsom en stor utmärkelse. När brudparet är gånget till fängs, intränga — åtminstone på Inland — gästerna i brudkammaren under spel och sång, och måste då brudgum och brud sittande i fängsen undfägna dem, den förre med brännwin, den sednare med win. I några socknar iakttages en, såsom det synes, ganska gammal sed. Andra bröllopsdagen aflägsnar sig bruden; brudgummen klagar då för gästerna, att hon blifwit bortröfwad, samt uppmanar dem söka efter henne; då hon igenfinnes, är hon ifklädd sin brudskrud och återföres med stor ceremoni. Detta är hennes inställering såsom husmoder, i kraft hwaras hon strar med egen hand undfägnar gästerna med brännwin och bröd, då hon också på en talkrif uppstår brudskänken. Wid samma tillfälle plägar och kökemästaren öfwerandtwarda brudgummen sitt embete, med ett tal efter omständigheterna. Annars när brudskänket upptages, ställa sig brudgum och brud, jemte förstyret och brudfrämman, wid ett bord, der ett fat är framsatt, på hwilket ligger en stor utstrad brödbulle. Derester framträda wederbrörande och offra sina häfwor på bullen, hwilka, sedan de af brudfrämman blifwit räknade för hwar och en särskildt och beloppet högt tillkännagifwet, stoppas under brödbullen i fatet, hwarefter gifwarena med handtag tackas af brudparet och erhålla traktering af win och toddy. I södra stärgården brukas bröllopsgästerna sista gästabudsdagen begifwa sig upp på något närliggande högare berg, för att under stjutande och

stormande glädjehyrtningar dricka "Flipp" (Eng. Leap), en starkt rusgifvande dryck, bestående af brännvin, varmt öl, sirap, ägg, mustkott och peppar; någongång uppreses wid samma tillfälle en sten till minne af festen. Föröfrigt siras bröllopen med dans, musik och lekar, ibland hvilka sednare gåtlösningar äro företrädeswis omtyckta. Äfwen finner man ännu här och der bibehållen den gamla seden att dansa kronan af bruden, hwilket tillgår så, att flickorna hålla bröllopsqvällen en ringdans omkring bruden, som med förbundna ögon sätter kronan på en af dem, hwilken sedan tros blifwa först gift af de närvarande. På wiså orter är brudhuset rent för gäster hwarje natt, hvilka då inkwarteras hos grannarne. Dessa sednare ällgger det ock att rikligen undfägna de förra. När de nygifta hafwa eget hem, följer gerna ett stort hemkomstöl på bröllopsgästabudet.

Wid begrafsningar iakttagas allmogen icke några särdeles annärkningsvärda bruk. Äfwen då samlas slägt och grannar till gästabud, ty kalasande är ett uttryck af sorg, såwäl som af glädje. Wid likets utbärande ur huset läses några böner och sjunges en psalmvers, hwilket sednare äfwen pågår ske, när det framhunnit till kyrkogården, dit såwäl män som qwinnor beledsaga desamma. Swebningen är ytterst enkel, men kistorna alltid snygga, mest swartmålade, och öfwerstrifna med bibelspråk. I många härader nyttjas aldrig kispredikningar, uti andra åter anses dessa såsom ett oestergifligt willkor för den aflidnes sällhet i en annan werld. Efter jordfäsningen, som alltid förrättas på Söndag, igenfylles grafwen af de närmaste slägtlingarne på manssidan, under det en psalmvers affjunges. En egen sed, som på många ställen i södra länet brukas wid dessa tillfällen, bör icke föråttas. Liket inflyttas i stugan, antingen natten före begrafsningssdagen, då ock de närmaste slägtlingarne waka och läsa öfwer desamma, eller, som wanligast sker, följande morgon; på kistlocket öfwer likets hufvud och bröst ställas två ljus, hvilka hållas brinnande tilldes den döde utbäres. En måltid hålles i samma rum, äfwen om liket redan undergått föruttnelse, än hwilket bruk intet wämjeligare låter tänka sig.

Efter måltiden, för hvilken öfverwaro likets inflyttning uppenbarligen synes ske, aftages locket på kististan, samt den fina, ofta utsydda duk, som höljer den dödes anlete, hvilket är en signal för de närvarande att i chorus falla in i en anständig gråt. De tända ljusen äro sannolikt en lemning efter det catholiska bruket att sätta wigljus i handen på den döende och döde. På Sjörn och några andra orter plågar djup sorg hos männen uttryckas genom en orakad haka och dåliga kläder. De sitta och då en tid bortåt wid Gudstjernerne på det aflägsnaste rummet i kyrkan.

Barndep och kyrkotagningar afgå mindre omsändligt. De förrättas antingen i prestgården eller i kyrkan, sällan hemma; litwål uteblifwer hos de förmögnare sällan gästabudet, när modren tillfrisknat. Märkligt är, att, då man på ena orten aldrig nog länge kan uppsjuta barndepet, kan man på den andra aldrig nog brädsla dermed, och ibland måste barnet, innan det är en half dag gammalt, bäras till presten, äfwen uti den strängaste winter, och ofta öfwer en eller ett par mils wäg. Denna sednare oförnuftiga sed, som lär hafwa sin grund i den galna trou, att satan har makt med barnet, innan det är döpt, kostar årligen många nyfödda lifwet, och borde på det allwarligaste motwerkas.

Med undantag af gästabudstillfällen, då den största omåttlighet råder, lefwer Bohusläningen ganska tarfligt. Safrebröd i norra länet, i Fräkne och Torpe härader och på en del af Droust, samt Kornbröd på de öfriga orterne, jemte mjölkrätter, potatis, sill och fisk, utgöra de hufwudsakligaste födoämnen. Safrebrödet, eller det s. k. Flatbrödet, som består af ojäst deg, tunnt som papper, är, oaktadt det begrepp man gör sig om dess kärhet, wälsmakligare och mera lättätet än kornbrödet. Det har och den fördelen, att det kan gömmas i flera år, utan att skadas, samt har, såsom förut är anfördt, ett wälgörande inflytande på kropp och sinne¹⁾.

1) Det tros, att den, som want sig wid hafrebröd, icke gerna i längden kan fördraga annat bröd. Br:st derpå menas hafwa varit orsaken till den stora dödligheten ibland de Norske hjelptrupper, som beltoigo i Spaniska successionskriget. Pontoppidans Danfka Atlas, 1 b., p. 316.

Käkring är ett slags sura knallar, bakade af hwarjehanda gröfre mjöl. Men egendomligt för Bohuslän är Skrifbrödet, hwilket består af en papperstunn kaka af korn eller ädlare säd, hwarpå uttlenas en smet af hwetemjöl och ägg, hwilken under gräddningen "skrifwes" eller utristas med ett, i form af en kam, utsturet trästycke. Detta är högtidsbrödet och ganska wälsmakligt, men den som sett huru det tillredes, torde swärligen kunna förmås att förtära det. Kornbrödet är dels tunnt som hafrebröd, dels tjockt och mjukt. Drousts och Tjörns qwinnor äro bekanta för sin sficklighet i brödbakning. Deras "gästabudsakor" hålla ofta öfwer quarters tjocklek, men äro likwäl wäl genomgräddade. Bönor äro en hufwudsöda flerstädes i södra Bohuslän; mjöl deraf blandas med kornet i bröd, och förwälda bönor i mjölk eller s. k. "Mölsbönor" är en hwardaglig rätt, som wäl är bastant, men inwerkas menligt på de ätandes rörlighet. Soflet består hufwudsakligast af fisk och sill; kött och släkt är helldagsöda. De längre årstiderna äro måltiderna wäl många: Otta, FruKost (äfwen kallad Dagward och Dule), Middag, Nattemat (äfwen Meraston) och Qwällsmål. Ottan och yftematen gå lätt af, men de andra tre målen äro mera bastanta.

Mindre tarflig är allmogen hwad fluda angår. Brännwinsupandet, särdeles i stärgården och i ett par härader i norra länet, har stigit till en sasawäckande höjd. Wäl är husbehofsbränningen här jemförelsewis mindre än på andra orter, men lönnkrögare, pluraliteten af landthandlare och salteritdkare, icke allenast ombesörja tillhandahållandet af denna vara, utan finna ock sin uträkning wid att få allmogen och fiskaren rätt försupna. Snart sagdt hwarje siffläge är en öppen frog, och någon förbättring är förgäfwes att hoppas, så länge ej en del af polisistjenstemännen opereras för staren. Cognac och dylikt träffas ofta i hwardagslag i de nordligaste häraderna, i anseende till den listigare communicationen med Norrige, der sådana waror erhållas för ett ringa pris, samt i stärgården, dit de luredrejas. Cassedrickningen är bland qwinnsfolket så allmän, som brännwinesuping bland männen, äfwen i torp och backstugan. Men Bohuslämningsens älsk-

lingsdryck är "Uddewallare", en blandning af caffè och brännvin eller cognac, och hvars namn hänvisar på dess första hemort. Denna dryck, äfwen kallad "Göd" eller "Zalfwa" m. m., paraderar wid alla tillfällen, i glädje och sorg, under helg- och hwardag, och förtäres med begärlighet — i tyfthet sagdt — äfwen af det wackra könet på sina ställen ¹⁾. Slipp i skärgården är förut omtald; den härleder sig ifrån sllfistetiden. Det Öl, som här bryggas, är just ingen Braun-schweiger Mumma.

Med sin listlighet äger Norr-Vohuslämningen en medfödd lust och fallenhet för musk, hwilka icke så tydligt framstå hos folket söderut, som derföre gerna ser "Dättespelmän" wid sina gillen. På sina sjöresor medför gerna Dätten sin fiol, och om han just icke är någon Ole Bull, så utmärker han sig likwäl för sitt listliga föredrag och sin nitälskan för konsten. Hans musk är ett uttryck af hans eget lynne, glad och lefwande. Föröfrigt har hwarje socken i länet sina ständiga bander. Det musikaliska instrument, som här allmänast nyttjas, är Fiol, af Dätten kallad Sela (af det gamla Fidla), och om han är god, Bålfela. Clarinett höres mera sällan. För fång deremot tyckes folket i allmänhet icke äga någon lust. Utom i skogarne af walthjonen, och på stranden af fiskare, som draga wad, höres sällan någon fång ute. Gmedan orgelwerk endast finnas i städerna och i ett par landskyrkor, men uti de andra ersättas af bondflockare, som låta höra alla stämmor utom *vox humana*, och aldrig examinerade, extempore-ra melodierna till hwarje vers, kan kyrkosångens bestaffenhet lätt inses. Hans deremot älskar Vohuslämningen med passion, och rör sig deruti i allmänhet med ledighet och behag. Sjelfwa ålderdomen twefar icke att i swängande lust påminna sig gladare år, och hinner härstädes sällan så långt i stadga, att den fördömmar ungdomens glädje, sedan den sjelf wurit ifrån densamma. De mest omtyckta dansar äro: Vals, Pol-

1) I Bullaren, och förmodligen återstädes i fjellbygden, är det icke sällsynt att om Söndagarne se bondgummorna röka tobak, under det de wänta på presten. Tobaksrökning hör föröfrigt mera till högtiderna än till hwardagarne.

fla, Galopade, eller, såsom den också kallas: "Skotts" eller "Zoppservals". Polskan, liknande "Jösehärads-polskan" i Wermland, dansas på ett för Bohuslämmingen eget sätt, utstyrd med hvarjehanda luftsgräng ¹⁾, wridningar och stampningar m. m., samt går i Hättebygden med en rasande fart, som mer än en gång wållat blodstörtning och döden, men är, det oaktadt, behagfull och stön att åse, såsom det omistänneligaste uttryck af det raske folkets wighet och lefnadslust.

På några ställen i södra stärgården har den lösliga Menuetten bibehållit sin rang af högtidsdans; karlarne hafwa derunder hattarne på. Galopaden hörer företrädeswis till flogshygden. "Engelskan" eller "Tremåningen" dansas gerna af de sjöfarande. Men Bohuslämmingen äger också en egen nationaldans, Siskardansen, hwilken namn angifwer stranden och stärgården såsom dess hembygd. Med undantag af "Wäfwa Wadmal", är denna den enda dans, som föreställer en yttre handling. Den afbildar dörjning på is, och utföres af 3 personer, af hwilka en (siskaren) figurerar emot de båda andra (sisköparne). Den figurerandes krumspång och gester stola föreställa huru han huggar hål i isen, ägnar kroken, rycker på dörjen och drar upp siften, under det han slår armarne och klagar öfwer köld m. m., samt spørjer den, emot hwilken han figurer, hwad sorts siff han ästundar. Då denne beswarat frågan, erhåller han af den dansande en kindpust eller en s. k. "munsiff"; kan han då afwärja slaget och istället traktera den förment siskaren med ett sådant, så måste denne försöka sin lycka emot den tredje i leken. Träffar åter slaget, måste den, som erhållit det, fram att figurera på samma sätt. Denna dans, hwilken, då den utföres af öfwade personer, är löslig att påse, föranleder ofta ledsamma uppträden, emedan "siskarne" icke sällan äro så dugtiga, att näsa och mun springa i blod, och ett allmänt slagsmål blir ofta sista turen i siskardansen. Melodien se pl. I. På kustlandet brukas en annan dans, Seplingen, hwilken troligen äfwen är egenomlig för Bohuslän. Den utföres af

1) En sannsynlig virtuos tillhör det att under dansen, stödd på sin stönas armar, kasta båda fötterna i taket.

tre par, hvilka förswis löpa om hwarandra på ett sätt, som lättare låter sig ses än beskrifwas. Dansen går i början sakta, men sedan med en stormande hastighet. Musiken dertill är en sammansättning af Menuett och Polka. Bohuslän torde och numera vara den enda provins i riket, der Hallingen dansas. Denna solodans, hwilken egentligen lär förskrifwa sig ifrån Hallingdalen i Norrige, utföres af en karl och fordrar mycken styrka och wighet; till densamma hörer att dansa på händerna, kasta hjul, samt att, sittande på ena hällen, med det andra benet framskräckt, hastigt och efter takt omsifta ben, hwilket är det swåraste partiet i hela dansen. Den dansas likwäl sällan. Musiken se pl. I 1).

De förr af allmogen så älskade Lefar, till de flesta af hvilka wi kunna söka en historisk anledning, hafwa nu på några år blifwit alldeles aflagda. Endast wid ståndspersonernas Julnöjen träffa wi dessa gamla, roliga bekanta; men ingen af dem är nog märklig, för att här kunna beskrifwas.

Numera äger Bohuslänningen ingen gemensam Nationaldrägt, om man äfwen i några härader, som mera bibehållit den gamla enfalden, hwilken icke alltid bör förblandas med råheten, skulle finna lemningar efter en sådan. På kustlandet synes mannens helgdagsdrägt fordom bestått af en lång tröja, af blått eller svartbrunt wadmål, likadana knäbyror med silfverspännen, ljusblå strumpor och långskäftade stöflar, en randig yllewest, en couleur t halsduk och en svart hatt med breda bord. På Kalmés tid woro qwinorna i Wette härad, och förmodligen äfwen annorstädes i länet, på helgdagarne klädda uti fjortlar och tröjor, af helst röd, ibland grön och blå färg. Somliga hade utan på tröjorna röda listtycken, utsydda på bröstet med gula rosor, och på ryggen, från listtyckets midt till nedra kanten, prydda med fyra tvärfingers breda gula lister 2). Till denna brofiga drägt, som fullbor-

1) För meddelandet af dennes och siffardansens melodier får jag i förbindelse hos den utmärkte musikkännaren Herr Häradshöfding G. Wandsen, hwilken antecknat dem hos allmogen på Stängenas.

2) En lemning af denna drägt träffas ännu på Öfvingen, der en del qwinnor bruka röda tröjor under ett listtycke.

dades med en hwit, stärkt mössa af fint linne och ett förkläde af samma slag, skola och, enligt berättelse, hört skor med höga, färgade klackar och silfverspännen, samt röda eller blå strumpor med insatta och färgade sidentiklar m. m. De sköna i städerna lära wid samma tid icke wisat sig på gatan, utan behängda med en svart kåpa, som räckte till midjan och alldeles betäckte ansigtet, endast lemmande en liten öppning för ögonen. Naturligtwis har detta Spanska bruk alldeles förswunnit, sedan de sköna promenera lika mycket för att ses, som för att se. Allmogens nuwarande drägt är mångfaldig, så till ämne som snitt. I slärgården och på stranden bära männen blå sjömansdrägt. Amorsstädes, isynnerhet i fjell- och foggsbygden, äro rockar allmänast, hwilka hos de äldre äro grå, hos de yngre blå, men äfwen på stranden synes rocken wid högtidligare tillfällen. I några socknar söder om Uddevalla äro och swarta frackar komna i bruk. På Dissingen har man bibehållit störtröjor eller s. k. Westgöthajackor. Knäbyror ser man endast någongång nyttjas af de äldre. Fiskarens arbetsdrägt, om han äger någon, består af wida skinnbyror, en grof wadmals-kawaj, en sydwesthatt och ett par stöflar, hwilkas skafst kunna uppdragas långt öfwer knäna. Qwinnfolken kläda sig mestadels i helklädningsar, mera sällan i kjortel och tröja med eller utan skört. Lyren i kläder har stigit till en beklaganswärd höjd, isynnerhet i länets medlersta trakter och på norra kusten. Där, kanste mer än någonstädes i det westliga Sverige, har den moderna upplysningen (sic!) kommit allmogen att glömma, att den är afkningswärdast, när den kläder sig i sitt hemwäfsda tyg, på fäbernewis. Finare kläden uttränga hos ungdomen på kustlandet det hederwärdade wadmålet, och fäsfängan inswäper qwinnformerna allmänt i alla slags utländska tyger; till och med sidentklädningsar frasa i kyrkbörrarne sommartiden. De kringstrykande Westgöthahandlandernas mördande credit, sjöfarten, den listiga förbindelsen med städerna, isynnerhet Göteborg, samt ständepersonernas exempel, äro de yttre orsakerna till en sådau yppighet, och deras stadliga inverkan är så mycket swårare att motverka, som man hos Bohusläningen upptäcker

ett anlag att gerna wilja lefwa och föra sig öfwer sina tillgångar. Härwid måste man dock rättwist loforda Tjörns och Hisingens öboer, som hittills bibehållit en berömmwärd tarflighet i sin klädsel; hwilket, hwad de sifnämnda angår, är så mycket märkligare, som de hafwa Götheborg i sitt grannskap. Will man anse denna släbdfrihet härleda sig af brist på hyfsning, begår man ett groft mistag, emedan denna tillwitelse med intet skäl kan göras Hisingensbo.

Utom i klädebrägt wisar sig icke yppigheten skadlig hos Bohusläningen. Wisserligen will han gerna pråla äfwen i andra bohagsting, såsom i wackra hästar och åkdon, i dryckeskärl af silfwer, i sängkläder och framför allt i sängtäcken, af hwilka man på sina ställen finner hos en förmögen bonde ända till 30 a 40 stycken; men ett sådant öfwerflöd har likwäl föga menlig inverkant, åtminstone icke en sådan, som angifwes i den stickande folksagan om den slitige tomtegubben, som fick af den tacksamma bondhustrun en gramm klädning, och hwilken sagas innehåll är detta: Tomten drog klädningen på sig, begynte med ny iswer att sikta mjöl, men då han såg sin wackra drägt deraf nedsmutsas, kastade han sikten, blåste dammet af tröjarmen och quad:

”Junke är granner,
Han sig neddammar;
Han siktar aldrig mer”.

Owanligare, äkta fornäldriga namn, hwilka man i Bohusläni finner af den närwarande generationen bibehållna, men som med densamma också otwifwelaktigt dö bort, äro:

Ahl, Alf, Ambjörn, Amund, Anund, Arne, Arngrim, Asbjörn, Asmund, Björn, Börje (Birger), Bryngel, Brynjolf, Brynte, Bål, Einar, Esbjörn, Eskil, Gude (Gauthé), Gullbrand, Gunnar, Guttorm, Halfward, Selge, Selgeir, Sakan, Iswar, Inge, Ingel (Ingiald), Ingemar, Ingemund, Juel, Kjell, Kelf, Kesor, Rolf, Rutger, Sigfrid, Sigmund, Sigurd, Siwar (Sigward), Stenar, Swante, Swenung, Sämund, Thol, Tolle, Thor, Thorbjörn, Thorger, Thorkel, Thorsten, Trond, Tuswe, Wettle, Werland, Åke m. fl. mans-

namn, och Agnes, Amborg, Barbro, Gunhild, Hartwig, Inger, Ingrid, Ingeborg, Ingegjerd, Olug, Ragnhild, Sigrid, Swenborg, Thora, Thorborg och Åsa m. fl. qwinnonamn.

Vohusläns Dialect utmärker sig genom en stor rikedom af egna ord och ordböjningar, och genom rashet och hårdhet i uttalet; ju längre man kommer i norr, ju lifligare är detta sednare, — ett lefwande uttryck af folklynnets. Munartens wäsendtligaste kännetecken är ett begär att sluta hwarje öppen stafwelse och att, oaktadt penultimas eller antepenultimas accentuering, lägga tonwigt äfwen på sista stafwelsen uti det ord, som slutar satsen eller meningen, och om detta är enstafwigt, fördubbla dess vocal, hwilket begär isynnerhet rör sig i Hättebygden. Meningen, t. ex.: "Jag skall gå till staden och köpa hwete", uttalas: Je ska gå te staan å köbba hwedde. Hätte-språket är det mest characteristiska, och, så som man kan sluta af den mängd fornåldriga ord, som det bibehåller, säkerligen det, som minst afwitit ifrån Vohusläns äldre munart. Det är derföre isynnerhet med hänseende till detsamma, som följande anmärkningar öfwer ordens uttal äro uppsatta:

A uttalas inuti ordet mest som ett lent å, och i slutet af ett ord, som e, t. ex. Påanne, Slåske (panna, slaska).

E mellan vocal och l eller n, samt framför r i ändelser, ljuder såsom a, t. ex. Affeanne, Östar, Unnar (affes ende, öster, under); men framför l och r inuti ett ord, stundom som ö, t. ex. Stjörna (stjerna), Sjöf (sjelf), Sjölp (hjelp).

I uttalas merändels (utom i enstafwiga ord, och deraf härledda) såsom ett kort e, t. ex. Blewwed (blifwit).

O ljuder som u, dels då det, med negativ bemärkelse, sättes framför adjectiver, t. ex. Usnäll (osnäll), — dels inuti wisa ord, t. ex. Kruna (fröna), — samt uti enstafwiga öppna ord, t. ex. Sku, Ku, Su, Bru, Bu (sfo, fo, so, bro, bo). Dessa enstafwiga ord bilda stundom en egen pluralis, t. ex. Sku, pl. Skonnar; Su, pl. Synnar; Ku, pl. Kyn:

nar och Rynn o. s. w. Uti plurala ändelser på or och or-
luder o som e, t. ex. Slåster, Söfken (slaster, syston). Men
föröfrigt i slutna stafwesser, och äfwen i de öppna, der det
rätteligen bör uttalas som ett kort ä, ljuder det som ett tungt
o, t. ex. Komma, Foggel (fogel), stundom ock såsom ö.

U uttalas ofta såsom tungt o, t. ex. Krofka, Om-
gänge (fruka, umgänge). Ju efter litt. liquid. ljuder som
y, t. ex. Lyd (ljud).

Y uttalas stundom som u och ö, t. ex. Udarst (yt-
terst), Öra (yra).

Å ljuder i wisa slutna stafwesser såsom a, t. ex. Man-
ga (många), och har stundom ett bredt ljud, liknande åö, t.
ex. Dåöna (dåna).

Ö uttalas i alla med för sammansatta ord såsom a,
t. ex. Sarskräckt (försträckt), och har oftast ett eget bredt
distongljud af uö.

D höres merändels icke, då det slutar en stafwesse, el-
ler begynner en, hwars föregående är öppen eller lyctar med
en littera liquida, t. ex. Bre, Smia, Sonnar (bred, smids-
ja, hundar); men låter som t efter littera muta, t. ex. Lag-
ter (lagd).

S höres stundom icke, när det i samma stafwesse föregås
af l, t. ex. Söl (silfwer), Sjö (sjelf).

G i adjectiva ändelsen ig låter som ätte, t. ex. Knor-
rätte (knorrig); uttalas ock flerstädes, då det står emellan
tweenne vocaler, såsom Engelsmannens w; höres någongång
alls icke, t. ex. Dråå (draga).

K ljuder ofta som g, t. ex. Kägga (kaka), och när
det följer på s, har det ett hårdt ljud, såsom uti Skatt, t. ex.
Sken; desamma gäller om j, t. ex. Skön (sjön).

L uttalas i allmänhet bredt, ungefär såsom dl.

N höres nästan aldrig uti feminina artikeln, hwarken
den bestämda eller obestämda, t. ex. E gomma (en gumba),
Dåse (bosan); samma är förhållandet uti feminina ändelsen
af adjectiver på en, t. ex. Gala (galen); men uti masculina
artiklarne är det hörbart. Deremot utgår i pluralis ändelsen

arne, t. er. Gobba (gubbarne), då man lifwäl oftast säger Gommerna (gummorna).

P inuti och i slutet af stafwelsen uttalas wanligtvis såsom b, t. er. Öbben (öppen).

R ljuder hårdt. Rd låter ungefär som dl, t. er. Gåle (gårde).

Sw uttalas som schw, t. er. Schweska (sweska).

T inuti ett ord, då det följer på en öppen stafwelse, ljuder som d, t. er. Swedde (hwete), stundom äfwen i slutet af ord.

W uttalas på samma sätt som i Engelftan, ungefär som oa.

Att mycket härwid wore att tillägga, och en mängd undantag att göra, är naturligt, men underlåtes, för att undwika alltför stor widlyftighet.

Åf egendomliga ord i Bohusläns dialect upptagas här endast de, hwilka antingen icke finnas i striffspråket, eller äga en annan bemärkelse än lifnande deruti; således förbigås här alla de, som uppkommit genom rådbräkning, t. er. Abekatt (af Advocat), o. s. w. Det torde ock wara nödwändigt anmärka, att många af dessa ord icke äro allmänna öfwer hela länet och kunna förekomma mera sällan. Som de icke alltid uttalas lika på alla ställen, äro de så stafwade, som om de tillhörde ett striffspråk, och deras uttal kan finnas i det närmaste efter ofwan framställda regler ¹⁾.

Adall, dålig (Formord. Odall). Allmäktigt, gauska mycket (F. Allmikla). Ambösten, andtruten. Ampig (uttalas Ampätte), säges om personer, som äro wid dåligt lynne. Anda opp, småblåsa (om vinden). Andöfwa, hålla båten med rodd emot ström och wind, så att den hwarfen skrider fram eller tillbaka (F. Andhaf). Anglåtting, öppen för winden. Anka på, ångra. Anters i fjol, året före fjolåret. Anstråmmelig, ful. Answårtig, smutsig, säges på sina ställen äfwen om den, som är lättfränd, och om slickor, som gerna wilja gifva sig. Anstygg, wederstygglig (af F. And-

¹⁾ De förut här och der upptagna provinsord förbigås här, såsom redan nämnda.

stygd = wederwilsa. Ansöls, bakvändt (F. Ansfelis). An-
 warsla, omwårdnad (F. Anwari). Anwirke, medel för
 ett arbetes utförande, isynnerhet daglig kost (af F. Anwirk).
 Apsa, hägra. Arur, hwad som wid sädens afbergning spil-
 les på återn och sedan upphämtas. Ballstyrig, ofynnig,
 trest (F. Ballstyrugr). Bäckeslej, förlägenhet ¹⁾. Bärma,
 bottenjäst. Beswedd, för mycket liflig (måhända af F. Bifa
 wid, som bemärker: ifrigt, fast utan bestämning gripa sig an
 något). Bicka (F. Biffja), hynda, deraf Messingbicka,
 byracka, och Frubicka, knäracka. Belåten, utledsen. Bir-
 han, tunntapp. Blek, säges om hafsytan, då hon står spe-
 gelklar under windstill. Blidsfällan, godsinnad. Bolek
 (Danska Bolig), hushåll, åbyggnad. Bref, kungörefser.
 Bryta sig, kräkas. Bräte, allehanda mindre dyrbart hus-
 geråd, sträp. Brätålt (egentligen Brätwulet), sträpigt ²⁾.
 Bräthaf, störtfjö, egentligen de wägor, som wräka sig öfwer
 skären (af F. Briötr = skär). Bremme, kall hafswind (må-
 hända af F. Brim = hafwets swelling). Bräcke, brant, ste-
 nig backe (F. Breffa). Brätten, wänlig. Böling, inwä-
 nare, nyttjas endast i sammanfattningar, t. ex. Brastadtö-
 ling, Wallböling; deraf kommer ock Utböling, en menniska
 ifrån främmande ort, men hwilket ord, i likhet med Romar-
 nes Hostis, fått en ond bemärkelse. Bubansa, göra swä-
 sende (kanste af Tyskarnes Popanz = buse, julbock). Burka,
 bytta utan öron. Bå, t. ex. du har ej Bå till det = behöfwer
 icke göra det, will kanste säga detsamma som Bud, Befall-
 ning. Bälle, rund träskäl (F. Bolli). Båfwelref, colif
 (troligen af F. Beli = mage och Risa = slita). Bälja,
 råna (om kreatur), äfwen storgråta. Bå, blindfär (F. Bodi).
 Böla, sädes- eller mjöllår. Båsta, bulta (F. Beysta). Brun-
 na, stark solhetta (F. Bruni = brand). Därta, imperf. Datt,
 perf. Duttit, falla (F. Detta). Disla, motsäga. Drila,
 söla, wara långsam (F. Drila), troligen deraf Drul. Dri-

1) Egentligen en sjömansterm, när seglen slå sig bakut.

2) Ordet Wuten förekommer uti många sammanfattningar, t. ex.
 Snaewöln, som gerna låter tala wid sig; Sæwöln, sådan;
 Syggwöln, sjuklig o. s. w.

ta, göra sitt tarf (F. Drita). Dröppja, idisla. Dåla, plantka. Dälpig, gropig, säges om vägarne wintertiden. Dörva sig, egentligen kunna gå utom dörren på egen hand, säges om sjuka, som kunna stöta sig sjelfwa. Enka, den enda, t. ex. Enka nån, någon enda (F. Einfa). Enrdjen, enwis, af underligt lynne. Santasi, spöke. Sante, upptågs-
makare, tok (F. Fautr), deraf Spjellfante, galning (kanste af F. Spjalla = förderfwa). Santeskäg, posskref. Silla, trasa. Sefla, fjesf. Sjöf, bräda (F. Sjöf), arbetad till något ändamål. Simnkott¹⁾, fistulösa sår. Sjöse, fähus (F. Sjösz). Slate, jemu återteg. Slomme, störtregn. Slåg, utffjutande klippbrant. Slåg, häftig smärta (F. Slög). Slätt (af slä), huddragare. Slättare, strykande wind. Sly en något, öfwerlemna. Slöw, kapp, hwarmed tunnbröd wändes. Sunntidd, säges om kor, som gå gall. Sunagård, rudera efter en gammal stengärdesgård. Svåskäll, folkskygg, nyttjas mest om barn (kommer måhända af F. Svå, med negativ bemärkelse, och Stiala = wara pratsam). Svack, dugtig (F. Svacki). Svr, spis (af F. Svr = eld). Svrtunna, störsak. Svr, fästman. Sälla svr, leka. Sädia, göra narr af, begapa, äfwen göra sig till narr. Sädifam, rolig, narraktig. Sälwad, försträckelse, rysning (F. Sælud), deraf Äfälsam, en som lätt blir förwånad. Sönnan, samling af sår. Sång, convulsioner, framp. Sörråffeligt, högst uselt. Söryu (F. Svrn = widunder), ett neutrum, som tillägges personer och ting, merändels i ond mening, t. ex. "Det war ett Söryu till björn". Sapa, strika, föra oljud. Sapsma, göra narr åt någon (kanste af F. Sapsé = en oförstånd meniska). Sattna, tycka om. Saw, snabb, häftig. Sjena, genstjuta. Söva gett, få spörja, t. ex. någons döb (F. Seyra getti). Semen och Genedig (Tysk. Geneigt), nedlåtande. Sjef, behaglig, deraf Mungjef, wälsmaklig (kanste af F. Sæfe = mjuk, len). Sill, stättlig (F. Sildr). Silja, hål-

1) Allmojen tror att Finnarnes trollkott gå till werldens ända, och den som under vägen träffas deraf, sår fistulösa sår. Dessa brukar man bota dermed, att man wriber en nyckel öfwer det sjuka stället emot solen.

wäg, flogspañ. Glanna, titta. Glannas, säges om solen, då hon går ned eller står i Glanning. Glasart, för ro skull. Glasert, fenstret (aldrig med obestämd artikel). Glasbagen kallas täppan utanför fenstret. Glisa, småkratta. Gly, göra narr åt. Glyhund, spöfogel (af F. Glyr = gapstratt). Gre, lätt utredd, t. ex. en garnhårswa (af F. Greidr). Grejer, allehanda småsaker, som mest äro till besvär. Grop, dike. Grufwa, det inre af spiseln. Grym, ful. Gråttan, snarsticken, rättare grutig, särdeles som det utan twifwel kommer af Fornnord. ordet Græta = gråta. Guppad (af gump), stubbswansad. Gåle, affstrankning för småkreatur, kalkfette. Gål, hylla. Gåta, walla kreatur (F. Gata). Gå, lie. Gå, ställa (säges om hundar; F. Gæya). Gåstam, håpen, förbluffad. Gædde, grepe på kittel (F. Gædda). Gædder, sådana bannor, som man måste tåla och tåga; samma bemärkelse har ordet Kydder. Gæggård, gærdesgård af sten eller ris. Gælla, luta (F. Gælla). Gæmm, utmark. Gæpp, Gæppel, lyckträff äfwen otur (F. Gæpp). Gæu, händig. Gæmmæne, torp, lågenhet. Gæller, bergshåla (F. Gællir). Gæga, Gægsa på, öfwerwåga, påminna sig (Fornnord. Guga). Gæbba, äfwen Gæmma, maka åt sig, gå baklänges, säges om hästar (F. Gæpa). Gæpa har samma bemärkelse som föregående ordet, då det är fråga om nötkreatur. Gæsbonde kallar Gæst-rin i norra Bohuslän sin man. Gæwalna, förfrysa (om mens-nistor). Gæål, hungrig, egentligen utsvulten. Gælamen, Gæ-lamen å santa, äro eder, som kunna förstås: Herre min, och sancta (Maria), men kunna genom någon hårdragning också blifwa: Olave, o sancte (Martyr 1). Gæling, wallhjon. Gæsa, strumpa (F. Gæsa). Gæsesförfört, widbundna strumpor. Gæwål, solf (i wåf). Gæsta, förstopning. Jonge, en bredbladig tålgknif. Jorta, idisla (F. Jortra). Kalla, frosta (snukdom). Kæle, gubbe. Kællwåttne, källsug i åfern. Kærm, ram om tåflor och dylift. Kærw, kummin. Kærswe, forg (F. Kærsa). Kænått, widrig, t. ex. winden (F. Kænåtttr). Kæsa, löpa för bromsen (om nötkreatur). Kæs,

1) Det är att märka, att Et Olof war det helgon, som i Norrige, och således äfwen i Bohuslän, trägnast antropades.

smet (F. Kias). Klett, bergsklint (F. Klettr). Klef, brant bergvägg (F. Kleyf). Kleppera, slå felt. Klocka, listfortel utan armar, kolt. Klåpp, krostake, hvarmed fångad fisk uppdrages. Klöpp, spång öfver en bäck eller å (F. Klöpp). Knippel, Knippelkar, fröhus på linet. Knipplingar, stabb. Knott, mott i mjöl, små mygg. Knött, hvirfwel, hvarmed dörr stänges. Knöttepar och Knöttesell, små skålmstycken (af F. Knittr = knep). Kock, tupp (Fransf. Coq). Kockel, Kockelbom, åkertumla. Korta, litet nystan. Kor, stål med ett öra. Krega, bringa i trångmål, klämma (trol. af F. Kroeka = knappa in). Krampa, merla. Krapp, trång; Kråppa, ett pass (båda af Fornnord. Kreppa = trångmål). Kråta, grand. Kylla, upptända eld (förmodl. af Kyndel = ljus). Käpa, gardin, omhänge. Känning, bekant. Kännspek, en som lätt igenkänner personer. Köf, andtåppa (F. Köf). Köf, betecknar ock en grötmyndig person. Köfwe, strubb, liten kammar. Laddar, gamla utslitna skor. Ladusfiske eller Dumpejagt, nattskojerier. Laring, vindfåra på sjön. Lemstrad, stött, stel efter strapasser (F. Lemstradr). Lenfällen, eftergifwen till lynnet. Lera, torfwa som uppvältes af plogen. Lika, betyder någongång: göra lik, men merändels: blifwa lik, äfwen behaga, stundom ock: förbättra sig (F. Lika), det brukas ofta impersonelt. Len, töwäder. Lid, backe. Limme, sopqwast (af F. Lím = ris). Limme, en bundt lin af 32 bruer. Lockelse, namnam. Lomme, sicka. Lunka, kylslå. Luntelig, tofrolig. Lubber, en sorts nattmössa af bomullstyg. Ljusklippa (utstalas Lyffelhybba), ljusfar. Låta, blåspipa. Låta på någon, tråta, wara owettig. Låa, rås (om drågtiga for). Lå, pl. Lår, lie. Det Låser icke, det tjenar icke till något. Manera sig, beqwäma sig. Matgömme, tina. Marel, form, sätt ock wis. Me, Meja, låta sitt watten. Tagga Me, taga affärningar, säges om fiskare, då de wilja finna sina fiskeställen (af Fornnord. Mid = fiskegrund). Me på någon, lura på (F. Mida = sigta på). Milda, töa. Misådaling, dverg, ynkerygg. Mjåla, tala (F. Mala). Mucken, unken, förstånd. Muswa, liten höstac. Muswa

(verb.), sätta höet i stackar. Munkåt, fritalig. Manslån-
ga, besfel. Muta, fälla fjädrar. Mök, gödsel (F. Myti).
Nackekant, bakre delen af hufvudet. Närwane, grannskap.
Nedrig, nedlåtande. Nöra, torrved. Nöra (verb.), göra
upp eld. Orka, bestämdt arbete, färbeles af tyngre bestafs-
senhet (F. Orka). Orne, fargalt. Pabel, butelj. Pen,
snugg, deraf Kyrkopen, sprättaktig, och Pentelis, snörlif.
Petentlig, sipp. Pilt kallas i norra länet hvarje hemmas-
varande ogift son eller bror. Pirnodig, sprättaktig. Plan-
ka, äkerteg. Plats, backstuga med tillhörande täppa. Post,
mindre bro öfver bäckar och diken. Prejelskurra, rem, hvars
med slagan fästes wid stafstet. Puls, nattman. Qwi, in-
hägnad del af åkern, som skall trädas, och der får ock swit
inläppas (F. Qwi, som betyder en inhägnad plats i allmän-
het och en kreatursgård isynnerhet). Qwinstle, lefan, hvars
på sifstreswen uppwindas. Qwitta ett, vara lifgiltigt. Sit-
ta i Qwållhuß, hålla squallertimmar i stymningen. Rasy-
ria, tillflykt (trol. af Lat. Refugium). Ragatre, en ed.
Rasp, resjern. Re, Skägere, draglinor, hvarmed hästar
spännas för harswen o. dyl. Rist, kyrkogårdsport. Rista,
staka (F. Rrista). Ristla, afhuggen gren af löstråd (F. Rrist-
la). Rumstera, med iswer och buller söka efter något. Rund-
wåling, oflufwen wed eller sägblock. Rusfla, t. ex. "han
rusflar bra" = han står sig godt, betyder äfwen sösa och
rumla (F. Rusfla), deraf Rusfeltimma, ledighetslund. Ron-
sa, gunga (troligen af Fornord. Runsa = vara ofstadig,
swäfwa omkring). Sofwa Rypa, hwila sig i stymningen.
Råne, fargalt. Råmmen, fan (tros komma af någon illa
känd Namunder). Röla, se Rusfla. Sagte, i sanning, wis-
serligen. Saktfärdig, saktmodig, äfwen långsam i motsats
mot Fortfärdig. Saltfätt, saltkar. Sendreswen, olustig,
trög. Sejd, handstära (Forn. Sigd). Sifare, liten far.
Skadfallen, bräcklig. Skammel, tröffel, pall. Skidgård,
trädgårdesgård (F. Skidgarde). Skilja, "hwad skiljer dig?"
= hwad fattas dig? Skoff, bordslåda, af Skufwa, stju-
ta fram och tillbaka. Skoftande, hastig wändning eller rö-
relse (måhända af F. Skoppa = rämma omkring). Skopa,

stöte, t. ex. "hafwa säd i stopa". Skygga, lider, utbygg-
 nad på uthus, kallas Långskygga, då den finnes på husets
 långsida, och Hångskygga, då den är på gafveln. Strapp,
 berömlig. Sträppa, fryta (båda af Forn. Strapi = en
 som för sig öfwer sitt stånd). Stråf, förträfflig, förekom-
 mer endast i sammansättningar, t. ex. en Stråfkarl. Skrott,
 död kropp af djur, särdeles magra, äfwen bönz och ärtfidor.
 Skälla, lysa, synas, t. ex. "det skäller rödt" (F. Skolla).
 Skäcka, göra grimacer, särdeles för att göra narr åt någon
 i des närvaro (F. Skekkia = förwrida, nemligen ansigtet).
 Skälwis, en som har redigt uttal; motsatsen är Oskälwis,
 swärförskädd. Skänka, undfagna. Skära, skata (F. Skior
 eller Skar). Skära, större sar (F. Skeri). Skörepåk,
 skake hwarmed eldbrasan ryttas. Sköta, skarwa (F. Skeyta).
 Slabat, förkläde. Sli, slem. Sloa, hafstrakten utanför
 skären, der bottnen är jenn. Slåk, wattenrämmen wid en
 sqvaltqwaru (Forn. Slog = urhålladt spår). Slätt, dålig.
 Smock, öfwerdrag, tuta, plåsterlapp (F. Smockt). Wara
 små, wara sjuk, äfwen wara harmsen. Smålåten, kraftlig.
 Sno sig (af Forn. Snua) och Snåra sig (af snar), slynda
 sig. Snyllen, flat, snopen. Spa, graswa trädgårdssångar.
 Spann, ämbare. Sparåka, stofsvel i fähus. Sporröf,
 den undfagnad, som erhålles, då brudgummen hämtas till
 brudhuset. Spröte, spännare i en wäf. Spänna, sparfa.
 Spåre, spishylla. Stack, underkortel (F. Stackt). Sticke-
 hädd, bättre sängtäcke. Stora på något, lita för mycket
 på en sak; deraf Högstolig, högmodig. Stur, trög, ned-
 ständ (af F. Stur = bedröfwelse), deraf Stura, wara ogin,
 och Sturing, stagnation, t. ex. i handel. Stött, för kort
 (F. Stutter); nyttjas äfwen om personer, som äro, hwad man
 kallar, korta om hufwudet. Subblig, osnygg (af F. Subb
 = orenlighet). Swale, äktenstapstyecke med någon. Swepa och
 Swepa likt, hafwa äktenstapstyecke med någon. Swepa,
 dank. Swett, utrunnen blod (Lat. cruor). Swinsa, swän-
 ga sig (nyttjas endast om personer). Sänga, gifwa dynin-
 gar (om hafwet efter storm); deraf Rännsäng, dyning, som
 äfwen kallas Dödsjöd. Sällebot, förtjensfull gerning, barm-

hertighetswerk (F. Salubot = själbot). Sanna, brynsten, kallas och Sarssten. Sätta, lyda, sätta tro till, t. er. "Han sätter icke" = han lyder icke; "Han är icke att sätta" = icke att sätta tro till (F. Seta). Sättning, halfstäppemått. Sång, sistråk. Säfwa, stilla sig (om sinnesrörelser; af F. Sefa = hof, måtta). Sö, får (F. Saudr). Sö, soppa (F. Söd). Söka, anfälla, lagföra, ställa (F. Sektia); deraf Narsöken, påslugen. Tappsegen, utmattad. Testads, ishymerhet. Tikopp, det dagswerke, som torpare och backstugesittare m. fl. ärligen skola utgöra till pastor. Tillikes, i sönder, t. er. "två och två tillikes". Titt, på färde (F. Titt), t. er. "hwad är titt"? Tjant, enspännarelast af hö eller säd. Tjosta, vara andfädd. Tone, instängd gård (af F. Tün). Torna (Thordön), ästväder. Torckelåde, handduk. Trutna, svälla ut (F. Trutna). Trås, lättare. Tröde, tålmod. Tröde me't, hafwa fördrag. Trabelt, beswärligt (af F. Trasali = beswär). Turre, gallhöna, hermsafredit. Tuta, gråta, lipa. Ty, räcka till. Det tyr, det lider till slut (om döende). Så Twihak, säges om skifare, då siften hugger på dörjens båda krorar. Temmelig, dålig. Twära, wispr. Teng, widunder (F. Teifu). Tös, flicka. Ulf, wilba djurs bo. Unau, sjelfswäldig (af F. Unna = blifwa tillfreds). Utwisne, något oerhördt. Uränne, drift, godt gry, t. er. "det är uränne i den karlen" ¹⁾. Utspigga, lågt watten, ebb. War, försigtig (F. War). Waska, stölja kläder. Wela, en halffåne. Wel, dumheter. Wewära, näring, utkomst (F. Widweri). Den Wisle, den lille, minste i kullen (mähända af F. Westr = en stackare). Wråka, fälla hår (om kreatur). Wälsas, smeka (om kärt folk). Wårdskap, mindre gästabud. Wärme, wårdad eld. Wätte, wårdkas (F. Witi). Wättne, damgöl, der kreatur wättnas. Wätt, wante (F. Wöttr). Wibel, frock, widspelpse. Wänsett, owißt (af F. Wän = förmodan). Wänråden, rådwil (F. Wandradr). Wanföding, misfo-

1) Detta ord kan möjligtwis komma af Fornord. Urrædi = hastigt uppfattad klokl plan; då en man, uti hwilken är "uränne", kunde bemärka en sådan, som lätt reder sig i alla omständigheter.

ster. *Ytt*, hwiilstund, egentligen i stymningen (af *F.* *Gyft* = ett tidsrum af 3 timmar). *Ytemat*, aftonward. *Yta*, betala stätt, säges äfwen om bien, då de swärma utanför kuzpan, och om personer, som yfwas. *Yrna* (verb.), säges om löpfka nötkreatur (*F.* *Yrna*). *Yhalla*, ett tidsord, som utmärker ett nära slut på någon tilldragelse, t. ex. "Yhalla middag" = då det led mot slutet af middagen, som ännu warade. *Ymlätt*, glämig, bleknad (*F.* *Ymlagr*). *Ykläde*, ostickadt sängtäcke (*F.* *Yklädi*). *Ytgerning*, bot för sjukdom (*F.* *Ytgiörd*). *Ykra*, igenlagd åker. *Yrtekyrka*, upprest ställning, hwarpå bönor och ärter torkas. *Ysla*, ärna, willfara någons önskan (*F.* *Ytta*). *Ydläggsam*, slösaktig. *Yfwerdrifwen*, af bästa slag. *Yrr*, al; deraf *Yrrskog*, alskog, *Yrja*, strypa m. fl.

Flera dylika ord kunde nämnas, men det torde wara mer än nog med det urwal, som här blifwit gjordt ¹⁾.

1) De flesta i dialecten besintliga *Danska* och *Norriska* ord äro med lit utlemnade.

III.

Economi.

Bohuslän har ifrån äldsta tider ägt två hufvudnärin-
gar, hvilka ömsewis tagit företrädet af hwarandra. Dessa
äro Åkerbruk och Fiske, af hvilka likväl det förre varit
beroende af det sednare; ty då detta war öfverflödigt rikt,
försunnades jordbruket, hwilket åter med fördubblad iswer
tillgreps, då fisken slog felt. I början af elfte århundradet
war fisket landets wigtigaste näringskälla, och sädes-behofs-
wet hämtades ifrån Westergöthland emot utbyte af sill och andra
hafs-produkter, hwarföre ock en allmän nöd uppstod i Wiken,
då denna byteshandel afbröts genom krigsöroligheter. Vid
tiden strax före Digerdöden, synes åter, af de stora i slogar-
ne igenwallade åkerfälten, att jordens odling varit ganska
högt uppdrifwen, fastän densamma genom nämnda farfots
förfärliga härjningar åter råkade i ödesmål. I slutet af 1500-
talet prisas länet såsom ett utmärkt kornland ¹⁾; men genom
det utomordentliga sillfisket den tiden, genom de förödande
krigen i fölhande seklet, samt genom det förnyade sillfisket i
sednare hälften af siffrämnda århundrade, synes jorden åter
kommit i lägerwall; så att landet årligen måste förses med
spannmål ifrån Pommern, Liffland m. fl. af Sveriges land-
skaper på andra sidan Östersjön ²⁾. Förhållandet war nära
detsamma till år 1808, då sillfiskets upphörande tvingade Bo-
husläningen att lägga håg och krafter på det nästan alldeles
förförda jordbruket. Sedan den tiden har länet blifwit otro-
ligt uppbrukadt. Särskildt hwad de trakter angår, som stöta

1) Af Peder Clausen.

2) Carl XI:s bref till Landsh. öfwer Götth. och Boh. Sån år 1692.
Stjernmans Saml.

till hafwet, kan sägas, att odlingen icke högre kan uppdrifvas, emedan jordlapparne derstädes äro uppbrutna ända till klipprotterna; kunde man endast dertill lära sig att af desamma draga den nytta, som kan dragas! Men äfwen i stogsbygden, der jordbruket också på wist sätt — så otroligt det än kan förefalla mången — varit beröende af siffet, och desutom efterfatt för stogs-handteringen, hwilken näringskälla numera äfwen är nästan uttömd, har odlingsfliten under de sifförflutna 30 åren gjort förwånande inkräftningar. Der är på flera ställen folkstocken nu en half gång större än 1805, och äger för närwarande en bättre utkomst än då. Uti goda år afyttrar länet minst 100,000 tunnor säd, det mesta hafre, dernäst korn, och anses den spannmål, som härifrån kommer, wara wigtigare än den Skånsta. Ibland yttre orsaker till ett sådant lika hastigt som lyelligt förändradt förhållande, är ock att allmogen lärt sig iuse den stora nytta för åkerbruket, hwilken laga stiftens medföra, och dersöre ifrigt sökt och söker tillsegna sig desamma. Till landets uppodling har ock den starka hemmansflyningen betydligt bidragit, ehuru denna nytta äfwen härstädes fullkomligt motwäges af de olägenheter, för hwilkas medförande hemmansflyningen så rättwisligen tadlas. Ifsynnerhet märkas dessa olägenheter på stranden och wärne, der hemmanen, oaktadt deras obetydliga areal, äro Husna uti wändligt små lotter 1).

Uti norra Bohuslän och i det inre af Zuland är Hafre huswudsädet, Korn deremot på Droust och Ljörn samt i de södra och westra trakterna af Zuland, äfwen som på Distsingen och kringliggande skärgård. Uti norra länet, der allmogen är mindre widhängsen gamla wanor än i södra, wimer Rågsädet alltmere förtroende, fastän det ännu på långt när

1) Om man undantager fjellbygden, är jordlejan öfwerallt i länet ganska hög och hemmanen högt uppfattade. Panthemman kallas i Norra länet sådana jordstycken, wantigast utmarken, som på wist tid skattefritt innehafwas af en person, emot en till ägaren lånad penningsumma. När contract-åren äro ute, återfår förpenningsinnehafwaren sina penningar oförminskade, och jordägaren sin mark uppodlad; räntan af penningarne anses emellertid såsom arendesumma.

icke är så betydligt, som det borde och kunde vara. Korn säås der, med undantag af Sotenäs och strandhemmanen, och betydligt, Blandsäd något mera, men Bönor och Ärtor högst litet. Swete-sädden är så ringa, att den knappt förtjenar omnämnas; den tillhör nästan endast ståndspersonernas landbruk, hvilket kan sägas om hela länet. På öfwanuppräpnade orter i södra länet, der kornet är hufwudsåde, säås obetydligt Råg, men deremot en myckenhet Bönor. Med undantag af några socknar på Öreust nyttjas der högst litet Hafre, utan den samre jorden besås med Blandsäd. Potatisodlingen har öfwer hela länet, isynnerhet i närheten af hafwet, med hwarje år tilltagit, en följd af hemmansklypsningen. Andra rotvärtar odlas ej. Lin- och Hamp-odling idkas jemt så mycket, som tillräckligt är att fylla allmogens egna behof; likwäl är densamma i stigande.

Enligt till Konungens Befallningshafwande inkomna berättelser, emot tron på hwilkas noggrannhet det likwäl torde vara bäst att reservera sig, är för närwarande medelutsädet i länet: 1,188 Tunnor Swete, 5,943 T:r Råg, 14,368 T:r Korn, 33,400 T:r Hafre, 9,504 T:r Blandsäd, 5,194 T:r Ärtor och Bönor och 22,975 T:r Potatis.

Äf Wärfäd kan medelastkastningen tryggt antagas vara 5 å 6:te kornet, af Höstfäd 10:de, änskönt denna stundom på sina ställen gifwer ända till 25:te, och af Potatis 8 å 10:de. Medelsförden under åren 1837—41, sedan utsädet blifwit afdraget, anses hafwa uppgått till 8,860 T:r Swete, 46,571 T:r Råg, 69,340 T:r Korn, 133,600 T:r Hafre, 39,550 T:r Blandsäd, 23,776 T:r Ärtor, samt potatisförden till 207,035 Tunnor. Men denna beräkning synes för den, som har sig besant de Bohuslänska hemmanens beskaffenhet, vara allt för låg, och kan icke vara annat, då den hufwudsakligast grundar sig på allmogens egna uppgifter, hwilken, af fruktan för högre beskattning, med lika bemödande döljer sina fördelar, som han klagar öfwer sina onera. Troligen kommer man rätta förhållandet närmare, om man antager medelutsädet på hwarje af länets 2566 förmedlade hemman, med deras längheter och torp, vara 28 T:r fäd och 10 T:r potatis,

samt, sedan utsädet är afdraget, medelsförden antages till 150 E:r säd och 90 E:r potatis pr hemman, eller tillsammans omkring 385,000 E:r säd och 231,000 E:r potatis.

Det är väl jordmånens bestaffenhet och climateriska förhållanden, som i första rummet borde förefriswa jordens brukningsfätt; men desamma bestämmes oftast lika mycket af folks olika behof, åsigter och wanor; och som dessa icke äro desamma öfwer hela Bohuslän, så är ock nämnda brukningsfätt stilkjäftigt i länets olika trakter. Öfwer hufwud taget, använder Bohuslänningen icke nog slit i sitt yrke som jordbrukare, utan är benägen att glömma, det jordens stötsel är hans hufwudnäring, och der så tillfälle gifwes, står hans häg gerna ifrån åkern till sjön och stogen. Desutom upptäckes twenne hufwudbrister uti hans stielkighet som jordbrukare. Den första är, att åker och äng stå i den största disproportion till hwarandra. Han inser ej wigten af den gamla regeln, att ängen är åkerens moder; på många ställen är den sednare ända till ytterlighet förstörad på den förras bekostnad, och detta mistag i landthushållningen står i ett årligt stigande. Det andra felet ligger deruti, att allt för litet af åkern trädas. På de flesta ställen sker detta med en tiondedel deraf, och anorstädes, såsom på Tjörn, en del af Droust och här och der på Inland, trädas af allmogen ingen fotsbredd. Man vill väl ursägta denna surakthåtenhet med den knappa ägowidden och brist på flyttbart stängsel; men knuten ligger likväl deruti, att farfars farfar icke brukade träda sin jord ¹⁾. Följden deraf är emedlertid, att åkern, som får bära många års skördar utan att hvila, blir öfwerlupen af ogräs och utmatad. När på de orter, der träddning är alldeles obruklig, jordens ändteligen blir så utsugen, att den icke gifwer någon afkastning, lägges den till lunda, eller, som det här heter, "lägges öde" — ett väl påsande uttryck, ty sedan bonden afsergat sista sädesstylen, öfwerlemnar han åt åkern sjelf beswäret att förwandla sig till äng, hwarigenom densamma, särdeles

1) Man måste likväl lemna de yngre bönderna det rättwisa witsord, att de på de sednare åren winnlagt sig om ett förbättradt åkerbruksfätt.

om den äger styfware jordmän, råkar i proces med sig sjelf, och derunder verkfeligen är "ödelagd", tills efter några års förlopp gräset får matt öfver ogräset. På dikning har allmogen hittills varit ganska njugg, men, efter ständspersonernas exempel, börjar han nu afslägga den gamla fördomen, att dikning ej är till annat tjenlig än att onödigtwis förspilla jorden. På Droust och Tjern torde likwäl icke några ordentliga diken bli synliga i detta århundradet; de man icke kan undgå att upptaga, förses wanligen å ömse sidor med en alns bred gräskant, för att om möjligt hindra watten att nedrinna uti dem. Emedlertid är den Bohuslänska åkern af ingenting i så stort behof, som af dikning, emedan de tränga darlar, i hwilka den är belägen, gerna blifwa sjuka af det från höjderna nedströmmande wattnet, hwadan ock landet alltid lieder mera uti wäta än uti torra år ¹⁾.

Till gödningsämne begagnas föga annat än spillning och torf, hwilken sednare på sina ställen uppbrutes i utmarken, hwarigenom denna blir oduglig till betesmark. På Inland och äfwen annorstädes plägar grästorfwen wid åkrarnes nedre bräddar afföras och användas till gödning. De tångarter, dem hafwet så ymnigt uppväker på stränderna, anses för det mesta alldeles odugliga till gödningsämne, änstönt den Halländska strandbons åkrar kunna factiskt wederslägga denna äfigt. De rika Skäl-Mergeltillgångar, som öfversöda i länet, blifwa endast på få orter, der ständspersonerna nyligen gjort början och wisat nyttan deraf, använda på jordbruket, utan begagnas i stället till — wägfyllnad. Sedan Sillfisket upphört, har man ifrån grumsdammarne wid de förstörda

1) Emedan af brist på diken, åkerns botten aldrig blir torr, bewäras han i många kustdalar af ett förtretligt ogräs, Strandrör (*Arundo Phragmites*). Allmänna ogräs härstädes äro för öfrigt: Dwickrot (*Triticum repens*); Prestkål (*Sinapis arvensis*), ibland bönor och korn; Bölsa (*Bromus secalinus*), ibland höstråg, samt Swimring (*Lolium temulentum*), som trifes ibland all wärläd, men synnerligast ibland wärrägen. Redan Peder Claussen omtalar denna wärl, såsom en pest för Bohusläns åkrar, men nämner den origtigt *Egilops*. Des frön orsaka yrset, om de förtäras i större mängd blandade i mjöl eller i malt.

frankoferierna upphämtat och till gödning användt sillgrus, hwilket åstadkom en otrolig fruktbarhet för några år, men sedan, säges det, hafwa de åkrar, som dermed göddes, blifwit sämre än förut. Allt genom påförning af sand på lerjord och lera på sandjord, mekaniskt förbättra sin jord, har ej allmogem härstädes lärt sig; men wäl söker den flerstädes, isynnerhet i södra länet, att genom påförning af torf hwart 3:dje år öka matjorden. Wäsendtligheten af den derigenom beredda nyttan draga många i twifwelsmål.

Om så medhinnes, hwilket dock sällan sker, höstplöjes all jord, utom den som ännas till Bön- och Årtfäde. Trädet plöjes efter behof 2 å 3 till 4 gånger och gödslas starkt. Der träddning icke är bruklig, säs hösträgen uti de asbergade potatisåkrarne. På Droust och Djörn nyttjas mycken wärråg, hwilket säde för omkring ett århundra war allmänt i länet, men har nu på öfriga ställen blifwit alldeles afslagd, såsom onekligen det minst lönande af alla; den säs efter potatis utan föregående gödning. För kornet gödslas, så framt det ej säs efter råg, korn eller potatis, och plöjes merändels två gånger i södra länet, men blott en gång norrut. Hafre och blandfäd utfäs wanligast i höstplöjningen utan föregående gödning. Bönor säs oftast på stubben och plöjas ned, då nedmyllningen af allt annat säde sker endast med hafwen. Här och der har man börjat lägga bönor i fåra, och kupa dem. Till potatis gödslas och redes jorden bäst, isynnerhet på de orter, der man förmenar odlingen af denna rotwärt erfatta bristen på träddning.

Deßa anmärkningar öfwer allmogens brukningsfätt af sin jord äro wisserligen allmänt gällande för hela länet, men röra isynnerhet de södra fögderierna, der kornet är hufwudsädet, och der inbyggarne onekligen, äfwen hwad jordbruket angår, stå efter de öfriga, ehuru der är den bästa sädesbygden. Såsom ett ytterligare bewis derpå, må följande märkwärdiga återstiftning anföras, såsom bruklig på wiså orter i nämnda trakt:

1:sta året Korn eller Potatis med gödning.

2:dra ,, Korn eller Råg utan d:o.

3:de året Bönor, Urter eller Korn uti påkörd jordtorf.

4:de " Korn

5:te " Blandkorn

6:te " Blandkorn eller Hafre

7:de " Korn eller Potatis med gödning.

} utan gödning.

Genom denna omgång får jorden således icke gödsel mer än hwart fette år (jag talar här i allmänhet). Föga an- norlunda är förhållandet, der man regelmässigt alternerar med korn och bönor på leran, eller norrut, der man emellan hwarje gödning skiftar jorden åt många hafreförbar.

Udodlingar af utmark brytas om hösten, hackas an- dra året och befås wanligen med hafre. Den stadliga slå- hackningen nyttjas endast understundom uti fjellbygden och der torfmoosejord finnes. Uti stogsbygden, der så ste kan, brukar man det oförnuftiga Swedjandet, eller, såsom det här kallas, Kasning. Den wärliga stogen nedhugges på hösten, hwarefter den får ligga och torka, likwäl ej längre än till följande året, då den antändes och råg utsås i askan. (Stun- dom fälles och brännes kas på samma år). Skördarne efter ett sådant säde blifwa wisserligen utmärkt gifwande, samt be- tet ett par års tid på sådana swedjeland godt; men besinnar man den oerhörda mängd wärlig stog, som på detta sätt för- ödes, och widare tager i betraktande de årliga stogseldar, som derigenom uppkomma, emedan tidsförbudet för swedjandet aldrig här iakttages, så måste man förundra sig öfwer, att ej wederbörande långt för detta utfärdat ett obfolut förbud e- mot ett sådant riksförderligt odlingsbruk uti en ort, som ho- tar att efter några decennier blifwa alldeles stoglös. Brant- Annunds och Dof Trätäljas tider äro ju långesedan förgång- na. Men så är det alltid: — för ögonblickets winst uppoffrar man århundradens nytta!

Widkommande allmogens Åkerredskap bör nämnas, att man ännu i mannaminne på många ställen i södra länet för- de med klumpiga plogar af endast trä, dragna af 3 å 4 par dragare. Dessa hafwa nu wilit för plogar af samma con- struction som den s. k. Wermlands-plogen, hwilka dragas af ett eller halstannat par dragare. Uti några härader i södra

länet fordras, utom den som styrer plogen, en färfilt person att hålla i tömmarne och stöta conversationen. Ärder brukas här icke. Sårsvan äger alltid jernpinnar, antingen krokiga eller räta; i förra fallet kallas hon Krokharf, och är väl ett tungt, men förträffligt redskap, som ersätter bristen på Ärder. Wälten är merändels för liten i sin genomskärning, hwadan han, på samma gång han är för lätt, går för tungt; för att afhjelpa den förra och öka den sednare bristen, är han på några orter försedd med säte för den körande. Men Sackan, som varit Bohuslänningsens älsflingsinstrument, är ännu på Droust och Tjörn allt i allom; med den göres snart sagdt halfwa arbetet, och hon är det yppersta åkerbruksredskap, isynnerhet för lathundar, emedan hon kan begagnas som hwilostaf. Några andra åkerredskap än dessa, samt spaden och klubban, finnas ej hos allmogen, och endast på få af ståndspersonernas gårdar.

Swad Bergningsfättet angår, så aftages säden med lia, utom ärter, som ibland upptagas med händerna. Utom på de större gårdarne, upptages potatis med spade. Säden bindes genast, och ställes till torkning uti hel- eller halftrafwar, de förra af 32, de sednare af 16 kärswar. Tjugo heltrafwar kallas "ett tjog säd", och efter antalet af tjog beräknar bonden afkastningen af sitt åkerwerk. Någon gång sättas rågen i små runda styklar, som förses med hatt. Böror och ärter torfas på krakar eller s. k. ärttyrkor, d. ä. ställningar uppresta i form af en tafresning eller en kägla. Säden, i likhet med höet, införes på sprötkärror. Här brukas, dock allmänast i fjellbygden, äfwen ett slags slädar, under hwilka ett par mycket små hjul äro fästade, och som passa väl till den ojemna marken, men kunde inrättas ändamålsenligare. Med dessa fordon, som kallas "Hjultröm", införes säden directe på logarne, hwilka äro så anlagda, att man kan köra in på dem. Kärror hafwa först i en sednare tid kommit i bruk. På Tjörn t. ex. är deras bruk icke mera än 50 år gammalt¹⁾. För-

1) 1780 fanns på Tjörn intet hjuldon. Då Prosten Klefverström, som erhållit detta pastorat, anlände dit i sällskap med några consistoriater från Göteborg, måste han hålla sitt inträde i församlingen, åkande i släda midt i Maj månad nämnda år.

ut, liksom ännu i dag af mången hårdnackad reform-fiende, nyttjades endast slädar wid hö- och sädesbergningen, samt wid förstor af sten och stogsprodukter. Wagnar begagnas nästan aldrig wid jordbruket, och äro härstädes högst fällsynta förredskap.

Med Ångskötseln står illa till. Ångens obetydlighet, i förhållande till åkern, är förut omnämnd. Den bästa ångsmarken är uppbruten till åker, och den quarwarande är watten sjuk och mosslupen, hwilken slägenhet man klagar öfwer tilltager årligen, och man gör föga eller intet för att afhjelpa den. Det är endast på få ställen, som allmogen börjat följa ståndspersonernas föresyn, att med odling af Klöfwer och Timotheigräs förbättra sitt höbol; dock är att hoppas, att, sedan den en gång wäl gjort början och funnit nyttan deraf, odlingen af foderwårter blir både allmännare och betydligare. En allmän anmärkning är, att ångarna i Bohuslän äro hårdwallsångar. Kärr- och Myrångar finnas, med få undantag, endast i stogsbygden, och äfwen der sparsamt.

I närmaste sammanhang med jordbruket står Boskapskötseln. Om dess äldre tillstånd i länet har man den upplysning, att den varit mycket betydligare än nu, och produkterna deraf ibland landets wigtigaste afyttrings-artiklar ¹⁾. Den är ännu ganska ansenlig i stogsbygden, der widsträcktare betesmarker finnas, och der en större jordareal gjort, att ången, waktadt den framskridande odlingsflitens werkuingar, bibehållit en mera naturlig proportion till åkern. Derifrån afyttras årligen en mängd slagtkreatur, särdeles till Norrige, dit de af uppköpare föras. I det öfriga länet kan ladugårdens afkastning icke sägas vara större, än som åtgår till eget behof. Härifrån får dock Hisingen undantagas, der man, i anseende till den lätthet, hwarmed ladugårdsprodukter affät-

1) "Eigeteles har de (inbyggarne i Wiken) hvert Aar at sælge Stogteqvæg, Tælg og Huder". Ved. Claus. Cap. V. Bohuslänske oft war förr i stort rop.

Boskapskötselns fordna förhållande till åkerbruket upplyses af 1659 års ränte-persedels-wårdering, enligt hwilken en to ansk lita god som 1 $\frac{1}{2}$ tunna malt eller råg.

tas i det närliggande Götheborg, lagt sig mera vinning om denna wigliga gren af landthushållningen. Mulbetet, som uti flogsbygden är tillräckligt, är på kustlandet och därne mestadels för knappt, så att man till och med på sina ställen får ombeförja kreaturens utfodring hemma under sommaren. De gårdar, hwilka ligga närmast hafwet, hafwa på holmarne i stären något sommarbete för sina får och sin ungboskap.

Allmogens Hästar, hwilkas antal är så mycket anseelige, som bonden sällan nyttjar orar wid sitt jordbruk, äro icke stora, men ihärdiga och snabba. I allmänhet will Bohusläningen gerna sryta af sin häst, och utfodrar honom derföre wäl. För racens förädling hafwa två beställare från Strömsholms stuteri blifwit anställda, en för norra och en för södra länet. Votkreaturen äro af wanlig medelmättig race; på Disingen finnas de bästa mjölkekor i länet. Allmogens Får äro af grofsullig sort, och emedan wäfnad ej är här någon särdeles näringsgren, har man icke warit betänkt på afwens förbättring. Kreaturen gå ute om hösten så länge som möjligt, till och med på sina ställen under wintern, så länge marken är bar, för att föda sig med ljung o. d. För rosfejurs skull följas de i fjellbygden af wallhjon och af dertill öfwade hundar af stora s. k. Dahlboracen. Swad fåren beträffar, så de högst sällan gå owallade, utom då de beta på stären eller i gårdet. Swinkreaturen äro af en medelmättig sort, som wäl trifes på orten, och afweln deras betydlig. Den borde likwäl i stärgården wara större, än den för närwarande är, emedan den mängd fistråk, som nu wanligen utan nytta förspilles, är för dessa kreatur en begärlig föda. Fordom, då de fredade bos och ekfogarne lemnade en rik olkustörd, underhöllos flere dylika än nu. Hos de fattigare är grisen willkoret för deras medborgerliga existens, emedan den samman wanligen måste betala deras utskyder. Getter finnas till högst obetydligt antal; på stären och strandklipporna skulle sådana med största fördel kunna underhållas. Af Sjäderfån äger allmogen föga andra än Gås och Söns. Änder finnas hos några få, och Kalkoner endast hos ständspersoner.

Antalet af kreatur i Bohuslän är beräknadt till 16,662 st. Hästar, 1,064 st. Orar, 38,587 st. Kor, 21,467 st. Ungbostap, 65,590 st. Får, 13,600 st. Swin och 384 st. Getter, hvilken beräkning naturligtwis är på ett ungefär.

Fisket, som förr varit hela länets hufvudnäring, kan nu betraktas såsom sådan endast för storkarlen och strandstättaren. Förslagswis kan uppgifwas, att åttatusen människor skola uteslutande deraf hämta sitt uppehälle; men såsom en vigtig binäring idkas det af all i närheten af hafwet boende jordbrukande allmoge, ofta på bekostnad af dess egentliga yrke. Såväl i det sätt, hwarpå fisket drifwes, som i användandet af den winst det lemnar, finner man en himmelswid skillnad emellan norra och södra stärgården (Gullmarens mynning antages som gräns dem emellan¹⁾). Men äfwen om denna skillnad anmärkes, kan utan öfwerdrift stildringen af de Bohuslänska fiskeriernas nuvarande tillstånd innefattas i dessa ord: Fiskerierna härstädes äro ej ens ett stenk af hwad de kunde och borde vara, och kunna icke vara annat, så länge både fisken och fiskaren handteras efter det mest utbildade plundringssystem. Särskildt må tilläggas, att den södra och wigtigaste delen af stärgården, i stället att, såsom den borde, vara rikets mest wälmående ort, är ett enda stort fattighus, och en mer tärande än närande del af rikskroppen. "Hwilken djerfhet i omdöme"! — Ja hwad tycks?! Men efter nu a är sagdt, må ock sägas b. Det är ett wist intresse, som i grund förstörer Bohusläns stärgård. Saken behöfwer ingen förklaring; den är klar för alla, som wil ja inse den. Wi återkomma emedlertid till densamma, sedan wi stärsädat det fiske, hwilket kan betraktas som hufvudsakligt näringsfång. Detta delar sig i fyra slag: Sillfiske, Storfiske, Makrillfänge samt Summer- och Ostrontågt.

1) En besonnenlig inbening af stärgården har gjort sig gällande sedan sista flussifket. Man har räknat södra stärgården sträcka sig till Tjörn, och den norra till Fiskebäckskil. Huru skall man då benämna norra Bohusläns stärgård?

Det periodiska Sillfisket i Bohuslän är rikskunnigt. Dess rikedom sista gången, likasom det lif och den rörlighet, som då rådde i vår skärgård, öfvergick all föreställning. Menniskoboningar och kostbara förädlingsverk prydde nästan hvarje klippa i de inre södra skären, som deraf singo utseende af den lifligaste stad. Tusentals menniskor fyllde stränderna och fjordarne med sin verksamhet, sin glädje och sin — lastfullhet. Nu är allt förändradt; endast sorgliga rudera efter de otaliga byggnaderna qvarstå på de öde skären, och en dyster stillhet, förmilbrad endast af sjöfogelns strån eller någon uthungrad fiskares ärtag, hvilat nu öfver den hafsyta, der det mest rörliga lif förr rådde. — Dock, för menniskor vännen är denna företeelse skönare än den förra!

Om naturen af den sill, Fettsill kallad, som i så otroliga stummar tidtals besöker våra stränder, gifwas twenne åsigter; den ena, stödjande sig på wettenskapliga undersökningar, är, att fettsillen födes i Kattegatt och Nordsjön, samt är af samma art, som den sill här ärligen säas, hwadan följer den conclusion, att man bör låta Lottsillen, såsom sillunglet här kallas, wara i fred, så blifwer deraf fettsill, och icke, såsom nu är fallet, ärligen med finmastade wader bortsofa tusentals tunnor deraf. Men för conclusionens skull wärdelägges denna mening med Nehej! af Herrar handlande, fiskaltare, fiskköpare och fiskare m. fl., hwilka påstå, att fettsillen är en egen, ifrån all wid Scandinaviens kuster befintlig sill, skild art, och hitkommer ifrån Jeschawets och Nordsjöns aflägsnaste trakter. Tillämpningen af detta deras påstående blir, att man med en inkommen sillskim kan försara så oförnuftigt och förödande man behagar, eftersom densamma icke är stationär, utan endast tillfälligtwis snofar hit, och framför allt, att Staggan och Lottsillen utan stada kunna bortrensas, såsom warande af mindre värde och en — märk wäl! — alldeles egen sillart (H), hwars tillwaro icke äger det ringaste inflytande på ett egentligt sillfiske. Till stöd för denna indrägtiga mening anför man alltid fiskarens utsaga, — ifanning ett owederfägligt vittnesbörd! Det finnes ingen i sitt yrke så okunnig menniska, som den Bohus-

längsta fiskaren. Han wet ju knappt, om saltjösfisken leker? Han tror ju, åtminstone på wisa fislågen, att sillhyngel "stiftas" (omedelbart stapas) i sjön hwart tredje år! — och detta oaktadt sillen årligen leker på hans kust, fastän på ett sådant djup, till och med 18 famnar, att han ej kan åtkomma den. Föröfrigt wet fiskaren nog att wittna i sitt eget intresse, såsom under förra sillfisket, då under trangrums-wäsendet samma personer, som ett par år förut med hand å Bibel beswurit sin öfwerlygelse om grumsets stadlighet, togo på sin salighetsbed, att detta war nyttigt för sillen ¹⁾).

Och med sådana wittnesbörd will man kullkasta resultatet af Sveriges mest fräjdade Naturforskares opartiska och på wettenskapliga grunder anställda undersökningar! Men hela detta påstående om fettsillens och lottsillens skilda arter synes tybligen uppgjort och med all gewalt omhuldadt i och för siftnämnda eller småsillens fångande, hwilken för några individer är en god rikedomskälla. Man hade nemligen annars att frukta, att ett förbud t. ex. kunde utfärdas emot fångandet af allt sillhyngel, och dymedelt — ett stationärt sillfiske beredas äfwen här, såsom i Norrige, England och Holland. Nu bortspas den ena sillhyngelstimmen efter den andra, så snart den ger sig upp från djupet. Wid Fjellbacka togs i år emellan 70 a 80,000 tunnor, deraf $\frac{2}{5}$:delar icke öfwersteg 6 tum i längd. "Det war en egen art", hette det; "den hade icke blifwit större". Men hur kommer det då till, att denna art aldrig har någon mogen råm och mjölke, såsom hwarje annan aflöningsför fisk? "Det kommer sig deraf, att han icke fortpantalar sig som andra djur, utan "stiftas" af vår Herre omedelbarligen, eller ock lägger han af bagaget wid polarisarne, för att wara desto ledigare wid sin sybländska excursion" (!!!) — Jafå! — men skulle det måhända icke sannolikare komma sig deraf, att denna sill icke är fullwuren?

Efter någon tid torde den satsen icke mera bestridas, att all sill, som tagits och tages i Bohuslän, werkligen är af en och samma art, samt född i Kattegatt eller des grann-

1) Se Trangrums-acten.

skap, och att lottfyllen icke är annat än fyllingel. Detta hindrar icke, att ju fillen, i likhet med nästan hvarje annan fiskefort, periodiskt i större stinnar tränger in på stränderna ifrån djupet, der hon annars har sitt tillhåll. En sådan periodisk fillens "landsfötning", för att nyttja en allmän term, har, enligt historiska vittnesbörd, flera gånger inträffat på Bohuslänska kusten; men om den, såsom mängen med vigtig min förfärrar, precis skall inträffa 50 år efter den förra periodens slut, lemnas derhän.

Underrättelserna om Bohusläns äldre sillfiske äro högt sparsamma; likväl kan man genom dem wägleða sig till något ljus ¹⁾. Sturleson förmåler, att omkring år 970, då Gunhildsönerne regerade, war en hård tid öfwer hela Norska wäldet, hwartill bidrog, att fisk felades wid stränderna; deraf kan slutas, att den tiden icke gaf något betydligt sillfiske i denna sfärgård. Derutaf att folket i Wiken råkade i nöd genom Olof Haraldsöns förbud år 1020, att utföra sill till Sverige, synes, att sillfisket här då war i flor. Hurwid det stora Skånsta sillfisket, som warade ifrån slutet af 1100:talet (då fillen stod så tjockt i Öresund, att man kunde ösa upp henne med händerna ²⁾) till slutet af 15:de århundradet, öfwen sträckt sig till Bohuslän, känner man wäl icke bestämdt, men det är dock ganska sannolikt. Med wisshet wet man, att omkring år 1300 "Sild of Fiska komo i jfrigt til landa", såsom ock 1314, enligt ett af Hertig Erik Magnusson utfärdadt tillstådjelsebref för borgarena i Håusestaden Campen, att emot en wis afgift idka sillfiske på hans kuster ³⁾. Men i förra hälften af det 16:de sekellet war fillen borta, tills den återkom år 1556. Då lärar inträffat det rikaste sillfiske, som här någonsin warit. Hwarje städ bebyggdes, flera tusen menni

1) På Peter Clausens tid gick här ännu en tradition om ett i äldsta tider här inträffadt sillfiske, hwilket blifwit förberswadt genom trolldom, nemligen genom en kopperhäst, som nedänktes i hafwet.

2) Se företalet till Saxo Grammaticus. Den hedersmannen är likwäl känd för att fara till i wårten.

3) Brefwet dat. Dpno crast. S. Laurentii MCCCXIV. Afgiften war 6 penningar Sterling för hwarje Dyf läst sill, som fångades. Lagerbr. Sw. R. Hft. 2, pag. 165.

ffor hitflyttade, och ifrån utrikes orter infunno sig årligen tusentals flepp, för att emottaga fångsten ¹⁾. Endast ifrån Marstrand, enligt en samtida anteckning ²⁾, utfleppades här under årligen 50,000 läster sill (600,000 t.r.). Detta warade till år 1587, då des plötsliga upphörande, förerbådadt, enligt folktron, af en fångad sill af underlig stapanad, bragte en mängd menniskor uti yttersta elände. Sedan gick sillen icke till i någon särdeles myckenhet, förr än omkring år 1660, då hon åter landstörte, men på långt när icke så tatrif som förr. Hon hade nu varit borta omkring 73 år. Fiset drefs nu af endast länets inbyggare, hvilka derigenom blefwo ganska förmögua; men det afbröts 1675, då det Nordiska kriget uppständes. Sedan wisade sig sillen tidtals, isynnerhet 1727, men man saknade folk och redskap, för att begagna sig deraf; omföder hiffom hon 1747 och blef här till 1808, då hon åter förswann.

Detta sillsfiske lefwer ännu i friskt minne. Det war ofantligt rikt, men öfverträffades dock af det åren 1556—1587. Störst war detsamma emellan åren 1786—1799; sillen kunde då köpas för ett par skilling tunnan, och man war willrädig, huru man skulle använda den myckenhet, som fångades, ehuru man sökte förädla den på alla möjliga sätt. Den mesta åtgick till tranfokerierna, hvilka år 1783 woro 328 stycken, med tillfammas 1092 kittlar och tillwerkade årligen omkring 11,000 fat tran. Men wid 1787 mångfaldigades dessa, så att man ett år tillwerkade omkring 120,000 fat tran. Räkna man i medeltal 20 tunnor sill till hwarje fat tran, som dock

- 1) Den med detta sillsfiske samtida Peder Clausen säger ibland annat, att på 8 till 9 mil, wid den yttersta strandkanten i Bohuslän, woro otaligt många hus och bodar, af två till tre waningars höjd, och bobbe otaliga menniskor wid alla fjordar, åfvensom wid alla wifar och sund, på öar, holmar och fasta landet, så långt som sillsfångsten kunde iblas. Af samma orsak kommo hwart år många tusen flepp ifrån Danmark, Tyskland, Friesland, Holland, England, Skottland och Frankrike, till att köpa och utföra sill, hwaraf de alla fingo nog, och förde den sedan omkring till widt aflägsna länder m. m.
- 2) Den Norrffe Sou. 1 del. Stadens grannskap måste likwäl härutl vara inbegripet.

är wäl litet, finner man, att endast till tranfokerierna åtgingo	2,400,000 tunnor.
Då infaltades minst	400,000 "
röftes	4,000 "
pressades till Pilchards	4,000 "
utfördes färst till fringliggande orter	50,000 "
förtärdes af folket i stärg. och i öfr. länet	80,000 "

Högsta årliga fångsten steg såled. till omkr. 2,938,000 tr 1).

Tranfokningen tilltog sedan, men saltningen aftog. Efter 1796 började fisset att aftaga, i anseende dertill, att sillstimmarna, mindre talrika än förut, inkommo allt sednare på hösten, och woro således inne den för deras fångande otjenligaste tiden. Förut war fisset aflutadt wid Julen, nu tog det först då sin början, ja ännu sednare. Man försökte wäl använda isnotar, men utan framgång, förmodligen emedan man ej förstod att riktigt handterade dem. År 1808 upphörde sillfisset alldeles. De kostbara förädlingsverken, hvilka uppstått liksom genom ett trollslag, raserades. Rifedomen lemnade rum för ett tryckande armod; endst en ting blef qwar efter sillfisset — stärgårdens moraliska förderf.

Om orsakerna till detta fissets upphörande är man icke ense. En del, det förstås! påstå, att dertill icke alls gäfwos några yttre orsaker, utan att sillen, tillfölje af en "outredd naturkraft", frivilligt drog hem igen — till Jesafwet. Det är wisserligen ganska sannolikt, att sillen, i likhet med mängen annan fisk, periodiskt besöker grundare watten; men det är ännu wisare, att en sådan periodisk uppstimning kan i förtid, genom yttre orsaker, afbrytas, såsom förhållandet nu utan twiswel warit. De som icke wilja neka detta, tro, att sillen dels blifwit utfistad, dels främd af bullret i stärgården, i synnerhet af det idkeliga stjutandet i Kattegatt i början af detta århundradet, och dels att hon flytt för den mängd grums, som ifrån salterierna och tranfokerierna utwäktes i hafwet. Sroligen äro dessa båda sista meningar hwar för sig rigtiga. Surrwida just sillstammen alldeles borttog, lemnas derhän;

1) S. l. Måttunnor af 80 kannors rymb, som då nyttjades i stärgården.

men då den ej ostörd fick lefa, och yuglet ej ssonades, skulle naturligtwis mängden deraf i tidens längd förminskas; och fåfångt är hoppas, att numera få någon stor sill, så länge man bortsoapar småsillstimmarne med wader, så finmastade, att sillungen, om han ej är större än en tum, måste följa med. Hwad åter bullret angår, så känner enhwar siffens i allmänhet, och särdeles sillens, fruktan för allt sådant. Man brukade, för att upptäcka sillsstimmarne, slå nattetid ett slag med åran mot båten, då i ögonblicket all i närheten warande sill gjorde en häftig rörelse, som orsakade ett sten, "sillblirt", hwilket tillkännagaf för siffaren, hwar stimmen stod. När nu sillen försträcktes af ett så swagt ljud, hur skulle den då icke försträckas af det förfärliga owäsende, som orsakades af många tusen menniskors rop och skriande, af arbetet i werken och handtverksläderne, och framför allt af det dagliga stjutandet från de i skären liggande så ut- som inländsta krigsfepp? Stojet i stärgården hördes af seglare långt ut i sjön; hwad werkan skulle det icke då haft i wattnet, som är en bättre ljudledare än luften? Men af alla uppgifna orsaker till sillens aflägsnande, kan ingen hafwa varit mera verkande än trångrumsets utkastande i sjön. Skrädet af millioner tummor sill utvärktes årligen från tranfokerierna och salterierna i sjön, och långt utanför skären mötte seglaren liksom stora flytande holmar deraf, af den wedervärdigaste stank. Derigenom blef wattnet alldeles förpestadt, och det är naturligt, att sillen skulle sty dertför. Men hwad wärre war, der grumset sjönf, förtärde det all vegetation på hafsbotten, hwilken likwäl är ett nödwändigt willkor, såwäl för siffens underhåll, i anseende till i hafsgräset wistande smädjur, såsom ock för dess rämläggning. Ännu efter nära fyratio år är den botten alldeles naken, der grumset till någon större mängd legat; sådana ställen kallas af siffaren för Dödbottnar, och finnas i mängd i födra skären. Fråga om grumsets stadlighet, såwäl för sillen, som i anseende till deraf befarad uppgründning af segel-leben och hamnarne, wäcktes redan i början af sillsiffet, och ytte stadgades för dess utkastande i hafwet; år 1783 anbefalldes till och med, att de tranfokerier, som woro så belägna,

att grumset berifrån icke kunde undanstraffas och nedgräfwad på land, skulle bortflyttas. Men då begyntes en af de märkligaste strider emellan det egna intresset och den allmänna nyttan; dock, som wanligt, segrade det förra ¹⁾. Undersökningsmännen mutades, wittnen köptes, och till de lärde åtföljde stora presenter de små sillgrums-burkarne, och hufwudssumman af allt blef, att både de lärde och de olärde swuro på, att grumset, istället för att vara menligt för sillen, twertem wore för densamma högst nyttigt, såsom ett begärligt födoämne!! Frankokerierna fingo nu stå qwar, litwål med åliggande, att hålla täta grumsdammar; men i bottnen på dessa anbragte man hål med luckor, som uppdrogos, då dammen blef full, och grumset drefs ut i hafwet, lita bra som förut.

Alla förhoppningar att återfå det stora fiskafånget, hafwa sedan år 1808 felslagits, och alla försök dertill misslyckats. Ingen beräknad nytta wanns med det år 1812 gifna statsanslaget, stort 50,000 R:dr, till sillfiske på djupet, emedan man icke förstod sig på att idka detta; en och annan gifwos, som tror sig känna närmare orsaker dertill. — — —

Sillfisket i Bohuslän, som fordom idkades af alla nationer, och, enligt en gammal sägen, isynnerhet af Skottar, har sedan år 1666 bedrifwits endast af Swenskt man. Äldsta sättet att fånga sill war med garn. Notarne eller Waderna kommo först i gång omkring 1760, då regeringen utfäste premier för deras nyttjande. De hade wanligen öfwer 100 famnars längd ²⁾ och omkring 12 famnars djup. Linorna wid hwarje arm woro flere hundra famnar långa. Waden utlades så långt som möjligt om stämnen, och drogs, sedan sillen med buller blifwit indrifwen deruti, till land förmedelst twenne windspel. Ut i en sådan wad woro wanligtwis 12 till 18 delägare, af hwilka en, "Wadungen", förde befälet. Stundom förenade sig flera wadlag om en fångst, sammanbundo wader-

1) Alla undersökningsprotocollet, wittnesintyg m. m., rörande transgrumset, finnas samlade uti en numera sälsknt bok, *Trangrums-acter*, som trycktes på frankokert-ägarnes befohnad.

2) De adra största waderna woro sammanotta af 48 dukar, hwardera af 3 famnars bredd, — således wadens hela längd 144 famnar.

na och tillspärrade hela wifvar, då all sill, som fanns derinne, med mindre wader upphämtades. Uti lyckligt fall kunde med en wad fångas ända till öfwer 1200 tunnor i ett enda kast. Fångsten fördes genast på båtar till förädlingswerken, och waden drogs, så länge sill fanns på stället. Men ofta förtog snålheten wissheten, och man instängde så mycken sill i waden, att warpet ej kunde dragas i land, och den stockade sillen dog, samt blef sedan liggande på hafsbotten att förruttna; på detta sätt gingo hundratusendetals tunnor sill årligen förlorade, och fistplatsen förderfwades af den ruttnade sillmassan. Då, likasom nu, gällde ingen strandrättighet, utan der åte-len war, dit församlade sig ock örnarne, deraf blodiga uppträden dagligen förorsakades wadlagen emellan.

Här gifwes wisserligen ännu hwarje winter ett sillfiske i länet ¹⁾, men detta är wänligen högst ringa, och lönar sig endast så tillwida, som sillen, hwilken mest försäljes färst, står i högt pris. Om man använde drifgarn, stulle likwäl en ganzsa anseelig mängd sill fångas, emedan talrika stummar årligen genomstryka Kattegatt, och äfwen ingå i fjordarne, särdeles wid lektiden ²⁾. Annat är deremot förhållandet med det förderfliga småsillsfisket. Det är oftast rikt gifwande. I år fångades, såsom ofwan är anfört, omkring 80,000 tunnor ³⁾. Fångsten nedsaltas till så stor del, som dertill är tjenlig, och bringar mången enskild man stor rikedom, under det att det förstör alla utsigter till ett för riket förmånligt fiske. Ingen må föreställa sig, att ett sådant sillfiske, som detta, gagnar hela stergården, — nej, endast några få wadlag. Twertom lider

- 1) Det är märkligt, att den sill, som nu toges här, wänligen fås i norra stergården, omkring Hjelbacka, då likwäl under det stora sillfisket, södra stergården war dess hufvudstation. Derstädes woro också nästan alla förädlingswerken anlagda.
- 2) Seglare föräktra, att i rännan emellan Bohuslän och Gutland står sillen ständigt så tjockt, att den kan kännas med todet. Finns det ingen sill i Kattegatt Herrar Sillsiskare?
- 3) Häraf war likwäl en ganzsa liten del aflingsför. Om den större delen, som ej kunde användas till föda för trennistor, sätt gått i fred, hwad mängd skulle icke uppkommit af den nu förstörda, då hwarje mogen sil lägger 50,000 ägg årligen!

den öfriga fiffaren deraf, ty den fiff han fångar blir derigenom oaffättlig, och sill kan han ej taga, efterfom han icke för-
mår hålla sig dyr redskap.

Åfwen till dessa sillfiffen nyttjas Wader; men dessa äro icke så stora som de gamla, af hwilka wäl numera knappt ett par finnes i behåll. De äro omkring 80 å 90 fannar långa och 6 dito djupa; men hwad de förlerat uti storlek, har blifwit ersatt uti tåthet. De äro så fint mastade, att de hålla ända till fyratio hwarf på alnen, hwaraf följer, att åfwen det aldra finaste yngel måste blifwa qwar i dem. Sådant yngel, Stagg kalladt, hwilket, om notarnes mastor woro större, kunde gå igenom och tillwåra, säljes wid rikare småsillfiffen till swinföda och gödsel — en dråplig hushållning! Det torde derföre icke misstryckas, om man wågar framsälla den önskan, att ett wißt mått för notmastans storlek, som borde wara aldraminst ett tum, måtte af wederbörande fastställas, och ett absolut förbud utfärdas mot nyttjandet af mera finmastade notar.

De åtgärder, regeringen tid efter annan widtagit till sillfiffets befrämjande, må korteligen anföras. De wittna alla om en berömmwärd omsorg för widmakthållandet och uppdrifwandet af denna näringskälla; och om de icke alltid medfört beräkнад nytta, så war det ingalunda regeringens skull. De wigtigaste författningarne äro: Reglementet för sillfiffet, af år 1666, som tillåter endast Swenskt medborgare att besatta sig dermed¹⁾; 1667 års Detroj för Sillfiffets inrättande på Holsändska wiset, samt wiß tullfrihet för infördt salt och utförd sill; 1731 och 1745 års privilegier för några enskilda bolag, att försöka sillfiffet på djupet. 1735 nedflyttades alla rotebåtsmän till stranden, och förfågos af kronan med båtar och fiffredskap, fastän allmogens klagomål, på riksdagen 1739, gjorde detta företag omintet. 1752 erhöilo alla, som wille nedfatta sig på kronans grund i stärgården, för att idka sillfiffet, stattsfrihet derför och fritt byggnadswirke. 1754 utkom ett nytt reglemente för fiffet. 1756 utfärdades amnesti för alla

1) Denna och följande författningar igenfinnas i Stjernmans Samlingar och Mobergs utdrag af Kongl. Förord.

till utrikes ort olofligen afwifne Swenskar, hwilka wille nedfatta sig i stärgården, med utfästadt löfte om tomter, till ewärdelig egendom, och hus på kronans bekostnad; samma år förbjöds allt skjutande längs kusten, såwäl från skepp som fästningar, den tid silen gick in i stären; och premier af 3 daler S:mt (4 R:dr R:gs) utfästes för hwarje tunna sill, som saltades, ehwad hon war fångad på djupet eller wid stränderna; premiet minskades 1758 till en daler per tunna, och utdelades icke längre än till 1766, i anseende till den stora balance, hwaruti premiefonden råkat, genom för stora utbetalningar. Premier woro ock utsatta för nyttjandet af Eilswader, och förhöjdes 1771 till 120 daler S:mt för de största, och 70 daler för mindre, af 25—30 *Li*. wigt. För rött sill, som exporterades till medelhafstrakterna, erhöles halsamman daler, och för den, som gick till Nordsjön, en daler S:mt för tunnan i belöning. Uti fisteristadgan af 1766 förbjöds wid 100 dalers bot allt utkastande af sillrät i hafwet, hwilket förbud stärktes år 1771, och, såsom oswan är nämndt, utsträcktes år 1783 äfwen till trangrumset. Swad werkan detta förbud medförde, är förut berättadt. Staten fortfor emedertid att stydda och uppmuntra sillfisket; ifrån år 1752 till år 1787 hade den derpå uppskratt 635,000 R:dr, och det är denna uppmuntran, man har att tillskrifwa den stora höjd, till hwilken detta fiske steg efter sistnämnda år. Ständernas förskott år 1812 till sillfiske på djupet, wet man, blef utan nytta; det beständes åt ett bolag, för hvars räkning sillbugser inköptes i Gmden, men hwilka måste åter försäljas, sedan de ej singo utföras.

Iman wi lemna sillfisket, låtom oss framkasta den besynnerliga frågan: Hafwa de periodista sillfiskena warit gagnande för Bohuslän? Uti desamma, genom orsakad liflig rörelse uti handeln, warit för riket högst nyttiga, kan wäl ingen neka, — men för Bohuslän? Ja, för des köpmän, för förädlingswerkens ägare och synnerligast för de sistnämndes behållare, hwilka snart sagdt blefwo millionärer, war sillfisket vändligt hätande; men för länet i allmänhet, för allmogen, för stärkearten är det det största straff, som Gud kan sända,

ett Sodomsäpple, som under ett gyllne skal döljer ett gift, hvars förderliga verkningar fortfara att kännas genom de cennier. Ett sådant sillfiske förstör i grund länets jordbruk. När sillen kommer, kastar mannen plog och hacka, för att stynnda få del i den loswande förtjensten, lemnande åt qwinnan jordens brukande, hwilket då blifwer ansedt, såsom en usel binäring. När fisset upphörer, är jorden förderwad af wanstötjel, och kan på en lång tid af år icke komma sig igen. Detså bewisa nio exempel af tio, att den allmoges, som deltagit uti ett sillfiske, icke mera duger till jordbrukare, emedan han derunder gerna wänjer sig af med den ordentlighet och tarflighet, som drifwandet af sistnämnda yrke, mer än något annat, erfordrar. Och när sillfisset upphörer, störtar det stärgården uti det yttersta armod och elände. Inkomsterna, så länge fisset är i flor, äro rika och lättfångna; men tänkom blott på stärgårdens medfödda lättsinne, för att finna hans hushållning. Han lefwer i ordets bemärkelse endast för dagen, och så länge förtjensterna äro goda, går han i sus och dus, utan att låta sin omtanke gälla några andra än stundens behof. Men så beprisade förtjensterna än woro under sillfisset, räckte de likwäl icke till att betäcka depenserna för de fistanades och de wid förädlingswerken anställda arbetares swirrande lif, utan desse måste borga sig fram, och som hypothek ställde de icke den sillstimmen, hwilken stod inne i stären, utan den som skulle komma följande år; — men sillen kom icke, och de armas hus, batar, redskap, kläder — allt bortflogs under auktionsklubban, för att gälda skulden. När fisset upphörde, qwarstannade desutom de fattigaste (d. w. s. pluraliteten) af den mängd främlingar, som blifwit hitlockade af hoppet att i Bohusläns stärgård finna ett annat Peru, och ökade eländet, hwarutur födra stärgården ännu, efter en tid af 35 år, icke förmått resa sig. Men den största förbannelse, som det så prisade sillfisset sprider öfwer länet, är den ytterliga ofedlighet, som derunder går i swang, och hwilken sedan fortplantas på flera generationer. Det tygellösa lefwerne, som under sista stora sillfisset fördes i stärgården och på stranden,

öfvergår allt begrepp. Wäldsgerningar, otukt, swordomar och det gräseligaste fylleri öfswades dag och natt. Från morgon till qväll raglade fiskaren och arbetaren i huset, på bryggan och i båten, och nätterna firades de afstywärdaste Drögier, — och huru kunde förhållandet wäl wara annorlunda? Dit samlades ju många tusen arbetare af båda könen ifrån alla landsändar — för det mesta afftum —, hwilka för wanära eller oduglighet icke kunde stanna i sin hemort; ingen polisuppfigt gafs, eller ens kunde gifwas, och de sjelfwa, uti hwilkas händer den war anförtrodd, neddrogos oemotståndligt uti de rasande lasternas hwirfwel. När sedan siffet tog slut, då stannade det aldra sämsta sträpet qwar, och widmakt höll det moraliska dödstillstånd, uti hwilket en del af stargården ännu bestinner sig. Alldeles samma stygghet hafwa äfwen äldre tiders sällisten medfört ¹⁾, och om ett nytt inträfs

1) På ofsedligheten i Färögården under siffet 1556—1587 göra twenne samtida, Peder Clausen och författaren till "Den Norske Sou", en försärande fildrning. Den sednare säger: "I Marstrand og Egnen deromkring paa 10 Mile samte H—r og Skielme sig ved Misgheldags Eilder, naar Gud giver sin Besiguelse. Der er H—s reite Mynststringsplads, og hver H—e giver Tolberen en Daler, som er noksom bekiendt af alle, som handle derpaa". Uti samma skrifi (Norske Sou), hwilken tagit anledning och namn af en uti Aggerhuus år 1581 född wanstaplig gris, som anlägs wara ett förebud till Guds straff öfwer Norrtizes synder, förklarar han grisens hwita hud beteckna "det stora H—i, som ligger ved Stildesfangsten bedrives", samt påstår, att det snabbelka horn, hwilket stod ifrån grisens näsa, böjdt öfwer ryggen, skulle betyda, att "Landets og liser Marstrands Synder skal straffes og komme tilbage, ligesom Hornet bøjes over Ryggen". Förklaringen, Frocksull, lemnar dock ett historiskt vittnesbörd. Peder Clausen säger om de äldsta sällistena: "At Mennesknes store Utalnemmelighet mod Gud og Hans gode Gavers mangfoldige Misbrug, som ogsaa det ugubelige og uskikkelige Leuuet de derhos forte, har været aarsag til at samme ophört"; och om det 1556—1587 warande yttrar han ibland annat, att "Indbyggærne i Wigen wore saa onde imod andre, som sagte derhen for at siffe, at de med Hug og Slag, Skielden og Banden oversalbt dem, saa at ingen inden eller udenlandsk kunde siffe sig iblandt dem, med mindre de ware saa stærke og mange i Følge, at de kunde gjøre Nobværges; ja, sial Gavnene tillige med Siffene fra mange, og rygte de saav. I deres egne,

far, skall förhållandet blifwa detsamma. Äfwen de andra för länet menliga verkningarne, jordbrukets förfall och wälmågans förbytande i det mest tryckande armod, skola också ifanning icke uteblifwa, så mycket man än må prata, att man nu skulle bättre förstå att stöta sig, än de förra gångerna. Länets winst af ett sådant sillfiske, som de gamla, är således endast skada, och man må derföre icke förundra sig om man hör hwarje förständig Bohuslännings yttra: "Gud låte aldrig sillen komma!"

Storfiske är för närwarande förnämsta fisket för Bohuslän söder om Dville. Dermed menas det fänge af Torrf, Långor, Helleflundror (här "Dwed" kallade¹⁾), Rökcor och Gräsej¹⁾, som ifrån wären till October månad idkas på Jutsta refwet, wid Skagen och under Lindsnäs. Den redskap, som härwid nyttjas, är de s. k. Storbäckorna, en grof långref af olika längd, med omkring tre fannars afstånd emellan hwarje krok. Andarne af denna ref äro försedda med ankar och wakare, och kånforna med barkbitar, för att hålla fiskarne ifrån bottnen. Till ägn nyttjas koljor, hwilka tagas på bäckor, lika konstruerade som storbäckorna, men mycket smärre, och ägnade med muflor eller, i brist deraf, med småsill. De farkoster, hwilka nyttjas wid detta fiske, äro dels owiga däckade Skutor, byggda på kravell, af öfwer 20 alnars köl, tacklade med trene master, på två af hwilka de föra råsegel och på aftermasten mesansegel; dels s. k. Sjöbåtar, byggda på klink, hwilka, med 10—15 alnars köl, wanligen äro däckade samt tacklade med klysware, foc, stor- och mesansegel. Skutorna, hwilka numera lära finnas endast på Fisklägena Wollfjund och Kåringön (på förra stället 5, på det sedwäre 4 stycken), föra 10—12 mans besättning, göra wanli-

som andres Barn om helliga Dage, naar de kunde få se sig dertill. Föruden det ujudelige Levnet, som de Strandfiddere, der paa den tid boede, øvede med Drukkenhed, H—e og Skortevnet, Nord og Slagsmaal, samt andre grove Laster". Till punkt och pris inträffade 200 år derefter samma månting på samma sak. Beklagligen skall hon alltid blifwa tillä ny.

- 1) Gräsejen gick för omkring 10 år sedan i owanlig myckenhet till i norra Kårgården, men har sedan försvunnit, såsom fiskarna tro, bortkränd genom de ångbåtar, som gå emellan Götneborg och Norrtige.

gen 14 dagars resa, och gå derunder stundom hela 30 milen till sjö. Sjöbåtarne deremot äro bemannade endast med 8 man, gå sällan utom Skagen, och återkomma efter 8 dagars resa. Bäckorna utläggas på eftermiddagen och dragas fölhande dag, då wädret det medgifwer. Under ledigheten sysselsätter sig besättningen med dörjsfise. Den fångade fisken nedläggas wanzligen orensad och osaltad uti ett färskildt dertill inrättadt rum, hwaraf händer, att han är halfrutten, då han kommer i land, och måste wattenläggas innan han saltas, derigenom förlorar han sin goda smak. Utom der färskild öfwerenskommelse gör undantag, plägar fångsten delas lika emellan hwarje delägare i båtlaget; men behållningen deraf är i allmänhet föga eller ingen. Wanligen förskottera salteri-idarne, med hwilka årsaccord om fisken är uppgjordt, båtens utredning och previantering, och till gäldande häraf åtgår i det närmaste hela fångsten. Med storfisken sysselsätta sig ock många bönder, som bo nära hafwet; de äga deraf en ansenlig behållning, hwilken äfwen kunde blifwa fiskarens, om han förmådde sjelf anskaffa sig utrustning, hwilket på så ställen är förhållandet 1). Dorsf och smärre Långor m. m., som beredas till "Kläppfisk" eller opackad Kabeljo, klyfwas och wattenläggas innan de saltas. De större Långorna saltas icke, utan torkas, sedan de blifwit utspjelade, hwadan de fått namnet "Spillångor". Helleflundrorna användas mest färska. Rockor saltas och torkas. Det hufwudsakligaste felet wid storfisken ligger deruti, att fisken icke allmänt på Engelskt eller Norrskt sätt slagtas och saltas om bord, då han kunde blifwa en god handelswara; men fiskaren, som bonden, lemnar egerna sina gamla owanor. Ett statsanslag på 10 år, af 1000 R:dr årligen, som ännu utgår, har emedlertid blifwit lemnadt en enskild man i stångården, emot åliggande att utsända ett fartyg på storfiske och inöfwa fiskaren till ett bättre behandlande af sin fisk. Den nytta, detta runda anslag medfört, står att läsa uti de inkomna års-

1) Företaget är utrustade ett enskildt botag härskades en Konert, om 40 läster, på storfiske i Nordsjön. Den gjorde 2:ne resor, men med förlust, hwilket man tillfres fartygets dåliga construction, som wällade, att det ej kunde hålla i jänt i hårdt wäder.

berättelserna, men eljest är den alldeles okänd för enswar i länet. — Att storfiskets affastning framdeles blifwer betydligare, än nu, är att hoppas, sedan, genom utfästa premier, Drif- och Sättgarn begynna komma i ett allmännare bruk; sådana hafwa hittills blifwit nyttjade endast af en del fiskare uti norra stärgården.

Mafrillsfisket drifwes ifrån början af Juni till medlet af Juli månad, då denna fiskort i större stimar nalkas norra stärgården. Fiskarna tro, att han injagas i Kattgatt af de häftiga westanwindar, som då wanligen inträffa; men det sannolikaste är, att han frivilligt under lektiden besöker dessa farwatten. Förledet är utfästes premier af Regeringen för detta fiskets idkande tidigare på året, likasom för användandet af drifgarn derwid. Nu nyttjas endast Dörj eller en handref, försedd med twenne krokar, och som, under ihållande segling och krypning, drages efter båten, hvarföre detta fiske är ett af de angenämaste, men tillika det osäkraste. Träsfas en större stim, och är vinden strykande, kunna ätta man på en dag fånga ett till tvåhundra tjog makrillar; men mången gång händer, att de icke erhålla flere, än några stycken. Makrillen, utomordentligt glupsk, griper efter allt slags agn, men wanligen begagnas wid dörjning hans eget kött dertill. Om hösten tages makrill inne i fjordarne med wad (hwilket redskap ock begagnas wid wärfångsten, men endast i norra länet, hwarest makrillsfisket kan anses vara hufwudfisket). Den är då fet som lar och nedsaltas, men qwarstannar inom länet, i anseende till den obetydliga fångsten. Wärtiden är denna fiskort mager och torr i köttet. Den mesta, som då tages, föres färsk till Götheborg och andra städer. Alla, som äga sjöbåtar, syfvelsätta sig med detta fiske. Wid samma tid och på samma sätt fångas Hornsåddan, hwilken fisk wäl i glupskhet, men ej i godhet, kan mäta sig med makrillen; och är fångsten deraf olika i olika år, men dock i allmänhet obetydlig.

Summer- och Ostrontägt idkades med fördel redan för halftannat århundra sedan. År 1686 erhöll Rådman-
nen i Uddewalla Anders Rock et Comp. uteslutande rätt till

detta fiske, emot willkor att hwarje år, isfrån hösten till wä-
ren, fylla hofwets behof af ostron, emot 12 Daler S. mi tum-
nan. Sedermera erhöllo flere af Konung Carl XI samma
rättighet; och då Landshöfdingen von Schönleben sökte bibehålla
dock wid des privilegium, afflogs det, och hummers och
ostronfisket frigafs åt alla, som wille idka det (enligt Konga-
brefwet af d. 18 Juli 1698). Hummern afsyttrades förr till
Solländarne, hwilka ärligen till den ändan beseglade Ström-
stad, hwilken stad af detta fiske och denna handel hufwudsak-
ligast ägde sitt bestånd i förra århundradet. Numera har ett
Engelskt kompani öfwertagit hummerhandeln, och hitsänder
ärligen Ducketar, hwilka äro så inrättade, att hummern kan
uti dem föras lefwande till England. Under resan döer wis-
serligen en mängd deraf, men handeln läser likwäl löna sig,
äfwen om wid framkomsten endast en tiondedel af den upp-
köpta lefwer (?). Denna handel drifwes efter ätta köpman-
naprinciper. Hummern, som räknas efter tjoget ¹⁾, måste wara
8 tum lång, för att wara gild; är han det minsta mindre,
räknas två för en, men om han är öfwer 8 tum, får fiska-
ren dock icke räknas sig det till någon fördel. Har hummern
förelorat en klo, räknas han ej för mera än en half, huru stor
han än må wara, och för att efter behag kunna drifwa dessa
prejerier, lära kompaniets agenter på hwarjehanda sätt twin-
ga fiskarena att förbinda sig till ett högt wite, om de till nå-
gon annan än dem försälja en enda hummer. Saswa då
några Engelska köpmän rätt att sista lagar för Swenska un-
dersåter, eller förbjuda oss att äta wår egen hummer?

Hummern fångas uti ett slags mjärदार af spjelar, öf-
werdragna med ett groft nät, och med ingång i båda ändar-
ne. Till lockmat användes död fisk. På de fångade hum-
rarne, som insläppas i sumpar, sammanbindas klorna, för
att hindra dem knipa ihjäl hwarandra. Genom ett förbud af
år 1834, är detta fiske förbjudet att idkas under sommar-
naderna, då hummern lägger sin räm; men detta nyttiga för-
bud gäckas, såsom alla andra. De som mest spjelsätta sig

1) För tjoget betalas wänligen 1 R. br. 32 ff. B. cc.

med hummertägt, äro twänarne på Koster och några fiske-lägen i Dvulle, på Sotenäs, Droust och Tjörn.

Ostronfisket idkas med fördel, såväl omkring Koster-Varne och flerstädes i norra skärgården, som uti Stigfjorden, af både fiske och bönder. Efter botten, på hwilken de tas gas, kallas ostronen Ler- eller Bergostron, af hwilka de sednare äro smaktligast, och komma de bästa ifrån Stigfjorden, Kosterfjorden och Sandnäs-fjorden. Utom under hetaste som-maren, då de äro mindre wälsmakliga, tagas de året om, hwilket allmännaft sker med "Ul", ett redskap, liknande en harka, wid hwilken är fästad en notkåse. Det mesta af ostronfångsten åtgår i länet och i Götheborg; det öfriga, som upphandlas af kringresande uppköpare, sändes landwägen med gästgifswarestjuts till Stockholm och öfriga städer uppe i landet.

Under wackrare winterdagar sysselsätta sig fiskarna och strandfittarne med Småfiske wid stränderna, af Småtorst, Koljor, Swilling, Skäddor m. m. Detta idkas äfwen de andra årstiderna af skärkarlens hustru och barn, samt af dem, som, af brist på ett och annat, icke kunna deltaga i ett mera lönande fiske. Inkomsterna deraf äro ganska ringa, och be-räknade endast till uppehälle för dagen. I lyckligare fall kan likwäl något af fångsten afsyttras till på landet boende ständs-personer och bönder. De redskaper, som begagnas till småfiske, äro endast börjar; farkosterna äro antingen jullar, eller ock s. k. Swäsfingar, af 6 alnars köl. Till småfisket kan ock räknas skäddefisket, som sker med grofmaskade sättgarn, och äfwen koljefisket, med de förut omtalade koljebäckerna.

Laxfisket är obetydligt, och idkas med någon fördel endast uti Gullmarfjordens inre wikar, wid Gdets forsar och wid Strömstad. Dertill användas dels bottengarn, dels wad m. m.

Äl-ljustring på grunda wikar och Torstuggning om hösten och wintern, äro mera att anse såsom sysselsättning för nöje, än för utkomst.

Insjöfisket i Bohuslän är i alla afseenden så obetydligt, att det ej kan nämnas ibland näringsfång, waktadt lä-nets färstwatan äro ganska fiskrika. Endast af någon torst-pare eller bäckfugusttare idkas det som näringsfång.

Efter hwad här nu blifwit framsläbt, torde samningen af det påståendet, att Bohusläns fiskerier icke äro, hwad de borde och kunde vara, tillräckligt vara ådagalagd. Swar finna orsakerna dertill? De anses bestå uti brist på industri hos stärkekarlen, samt uti des motwilja för antagandet af nyttiga reformer i sitt yrke, förbättrad redskap o. s. w. Men ifrån hwem skola dessa reformer utgå? De få försök, som i dessa fall blifwit widtagna, hafwa ju hittills blifwit omintetgjorda af några enstildas egen nytta, och statsanslagen här till hafwa blifwit använda på det mest förwända sätt; och sedan — hwarifrån skall fiskaren taga sin "förbättrade redskap"? — Mångsaldiga äga endast ett par hundra kolsebackor och ofta ingen egen farkost, knappt en julle till småfisket, utan måste, emot stor procent af sin lilla fångst, skaffa sig en sådan till läns. Den werklige fiskaren — ty här menas icke fisköparne, som dagligen ligga wid Götheborgs fiskflotte, och som upphandla fisk i stärgården och på Skagen ¹⁾, utan den som fångar fisken —, han är werkligen den mest utarmade warelse i vårt land, den i alla afseenden mest wanlottade; och det är denna hans fattigdom, som är hufwudorsaken till fiskeriernas i Bohuslän klena tillstånd. "Men fattigdomen är ju sjelfförwållad? Fiskaren är ju vordentlig?" — Wisserligen är han det; men wilja wi vara rättwisa i vårt omdöme, måste wi medgifwa, att vordentligheten är likaså mycket en följd af hans elände, som en orsak dertill. Uthungrad och förfrusen, qwald af tanken på sin talrika familjs nöd, den han ej förwär afhjelpa, ja, knappt lindra, kämpar han uti lifsfara med ett wädligt element, wetande sig sjelf icke få skörda någon winst af sina ansträngningar. Swad under då, om han blir försöffad, om han dränker sin sorg i glaslet, särdeles som man aldrig varit betänkt på att bibringa honom

1) På Skagen upphandlas en betydlig mängd fisk, särdeles fläddor, som sedan försäljes i Götheborg och annorstädes på kusten. Swad som ligger på kölén af dessa fiskbåtar, som föregåttas komma från stärgården, wilja wi ej tala om, efter det skall vara en hemlighet. Och hwad den egentliga fiskaren lider genom en sådan handel, är för mycket begripigt, för att behöfwa närmare omröas.

någon moralisk kraft, att som en man bära sin olycka? Till bevis härpå, se på norra stärgårdens fisklägen, t. ex. Smögen, Koster m. fl., som icke sjönko i ohjersligt armod genom det stora sillsistets upphörande, och der plundringssystemet är mindre utbildadt; huru ordentlig är icke deras välmående befolkning ¹⁾, emot den utarmade i födra stärgården, på hwilken, såsom den talrikaste, wi här fästa det mesta affeendet? Fattigdomen hos denna sednare är således icke uteslutande wälslad af ett liderligt lefnadsfätt, utan det måste gifwas flera orsaker dertill. Demotfägligt är af dessa den mest verkandende, att fiskarens engång iråkade armod gör honom beroende af falteri-idkarne, ur hwilkas händer han sedan aldrig kan reda sig; och så länge detta icke kan ske, förblifwer han utarmad. Med få aktningwårda undantag, likna dese herrar fogeln Glos, hwilken tvingar fiskmäsen att utspy sitt rof, det han sjelf i ögonblicket uppslukar. Emot höga priser förstottera falteri-idkarne fiskarens utrustning till fisket, och annamma sedan för ett wrakpris i afbetalning deras fångst, som icke wärderas efter wigt, utan efter wälräkning (en wåla är 10 stycken), hwilket ger anledning till de stannligaste prejerier. Skulle något blifwa öfwer, sedan förstottet är betaldt, plägar det ock stanna hos falteri-idkaren, men fiskarens behållning deraf blir föga mer än ett rus, och kan hans hushåll icke lifnära sig af småfiske, så måste det genom tiggeri söka sin utkomst hos jordbrukaren ²⁾. Men kunde nu

1) På Smögen finnes ingen fisk och ingen falteri-idkare, derföre äro des inwånare de ordentligaste, förmögaste och mest bildade af stärgårdens inbyggare.

2) Mutatis mutandis, posar följande rörande måtning (Den Norrste Sou's) af den Norrsta fiskarens tillstånd för 250 år sedan, ypperligt in på Bohustänsta fiskarens närwarande: "De fattige Fiskere, som boe længs med Havet paa de haarde ufrugtbare Klipper, have hverken Fæ eller Jordbrug, men nære sig af deris suure Arbeid. Not och Dag, Winter og Sommer, i Storm og Kulde, maade de ligge paa Soen og have intet uden hvad Gud deraf forunder dem. De ere et haardt Folk og wante at liide Nød og Hunger. Fange de noget, bruge Nordfærene etc. deris Prættier, overlade de Fattige 1 Tonde Mel for 6 Boger Fisk, og en Tonde Ol for ligesaa meget.

endast fiskaren sjelf bekosta sin utredning, skulle han utan twif-
wel stå sig gaussta godt, hwilket mångfaldiga exempel ådaga-
lägga. Kunde nu ock, genom tjenliga medel, salteri-idkarnes
öppna frogar och handelsbodas tillslutas, så wore denna för-
hoppning ännu mera tryggad. Men sådant förhållandet nu
är, förblifwer alltid den södra stergården ett fattighus. Mätte
då engång denna landsändas wäl med allwar behjertas! Wien
mätte man, wid botandet af det onda, hålla sig mera till
des orsaker än till des verkningar, om man icke will se sina
bemödanen gåckade! Mätte fiskaren emanciperas ifrån krä-
mare-intrefets tyranni, och wid fiskets anordning den insigts-
fulle wettensskapsmannens råd icke öfverröstas af egenyt-
tans rop!

Det wigtigaste staten i en sednare tid widtagit, till de
Bohuslänska fiskeriernas upphjelpande, är oneligen det wid
sista riksdagen, på S:r Landshöfding Gdenhjelms motion, be-
wiljade anslag till premier för förbättrad fiskredskap m. m.,
hwilket otwifwelaktigt skall i framtiden medföra gaussta stor
nytta. Samme ädle man utwerkade äfwen ett statsanslag
till betäckande af de förluster på båtar och fiskredskap, som
fattige fiskare lidit under de sednaste åren; men huruwida
denna undfättningshjelp uppsylde sin bestämmelse, lemnas
derhån. Wist är emedertid, att, oaktadt det war föreskrif-
wet, att endast sådana fattiga fiskare, som genom lid-
na förluster woro urståndsatte att widare drifwa
sitt näringsfång, skulle wara berättigade till ersättning,
så fingo, genom kyrkorådens wälwilja, många besutna och
förmögna bönder sin förlorade fiskredskap ersatt, då deremot
mången egentlig fiskare blef utan. Men äfwen de ibland fi-

Undertiden forsälte de endog deris Ware, og faae 5 til 6 R:de for
1 Tønde Øt, saa at mangan fattig Fisker med sine smaa Born i
mange Uger ikke har Brød i sit Huus, og maa altsaa, da Brodet
er ham for dyrt, bruge tør Fisk i steden for Brød, og Tran i ste-
den for Smør. Dette kan ret lære dem den Sammerfang: Gud
bedre os fattige Mænd. Vidste vor Naadige Herre og Konning,
hvor undertigen det gaar til i hans Lande, saa slutte han vel have
ret Indseende dermed“!

skarena, hvilka kommo härwid i åtanke, blefwo föga hufvud, emedan hjälpen lemnades i contanta penningar, som för det mesta blefwo ett ögonblickligt rof för deras fordringsägare, måhända också af några användes till ett par dagars wällesnad. Det torde derföre icke vara ur vägen att uttrycka den önskan, att, i händelse framdeles någon dylik utesättning skulle lemnas Bohusläns fiskare, man derwid iakttog: 1:o att ingen utan fattiga fiskare komme deraf i åtnjutande, och 2:do att desse icke sjelfwe erhöles penningarne, utan att för dem inköptes nödig fiskredskap, hwilken ansåges såsom statens egen- dom, som på intet villkor singe säljas, pantsättas eller i mät tagas. Endast med iakttagande häraf, wann staten ändamå- let med sin uppoffring.

Skogshushållningen, eller skogsutödningsen, är ännu första binäringsen i sjellbygden och en del af Juland, men denna näringsgren måste naturligtwis upphöra, i samma mån skogarne utrotas. Dessa sednare råcka likwäl ännu till, att uppfylla länetz behof af byggnadswirke och wed. Götheborg äger sin wedtillgång hufwudsakligast ifrån Juland, derifrån och något, ehuru obetydligt, wirke affattes utom länet. Ifrån de norra orterna har hittills en myckenhet träwaror afgått om wintrarne till Fredrikshall; men de ansefliga exporter der- af, som årligen affändas ifrån lastageplatsen wid Saltkällan, komma ifrån Dahlsländ. Till kolbränning förbrukas en myc- kenhet skog. Tjårubrännings idkas af någon enda i sjellbyg- den. Innan kort finnes ingen skog mera i Bohuslän.

Sjöfarten utgör för länet en wigtig näringsgren. Sedan fisket aftagit, hafwa många af inbyggarne uti skärgår- den och på stranden egnat sig derät, emedan de finna det wis- da mer lönande, att med egna båtar föra frakter, såwäl till in- som utrikes ort, än att syfselfätta sig med det osäkra fis- ket. På flera af länetz betydligaste fisklägen har den manli- ga befolkningen nästan uteslutande egnat sig åt detta yrke. På Fiskebäckskil t. ex., der förut funnos 14 Sjöbåtar, sin- nas numera endast 3; men deremot 29 mest på utrikes ort gående fartyg, af tillsammans 1,009 lästers dråg- tighet. Antalet af skeppare och sjömän i länet uppgår

till omkring 1,000, deraf endast 150 tillhöra städerna. Fraktförarne i södra Bohuslän äro mest Wenersjöglare, men de i norra länet gå helst på Danmark och Norrige 1). Bohuslänningen är en ypperlig sjöman, och såsom sådan mycket efterfökt. Wan ifrån barndomen, att i alla wäder dwäljas på hafwet, har han, utan att äga theoretisk underbyggnad, förwärfwat sig en erfarenhet i seglingskonsten, hwilken kan jämföras endast med hans djerskhet att använda densamma. Denna är alldeles otrolig. Att segla så, att läsdans reling står under och kölén synes ofwan wattenytan, är ett lefwerk. Nyfater eller ruffig handterar han sin båt med lika sticklighet, och jämförelsewis sällan afhör man, att någon inföding seglar i qwas. Farwattnen wid sin kust känner han ock så wäl, som sitt eget stugugolf, hwadan ock hwarje stärke är en förträfflig lots, — en nyttig sak, emedan Bohusläns kronolotsar, förmedelst dålig eftersyn och deras aflönings oordentliga utbeskott, äro så beskaffade, att deras biträde icke kan påräknas, utan att man drager dem wid håret ur fången, uti hwilken de fleste dagen igenom ståta Kongl. Maj:ts och Kronans tjenst 2).

1) 1840 funnos dessa fartyg på följande orter:

Uddevalla	5 fartyg,	tillsammans	innehållande	294 läster.
Fiskebäckskil	29 dito	dito	dito	1,009 dito.
Gädd	17 dito	dito	dito	607 dito.
Lyselil	18 dito	dito	dito	558 dito.
Nåjärdswik	16 dito	dito	dito	568 dito.
Diverse orter	12 dito	dito	dito	387 dito.
Strömstad	6 dito	dito	dito	207 dito(?).

Ifrån Inland, der de fleste Wenersjöglare äro hemma, fattas uppläsningar.

2) Huru kan det ock annorlunda vara, då sådana stämningen, som följande, äga rum? År 1838 den 30 October inlotades till Gullholmen, under stark storm, Finska Skonerten Fortuna, förb af Capten Stubb och lastad med styckegods, som sedan lossades i haven uti Lyselil, då haven gick till ett par och tjugutusen R:dr. Wärdet af fartyg och last uppkattades till 31,806 R:dr 5 fl. 8 r:st. En Compromissrätt, som hölls i Göteborg den 24 Januari 1839, tilldömde lotarne, som för fartygets bergning wägar sitt lif, 5½ pct af dess värde, eller 1,749 R:dr 16 fl. 1 r:st.; men allt hwad lotarne erhölo, war — 50 R:dr tillsammans. — Det der låter ju bra? —

Handeln på landsbygden drifwes med allehanda landtsmannaprodukter. Bohusläningen tyckes född till Handelsman. Den wigtigaste gren deraf är Spannmålshandeln, men den har nu för det mesta kommit uti ståndspersonernas händer. I skärgården idkas liflig handel med färst fäst, isynnerhet af folket i Hisingriska skärgården, eller på de s. k. Söröjerne, hwilket ock drifwer samma uppköp på Skagen. Uppköpare af hwarjehanda andra produkter, såsom ägg, smör m. m., finnas mångfaldiga uti hwarje härad. Spannmålen går antingen till Göttheborg, eller utklareras ifrån närmaste tullkammare till Norrige eller Danmark, äfwen till England; de öfriga warorna föras merändels till Göttheborg.

I länets släder hållas årligen 8 marknader, samt på Sanden och Tjustil lifligt besökta kreatursmarknader; den som förut hållits wid Grebbestad, är indragen. Allmogens räkning sker mest i Mark och Daler Silfwermynt.

Wiken war i fordna tider, ryktbar för sin widsträckt utrikes handel, hwilken fortfor ända till des landet kom under Swenska kronan, då densamma förbjöds allmogen. På böndernas besvär, återgafs seglationsfriheten 1679, men frantogs dem på nytt genom Kongabrefwet den 4 Maj 1684¹⁾. Då organiserades en landthandel af en mängd kustinbyggare, hwilka wetat förskaffa sig burskap i släderne, men på desas klagomål, förbjöds densamma år 1693. För närwarande finnes öfwer hela länet, isynnerhet på kusten och i skärgården, en mängd öppna handelsbodas, försedda med alla möjliga warer. Önskligt wore att få weta, om det sker med wederbörans des minne eller ej. Huru det än må wara, äro de att betrakta såsom kräftfår på allmogens wälstånd och sedlighet. Ut af den, sålunda underlättade tillgången på öfwerflödswarer, wäcker hos allmogen begär derefter, och genom utborgandet af dylika, får landthandlaren en årlig inteckning i bondens gröda, tilldes han sluttigen tager allt hwad denne äger, och att öfvedlighet ledsagar ett på detta sätt förwälladt armod, kan så mycket mindre bestribas, som de flesta handelsbodas på landet.

1) Stjernmans samlingar IV: 213, 302, 593.

äro öppna krogar. Den som twislar härpå, kan, för att öf-
wertyga sig, efterfråga tillståndet uti ett wist pastorat i nor-
ra Bohuslän, det wi här ej wilja namngifwa. Folket der,
förr så wälmående och sedligt, har nu sjunkit otroligt djupt i
båda dessa affeenden, allt sedan det kom att wandra emellan det
hålfwa dussin handelsbodas, som inom några år blifwit der
öppnade. En lika bedröflig företeelse möter oss på flera an-
dra ställen i länet. Finnes ingen hjelp deremot?

Beträffande Handaslöjderna, så öfwas dessa endast så
mycket, som tarfwas för länets eget behof. All redskap, hö-
rande till åkerbruket och fiskt, förfärdigas här, äfwen som stör-
re delen af hwad som behöfwes till sjöfarten. För händighet,
som Snickare och Smed, utmärker sig isynnerhet sjellbon. De
högst uppdrisna handaslöjderna äro förfärdigandet af prydliga
åfdon och båtbyggeriet. De Bohuslänska åfkärrorna äro wack-
ra, lätta och beqwäma. Sätet hwilar på bakutliggande sjä-
drar af assträd, hwilka äro fastade wid kärr-armarnes utspräng,
hwadan den åkande fredas ifrån den skafning, dylika åfdon
amars plåga medföra. Alla i Bohuslän nyttjade båtar byg-
gas och tacklas der. De flesta och bästa byggas på Droust
och Koster. Constructionen af dem, som byggas på förstnäm-
da ort, är beräknad mera för lastdraging, men af dem, som
förfärdigas på Koster, mera för snällsegling. Kosterbåtarna,
mest af ek, äro förträffligt byggda, och de yppersta af alla,
som byggas i Sverige. Båtar förfärdigas äfwen wid Ström-
stad, Uddewalla, på Fräkne, Hjertum, Sotenäs m. fl. På
födra kusten begagnas på grundare wikar ett slags Stor af
egen construction. De äro ett slags canoter, till större delen
förfärdigade af urhållade furustammar, samt äga stundom he-
la 10 å 12 alnars längd, men blott omkring halftredje alns
bredd. De framros med långa åror, hwilka hwila på, ifrån
Stans sidor långt utspringande, winkleformiga ställningar.

Qwinnornas handaslöjder inskränka sig till hushållets be-
hof. I allmänhet synes den Bohuslänska qwinnan sakna fal-
lenhet för spånad och wäfnad af finare sort, dock finnas wist
undantag, särdeles på Tjörn, der de öfwa sin sticklighet på
konstrifka sängtäcken och draperier, men dessa äro få, och nå-

gon uppodling af dessa slödgrenar är ej att förwänta mera, sedan qvinnan försmår sitt eget tyg till helgedagsdrägt.

Jagten är mera att anse såsom ett tidsfördrif, eller en näringsgren för några enskilde, än såsom en allmännare bisnärning för länet. Likwäl kunde den stora mängd af sjöfogel, som hwinlar i stärgården, gifwa en rik inkomst, om man på ett förnuftigt sätt wintlade sig derom. Nu instränker man sig nästan endast till ett oförsvarligt plundrande af deras ägg. Uti fjellbygden är tillgången på wildd, särdeles stogsfogel, gansta rik, och inbyggaren är en dräglig jägare, men idkar föga sin konst. Några allmänna anmärkningar öfwer jagten och djurfänget härstädes äro i det föregående afgifna. Inrättandet af ett jagtsällskap uti Bohuslän skulle utan twifwel i framtiden medföra wäsendtlig nytta.

Biskötsel idkas wiferligen öfwer hela länet, men icke till någon betydighet. På strandbygden sägas de häftiga och kalda hafswindarne motverka biens trefnad. Emedertid torde norra Bohuslän wara den enda ort i riket, der en man "af den Gøthiska stela" kan få lästa sig med en klunk mjöd, som någon gång, fastän högst sällan, bjudes af allmogen.

För Trädgårdsskötsel äger allmogen föga häg och saltenhet. Det hör till sällsyntheterna i fjellbygden, att finna ett fruktträd wid bondgårdarne. På kustlandet är wäl förhållandet något, fast föga bättre; endast wid ståndspersonernas gårdar finner man betydligare trädgårdar. Sumlegårdar finnas wiferligen öfwerallt, men äro sällan så stora, att afkastningen deraf räcker till husbehof. Endast Droust är och har länge varit bekant för en betydligare humleodling.

En vigtig binäring för härwarande fattigare befolkning har hittills varit Färglaswars insamling, hwarom man också mycket wintlagt sig, att tillgången på dylika laswar inom länet är nästan alldeles uttömd. De hämtas nu ifrån Norrige, dit hela hushåll i detta ändamål begifwa sig sjöledes, försedda med proviant för ett par veckor, samt återvända med en gansta god störd. De laswar, som här samlas, äro *Umbilicaria pustulata* och *Parmelia saxatilis*.

Saltberedning utgjorde fordom ett viktigt näringsfång

för strandbon, men har nu råkat i glömska, hwilket är ganska mycket att beklaga. På den steglösa stranden är wisserligen saltbränning numera icke möjlig, isynnerhet som, efter beräkning, 3 à 4 famnar wed åtgå till bränning af en tunna salt; men i norra skärgården, der hafswattnet äger sin största sälta, anwisar oss naturen sjelf ett mindre kostsamtt sätt att drifwa detta näringsfång. Wid stormar uppkastas nemligen hafswattnet uti bergshåligheter, der det sedan bortdunstar för solen och qwarlemnar en tjock saltforpa. Det salt, som sålunda erhålles, är ganska hwitt och innehåller ingen bitterhet, samt är således icke otjenligt till köpmanswara. Det wore derföre önskligt, att hägen och industrien hos de fattigare rigtades på saltberedning genom afdunstning; utan twiswel skulle de derigenom förskaffa sig en icke ringa winning.

Med Tegelbränning syhelsätta sig många uti norra häraderna, och hafwa deraf stor förmån. Der räknas omkring 35 Tegelbruk. Öfriga bruk och inrättningar, med undantag af Sågar och Qwarnwerk, drifwas ej af allmogen, utan blott af ståndspersoner 1).

På några års tid har den obesutna ungdomen i de nordligaste häraderna företagit sig att om somrarne utwandra till Norrige, för att der söka arbete emot dagspenning. De gå då merändels till marin-etablifementet Horten, der de engageras för 3 à 4 månader, och återwända wanligen med icke så liten behållning i penningar, blesurer och odygder.

Allmogens Byggnadsfatt är, med den förändring deruti, som större eller mindre förmögenhet och tillgång på byggnadsmaterialier kunna åstadkomma, ganska ändamålsenligt, och uti de boningshus, som nu uppföras, synes man i allmänhet göra afseende på både beqwämlighet och prydlighet 2). Felket i Wette och Inlands Fräkne härader uppförer de auserligaste byggnaderna. Manhusen af trä, knuthuggna under te-

1) Förr war kalkbränning af fosfilsa snäckor ett lönande näringsfång för mången, men har numera, för den upplomna flojstriften, måst öfvergifwas.

2) För 100 år sedan funnos här nästan endast Ryggåstugor, med senster på talet. Twå dylika finnas ännu qwar på Tjörn.

geltat, innehålla allmänna Stuga, Gästkammare, Kök och Förstuga, samt icke sällan ännu ett boningsrum; och desutom på loftet ett eller flera rum, hwilkas inredning och möblering ofta är prydligare och mera smakfull, än man har stål att wänta sig hos en bonde. Siftnämnda rum äro husets stakkammare, hwarest allt det dyrbarare bohaget förwaras; men utom hwardagsstugan, är mera sällan något rum försedt med eldstad. Kachelugnarne, mest af jern, hämtas ifrån Norge. Uthusen, liggande uti en eller flera längor, äro likaledes knuthuggna, samt mestadels täckta med tegel, sällan med torf, tång och halm. Deras ena långsida bildar oftast en ut- eller öfwerbyggnad, som sällunda danar ett öppet stjul, deruti redskapen förwaras. Midt på längan är logen belägen, till hwilken leder en träbro, så att man kan föra ditin med last, och under densamma finner man oftast stallet. Till wattenets afledande ifrån de oflädda laduwäggarne, hwilka för wäderspelning äro gles hopfogade, brukas att uppressa resten och bräder, på det sätt, att dessas nedra ändar hwila uti en ifrån wäggens fot utspringande ränna, och de öfra stå insuckna under takfoten. Gaslarne pläga beklädas med ris, mindre ofta med halm eller granbark. Wanligen äro manhusen och uthuslängan ställda parallelt emot hwarandra, mindre ofta uti en rät vinkel. Men föder i länet älskar man innebyggda gårdar. På de stoglösa orterna äro de fattigare strand- och backstugusittarnes boningar öfwer all beskrifning usla.

I sammanhang härmed kan anföras, att hwarje härads i länet ersätter inom desamma timande brandstador; men allmogen har hittills icke varit enhällig att deltaga uti den länets allmänna brandstods-förening, som nyligen blifwit föreslagen, hwarföre denna icke heller kommit till stånd. Det är likwäl att hoppas, det betänkligheterna gifwa wika, sedan man hunnit inse och pröfwa nyttan af en så förträfflig anstalt, som ifrågawarande. Dessa betänkligheter härrörde hufwudsakligast af fruktan för de rätt bebyggda fisklägena och för de dyrbara fabrikerna wid Götheborg, för hwilka, i händelse de skulle nedbrinna, man trodde sig drabbas af alltför stora utgifter.

Wäderqwarnar ser man i Bohuslän högst sällan, undantagandes på Tjörn, der nästan hwarje gård äger en dylik, och på Vokenäs, samt några andra strandorter. Landets bergiga natur och des många små wattendrag gifwa det för delen af begagnandet utaf Svaltqwarnar, hwilka äro af en högst enkel inrättning, och drifwas mestadels med underfall. Då emedertid bäckarne uttorfa under somrarna, eller tillfrysa wid stark köld, uppstår en stor swårighet att få säden förmalen.

Stängseln ster, der stog är att tillgå, med slid och stör, men på de öfriga ställena med enkla stennurar, af omkring halfannan alns höjd, hwilka, så wanstelige de än synas wara, likwäl uppfylla sitt ändamål.

IV.

Politisk Författning.

Vohuslän, tillhörigt Götha rike, utgör, i förening med Götheborgs stad, Aftins, Sæwedals och Östra Sisinges härad af Westergöthland, ett Landshöfdingedöme, med Götheborg till residensstad. Det gamla Vohuslän innefattade fördom icke mera än södra delen af det nuvarande, och wid sin uppkomst, troligen en ännu mindre landtvidd. Först efter Carlsborgs förstöring år 1531, synes det hafwa blifwit styrdt af en enda höfding. När landet kom under Swenska kronan, förenades det med Elfsborgs län tills efter år 1680, då det kom i sitt närwarande stic. Landshöfdinge-residenset förblef på Vohus till år 1700, då det förlades till Götheborg.

Icke utan stål klagar man öfwer den olägenhet för länet, att hafwa sin styrelse residerande nästan wid yttersta gränzen. När t. ex. någon ifrån Näsinge behöfwer infinna sig hos densamma, måste han göra en resa af 18 mil, återvägen oberäknad. Man har derföre ansett lämpligast att Vohuslän och Dahlsländ förenades under en Landshöfding, med säte i Wenersborg, och att det öfriga af Elfsborgs län sammanfoges med Götheborgs till ett höfdingedöme, med residens för styrelsen i Götheborg ¹⁾. Ett annat förslag, som för icke längesedan war ifråga, gick ut på att förwandla Götheborg med tilliggande delar af Westergöthland till ett stäthällarskap, och Vohuslän till ett eget höfdingedöme, med säte för länsstyrelsen i Uddewalla. Det är emedlertid att förmoda, det någon förändring uti nämnda fall kommer att äga rum i framtiden, då man lärt sig inse nödwändigheten af en, efter geografiska förhållanden mera lämpad, administrativ indelning af riket, än den närwarande.

1) Forsells Statskil öfwer Sverige, pag. 42.

Fordom war befälet på Bohus fästning och länets styrelse anförtrodd åt en och samma person. De äldre höfdingarne skola derföre framdeles anföras ibland commendanterne på nämnda fästning, och wi wilja åtnöja oss att här endast uppräknä dem, som styrat länet efter dess införlifwande med Sverige.

Generalmajoren, Friherre Harald Stafe, hwilkens utmärkta tapperhet mycket bidragit till landets eröfring under Krabbefejden, war länets höfding ifrån 1658 till sin död 1677. Han ihågkommes ännu af traditionen.

Fältmarskalken och Generalguvernören öfwer Skåne, Halland, Götheborgs- och Bohuslän, sedermera Kongl. Rådet och Grefwen, Rutger von Ascheberg, Landshöfding här 1678—80; en man, lika stor i freden som i kriget, densamme i mot- och medgång. Han dog 1693, nära 72 år gammal.

Generalmajoren Henric Georg Lybecker efterträdde Ascheberg 1680, war en beskedlig karl, och dog af setma den 4 Nov. 1682 ').

Generallieutenant, Friherre Johan Benedict Schönleben styrde länet med stort loford ifrån 1683 till sin död 1707, och efterträddes af

Amiralen och Guvernören, Frih. Erik Sjöblad, som bibehöll sitt embete till 1711, då han förklarades förlustig lif, ära och gods. Swaruti hans brott bestod, känner man wäl ej bestämdt; men att han handlat mindre ärligt, synes deraf, att han dömdes af Konung Carl XII och friändes af Ulrica Eleonora (1719).

Generallieutenant, Frih. Carl Gustaf Mörner, som sedan blef Kongl. Råd, Fältmarskalk och Grefwe m. m., efterträdde Sjöblad. Han war en orädd man, men hans förhållande i Löwendalsfejden, och wid Thordensjöldsta anfallet på Elfsborg, utgör dock inga synnerliga meriter. Han afled 1721, sedan han twenne år förut lemnat sin tjenst åt

Landshöfdingen på Gottland, Öfwersten, Frih. Nils Poefe. Död den 12 April 1723.

1) Obiit obesitate nimia languidus & confectus. (Ström, Annot.)

Generallieutenant, Frih. Axel Gyllenkrok hade tappert tumlat om med Nyfvar och Polackar, blef fången af de förstnämnda, men hemkom wid fredsslutet, och war Landshöfding här ifrån 1723 till sin död den 17 Sept. 1730.

Generalmajoren Frih. Bengt Ribbing, förut Öfverste wid Westgötharne, styrde länet till sin död d. 29 Mars 1741. Utnämndes till Riksråd, men undanbad sig den äran.

Lorentz Christoffer Stobee, Landshöfding här 1741—1749. Ifrån Landtmätare tjente han sig upp till Directör wid Fortificationen, Generalmajor, adlig och ridderlig wärdighet, samt till ledamot af Wetenskapsakademien. Död den 31 Maj 1756.

Johan Fredrik v. Kaulbars, Generalmajor och Commendör af S. D., efterträdde Stobee; blef sedan Friherre och General, men undanbad sig Riksrådswärdigheten. Död den 16 Dec. 1762, lemnande sin plats åt

Amiral, Commend. S. D. med St. R., Grefwe Didrik Henrik Taube, förut Landshöfding på Gottland, som tog affsed 1772 och dog den 17 Febr. 1781.

Generallieutenant, Comm. af S. D. med St. R., Frih. Anders Rudolph du Rietz, Landshöfding här till 1790, då han tog eller fick affsed; död den 21 Octob. 1792. Hans förhållande under 1788 års krig bedömdes hårdt af opinionen — på hwad stäl?

Generalmajoren, R. S. D., Frih. Johan Beckström, 1790—1796, dog den 23 Nov. sistnämnda år, sedan han på begäran erhållit affsed.

Öfverstelieutenant Samuel af Forselles, Landshöfding här till 1800, då han utbytte län med

Landshöfdingen i Uleåborg, Generallieutenant och Commend. af S. D. med St. R., Frih. Johan Fredrik Carpelan, som styrde länet till sin död den 27 Decemb. 1808.

Generallieutenant, Commend. af Nordstj. Ord., Ribb. af S. D. och R. G. XIII:s D. m. m., Grefwe Axel Pontus von Rosen, fick transport hit ifrån Wermland 1809. Han dog i cholera den 25 October 1834, denna farsots sista offer i Göteborg.

Gillis Edehjelrn, Generalmajor, Commend. af S. O. med St. R., Ridd af N. Carl XIII:s Orden, af Keff. Nyss. S:t Anna O:s 2:dra klas och af R. Preuss. Merit-Orden, Landshöfding här 1835, begärde afsted 1843. Den redbarhet och wälwilja, som stämplat alla hans handlingar, och som tillwunnit honom hwarje redlig mans aktning och kärlek, är för wäl känd, för att här behöfwa witsordas.

Länets nuwarande Höfding är f. d. Ministern wid S:sterrikiska hofwet, Generalmajoren, Comm. af N. O., Ridd. af S. O. och af S. R. S:t Wlad. O:s 4:de klas, Grefwe Carl Gustaf Löwenhielm.

Länets wapen är en fästning med två portar, wid hwilken, på högra sidan, står ett upprest lejon, och på den wänstra ett swärd. Skölden är täckt med en Hertiglig krona. Emblemerna afse Bohus.

Bohuslän är indeladt uti 17 härader, af hwilka 9 tillhöra norra länet eller Wiken, nemligen: Wette, Bullaren, Tanum, Owille, Sötenås, Stångenås, Tunge, Sörbygden och Lane; samt i södra länet eller Giffhyfel de öfriga 8, nemligen: Cronsts Östra och Cronsts Westra härader, Tjörn, Inlands Fräkne, Torpe, Nordre och Södra samt Siftings Westra härad. Då man fränstiller sistnämnda härad, som tillhör Götheborgs fögderi, äro dessa härader indelta på 4 fögderier: Norrwikens, innefattande Wette, Bullaren, Tanum och Owille; Sunnerwikens, innefattande Sötenås, Stångenås, Tunge, Sörbygden och Lane; Cronst och Tjörns, inbegripande warne af samma namn, samt Inlands, som omfattar des fyra härader. Hwarje härad innefattar ett Länsmansdistrict, undantagandes Lane, som utgör tvenne. Socknarnes antal är 65.

Till sin Jurisdiction lyder Bohuslän under Götha-Hof-rätt. I äldsta tider war det en Lagsaga med det Norrsta Borgehyfel, som förut är anfördt, men bles, mot slutet af trettonde seklet, ett eget Lagdöme. Lagmän i Bohuslän hafwa varit:

Thore Symmarson, Lagman i Wiken på 1300:talet. Hans namn nämnes på en gravsten i Fos kyrka, der hans hustru hwilar.

Zentik Skact, af wapen Riddare, sedan Riksråd, war Lagman i Wiken omkring år 1425. Han har underfriswitt flera wigtiga fornhandlingar, utgifna på Bahus.

Jon Ganteson, Lagman i Wiken 1430—34.

Jon Sölweson, Lagman i Wiken 1440.

Nslak Pedersson, Lagman i Wiken 1448.

Matz Nielsen, Lagman i Wiken 1543.

Lauritz Olsson, Lagman i Bahuslehn og Wiigen 1553—1575. Han skref sig till Sundsby på Tjörn.

Claus Jennisson, Lagman i Wiken 1591 1).

Jens Christensson, Lagman här emellan åren 1603 och 1633. Han bodde på Tjörn, och ägde många gårdar i Lycke socken. Efter honom finnes ett par hundra pergamentsdomar i behåll hos allmogen. En gammal anteckning 2) om honom upplyser, att han varit Swenskt till börden, samt en så utmärkt och rättsskaffens domare, att hans domslut aldrig gendreswos af hans efterträdare.

Zans Frantzön efterträdde Jens Christensson i Lagdömet. Han war, att börja med, den bekante Gorfitz Ulfelds kammartjenare, och lär varit en stor klippare 3). Att han förstått wända kappan efter wädret, synes deraf, att han widblef att utöfwa sitt embete, äfwen sedan landet blifwit Swenskt. Utminstone hade han en god läromästare i Gorfitz Ulfeld. Han dog omkring år 1666.

Carolus Pomereneke, en gammal lärd ungtarl, Dyff till börden, och som lär varit en af K. Carl Gustafs lärare, war Lagman i Bohuslän några år. Han beklädde detta embete i en beswärlig tid, emedan några wille dömmas efter Norrsk, andra efter Swenskt lag, hwilken sistnämnda först 1683 anbefalldes till rättessnöre.

Claus Stjernskjöld, Amiral, Riksråd och Frih., war Lagman här omkr. 1670. Han bodde på Alshem wid Göthaelf.

1) Alla dessa ofwan uppräknade lagmansnamn har jag träffat på gamla permbref hos allmogen.

2) Ströms Annotationer. De gälla de 5 efterföljande.

3) Ström kallat honom: "in lege et versatissimus et versutissimus, h. e. insignis politicus et statista".

Lindenhjelm war Lagman i Bohuslän och Wiken under Gyldeulöwsejden.

Alexander Koef, bördig af Pommern, Lagman här 1682—1710, en lofwärd och loferdad man; efterträddes af

— Börje Jäncke, om hwilken man ej känner mera, än att han höll sitt första ting i Uddewalla den 28 Aug. 1711.

— E. E. Tellander, Lagman (?) i Bohuslän 1720.

— Melchior Friedenreich, Lagman här i medlet af förra sekellet, efterträddes af Sten Cedersfeldt, som tog affsed 1772.

— Johan Christian Adelsköld, förut kallad Thomée, Lagman 1772—1788, vice Landshöfding i Götheborg sist nämnda år, dog 1798.

N. N. Boheman 1825.

Nuwarande Lagmännen är Pehr Solmertz.

Uti Bohuslän äro fyra Domsagor; den ena innefattande häraderna uti Norrwikens fögderi, den andra de uti Sunnerwiken; den tredje inbegriper Droust och Tjörn samt Inlands Fräkne och Nordre härader, och den sjerde Inlands Torpe och Södra, samt Hisingrs Westra härader; till densamma höra ock Hisingrs Östra samt Aftins härader af Westergötland.

Bohuslän äger fyra städer: Uddewalla, Strömstad, Kongelf och Marstrand, af hwilka den förstnämnde är den ansenligaste, och den ende, som äger någon commerciel betydelse. Af de öfriga är Kongelf i så fall den bäst lottade, som den drifwer ett betydligt jordbruk. De andra båda strida med sig sjelfwa om sin existens, hwartill orsaken ligger mindre hos dem sjelfwa, än uti för dem misgynnande conjuncturer, hwilka endast tillfälligheter torde kunna afhjelpa. Tillsammans bebos Städerna, på 1,009 tomter, af 6,117 människor. Deras donerade jord är uppförd till 16 hemman, — uppkattade i värde till 192,732 R:dr 24 st. — Taxeringsvärdet af hus och tomter, 721,079 „ 15 „ 5 r:st.

Dito	af i städerna warande verk och inrättningar . .	38,001	„	18	„	—
Således städernas hela uppkattade värde S:a W:co 951,813 R:dr 9 st. 5 r:st.						

Städernas skattebidrag war, enligt 1842 års femårsberättelse:

Bewillning	8,581 R:dr	11 st.	2 r:st.
Ständiga räntor	1,402	"	17 " 10 "
Uträndemedel	80	"	32 " — "
Kostnad för Roteri	531	"	17 " 8 "
Dito för Städ:s styrelse omfr. *)	6,743	"	15 " — "
Clericiets underhåll	3,096	"	28 " — "
Stjuts	489	"	20 " — "
Wäghållning *)	20	"	— " — "
Diverse onera	6,915	"	22 " 5 "

S:a Skattebidrag B:co 27,860 R:dr 20 st. 1 r:st.

Divideras denna summa med städernas folkmängd, finner man, att hwarje derwarande person öfwerhuswud betalar 4 R:dr 26 st. 7 r:st. i kronoutlagor.

I länet ligger en köping Lysekil, hwilken nyligen blifwit ifrån fiskläge upphöjd dertill, oakadt den minst ibland sina wedertlikar förtjente denna utmärkelse. Större och mindre fisklägen finnas till ett antal af öfwer åttatio.

Hemmanens uppskattning i mantal har skett efter den år 1690 för Bohuslän fastställda beräkningsgrund. Enligt denna skulle det hemman räknas för helt, som antingen 1:o ägde 10 tunnlands öppen lermullejord till råg och kornutafäde, och höstörd af 30 parmar hårdwallshö, eller 2:do 12 tunnlands åker af sandjord eller sämre lera och 40 parmars madäng, eller 3:o 16 tunnors utafäde i femjord, röjord och bränn-sand, och sämre äng till 50 parmars sförd, eller 4:to stogs-hemman, som, ehuru med swag jord, ägde utmärkande herrligheter. Stodo hemmanets åker och äng i disproportion till hwarandra, jemfades detta efter beräkningen af en tunna kornutafädes motswarighet till 4 parmar hö. Derest icke särstilda förmåner gäfwos, borde likwäl intet hemman uppskattas till helt mantal, som ej kunde winterföda 10 å 12 kor och orar, lika mycken ungboskap, och 4 hästar.

1) Ut den inkomna berättelsen för Marstrand finnes kostnaden för stadens styrelse ej uppförd — den är här förslagswis upplagen till 1000 R:dr.

2) Detta onus är förwandladt i penningar endast för Strömstad.

För ståtlläggningen bestämdes, i den steglösa delen af landet, wärdet af 1 tunnland god lermullejord till 1 Daler 24 Öre; 1 d:o sand- eller skarplera, 1 D. 12 Öre; 1 d:o semjerd och dylift, 1: 4 eller 1 Daler: en parm god hårdwalläng, 14 Öre; en d:o sämre eller madäng, 11 Öre, och en parm groft hö, 8 à 9 Öre. I anseende till motsvarande herrligheter, war denna tarering högre för stogsbygdens hemman, så att ett tunnland god jord ståtllades der till 2 Daler 9 Öre, ett d:o sämre till 2 Daler eller 1 Daler 24 Öre, och en parm hö till 18 à 14 Öre m. m.

Bohusläns hemmantal utgör $2,566\frac{3}{8}$, förmedlade ifrån $2,887\frac{3}{4}$ mantal. Deraf äro 1):

	Mantal:	
	Förmedlat.	Örmedlat.
Kronofäteri	2	2
Frälsfäteri jemte Ladugårdar . . .	31	$35\frac{3}{4}$
Säteri-Rusthåll	2	2
Nå- och Rörshemman	2	$2\frac{1}{2}$
Insökne Frälshehemman	62	$75\frac{3}{8}$
Utsökne Frälshehemman	134	$151\frac{3}{8}$
Frälshehemman	57	$62\frac{3}{4}$
Kronohemman	$18\frac{3}{8}$	$20\frac{7}{8}$
Krono-Rusthåll	$61\frac{1}{2}$	$78\frac{3}{4}$
Dito Augmentshemman	$11\frac{10}{128}$	$12\frac{61}{128}$
Krono-Skattehemman	$574\frac{3}{8}$	$630\frac{1}{4}$
Krono-Skatte-Rusthåll	$854\frac{2}{7}$	$945\frac{1}{10}$
Dito Augmentshemman	$410\frac{5}{128}$	$482\frac{101}{128}$
Militie-Väställen	$123\frac{1}{5}$	$141\frac{1}{8}$
Civile Väställen	$27\frac{1}{4}$	$30\frac{1}{4}$
Ecclesiastique-Väställen	$51\frac{3}{4}$	$52\frac{3}{4}$
Gymnasiehemman, Frälse	$128\frac{2}{3}$	$139\frac{7}{24}$
Dito Skatte	$4\frac{3}{8}$	$5\frac{1}{8}$
Hospitals- o. Bårnhushemman, Krono	1	1
Krigsmänshusshemman, Skatte . . .	6	8
Lotshemman, Skatte	$3\frac{1}{4}$	$3\frac{1}{4}$
Summa	$2,566\frac{3}{8}$	$2,887\frac{3}{4}$

1) Den första allmänna Jordbok öfver länet upptattes år 1574, se-

Till dessa hemman höra:

Torp, Utjordar och Nybyggen	Et. 5,048.
Backstuger	„ 1,436.
Lägenheter, afföndrade ifrån hemman	„ 330.
Skattlagda Fiffen	„ 29.
Tullmjölsqvarnar	„ 110.
Tullsågqvarnar	„ 47.
Husbehöfs-mjölsqvarnar	„ 1,668.
Husbehöfs-sågqvarnar	„ 25.
Stampar	„ 12.
Stångjerns- och Jernmanufakturwerk	„ 3.
Tegelbruk	„ 35.
Pappersbruk	„ 1.
Stårgårdswerk	„ 13.

E:a 8,757.

Uppskattningsvärdet af dessa hemman, lägenheter, verk och inrättningar, stiger för närvar. till 10,835,179 R:dr B:co.

Säterierna i Bohuslän njuta samma friheter, som de i det öfriga Sverige, undantagandes att dem åligger utgöra Rättshushållningsförlighet, hvilken dem ock tillkom i Danska tiden. Deremot äro de befriade ifrån kyrke-, kyrkogårds- och brobyggnad samt vägröddning, och åtnjuta kyrkotionden in natura, der jus patronatus är förenad med säteegården; men prästrättigheter måste de utgöra i likhet med öfriga hemman, enligt 1722 års förening, så framt färskild öfverenskommelse ej är träffad.

Veckudagsfrihet, motsvarande Rå- och Rörfriheten i Gamla Sverige, tillkommer alla säteriet tillhöriga Infocne Frälsehemman, d. w. s. de hemman, som säteriet äger inom den socken, i hvilken det sjelfst är beläget. Dock utsträcker

den sem är förut Prästerskapets hemman blifwit upplörda uti en så kallad Pattebok. En dylik tillkom 1625, och den första Svenska Tordeboken upprättades 1659. Efter år 1536 indelades jorden uti: 1:mo Konungens, 2:do Adels, 3:to Dets: och 4:to Bondens jord (neml. sådana bönders, som inslytit från främmande riken). 1574 förändrades hemmanens natur till: Frälse-, Adels-, Skattefrälse-, Kronoskatte-, Knape-, Krono-, Biskops-, Preste- och Castellhemman. 1723 inregistrerades de uti trenne hufvud-columner: Frälse, Krono och Skatte.

icke denna frihet till andra hemman än dem, som före år 1687 innehafwits af säteri-ägaren. Den är försäkrad genom Kongl. Resolutionerna af d. 26 October 1682, 28 Januari 1687, 7 Februari s. å. och 4 Mars 1690. Weckudagshemmanen dela således i det närmaste lika friheter med säterierna, undantagandes den byggnads- och wägrödningsstyldighet, och erläggandet af krono- och kyrkotionden, hwarifrån dessa äro befriade, samt deltaga uti kronoskjuts m. m.

Ladugårdshemman njuta så tillwida en mera utsträckt frihet än de nyssnämnda, som de merändels äro af häfdwunnet bruk befriade ifrån wägrödnings- och brobyggnadsstyldighet; föröfrigt äro de dem lika. Till ladugård äga säteri-ägare rätt att afhyssa sina Insockne Frälshemman, äfwen som att flytta säterisfriheten på annat Frälshemman, af lika mantal.

Ofrimåns Frälse kallas de hemman, som ofrälse män och bönder innehafst under den Danska tiden, och som före år 1723, då adliga privilegierna utfärdades, varit med lagfart och fasta i deras ägo. De dela lika förmåner och onera med andra Utsockne Frälshemman (med hwilka de äro af samma natur), undantagandes att dem är ålagd drygare roteringsstyldighet, såsom warande endast två sådana hemman om ett båtsmånsåll.

Annez- och Mensalhemman äro sådana gårdar, som fordom, mest af enstake personer, blifwit donerade presterskapet, och hwilka ifrån år 1723 anses såsom Krono, ehuru många af dem ursprungligen varit af Odelsnatur. Som dessa hemman ofta woro belägna uti andra härader än det bol, till hwilket de woro anslagna, utarrenderades de flesta af disponenten, emot wis årlig Landstyld, hwilken ännu utgår. Då presterskapet sjelft brukar dem, njuter det nära samma friheter å dem, som wid de egentliga prestbolen. Om bibehållandet wid dessa hemman är presterskapet genom många, såwäl äldre som nyare beslut och Kongabref ¹⁾ försäkradt. Genom

1) Kyrko-ordinantian 1537. Ordinantian i Ulbe 1542. Kongabrefwet d. 25 Mars 1684. K. Resol. på Prestersk. beswår d. 10 Mars 1719. Prestersk. protok. d. 16 Oct. 1723. Kongl. Resol. på Prestersk. beswår 1747. Kongl. brefwet af d. 31 Jan. 1774, m. fl.

Kongl. brefwet af den 29 Mars 1810 är presterskapet ytterligare förbehållen fri dispositionsrätt öfwer de hemman, till hwilka de kunna styrka sig hafwa ägt sådana wid fredssluten, hwadan dessa icke få skatteköpas. Men på sådana hemman, der blott en del af räntan tillfaller presterskapet, kan skatteköp bewiljas, likwäl under förbehåll af nämnda räntas oförminskade utgående. En förklaring öfwer detta bref, af den 22 April 1819, bestämmer, att intet werkligt Huser eller Mensalhemman, till hwilket äbo wunnit besittningsrätt genom kyrkoherdes städja före 1810, får till skatte inlösas. Enskänten äro sådana Huser eller Mensalhemman, som blifwit anslagna till pastors Enka, att bruka i sin lifstid, med frinjutande af kronotonde och landskyld. Då Enka ej finnes, disponeras de af pastor ¹⁾.

Med öfriga hemman förhåller sig på samma sätt, som med lifnande uti Gamla Sverige.

Länets utgående Statsbidrag, oberäknadt skäternas, som förut är upptaget, utgjorde i medeltal åren 1837—42:

Bewillning	De:co R:dr	72,001: 38, 2.
Ständiga räntor		49,695: 3, 5.
Arrendemedel		587: 21, 5.
Kostnad för Notering		86,009. — —
Clericistatens underhåll		29,974: 38, 3.
Fattigförörjning		22,771: 45, 11.
Skjuts		3,426. — —
Wäghållning		34,000. — —
Diverse onera		25,141: 28, 5.

Summa De:co R:dr 323,607: 31, 7.

1) Det finnes de, som tro det wara i sin ordning, att inkomsten af Enskätena, då de ej af Enka disponeras, tillfölla sådana Pastorsenkor, som ej hafwa att sköjda sig åt ett dylikt gratial, och med ännu mera skäl, Commiñsters- och Adjuncts Enkor, hwilka wänligtwis äro stadda i yttersta nöd, — de sednare, emedan de aldrig varit på grön qwist, och de förra, tithy att deras egendom merändels wid mannens död stryker med för hukbrist. Det är wäl sannt, att, genom presterskapets runda sammansett, de adra fattigaste af dem erhålla en årlig pension af 2, till och med af heta 5 R:dr R:gs; men det är icke alltid denna summa försäkr till en familjs

hvilka, delade på befolkningen, göra på hvarje person 2 R:dr 37 st. 5 r:st.

Landets skatter under Danska tiden bestodo hufvudsakligast uti Leding, eller krigsutrustning, som utgick elika i krigs- och fredstider, och Landstyld, eller en årlig ränta af wiså persedlar, som utgingo in natura, och endast under missvärtår singo lösas med penningar, efter en af Biskopen och Stiftsamtmannen uppgjord markgångstara (Capitulart), samt Legan (Bispestidstagan, Tredjeårstagan och Landbodaleren); som utgjorde en wiså tillöft procent på Landstysben. Denna Landstyld igenfinna wi ännu utgående såsom Jordebotsränta, men efter ett år 1659 äfsatt penningvärde, hwilket, oaktadt myntwärdationerna, ännu qwarstår oförändradt. Sålunda lösas nu en tunna malt med 1 R:dr, en tunna hafre med 24 st., en tunna stattermjöl med 1 R:dr 8 st., en tunna fornmjöl med 1 R:dr, ett *Lb.* smör med 36 st., en tunna salt fisk med 2 R:dr o. s. w.; en förmån, som den Bohuslänska bonden aldrig nog kan uppsatta; när man nu dertill betänker hans obetydliga afgifter till presterskapet — omkring 24 kappar korn och 16 *Lb.* smör på helt hemman — samt hans rättighet att lösa sin kyrkotionde med 3 Daler Silfvermynt eller 24 st. tunnan, finner man att han verkligen äger afundswärda privilegier, i jemförelse med Sveriges öfriga allmoge, och har minst af alla stäl att beklaga sig öfwer tryckande skattebördor, hwilket han heller icke kan besyllas för att göra.

Dronotionen i Bohuslän, stiftad i lika lotter till kronan, kyrkan och presten, war fordom, enligt häfdwunnet bruk, stiftad i fyra, af hvilka den ene affortades till bonden sjelf; men denna affortning förswann genom Lagman Jens Chri-

söda, kläder och huserum under 365 dygn, särdeles som konsten att koka soppa på en spik numera beklagligen har gått förlorad, hwardan ofwännämnda förslag kanske icke wore så oäfwet. Atminstone tycker jag det sjelf, alltsedan jag engång såg en uttjwad Adjuncts-Enka lägga en bit kornbröd af en bonde, och det uti ett pastorat, der pastor med 3000 R:drs inkomster war disponert af Enkelädet. Utan att Pastorerne sjelfwa medjiswa det, kan ett sådant förslag likwäl aldrig verkställas; men wäcktes fråga derom, utedeswe naturligtwis icke delta medjswande (?).

stenssens dom den 26 Sept. 1608. Nu utgår den egentliga kronotjondens efter det ständiga, ganska ringa belopp — omkr. $\frac{3}{4}$ tunnor per hemman —, som år 1694 äfsattes hvarje hemman af en särstild dertill inrättad Commission; af Nyhemman beräknas den till åtta kappor af hvarje tunnland åker. Enligt Kongl. Maj:ts Resolution af d. 29 Nov. 1756, får allmogen lösa sin kronotjonde med penningar efter markgångspris på bland- och slöfsäd, då nemligen kronan ej sjelf är deraf i behof. Om prest- och kyrkotjondens förekommer längre fram.

Länct är indelt både till Rnekte- och Vätsmanshåll, Bohusläns Regemente. Redan i Danska tiden stod här en ständig trupp, under namn af: "Det Bahusiske Regiment", och war en af des chefer Trudt Johan Fircs på Åby 1653. 1660 inkwarterades här Öfwerste N. v. Alshebergs Tyfka Regemente, hwilket man trodde skulle för alltid få sin station här, men kort derpå upplöstes. Numarande Regimentet leder sitt ursprung dels ifrån en squadron Tyfka Drago-ner, 400 man stark, hwilka under Carl XI:s fanor kämpade emot Danskarne, och för sin omenfliga framfart blefwo, efter en sin chef, kallade Fersens Dieflar, — dels ifrån det så kallade Guldrottningens Lifregemente till häst, hwilket man också känner under namnet Alshebergs Regemente. När indelningsverket pågick, förlades de Tyfka, eller, såsom de ock benämndes, de Gröna Dragonerna uti Bohuslän norr om Dwisstrum, och af Guldrottningens Lifregementes 8 Compagnier inroterades de 4 uti södra Bohuslän och i Lane härad, samt resten i norra Halland och några tillgränsande socknar¹⁾. Enligt Kongl. brefwen af den 5 Aug. och 21 Sept. 1720 blef den Halländska afdelningen lagd till Vätsmanshåll, och de fyra i Bohuslän förlagda compagnierna, sammanslagna med den norra squadronen till ett regemente under en öfwerste, likwäl så att Cavalleriet blef på Cavallerisot och Drago-

1) Man ärnade först indela de sex compagnierna på Halland, emedan man ej ansåg södra Bohusläns hemman storck noj att emottaga fyra compagnier; men då, wid anstånd under öfknig, det sednare icke bekräftade sig, förlades endast fyra compagnier i Halland. (Kongl. Resolution af den 28 Januari 1684.)

nera på Dragonstat. Härigenom uppfom en olifhet i Augmentsröntorna för de olika squadronernas rusthållare, hvilken jemkades så, att rusthållarne wid 1:sta squadronen skulle afstå, hwad som öfwersteg 50 Daler S:mts ränta, till 2:dra squadronens, hvilka hade mindre än 42 Daler S:mt; men som detta ansågs för litet för de sednare, erhöilo de af kronan hjelp till mundering och bewäring samt exercis-ammunition m. m. 1) Genom Kongl. brefwet af den 1 Juli 1727 förklarades båda squadronerna för ett Dragonregemente, under namn af Bohusläns Gröna Dragoner, och för desamma upprättades en ny stat. Södra squadronens rusthållare fingo utan affortning bibehålla sin Augmentsränta, emot willkor, att ensamme swara för alla beswär, de förut haft. Den norras måste och nöja sig med sin gamla ränta; men som denna knappt utgjorde 40 Daler S:mt på hwar häst, utfäste kronan sig att förse manskapet med bewäring, lifmundering och ammunition m. m.

1776 förwandlades norra eller 2:dra squadronen till Infanteri, med rättighet för rusthållarne att bibehålla Augmentsröntorna, hwarom ytterligare contract upprättades 1783, och samma år den 20 Sept. af Konungen stadfästades.

Då under 1788 års krigshändelser, Nörmännen borttogo alla Södra Squadronens hästar, yrkade rusthållarne att få dem ersatte af kronan; men då denna icke för tillfället förmodde det, aflöt den med rusthållarne ett contract, enligt hvilket dese förbundo sig, att, såsom tillföre, bewära och beklåda sina soldater, dock som Infanterister, och att erlægga en årlig Hästvacanceavgift af 5 tunnor säd, hälften råg och hälften korn, per rote. Tillfölje häraf affatt således äfwen Södra Squadronen, hvilket stedde 1791. Contractet, som war aflutadt på 50 år, tilländagick med 1840 års slut; men på samma års riksdag ingingo rusthållarne med ansökan till Konungen, att, med afstående af Augmentsröntorna, få sin bataljon, i likhet med den Norra, förwandlad till Infanteri. Frågan underflöddes Rikens Ständer, som hänstöto densamma

1) Kongl. beswet af d. 21 Mars 1724.

ma till Förklärt Statsutskott, hwilket tillstyrkte rusthållarnes ansökan, och den 14 Nov. 1842 resolverade Kongl. Maj:it, att södra bataljonen skulle, utan att förändra sin Rusthållsnatur, för en tid af 10 år eller till år 1853, fortfara att förbli Infanteri, samt des rusthållare, under denna tid, wara befriade ifrån erläggandet af Hästvacanceafgiften, samt åtnjuta lika lindring uti rustningsstyldigheterna, som f. d. rusthållarne wid Norra Bataljonen. Efter de tio årens förlopp skall bestämmas, huruvida Bataljonen skall återuppsätta såsom Cavalleri eller fortfara som Infanteri. Att det förra inträffar, är hwarken att förmoda eller önska.

Regementet har ifrån sin början varit indelt uti 2:ne bataljoner, hwardera af 4 compagnier. Hwarje af 1:sta bataljonens compagnier består af 100 nummer, och hwarje af de öfriga af 126, eller tillsammans 904 man. Indelningar wero förr anslagna till befäl och trumslagare, men då det gamla indelningsverket till stor del förändrades genom Kongl. brefwet af den 2 Febr. 1833, blef, i lighet med hwad som för den öfriga arméen stadgades, ny löningsstat upprättad, lika för hwarje grad inom arméen; alla bokällen, med undantag af så, som anslogos åt några af befälet, bortarrenderades på 30 år, och inkomsterna deraf sammanflogos till en gemensam fond, förwaltad af en Lönings-Direction, af hwilken alla regementets löntagare erhålla sina löner. Till denna fond ingår äfwen inkomsten af 94 indragna nummer, anslagna till diverse ändamål, och för hwilka vacanceafgift erlågges med 50 R:dr V:co per nummer, hwadan ock regementets effectiva styrka för närwarande icke utgör mera än 810 man, deraf 338 på 1:sta och 422 på 2:dra bataljon.

Regementets nya aflöningsstat anslår till Chefen 3,600 R:dr V:co; Öfwerstelientenanten och 1:ste Majoren 1,800; 2:dre Majoren 1,200; 3:dje Majoren 1,000; Regements-Öfwartermästaren 700; 1:ste Adjutanten 400; 2:dre Adjutanten 300; Regements-Pastorn 300; Reg:ts-Auditören 500; Reg:ts-Läkaren 700; Bat:s-Läkaren 250; Reg:ts-Skrifwaren 750; Mönsterkrifwaren 200; Bat:s-Adjutanten 200; Reg:ts-Trumslagaren 250; Compagnie-Chefen 800; 2:dre Capitainen

500; 1:ste Lieutenanten 350; 2:dre Lieutenanten 300; Unders Lieutenanten 200; Fanjunkaren 240; Sergeanten 160, och Fourtiren 130, samt Corporalerna hwardera 5 tunnor korn. Uti denna löneinkomst är för den af besälet, som innehar boställe, äfwen inbegripen afkastningen af detta, och hwilken för detta ändamål blifwit af dertill tillsatte committerade uppskattad. Dessa boställen, hwilkas årliga afkastning tillsammans blifwit uppskattad till 7,400 R:dr, äro inalles 36 och tilldelta Regements-Chefen, Öfwerstelientenanten, 2:dre och 3:dje Majoren, Compagnie-Cheferne, Regements-Skrifwarsen, Fanjunkarne och 15 Underofficerare.

Compagniernas indelningsorter äro följande: Lif-Compagniet uti Inlands Nordre och Södre härader; Lane Compagnie uti Lane härad; Fräkne Compagnie uti Inlands Fräkne, Torpe och en del af Nordre härader; Södra Compagniet uti Inlands Södre och Nordre härader; Stångenås Compagnie uti Stångenås och Tunge; Bullarens Compagnie uti Bullaren och Görbygden; Tanums Compagnie uti Tanum och Dville, och Sotenås Compagnie uti sistnämnda härad och i Sotenås.

Regementets mötesplats är heden Backamo i Inlands Fräkne härad. Till år 1769 war Stenehed, i Tunge härad, exercisplats för norra squadronen.

I likhet med det öfriga Infanteriet erhöll regimentet år 1822 tvenne blå och gula fanor, istället för de, 10 år förut anskaffade, tre gredelina och en hwit liffana. Uti Götheborgs förråd förwaras regimentets gamla standarer, af hwilka liffstandaret är af hwitt siden, rikt guldbroderadt och försedt med Carl XI:s namnchiffer, och de andra af grönt siden, likaledes prydda med rikt guldbroderi, men med Carl XII:s namn.

Med obefridlig tapperhet har den Bohuslänske frigare deltagit uti flera af de slagningar, som förherrligat det Swenska mammamodet. Drottningens lifregemente följde Carl Gustafs segerrika fanor uti Polen och öfwer Vält. Under Carl XI:s Danska krig utmärkte det sig flera gånger. Med sin Öfwerstelientant Ugla i spetsen, jagade det de wid Salt-

fällan, under Öfverste Krag, landstigande Danskarne hals öfwer hufwud i sina prämar igen (1675). Sedan deltog det i slaget wid Halmstad och i de blodiga drabbningarne wid Lund och Landskrona. Uti sistnämnda war det stäldt på högra flygeln, och miste sin commenderande Chef, v. Post, som under lefen fått åtta blesurer. Under samma krig deltog det, utom i andra mindre affärer, äfwen uti undsättningen af Bohus fästning 1676, och uti belägringen af Uddewalla stans 1679. Enligt berättelse skall det ock utmärkt sig uti den olyckliga slagtningen wid Pultawa, och förstätt att rädda sin lifsans undan förstörelsen ¹⁾. Med mera wisshet känner man, att det hjälpte Måns Stenbock att pista Danskarne wid Helsingborg d. 28 Febr. 1710, och afgjorde på sitt sätt segern, genom att ursinnigt hugga in på fienden i samma ögonblick, Swenskarne högra flygel började att wika. I det ärofulla slaget wid Gadebusch (d. 9 Dec. 1712) war det ock i elden, och bidrog med sin tapperhet till denna Sveriges sista seger till lands. Sedan deltog det, tillika med nörre squadronen, uti åttskilliga affärer under Carls Norrka fälttåg, äfwen som uti krigen mot nämnda land 1808 och 1814. Från dessa år hafwa Bohusläningarne förwarat åt sig många wackra minnen, särdeles af affärerna i Strömstads hamn och wid Wäby 1808.

Äf Cheferne för regementet känner man, att de Tyfva Dragonerna i Carl XI:s krig commenderades af en Jerser, sedan af en Öfverste Samuel Wallenstjerna ²⁾, och af Excellencen Ture Gabriel Bjelke, som bles deras Chef 1716. Drottningens lifregemente stod 1660 under befäl af Fursten Johan Georg af Anhalt-Desfau. 1664 commenderades det af en Baron Horn, och 1669 af en Sperling ³⁾. År 1674, då, på sitt sätt, regementet på nytt uppfattes, öfwerlemnades det åt den namnkunnige Fältmarskalken, Grefwe Rutger

1) Det kan likwäl dragas i twifwel, hurwid regementet werkligen war med uti Carl XII:s Rysska fälttåg.

2) Förmodligen Förn Sperling, som sedan bles Grefwe, Fältmarskalk och Generalguvernör öfwer Ingermanland och Reholm. Död i Narva 1691.

von Afcheberg, efter hwilken det och uppkallades, och hwilken till sin död fortfor att vara des Chef. Island Secondcheferne war den ofwannämde von Post, stamfader för den adliga ätten af samma namn. Efter Afcheberg fick hans son, Generallieutenant Christian Ludvig Afcheberg, regementet. Då sedan 1720 halfwa truppen förwandlades till båtsmän, kom den andra hälften under ofwannämde de Bjelkes befäl. 1728 efterträdde denne af Generalmajoren, Friherre Axel Roos ¹⁾, och efter honom kommo: 1740 Generalmajoren Anders Tungelfeldt; 1746 Generallieutenant, Friherre Georg Reinhold v. Köhler; Generalen, Friherre L. Åkerhjelm; 1763 Öfwersten, sedan Generallieutenanten m. m. Georg Gustaf Wrangel af Adinal; 1770 Generalmajoren, Friherre Axel Meyendorff v. Åfkill; Öfwersten Jan Werner Tranefeldt; 1789 Generallieutenanten, Grefwe G. Wachtmeister; Öfwerstarna Fredr. Adolph v. Tummers, Adolph Fredr. Pålman, L. Belstrage, R. Saji och Generalmajoren Ph. v. Mecklenburg, som tog afsked 1838 och efterträdde af nuwarande Chefen, Öfwersten och Riddaren G. G. v. Heideman ²⁾.

Uti Bohuslän, och dermed förenade Götheborgs län, äro inroterade 2:ne Compagnier Båtsmän, under namn af 1:sta och 2:dra Bohus Compagniet, hwilkas effectiva styrka, utgörande 510 man, kan i frigtider ökas med 90 vacante

1) Det war denne Axel Roos, som med ett sådant lejonmod kämpade wid Konung Carl XII:s sida uti calabatiken i Bender. Han war då endast lifdrabant. Han räddade sin Konung, i det han nedföt 2:ne Janitschärer, som redan fått tag i dennes rock, och det war han, som, när huset stod i tjulan låga, och de swedda hjeltarne för första gången i sin lefnad började tala om att gifwa sig, föreslog Konungen att bryta sig igenom till Constat, ett förslag, som rät antogs, men ej lyckades i verkställandet. Utmärkt lika mycket för sina manliga behag, som för sin oförträcthet, lärde han haft många kärleksäfwentyr, och ett af dessa skall hafwa gifwit anledning till Tegnér's herrliga dikt, "Axel".

2) Kriga Regements-Officerare äro: Öfwerstelieutenanten och 1:ste Majoren P. P:son Reuterhård, R. R. S. D.; 2:dra Majoren G. Fr. v. Eding, R. R. S. D.; 3:de Majoren G. F. v. Rosen, R. R. S. D.; Majoren B. Z. Berg, R. R. S. D.

stadsbåtsmän och 238 extra nummer. Enligt med kronan år 1685 upprättadt och år 1739 förnyadt, samt genom Kongas brefwet d. 31 October 1829 jemkadt contract, utgöra 2 ofri-
 mäns frälsehemman en indelt rote, och 3 annat frälse och kronofatte, en dito. Extra rotering är sedan 1810 ålagd säte-
 rierna, de före den 6 April sistnämnda år derifrån afsöndras
 de Insockne frälsehemman, wisa Brestbärarehemman och bos-
 ställen, allt efter hemmanens godhet, likwäl så, att ej mera
 än $2\frac{1}{2}$ mantal få utgöra en rote. Enligt förlidit års mar-
 tegångstara betaltes Notevacancen med V:co R:dr 42: 28.
 Swad man emot den Bohuslänska Wätsmanstruppen kan an-
 märka, är, att den hittills blifwit recruterad med endast såda-
 ne, som ej dugat till någonting annat, hwarföre Wätsmannen
 sällan ånjuta någon aktning på sin hemort, och hans familj
 nästan alltid ligger fattigförsörjningen till last.

Sammanräknade längden af de genom länet löpande
 Lands-, Härad- och Socknewägar, utgör omkring 112
 mil, hwilka, indelade på hemmanen, lemna åt hwarje ett wäg-
 stycke af öfwer 800 alnars längd att underhålla ¹⁾, — ett
 ganska drygt onus! isynnerhet som landet äger brist på tjen-
 ligt fyllnadsgrus. Genom sistnämnda olägenhet och genom då-
 lig eftersyn, befinna sig de flesta biewägar uti ett ganska uselt
 stic. Swära backar möta öfwerallt, af hwilka likwäl ganska
 många kunde undwiskas genom en förbättrad wägreglering,
 hwilken ej skulle medföra så kännbara kostnader om den efter-
 hand verkställdes. Härad- och Socknewägarne ser man än-
 nu på många orter utmärka de gamla ridwägarnes lopp,
 hwilka, den tid landet war uppfylt af skogsfnår och kärr-
 marker, gerna följde höjderna och bergen. En annan olägen-
 het möter här ock en resande, särdeles om han afwiker ifrån
 stora landsvägen, nemligen en otalig mängd grindar, hwil-
 kas antal, genom de fortgående mätningarne och hemmans-
 klysningarne, årligen ökas. Uti länet finnas omkring 90 Gåst-
 gifwaregårdar, men på ingen af dem står hållstjuts, till stor
 fromma för orten, på hvars befolkning en sådan inrättning

1) Ifrån wäghållningsöfkyldighet äro säterierna fritagna.

alltid skulle äga ett högst menligt inslytande. Stjutsen anses icke här såsom ett onöd, utan twertom såsom ett medel till förtjenst, hwilket med begärlighet eftersträkas.

Fattigförsejningen är ett besvär, till sin betydhet så olika uti stilda trakter af länet, att då det på ena stället beräknas till 3 tunnor korn på hemmanet, anses det åter på andra knappt uppgå till $\frac{1}{2}$ tunnor. Mest tryckande är det uti de härader, till hwilka skärgårdar höra, emedan siffrarna, alltid fattige, nödgas esomoftast anlita kommunerna om understöd. De behöfwande i länet, med hwilka wi här förstå alla dem, som ej af egna medel kunna anställa sig sitt fullkomliga uppehälle, förhålla sig till de förmögna och bergade, såsom 1 till $5\frac{1}{2}$, och antalet af de fattiga, som underhållas uti Warmhertighets-inrättningar eller på annat sätt födas af församlingarne, utgör 3,408, eller omkring hwar 36:te person af folkstocken. Endast uti städerna finnas fattighus; på landsbygden plåga de utarmade orkeslösa indelas på wisa fattigrotar, inom hwilka de turwis fringsföras på hemmanen; eller ock, hwilket i alla afseenden är ändamålsenligare, bortanctioneras deras underhåll på entrepenad. De mindre wanföra fattighjonon erhålla antingen wist understöd eller få söka sitt uppehälle genom tiggeri, hwar och en inom sin socken. På nästan intet ställe har man varit betänkt på, att genom beredande af passande arbetsförtjenst öppna för dem tillfälle, att mindre betungande falla det allmänna till last. Föranstaltandet om arbetsinrättningar inom hwarje socken borde likwäl ligga wederbörande kyrkoråd och fattigcommittéer nära om hjertat, och sådana kunde på ett ganska enkelt och likwäl ändamålsenligt sätt tillwägabringas. Om t. ex. hwarje hemmansägare och brukare förband sig, att, emot en bestämd, efter omständigheterna lämpad dagspenning, eller ock emot blotta födan, använda ett wist antal dagswerken af de dugliga fattighjonon till sådana syflor, som de kunde förrätta; lifasä, att på samma willkor lemna en wist quantitet lin till spånad, och ålades att ej lega annan till wallhjon, så länge dertill tjenliga, på rotarne liggande barn funnos inom socknen o. s. w. —; hwilken besparing skulle icke derigenom uppstå för fattigkasorna, och

hwad skulle icke fattighjonon, särdeles de yngre, winna uti moraliskt afseende, då de, i stället för att i lifnöjdhet och lättja tillbringa sitt lif, gjordes till nyttiga medlemmar i samhället!

För Helsingör är, utom Stadsläkarna, härstädes anställda twenne Provincialläkare, en för norra och en för södra länet. En Extra-Provincialläkarebeställning inrättades icke länge sedan för Droust och Tjörn; men af brist på sökande dertill, har den i år blifwit indragen, och lönen anslaget till en dylik beställning i Norrland. Apothek finnas uti hvarje af länets städer, samt desutom ett på Droust. Väns-Lazarettet är beläget i Uddewalla, äfvensom Kurhuset, till hwilket sednare blifwit lemnadt ett årligt bidrag af 5 sk. per mantalsfrifwen person. Undantagandes i städerna, finnas här icke anställda några examinerade Barnmorskor, utan i nödens stund hjälper den ena den andra, så godt man kan. Vaccinationen handhafwes med ordning, och äro flockarne landsförsamlingarnes Vaccinatorer. Föröfrigt har allmogen, i följd af sin ringa upplysning, på de flesta orter ganska litet förtroende för läkare och läkemedel. Hwad sjukdomsfall angår, äro de stränga fatalister, troende, att om det är beslutadt i Guds rådslag, att den sjuke skall dö, så hjälper ingen läkedom; skall han åter blifwa wid lif, är densamma öfwerflödig — en tro, om hwilkens falskhet de sällan låta sig öfvertygas.

Island länets olägenheter förtjenar isynnerhet den beswärliga Postgången wederbörandes uppmärksamhet. Det gifwes trakter, t. ex. Bullaren, som hafwa 7 mil till sina postcontor, och kunna aldrig erhålla sina bref, förr än de blifwit urgamla. Isynnerhet är Drousts och Tjörns fögderi härutinnan lidande. Dessa äro bebos af öfwer 23,000 menniskor, och på desamma ligga många sifflägen, hwilkas invånare idka en betydlig sjöfart och handel, hwilket gör en nägorunda skyndsam och ordentlig postgång nödwändig; och lifwäl har der aldrig funnits någon sådan, utan måste breswen afhämtas ifrån det aflägsna Kongels, derigenom ett långt bröjsmål med deras fortfläffande naturligtwis måste förorsakas. Jugenting kan dertföre wara mera af behoswet påfalladt

än, att en poststation, i lifhet med hvad som nyligen blifwit
widtaget på Lysekil, inrättades på Fiskebäckskil, dit posten re-
gelmässigt ett par gånger i veckan fördes öfver Droust, i
från någon af postgårdarne på Inland. En ordentlig post-
gång borde och föranstaltas till de lifliga sifflägena Fjellbacka
och Grafvarne, samt till Bullarens och Sörbygdens härader.

En Sparbanksinrättning finnes i Uddewalla, och en
dylig är på wäg att inrättas i Marstrand.

V.

Ecclesiastika förhållanden.

Ifrån äldsta tider lydde Bohuslän i kyrkligt afseende under Biskoparne i Opslo, n. w. Christiania. Sedan landet kom under Swenska kronan, lades n. w. Wisornes contract till Carlstads Superintendentia, och det öfriga till Götheborgs. Men 28 år efter det Götheborgs Superintendentia blifwit förwandlad till Biskopsstift, eller år 1693, förenades äfwen Wisorne dermed, som man tror, tillfölje af Biskop Joh. Carlbergs inflytande på högre ort, och har länet alltsedan fortfarit att tillhöra Götheborgs stift.

Biskopar i Opslo, under hwilka länet lydt, hafwa varit: Asgout; Thorolphr; Aslakr; Gieraldr; Kallr; Peter; Wilhialmr; Thorstein; Halgi; Nicolaus Arneson af Storheim, sin tids största vrostiftare och politicus, död 1224; Ottar Thorhild, död 1249; Hakon, han war behjelpelig att enlevera Norrsta Konung Magnus Hakonsöns brud, Danska Prinsessan Ingeborg, 1261; Anders; Eiwindr; Amundr, 1295; Helgi, fullmäktig wid fredsunderhandlingarne i Köpenhamn, 1309; Salomon blef Biskop 1348, och war den enda af Norriges Biskopar, som öfwerlefde Digerdöden; Sigfridr, 1354; Halwadr; Jon, 1378; Östein, 1401; Jacob, 1420; Sweri, 1429; Jon; Gunnar Holkr, 1460; Niclas, 1590; Herlogr, 1507; Anders Mmus, Biskop 1513, affattes 1517; Hans Mule, 1520, drunknade under Jutland år 1524; Jens Keff, ombytte lärar wid refectationens genomdrifwande, och fick derföre bibehålla sin plats, död 1544; Anders Mathson; Frantz Bjerrig, 1547—1591; Jens Nielsen, död 1600; Anders Bentsen Dal; Niels Clausen Scewingius, 1609—1617; Niels Simonsen Glosstrup, 1621—1639; Ole Boesen, 1639—1644, och Zemming Stokfæt, i hwilkens tid Bohuslän blef Swenskt.

Superintendenter i Carlstad, den tid Wiforne hörde dit, woro: Swen Elfdalius, död 1666; Johannes Lathigius, död s. å.; Andreas Kilander, 1666—1673; Jonas Scarinius, 1673, som samma år blef Biskop i Werjö, och Erland Broman, 1673—1690, hwilken war en sträng, men duglig man, och hade den sällsynta lycka att blifwa adlad 10 dygn efter sin död.

Superintendenter och Biskopar i Götheborg, sedan år 1658, hafwa varit: Erik Brunnius, 1647—1664; Zacharias Laur. Klingius, adlad till Klingenstjerna, 1665—1671, war den förste Biskop i Götheborg; Lars Willichius, 1671—1678; Daniel Laur. Wallerius, 1678—1689; Johannes Carlberg, 1689—1701; Göran Wallin, 1701—1723; Lars Norrman, 1702—1703; Olaus Nzelius, 1703—1710; Johan Poppelman, 1711—1725; Erik Benzelius, en af sin tids lärdbaste män, dog som Erkebiskop 1743; Jacob Benzelius, den förres bror, 1731—1744, blef Erkebiskop sistn. år; Göran Wallin d. y., adlad till Wallenstråle, 1744—1760; Erik Lamberg, 1760—1780; Johan Wingård, 1781—1818; Carl Fredr. af Wingård, den förres son, Biskop här 1818—1839, blef Erkebiskop sistn. år. Nuwarande Biskopen är Dr Anders Bruhn, utn. 1840.

Till år 1805 war länet indeladt uti tvenne Contracter, Wifornes och Elfsyfels, hwilka stilsdes af Gullmarfjorden; men nämnda är delades det sednare uti tvenne Prosterier, Norra och Södra. En ny afföndring skedde 1830 ifrån Norra Elfsyfel af öarne Droust och Lörn, hwilka sedan fortfarit att utgöra ett särskildt prosteri; så att Bohuslän för närwarande innefattar fyra sådana. Att Wifornes contract, hwilket, på ett härads nära, inbegriper hela norra länet, fördeltes i tvenne, tyckes af många skäl vara nödwändig. Inom länet finnas 27 Pastorater, hwilka tillsammans innefatta 4 Stads-, 67 Lands-, 1), 1 Slotts- och 9 Capell-församlingar. Af pastoraterna tillhöra 6 1:sta klassen, 16 2:dra och 5 3:dje, och äro deraf 24 regala, 1 consistorielt och

1) Af landsförsamlingarne sakna 3 egen kyrka. De äro Rööbo socken på Hisingen, Bäfwä i Lane härads och Tofo i Tunge härads.

2 patronella. Själwården är fördelad på 27 Pastoror, 19 Communistrar och 5 Capellpredikanter.

Kyrkornas i Bohuslän inkomster bestå uti tionde, frivilliga gåfwor och wanligen uti en ringa landsfylv af i forðna tider dit skänpta gårdar och lägenheter. Men dessa inkomster äro så obetydliga, att kyrkorna här med skäl kunna räknas ibland de fattigaste, hwarom ock de flestas utseende af lägger det owedersägligaste vittnesbörd. Bohusläns allmoge har nemligen från gamla tider besutit den besynnerliga rättighet, att få lösa sin kyrktionde med 3 Daler S:mt eller 24 sk. B:co tunnan, då denna utskylv i det öfriga riket utgår in natura, eller efter markgångspris. År 1766 lyckades det wäl presterskapet att utwerka en Kongl. Resolution, genom hwilken denna rättighet upphäfsdes; men på allmogens klagan återstod den densamma, enligt 40 §. i Resolutionen å allmogens beswår af d. 22 Mars 1770, hwilken, såsom ett af länets privilegier, förtjenar anses, och är så lydande:

"Allmogen i Bohus-Län har i underdånighet anhållit, att den försättning, som uti 8 §. af 1766 års Resolution på Presterskapets beswår, blifwit tagen, hwarigenom denna allmoge blifwit ålagd att antingen leverera sin Kyrko-Tionde-spannemål in natura, eller ock den efter årliga markgången betala, måtte i nåder ändras och upphäfwas, samt Bohus-Läns Allmoge warda bibehållen wid den dem ifrån urminnes tider förundte rättighet, att få sin Kyrko-Tionde-spannemål efter 3 Daler S:mt tunnan inlösa".

"Kongl. Maj:t hafwer detta mål uti nådigt öfwerwä-gande hos Sig komma låtit, och som Kongl. Maj:t i nåder inhämtat, att Allmogen i Bohus-Län ifrån äldre tider och innan detta Län under Swenskt lydno kom, samt sedermera städse ofkandradt ägt den rättighet, att med 3 Daler S:mt tunnan deras Kyrko-Tionde-spannemål betala, hwilken ur-gamla förmån Kongl. Maj:t uti nådig Resolution på Presterskapets i Bohus-Län beswår wid Riksdagen 1723 den 8 October uti 6 §. med des nådiga bifall ytterligare stadfäst, då Kongl. Maj:t funnit, att med Kyrko-Tionden borde för-blifwa wid hwad der på orten för wanligt warit och hwar-

uti någon ändring icke tillåtas kunde; alltså, och emedan Bohus-Län desutom, i anseende till landets ringa sädesaffäring (1?), tarfvar att på förenämnda sätt lindradt blifwa; thy finner Kongl. Maj:t både med rättwisa och billighet öfwerensstämmande, att ändra och upphäfwa den öfwerklagade 8 S. uti Resolutionen på Presterskapets besvär wid sista Riksdag, samt i nåder bibehålla Allmogen i Bohus-Län wid den förmån, att nu och framdeles, emot 3 Daler S:mt tunnans, få deras Kyrko-Tiondes-spännemål inlösa. Swaremot det åligger församlingarne i detta län, att för Kyrkornas underhållande och reparerande, när det fordras, draga sådan försorg, att icke något i den delen efterfattes af hwad lag i thy mål bjuder" 1). — — — — —

Det i sista punkten utsatta willkor för åtnjutandet af en sådan stättelinbring, har blifwit ingenting mindre än uppfylldt, och att så skulle inträffa, hade man redan ifrån början bort förutse. Näppeligen torde man nu någonstädes finna ströpligare och otillräckligare kyrkor, än fiertalet af de Bohuslänska. Många af dem qwarstå sedan 14:de sekellet, med bugtande wäggar, uppförda af twenne med fullersten fyllda gräfstensmurar, och med en upplysning, motswarande sjelfwa tidshwarfwets, från hwilket de förskrifwa sig. Påyrkan om deras förfättande i ett stiel, mera påstående närwarande tid och omständigheter, möter merändels ewinnerliga motsägelser och hinder. Här gifwas exempel af kyrkor, utdömda för 70 år sedan, som ännu qwarstå oförändrade. Från en sida betraktadt, synes detta oförklarligt, nemligen om man påminner sig, att de Bohuslänska kyrkorna stå under ett öfwercuratel af länets Söfding och stiftets Biskop; men å en annan åter är det lätt begripligt. Bonden, aldrig wan att erlægga någon skatt till sin kyrka, måste ofwillkorligen häfwa för den dryga kostnad, som en sådan nybyggnad på engång medför, och hwilken alltid är så mycket mera mördande, som, genom de obetydliga årliga inkomsterna, kyrkofästorna aldrig äga någon särdeles behållning, och emedan, genom ofwannämnda

1) Denna rättighet åtnjuter allmogen likwät icke uti de patronella pastoraterna, der kyrkollonden oflevereras in natura.

privilegium, några collect- och stamboks-bidrag icke erhållas till uppbyggande af Bohusläns landskyrkor, utan således hela summan, stigande kanske till 20,000 R:dr och deröfver, med ens måste utpresas, deraf en del af socknen ofelbart skall råka på obestånd, af hwilket man äger ett ganska färst exempel uti en socken i Norrwikens fögderi. Men alla dessa olägenheter skulle upphöra, om kyrkotionden utginge här, som på andra orter; ty då skulle kyrkorna kunna bygga och underhålla sig sjelfwa, emedan de hafwa stor tionde. Först när de förra wore nybyggda, borde den sednare kunna efterfråntas på någon wis tid, som efter omständigheterna kunde utsträckas. Utminstone borde på alla ställen, der obugliga kyrkor nu finnas, tionden utgå ordentligt 20 å 25 år, på det en någorlunda hjälplig fond kunde till hwar och en erhållas. Ett sådant förslag tyckes ingalunda omöjligt att få verkställdt, oaktadt anförde författning; och är att önska, det kyrkornas öfvercuratorer toge det i närmare öfverwägande.

Då med Bohuslänska Presterskapets afslöning förhåller sig wida annorlunda än med rikets öfriga, och då den helt nyligen utgjort föremålet för en allmännare uppmärksamhet, kan densamma wara wärd sin egen spalt.

Pastorerne afslönas med anslagna hemman, korn- och smörtionde, wed, dagswerken, offer och jura stolæ m. m. Mången, med härwarande ställningar och förhållanden obekant, torde anse Bohusläns pastorater med sina 150, ja 170 hemman, och med 5 till 7000 inbyggare, wara verkliga rangpastorater; men större mistag kan swärligen göras. Sverhuswudtaget äro de alla ganska medelmåttiga, hwarje inom sin klass. Många Pastors förnämsta inkomst består uti afkastningen af deras boställen, hwilka utan undantag alla äro goda, och bestå af 1 till och med 2 mantal. Om de till Pastorernas underhåll anslagna Muner- och Mensal-hemman är i det föregående anmärkt.

Sådestionden till Presterskapet leder sin upprinnelse ifrån Konung Sigurd Jorsalafars tider, hwilken, för att erhålla ett träfors, som inneslöt en föregifwen spån af Frälsarens kors, och hwilket sedan uppsattes uti Kongahells kors-

kyrka, måste utfästa sig, att i Norrige påbjuda tionde till presterna. Denna blef sedan tertialtionde, och utgick i stråskafst till slutet af 17:de århundradet, och om des oqwalda åtnjutande har presterskapet här blifwit många gånger förfärradt. Kirke-Ordinantzen, dat. Odense 1539 ¹⁾, stadgar: att bonde skall tionda hwar tionde kär, och deraf skall presten hafwa hwar tredje. Genom "K. Christian III:s Oben Mandatz Bress til Opflo og Hammer sticter 1550", älägges besfallningsmännen att tillse, det bönderna gaf rigtig tiende, "saa at naar hver og en udgaff sin Tiende skal han lade den stiftte udi tre Parter, en Part til Kircke, en anden till Presten og den tredje Part til Cronen", — hwilket ytterligare styrkes af såwål tryckta som skrifna forhandlingar, och framför allt af den wigtiga Christian IV:s Norges Riiges Ordinantz, dat. Stavanger 1607. Att tertialtionden till presterskapet utgick i strå, äfwen sedan landet förenades med Sverige, är något, som allmogen helt orätt förnekar; det behöfwer ej bestyrkas widare, än med följande utdrag utur "Kongl. Commissariernas Resolution och Förklaringsh öfwer Clericiets i Bahüüs Län insinuerade Postulatées. Datum Bahüüs den 6 Sept. Anno 1662":

— — — — "Swadh som ock af Presterskapet ihugkommes om dhett at allmogen måst lesvererer sin tiende, som dhe böro giöra uth til Kyrkioherdarne, uti trosten sädh og icke uti skafftet, som dhe ock efter recehen skola ware pligtige, då wele Commissarierne förmane Kronones Besfallningsmän hwar i sitt fögderi at tilholla allmogen således göra presterskapet dherutinnan sin rättighet, neml. af bönderne på dhe orter, som dhe kunna föra sin tiende otrosten till prestegårdarne, stolle de sådant giöre, men åter där som dhe för obesqwämlige wäger stoll intet kunna giörat, måge di lesverera dhensamma i reen sädh, efter som Gudh dhem mädh ährswärten wälfsgnar". — — —

Bengt Skjötte. Harald S. I. (Stake).

Således utgick tertialtionden i skafftet ända till år 1694,

1) Den gäulte äfwen i Norrige.

då en på Vohus nedsatt commissiön bestämde ett wist årligt belegg, efter hwilket kronotonden i länet skulle utgå, och med hwilket äfwen presterne för sin del lära förklarar sig nöjda. Detta belegg utgör i medeltal omkring $\frac{2}{3}$ tunnor korn på hwarje helt hemman, och har nu, som en ständig ränta, utgått i 150 år; hwadan hwarje försök att återbringa denna tionde till hwad den war före denna tid, wore lifaså fåfängt som orimligt — det förra, emedan allmogon aldrig låter pålägga sig en sådan förhöjd tunga; det sednare, emedan många af det sädesrika länets pastorater då skulle blifwa uti inkomster fullgoda med flera biskopsstift. Pastor i Tanum t. ex. skulle då erhålla minst 1,000 tunnors tionde o. s. w. En sådan reduction har ej heller någonsin af presterkapet varit påyrkad.

Smörtionden utgår med en mark efter hwarje ko, som bonde på gården äger ¹⁾, hwilket beräkningsfätt ingalunda har sin grund uti sednare conventioner, utan i ett urgammalt bruk, hwilket upplyses af åttilliga i pastorsarkiverna förwarade pergamentsdomar från Danska tiden. Endast på ett par ställen utgår denna utskuld efter en på hemmanen åsatt bestämd quantitet smör, hwilket i alla afseenden är det riktiga ste. Det förnämnda beräkningsfättet nemligen gifwer anledning till många undersef, ithy att bönderna ofta uppgifwa

- 1) Om tiden för korn- och smörtiondens aflemnande upplyser Lunge häröts dom, såld of Ringstrifwaren Jens Pedersen och laga Råmnden 20 Nov. 1628. hwaruti stadgas, naturligtwis efter äldre förordningar och gammal praxis, att "alle bønder ere pliktige hvor aar for sig, saa mange, som bruger Sed og Affling, Fæ og Dwi, full forpliktet være att vda deris afvegte smør inden S:t Lauris dag (10 Augusti), og deris Kornstionde till Cognepresten at have ytt og fremført inden netste vidfølgende S:t Northensdag (10 November) etc. — — Hvem som har ved modvilligen befindis og ikke i lougtlig tid, som nu forbængemt er haver deris Afvegte Smør- og Kornstionde fremført og ytt deris Cogneprest, den bøde 1 Mark Sølv til Kongl. Majst, som Kongens Ombudsman skal opbære og strax forbitte Presten til sin Ret etc" — Af ett annat document synes, att Landshylden till Presten skulle betalas innan Jul, och om den motvilligt förhåles öfver den 14 påföljande April, skulle bonde mista gård sin, och ändå betala ut landshylden.

ett mindre antal för än de äga — ett klagomål, som med hvarje år blifwer rättwisare, i samma mån som man nu alltmåra tyckes sätta en ära uti att undanhålla presterkapet dess lagliga inkomster. Det har funnits en tid, då man icke wiste, huru mycket man skulle öfa på det; nu är den tid kommen, då man icke wet, huru mycket man will taga ifrån detsamma.

Pastorernas öfriga inkomster, jemte Capellavernas och Kloockarnes, äro bestända af en, för närwarande tid alldeles olämplig, år 1722 uppgjord convention, allmänt kallad *Dobusläns Förening*. Afsigten med dennas upprättande war att bringa till likstämmighet de olika beräkningsgrunderna för dessa inkomster, och om hwilka presterna sjelfwa icke woro ense. Wisornes pastorer wille nemligen hålla sig till 1681 års förordning, under det *Elfsjöbils* wille följa bruket i *Danska* tiden. För att hejmenka detta, hade man flera gånger föreslagit upprättandet af en convention; men alla försök i den vägen strandade på presterkapets wägran att ingå någon sådan. Omförd utlystes en allmän länsstämma i *Götheberg* den 10 Januari 1722, då ofwannämnda convention, på förhand uppgjord af dåwarande *Biskopen J. Poppelman* och *Landshöfdingen N. Poze*, förelades det församlade presterkapet till antagande. Till grund för densamma föregaf man sig hafwa lagt *Fredsfördragen*, *Norrsta Kyrko-ordinantian*, 1681 års *Förordning* och enstilda conventioner. Dock lärer wid tillfället en stark opposition förspors ibland de samlade fäderna, hwilken likwäl nedtyftades genom *Poppelmans* myndighet. Märkligt är *Prosten Trauchells* yttrande på prestemötet 1757: "att den convention af år 1722, som angår presträttigheterna, och uti *Lands-Cansliet* blifwit upprättad samt af *Landshöfdingen* och *Biskopen* understrifwen, är presterkapet alldeles obekant, såsom de derom aldrig hörde blifwit".

Föreningen, statfästad genom bref till *Landshöfdingen* i *Götheberg*, lyder sålunda:

"*Fredrich* med *Guds* Nåde, *Sweriges*, *Gjöthes* och *Wendes* *Konung* ic. ic. *Wår* *Ynnest* och *nådige* *Benägenhet*, med *Gud* *Almäktig*, *Tro-Man* och *Lands-Höfdinge*.

Wij hafwe i Nader låtit Os föredraga Eder tillika med Biskopen Poppelmans underdånige Skrifwelse daterat den 18 Januarij nästledne, och der af sedt den förening, som är worden träffad Prästerskapet och Allmogen emellan i Edert anförtrodde Låhn, angående de Rättigheter, som de böra utgifwa till deras Kyrkjo-Herdar, til följe af gammal från Uhmminnes Tider wedertagen Sedwahnna, bestående derutinnan:

1:o At Tionden förblifwer efter wår approberade Tiönde Sättning, med samma Mått, som hon betalas til Kronan och Kyrkjan, uti ren Korn-säd.

2:o Afswärte Smör, en Mark efter hwar Roo, som Bonden på Gården äger, och derjemte en Ost, hwilket senare dock är en frijwillig Gåfwa.

3:o At med Lijf-Stohl sålunda förhållas, att, för en Jordkastning bör Kyrkjo-Herden hafwa 4 Daler Silfwermynt af en förmögen Bonde eller Hustru; Om Mann wil hafwa Predikan, då skall dersföre gifwas 2, 3 å 4 Daler Silfwermynt, så at för Jordsättningen och Predikan tillsammans, intet kommer högre, än til 6, 7 å 8 Daler. En mindre förmögen af Bonde eller Hustru betalar allenast för Jordsättningen 2 Daler, och för Predikan 2 Daler, tillsammans 4 Daler Silfwermynt; Minst förmögen Bonde eller Hustru, som har någon tilgång, betalar 1 Daler för Jordsättning, och för Predikan 1 Daler, tillsammans 2 Daler Silfwermynt; Efter ett Varn 16 å 24 Öre, och Tienstehjon 16 Öre utom Predikan; Men för Fattige och Huusarme gifwes intet.

4:o At Offret förblifwer efter gammal Plägsed, af hwar person hwar Högtid, nämligen: Jul, Påst och Pingst, hwar wid hwar och en gifwer efter deras Förmögenhet och goda Affection.

5:o At för dem, som wilja ingå Aktenstap, gifwes för Lyshningen hwad hwar och en förmår, och utom twång godwilligt behagar; Dock bör ey högre än 1 Daler eller 1 Daler och 16 Öre Silfwermynt af Kyrkjo-Herdarne påstås.

6:o At med offerandet af Brudfolck förblifwer efter förra Wahnligheten; Men de wahnliche der wid fallande Wiggle-Penningar äro gemenligen 12 Öre Silfwermynt.

7:o Att för Varne-Dwinnors Kyrkjogång och Varne-Doop gifwes efter Wahnligheten.

8:o Beträffande Prästerskaps Rättigheter af Ridderstapets och Adelens Säterier, så förblifwer der med efter förra wahnligheten, och som wederbörande sinus emellan hädanefter kunna öfwerens komma.

9:o Såsom alltid wahnligt varit, att Kyrkjo-Herden af de Hemman, där skog finnes, bekommit ett last Weed, och at af den, hwilken ingen skog äger, i stället gifwes 4 Öre Silfwermynt; Så förblifwer det och hädan efter der wid; Och om Skog sinus på Prestegårds Ågor, så föra de som ingen Skog äga, deraf ett last Weed till Prästegården.

10:o Strandsittare och de som Fiskerien idka, erläggja efter gammal Plägsed deras Rättigheter til Kyrkjo-Herden; hwar under också förstås Capellerne Lyselikh, Malesund och Fiskebäckselikh.

11:o Huusmänn och Inhyfeshjon gifwa til Kyrkjo-Herden hwart par Folk antingen 12 Öre Silfwermynt, eller 3 Årbes-Dagar om Åhret.

12:o Af Nyttare, Dragouner, Soldater och Wågmänn så länge de äro hemma, skal til Kyrkjo-Herden betalas årligen 12 Öre Silfwermynt; Men när de äro commenderade, blifwa de dertfore frije, efter Kongl. Förordningen af den 16 October 1687.

13:o Capellanerne bekomma deras Löhn af Pastorerne, neml. 30 Daler Silfwermynt åtminstone, och åtnjuta eljest af Allmogen 3 Offer-Dagar om Åhret, jemte det Allmogen frivilligen gifwa behagar, förutan det Offer, som wid Bröllop, Barn-Doop och Kyrkjogång faller. Detta är hwad Capellanerne åtnjuta, som hafwa inga Boställen; Men af Allmogen likwäl åhrligen de åfwan specificerade Offer med mera böra bekomma, fastän Boställen blifwa dem förordnade.

14:o Klokarne hafwa efter Wahnligheten sine trenne Offer-Dagar om Åhret, samt en half Skjappa Korn af hwart helt Hemman i Församlingen; De mindre proportionaliter, jemte hwad de uti små Offer åtnjuta; Wörandes i det öfrige å ena sidan Prästerskabet ingalunda begjära, mindre twinga

något af deras Åhörare öfwer hwad dem uti denna förening är tillagt och bewiljat, samt å andra sidan Allmogen intet wara betagit, at af en pur fri Wilja och egen Bøjelse uti Sämja och Kärlek betyga allahanda Benägenhet emot de rätt-
sinte Själförjare, hwilka utan hem Begjäreelse deras Embe-
ten uppbyggeligen och troligen förrätta. Och som Wij i Råd-
der för godt finne denne emellan Prästerskapet och Allmogen
i Edert anförtrodde Lahn upprättade Förening aldeles gilla
och Confirmera; Alltså hafwe Wij Eder sådant härmed till
nådigt Swar lämna welat, åliggandes Eder at ey allenast
gifwa sådant Wederbörande allmänt tillkänna, utan ock hålla
alswarfsam Hand der öfwer, att denne Förening så af Prä-
sterskapet, som Allmogen noga blir efterleswad, så att Kyr-
kio-Herdarne ej måge fordra något öfwer berörde deras Rät-
tigheter, eller Allmogen sig undandraga, att å deras sida
fullgjöra deras Skyldighet. Och Wij befalle Eder Gud All-
mächtig nådeligen. Stockholm i Råd-Kammaren den 25 Se-
ptembris 1722.

Granska wi närmare denna märkwärdiga handling, sko-
la wi finna, att den i huswudsaken, hwad pastorene angå,
icke är något annat än en tara för deras extra inkomster; ty
ehuru deruti upptagas wiså bestämningar för Korn- och Smör-
tionden, så äro dessa, enligt hwad i det föregående är wi-
sadt, alldeles icke tillkomna i och genom denna convention,
utan från ålder stadgade och följde. Att denna sporteltara
emedertid icke wid sin tillkomst war obillig för presterna, kan
ses af den tidens waruwärden, hwilka kunna inhämtas af en
persedeltara af år 1721 för Åstims och Säfwedals härader,
deri en ko wärderas till 5 Daler S:mt, ett dagswerke till 4
Öre S:mt, en släppa korn till 23 Öre o. s. w. Men likaså
lätt finner enhwar opartist, att densamma numera, i anseende
till de förflutna 120 årens myntevalvationer, är alldeles o-
lämplig. De facto erkännes också detta öfwerallt i Bohus-
län, emedan conventionen ingenstädes hwarken har blifwit
följd eller följdes, hwad des prisbestämningar på jura stolæ
angå. Daftadt alla insinuerade klagomål, må ingen inbilla sig,
att man någonsin betalar lysning med 1 Daler och 16 Öre,

eller wissel med 12 Öre o. s. w., utan, med undantag af likstolar, hvilka wanligtwis äro ringa, erläggas de andra jurastolar till lika belopp som i andra län, till och med högre. Men det ledsamma är, att denna af billighet, fast icke af lag, auctoriserade öfvertaxering mången gång åstadkommer obehagliga förhållanden; och dertföre tyckes ingenting i werlden wara billigare än presterkapets påyrkan, att få sina extra inkomster bestämda på ett med närwarande tidsförhållanden mera öfwerensstämmande sätt.

Tid efter annan har presterkapet och sökt tillwägabringa en sådan förändring; men Bohusläns Förening har, hvarje gång sådant varit i fråga, lik fogel Phoenix swingat sig förnyad upp ifrån bålet. Sednast wäcktes denna fråga på 1840 års riksdag; men innan den kunde afgöras, såg sig regeringen, såsom billigt war, befogad att deröfwer höra länets inbyggare. Detta stedde på en länsstämma i Uddevalla den 14 April 1842, sedan presterkapet förut blifwit tillfrågadt huru mycket det wille hafwa; men som presterne wille hafwa för mycket, och allmogen wille gifwa intet, så öfwergingo öfwerläggningarne till otidigheter, och resultatet af mötet blef Bohuslänska Föreningens förnyade stadfästelse af Kongl. Majt. Icke heller kunde saken, sådan den ifrån början war planerad, gerna aflöpa annorlunda; ty för det första kunde tiden för des utförande aldrig wara mindre lämpligt wald än nu, då tidsandan så uppenbart spänner bågen mot presterne, och för det andra trodde mången sig märka, att frågan egentligen icke rörde någon ändring af Bohusläns Förening — af sporteltaxan —, utan att dennas olämplighet endast förebars, för att få den gamla tiondefättningen omgjord. Det war emedlertid owäntadt, att regeringen stadfästade ostanämnda convention, utan att bestämma förwandlingen af den deruti förefommade Dalern S:mt. Skall då af detta underlåtande följa, att Dalern bör betalas med 8 ff. rigsk. enligt Kongl. Förord. af den 6 Dec. 1776 och Statscontorets bref af den 26 Dec. 1777, som beräkna alla efter år 1719 åsatte räntor efter 6 Daler på Riksdalern? eller skall den utgå efter det Dalerswärde, som är utfatt på de gamla Spe-

cie Riksdalarnne, der den uppfattas efter n. w. myntfot till 1 R:dr 16 fl. R:gs ¹). Utan att få detta bestämdt, är allmogon lifaså litet som presterna belåten med den nya stadfästelsen å den gamla conventionen, hwilkens olämplighet för närwarande tid, regeringen sjelf på sitt sätt medgifwer, då den, i samma resolution, hwarigenom nämnda stadfästelse skedde, uppmanar församlingarne att ingå ensfilda conventioner om prästrättigheterna.

Blott uti så pastorat äro dylika ensfilda conventioner upprättade, och dessa nästan uteslutande rörande högtidsoffren. Ingen del af presterskapets inkomster är heller mera obestämd än sistnämnda. Det står wäl att hwar person, — nemligen alla som äro admitterade till nattwarden — skall offra, men huru mycket? — det finnes ej uppgifwet; hwaraf blir en följd att mången prest, som ej råkat falla sina åhörare i smaken, hwilket af ganska obetydliga orsaker kan ske, utsättes för den förödmjukelsen att på sin offerdag se sig tillkastade några lumpna Riksdaler i löspenningar, under det en annan, ofta mindre förtjent, inhåfwar ansefliga summor; äfwen som att endast en del af församlingen, "den wäl affectionerade", offrar, under det den andra och större aldrig gör det; och endast detta borde wara ett tillräckligt skäl för denna inkomsts reglerande på annan fot. Men härföre talar ännu högre det stötande och wedertwärdigt Catholiska uti sjelfwa offerandet; eller kan wäl något mera opåbande gifwas uti våra upplysta tider, än att på årets största högtidsdagar se en folkmasa, under full Gudstjenst, tränga sig med forl och knuffningar fram emellan altaret och altarringen, för att på det förra, som på en frogdift, uppstappla en hop löspenningar och tolsfkillingar? Wätte wi då en gång få den tillfredsställelsen att se denna styggelse försvunnen ur våra tempel! Att det sker snart, är icke att förmoda, om man får dömma deraf, att pastoreernas begäran på länsstämman i Uddevalla, att få offret utbytt emot en ersättning af 2 R:dr på hemman,

1) Det kan ej gerna komma ifråga, att Dalern beräknas lika med den s. k. tegala Dalern eller 24 fl. R:gs, ty detta beräkningsätt gäller endast de före år 1719 åfatta räntor.

ingalunda wunn gehör¹⁾). Enligt föreningen skall Pastor af hwarje hemman (hemmansdel?), som äger skog, bekomma ett laß wed, och af de andra 4 Öre och en försäla utur prestegårdens skog. Drigtigt menar allmogen sig slippa försälan, om den erlägger sina 4 Öre. Dagsverken utgå till presten efter 3 st. på hwarje obesutet matlag i socknen; men det finnes ingalunda bestämdt, på hwilkens kost dessa dagsverken skola utgöras, — utan twiswel på dagsverkarens egen, emedan det wäl annars hade blifwit uttryckeligen utfatt, att de skulle ste på pastors. Eljest är allmänna praxis, att blott ett dagswerke göres, om arbetaren föder sig sjelf. Dagsverkena lösas ock med 4 Öre stycket, hwilket, som ofwan är anfördt, utgjorde dess värde, den tid föreningen uppsgjordes. Frågas: hwilken tillkommer att wälja emellan dagsverken och deras lösen efter nämnda pris, antingen presten eller den dagswerksstyldige? Detta torde blifwa lika twistigt att beswara, som den frågan: hurudan war den "förra wanligheten", till hwilken man så ofta hänwisas i Bohusläns Förening? War denna sådan, som den närwarande, så war den werkeligen en owanlighet. Efter "förra wanligheten" skulle ock presterskapet beräkna sina inkomster utaf sfärgården och fistlägena; men dessa utgå numera efter sårskilda öfwerenskommelser. I allmänhet erhålla pastorerna derifrån offer, samt några stillingar af hwarje mantalskrifwen mansperson, och stundom någon fist. Hwarje Sjöbåt-lag erlägger desutom en half wåla längor, hwartill fordom, uti den "goda Affectionens" tid, alltid utwaldes de största af fångsten, hwilka gifwit anledning till namnet Prestlångor²⁾).

Commministrarnes aflöning är här, mera än på andra orter, anordnad efter det gamla ordspråket: "Iagom skola capellanerna hafwa". Äfwen den bestämmes, och dertill i sin helhet, af Bohuslänska Föreningen, hwilken, om den bokstafligen skulle följäs, wore för dessa prestmän ett stående

- 1) År 1681 affassades offren öfwer större delen af riket, men anno 1843 lät man Bohuslänningarne bibehålla det för kommande tider!
- 2) Uti några socknar erhålla presterna en wif procent af den första måttfångsten om året.

missiv till gåldstugan. Lönen af pastorerne, hvilken för utgjorde den viktigaste delen af deras inkomster — ty 30 Daler S:mt war 1722 en ganska ansenlig summa —, är numerä ej ens wärd att nämnas, och de offer, till hvilka de äro berättigade, stiga wiserligen ingenstädes till 200 R:dr. Med så undantag äro och deras boställen högst medelmättiga hemman; så att af dem kan föga behållning beräknas. Dock har man i sednare tider warit nog frukostig, att öka deras inkomster med ett sammansrott af $\frac{3}{4}$ tunna korn på hemmanet; men detta korn kan, såsom en friwillig, ingalunda af lag eller öfwerenskommelser stadgad, gäfwä, när som helst förwägras dem, hwarmed man och tyckes nu, på sina ställen, wilja börja, — och då äro de, om man dertill betänker deras tunga byggnadsstyfbighet, werfeligen ätt beklaga. Måg borde åtminstone denna spannmål förklarad för en laglig inkomst; man behöfde i alla fall icke frukta, att dermed öfwerträda det anförda ordspråkets förefrist, och det wöre wiserligen icke för mycket begärdt, att en gammal comminister, som i all sin tid uppburet tyngsta ändan af prestembetets börda, hughades med en lika stor laglig inkomst, som en oexaminerad bondklockare, hvilken Bohusläns Förening tillerkänner större löneförmåner än den förre.

Capellpredikanternes inkomster, såsom i sednare tider tillkomna, stöda sig på enstilda conventioner inom hwarje capell-lag. Adjuncterne aflönas icke af församlingarne, utan af dem, hwilkas tjenst de förrätta, och är deras lön i allmänhet lika stor som gårdsdrängens. Af barmhertighet pläga dock församlingarne gifwa dem almösor en gång om året, dem de sjelfwe måste högtidligen tiggä ifrån predikstolen och uppbära på altaret. Rytteswis säges, ätt en befallning år 1839 utgått från högre ort, om ett bättre reglerande af adjuncternes lön på blifwande prestmöte, men detta måtte wara mistag, emedan i annat fall hade naturligtwis prestmöte långt för detta blifwit hållet.

De offentliga Skolorna i länet äro inalles åtta, neml.:

	Antal Lärare.	Antal barn wid 1842 års slut.
Uddewallas L. Lärdomsskola . .	3.	34.
D:o Werelunderwisingsskola . .	1.	155.
Strömstads Apologistiska . . .	2.	25.
D:o Werelunderwisingsskola (Hertig Carls skola)	1.	61.
Kongelofs Predagogi	1.	30.
Marstrands d:o	2.	12.
Stjerncreutzska Werelund. skolan i Säwe på Hisingen	1.	47.
Fistebäckstills Werelund. skola 1)	1.	97.

S:a 12.

S:a 461.

Således 6 skolor i städerna och — 2 på landsbygden; säger t w å — hos en befolkning af öfwer 116,000 menniskor, af hwilka öfwer 22,000 äro i skolåren, eller emellan 6 och 14 år gamla! Den närwarande ambulatoriska undervisningen, af hwilken man fryter, borde man blygas wid att nämna; ty om man undantager 4 à 5 pastorater, der den ombeförjes af ordentligt antagna och dugliga lärare, är den uti hela det öfriga länet det samma som noll, såsom ingalunda hörande till församlingens ständiga inrättningar, utan att betrakta såsom en tillfällig födkrok för merändels affigkomna och oordentliga personer, utan alla kunskaper. Af en sådan undervisning och af sådana lärare, lära sig barnen intet annat än odygder och motwilja för boken, hwar på hwarje års nattwardsungdom lemna beklagliga bewis. De enda, af hwilka barnen kunna lära något, äro mödrarne, hwilkas ömhet och nit i någon mån ersätta bristande kunskaper. Emedertid torde mången tycka, att dessa klagowisor numera äro obehöfliga, sedan inrättandet af nödiga folkskolor här, såväl som på andra ortor, är anbefaldt af både Konung och Ständer; — men — detta beslut är ännu icke verkstaldt, och när och huru det sker, står i wi-

1) Gustafsbergs Barnhus-skola, såsom enskild, kan icke komma med uti denna räkning.

da fältet; bondeståndets brastande fältrop: "Sit med skolor"! har tyfingat, så snart det begynte gälla tollstillingen, och på flera ställen har man vägrat ingå i någon författning med deras inrättande, förrän man sett utgången af nästa riksdag, af hwilken man hoppas bli förlofsad ifrån detta rysliga onda. Suru det aflöper, kommer tiden att utwisas; men att den widtagna författningen skulle möta hinder, war lätt att förutse, då den reform, som den äfystade, i likhet med alla nutidens, skulle verkställas så brådskotande. Tager man emedlertid i betraktande de Bohuslänska socknarnes widsträckthet och gårdarnes enstaka, spridda läge, måste man erkänna, att fasta skolor göra härstädes, undantagandes på fistlägena och i några få mindre socknar, föga nytta, med mindre deras antal blefwe mångdubbelt emot på andra orter, och hwartill icke gifwes råd och lägenhet. Swart will man komma, t. ex. i fjellbygden, med fasta skolor? Icke sjettedelen af barnen skulle der kunna begagna sig af dem; och sedan, wore det icke obilligt, att en hel socken skulle med lika fördelning af kostnaderna — såsom naturligtwis meningen är — bidraga till inrättande af en skoleanstalt, deraf endast en sjettedel af socknen finge nytta? Flyttbara skolor blifwa dersöre, på de flesta orter i detta län, de enda lämpliga. De brister, som hittills widlädat dylika undervisningsanstalter, skulle alla undwiskas, om dessa anförtroddes åt ett tillräckligt antal lärare, kända för duglighet, och så lönade, att armodet ej frestade till oordentlighet, samt om desutom skolorna en gång i månaden inspecterades af wederbörande. Genom ett stående bidrag af $\frac{1}{2}$ tunna korn på hemmanet, samt en ringa penningafgift af de för mögnare barnen, skall ett mera än tillräckligt antal dugliga lärare för sådana skolor kunna aflönas, hwad detta län widkommer.

De få Wilda Stiftelser, som finnas i Bohuslän, skola omtalas wid beskrifningen af de ställen, till hwilka de närmast höra. Den betydligaste af dessa, ja, af alla i riket, Zwitfeldtska Donationen, förtjenar likwäl, såsom tillhörande hela länet, och i öfrigt för sin märkwärdighet, att här stärkadas. Beskrifningen på den torde dock blifwa brisfällig,

emedan de fällor, hwarutur den bör hämtas, icke gerna gif-
was till pris åt offentligheten.

Swittfeldtska Donationen ¹⁾, anslagen till en stipendii-
fond åt studerande wid Götheborgs Gymnasium — från bör-
jan endast åt Bohusläningar — består af säterierna Sunds-
by på Tjörn och Åby på Sotenäs, tillsammans 6 mantal,
samt af underliggande 141 $\frac{1}{2}$ mantal, öfwer hela länet kring-
spridda In- och Utsockne Frälse. Den stiftades genom testa-
mente af den 22 Januari 1664 utaf Fru Margaretha Swit-
feldt, enka efter Befallningsmannen öfwer Dragsmarks län,
Thomas Dyre. Anledningen till en sådan friskostighet upp-
gifwer hon sjelf hafwa varit en önskan derom, uttryckt af
hennes enda son, Iwar Dyre, hwilken, under en utrikes res-
sa, afled i Montpellier 1663. Testamentet lyder sålunda:

Jeg Margaretha Swittfeldt S. Thomas Dyris til
Sundsby og Naby gaarde, udi dette mitt udgifne bref kendis
og witterligt gør før alle, at efter som deð hæver behaget
den allerhøjeste Gud, hvis magt vi ære alle undergiffne, med
et christeligt, naadeligt og megit sal:t skilsmesse fra denne æ-
lendige werlden og graadedahl at bortkalde min eingste og æl-
terfæriste nu Sal. Søn Ghrlig og Welb. Iwer Dyre til Sund-
bye og Nabye gaarde, oc ingen videre Lifsarvinge er mig ef-
terladt: alt saa hæver jag nu med fri wilje oc welberaad hue
oc sind, saa oc efter min Sal. Sønns egen begieringe i sit
yderste til Guds ehre oc Hans Christen Menigheds opbyggel-
se, udi min levende lifwe, som jag efter min død wil have
u-igenkaldelig holdit oc efterkommit fra mig oc mine Ervvin-
ger fødde eller osødde bortgivit og forerit twenne mine Hof-
wud-Gaarde nemligen Sundzbye gaard, liggende udi Walle
Sogn paa Tjören udi Bahus-Læhu med deß tilligende Wol-
gaarder Agger og Dybholt med alt andet tilligende Godz oc
Egendome; Den anden Nabye-Gaard, liggendis i Synderwigen
og i Bahus-Læhu i Tosene Sogn, samt alt det Jordegodz
og egendome til bemelte twende Sædegaarde, det wære sig
udi Agger og Egn, Skamr og Marek, Fistevand og Fregang,

1) Stiftelsen wärdas af ett curatel, bestående af Lunds höfdingen, Biskop-
pen, Sagmannen i Bohuslän och Justitie-Borgmästaren i Götheborg.

vaat og tørt, Bute og Sundsteder, Der, Holmer og Strand-
sittere, hvad navn det er eller være kand, aldelis intet ma-
dantagendis udi naagon maadir, saasom nu der tilligger oc
af Arrildz tid følgit haver og mig endnu følgir til Hans
Kongl. Mayst:s Academie eller Gymnasio udi Götheborg og
til den studerende Ungdom af Bahus-Læhn som derved yn-
skelig og Christelig information udi boglige konster kunde
frugtbarlig opdragis, detz underholning oc befordring, saa
at den studerende Ungdom af Bahus-Læhn, som til bem:te
Gothenborgs Gymnasium forsendis, operturberet, at nyde sin
fri underholdning af samme Godz og aldrig til noget andet
brug, hverken af den ene eller den andre i hue det være kunde
end til forbem:te studerendis Ungdoms ønskelige Informa-
tion at forvændis. Anseendis hær med først og for alle ting
Guds Gudomelige Navns æhre og den nytte, som der paa
kunde sølje til Guds kyrkies opbyggelse og Færdnis-Lands
ornament og prydelse, hær hoes vil jeg give forstaaet og
ment, at saae lenge Gud vilde mig livet forunde hær paa
jorden, vil jeg sjelfver være bem:te gaarder og Godz med
alt des tilliggende Egendome, som forektrivit ær hær efter
som til førn mechtig og raadig i alle mader vserment at ny-
de og bruge, saasom mælt ær. Men efter min dødh fritt
uden naagens paatale, vare sig frynd eller frende, eller hue
det være kand, at komme til det brug jeg det hengivet oc
foræhrit haver, og der som Gudh ved den timmelige dødh
vil hædentalde migh, før æn jeg mine bortskyldige giæld op-
richtig udi levendes live, kand efter min dødsste og begæring
betale og clarere, daa min fullmæchtige paa de tider, som
jeg sjelfver medels jeg lever, der til haver forordnet og be-
trodt, at have bem:te Hofvet-Gaarder og detz underliggende
Godz og egendomb udi forvaltning in til samme min bort-
skyldige giæld efter rigtige og clare beviser, obligationer og
Regensskaber af bem:te Hofvet-Gaarders oc vnderliggende God-
zetz aarlige inkomster blifver betalt og rigtigt clareret, og
sidan saa lenge han leffver (efter) min døb (om han det be-
gærer) framsfør naagon anden bem:te Gaarder og Gods at
forvalte før sin tilberlige og vise afgift efter Cædegaardernes

og Jordebøgmis Taxter, som dhe af mig under egen hand og Segel skal blifve efterladt. Og saasom Renterne oc intrader af ofvambem:te gaarder, jordegodtz oc eyendom kunde forslaae aahrlig till 30 personers underholdning eller inneligens mehr, ær det mit Gubelige forsedt og alvorlige begiering, at efter min dødh maatte förordineris udi förbem:te Gymnasio itt libera Mensa til samme 30 Skole-Personer, som sjelfve ringa medler hafver oc duchtige kunde kiendis til god optuchtelse, deris fri underholdning, anten det kunde ske udi en af Professorernis huse, saasom en Deconomie eller hos naagon anden, som Hans Kongl. May:st: sjelf bæst ville dispensere, at med ungdomen, som til des benaadning blef administrerit, kunde des bædre hafvis god inspection baade udi Lerdom og optuchtelse og hofviste seder. Og efter saasom förbem:te Sundby oc Naby Hofvidgaarder med tilliggende Bønder og Eyendom være hvad oc hvar det være kand, ere beliggende udi Bahus-Lahn og Wigén; daa ville jeg at disse 30 Personer, det mindste 15 af Elfsve-Syffels Prousti her udi Bahus-Lahn, som en ligger under Siötheborgs Superintendentia og fornemligen ibland disse förstrefne 15 Personer af Elfsve-Syffels Proustieris børn her paa Tjören, saavel som Prästeris Børn paa Soudnæs, hver Naby gaard ligger, en efter anden, saa længe de findes, at frequentere Scholen eller Gymnasium i Gothenborg, og der kan være god förhöbning om dennem, främ för andre, samme fri oppehold af ofvambem:te Sundby og Naby Gaarders og des tilhörende jordegodtz Rante efter min dödh, saasom et ewinderligt Stipendium en hver sine wise æthninger, at maa nyde og behaalde, förhöbendis utvivbarligen, som för Gud at svare samme Godtz med detz intrader og Renter at förblifve under Hans Kongl. May:sts Naadigste Protection oc icke til naagon anden brug en som det af mig udi min lefvendis lifve förordnit ær oc efter min dödh vil hafve oryggeligt haalbit, anten at sælges, förbytes, hemvendis eller i naagon anden maade perturberis, saa oc af mine efterlevende Arsvinger (om naagen derpaa efter min dödh vilde thale eller kunde hafve derudi naaget at sige) förblifve vägenkaldet, saasom det hær af efter A. rriges Lrug

bortgivet oc Testenteret er. Jeg vil og icke hafve udi dette mitt obne bref forbigaaet at ærhindre mig mine løfter oc tilfagu, Jeg nogle mine oc min Sal. Søns gamle troe tjener gjordt hafver, som min S. Søn vckfaa udi sit Testamente oc paa sit endeligt af mig hafver været begærende efter som jeg hafver belofvit nogle af dennem frihed paa wise gaarder, jeg dennem efter min dødh hafver bebreft deris Lifztid, men naar de med døden afgaaer da samme gaarder, at vige til det brug jeg dennem lige med det anden mit Godz hengivet hafver, vil derfor til denne brug hafve mig fem af mine fri- oc Frelse-Gaarder forbeholden, hvar jeg paa mit Godz tyckes kan være beægligt for dennem, og skal de som samme gaarder varder meddelte efter mine meddelte Brevvers formælbning til en hvar uti serbeleshet, som jeg samme Gaarder unde vil og nyde dennem efter min dødh deris Lifztid quitt oc fri for alle og en hvers tiltale, som forskrifvet er, og efter som jeg hafver en begrafvelse-stedh, som jeg hafver ladit vpygge paa min egen befestning ved min Sogne-Kyrkja Walla paa Tiörn för min Sahl. Husbund, mig og mine Børn, hvilken endoch den er vid macht, og saa længe Gudh mig lifvet sparar, skal vel vid macht blifve; men efter min dødh kunde forfalde, der som der icke blef med god Inspection og tilsyn, daa hafver jeg för nogle aar seden, efter min S. Mans dødh, til samme begrafvelses-stedh, at holde vid macht, föræhrit og gifvit en min Odelsgaard, neml. Öfre Bralandh paa Tiörn udi Walla Sogn, at hvis Rante af samme Gardh Marligen udgifvis, skal være perpetuerit til samme begrafvelses-Stedh, nytte og reparation: Men hvis saae fler att Ranten der af Marligen kunde beløbe sig mere en Graf-Stedens vedhligeholdelse kunde behøve, daa det overblefue icke til naaget andet brug, at anvendis, men til bem:te min Sognekyrkies nödvändig nytte og brug efter min förrige der paa udgifue brefs lydelse dat. d. 18 Oct. Åar 1654. Hver med og saa foreskrifue min fullmæchtig skal hafve god inseende, at al ting laglig og velh blifver disponerit, hær hos vil jeg hafve förholdit, att de fattige bønder, som godzjet besidder efter min dødh icke blifver turberit og besvæ-

rit med uſedvanlige paalegger eller arbejde mehre end fornuſtingjeres til gaarderne og gaardens aflinger at holde ved lige, moget mindre, at gjeres laan af demnem til nogen anden medh arbejd, ſkjutzferd, eller andet ytilborlige af demnem, ſom godzjet efter min doedh kunde forvalte, ſaa oc at deſ tiliggende Skoiffe icke til uplicht bliſver forhugget eller ruinerit efter ſom hidan til og ſaa lenge jeg lefver hafver og vilde holde dem i god upſicht. Will jeg og her hos hafve forordnit Narligen efter min doedh til hvar Tuhle Aften vid Hofvidgaard Sundby og Naby ſtal til de huſarme og ſynnerligen til demnem, ſom udi de Praeſtegjeld findis, ſom gaardene udi ligger af Fulmæchtige Tredive Riksdaaler udi rede penninge nedbytis og delis ¹⁾, og Fullmæchtigen derfore qviteris udi ſine Regenſtaber og har med omgaas ſom hand for Gudhi vilde paa den ydderſte dag forſvare, og der ſom naagon efter min doedh vilde lade ſig finde være ſlecht eller frende arſvinger Odelſmand eller hvem andre det være kand, ſom denne min udgifne Gave-bref eller nogen af diſe inſorde poſter, ſom jeg til Guds Naſus ære og hans Chriſtens Menighebz opbyggelse og forſremmeſe haver troiligen menet, vilde forkrenke oc til ſtedt gjøre, demnem ſtal Gudh rera med ſin vredis hand her timmelig oc hafve ſin forſjente Løhn efter Gudz rættferdiges vredis domb ewinderlig at forvænte.

"Att jeg alle diſe foreſkrifne poſter oc puncter, ſom hær udi dette mitt bref ær inſerdt efter min doedh uryggeligen og ugenkaldeligen af mine øfverleſvede Arſvinger Odelſmend eller hvem det være kand, vil hafve holdit og dette af mig underſkrevet, ſaa at være gjort og ſlutet ſom foreſkrevet ſtaar hafver Jeg til deſ ydermehre forſicherung dette med egen haand ſtafveſt og mitt ſedvanlige Adeligt Signet bekræftet, ſaa og megit venligen ombedit Hans Kongl. Mayſ:ts Throe Mænd og Ræd. ſtælder Ofverſter dhe Højædle, Rædborne og Manhaftige Herr Rutger von Aſtenberg, til Holme og Ste-

1) Deſa utbetas wiſertligen ännu — men det är ſtillnad i wärdet af denna ſumma nu och för 180 år ſedan. Då Gymnaſtiſgodsſets Inkomſter blihwit ökade, tyckes, med all billighet, deſ ſtärk till de ſatſlige ochſå bort bliſwa förhöjd i proportion.

niger og Herr Swend Raak til Bomierberg oc Marberg med mig til vittterlighed at underkrifve oc forsegle. Datum Sundszbye d. 22 Januarii Nar Jtt Tusend Serhundret Trezsz hundzfyufve og fire".

"Margaretha Swittfeldt

S. Thomasz Dyris. eign. hand.

Rutger von Uschenberg.

Swen Raak"

Sfw. til Fot."

Testamentet stadfastades den 20 Aug. 1664 af förmyndareregeringen, utan att några påminnelser deremot då steds de; men wid 1694 års reduction befanns, att af godssets grundräntor, hwilka belöpte sig till 3,429 Daler 10 Öre och 12 pengr. S:mt, tillhörde $\frac{37}{28}$:delar, eller 998 Daler 18 Öre 23 pengr. med rätta Kronan, och bleswo dessa utan stonsamhet indragne. Den sålunda reducerade delen af godset återstänktes likwäl Gymnasium under Frälsfrihet, men med förbehåll, att räntorna deraf skulle, såsom ett Kongl. stipendium, tilldelas studerande ifrån Halland. Mången will anse denna handling af Carl XI såsom ett sammetslöst ingrepp uti de länet engång förunnade rättigheter, och såsom en grof och tacksamhet emot Fru Swittfeldt, hwilfens sista wilja så litet respecterades; men en sådan förebräelse är ganska orättwis, emedan nemligen det är bewisligt, att nämnda Fru, under den oreða, som uppfom då landet ombytte styrelse, åtkom många gårdar, som tillhörde Kronan, och hwilkas besittning under frälserätt aldrig kunde sanctioneras derigenom, att de bortstänktes till ett wälgörande ändamål. Mera orättwis är på sitt sätt en i sednare tider widtagen författning, att tilldela Bohuslämningar endast $\frac{2}{3}$:delar, istället för $\frac{21}{25}$:delar af stipendibeloppet, som dem rätteligen tillkommer.

De aningar om ett blifwande misbrukt af den rika gåfwan, Margaretha Swittfeldt synes hafwa hyst, då hon utsade en mörk förbannelse öfwer den tilltagsne, som skulle djerfwas förfränka hennes disposition, gingo snart i fullbordan. Gymnasligodsset blef inom kort ett herrligt rof för en stamlig egen nytta. Några myndige ädlingar förstodo — naturligtwis med wederbörandes samtycke — att slå det under sig för en lums-

pen penning, den de kallade arrendesumma, och till på köpet hushållades med stipendierna på ett mindre försvarligt sätt, och räkningarne blefwo gömda och waktade såsom det gyllene skinet ¹⁾). Ånnu år 1809 stego Gymnasti inkomster af stiftelsen, godssets grundräntor inbegripna, till icke mera än 2708 R:dr. Då wäcktes omsider Riksens Ständers uppmärksamhet härpå, och på riksdagen 1809—1810 begärde de hos Konungen en revision af alla donationen och des förvaltning rörande handlingar, hwilken ock anbefalldes och försiggick. Tillfölje häraf, och då förslag blifwit ingifwet om godssets utarrenderande på 30 års tid till den mestbjudande, nedsattes en comité, hwilken ägde att undersöka och beskifwa godssets bestaffenhet, samt i förening med curatorerne inkomma med förslag, rörande des blifwande förvaltning. På grund af utlåtanden, som sålunda inkommo, samt de påminnelser, som gjordes af Gymnastibönderne och godssets dåwarande arrendatorer, utfem det wigtiga Kongabrefwet af den 18 Mars 1815, genom hwilket en total reform stedde uti godssets dittillswarande förvaltning. De förändringar, som uti desamma påbjödes, stulle fortfara att gälla i 30 år, efter hwilken tid regeringen förbehöll sig widtaga andra författningar, om de pröfwades nödiga. Brefwet innehåller 34 särstilda punkter. Uti de 10 första befaller: att Sundsby, Åby, ladugårdsbarne Tofstestad samt Åker och Djuphult stulle, hwar för sig, bortarrenderas på 30 år till den mestbjudande; arrendeauktioner stulle, till förefommande af intriger, hållas på en och samma dag, såwäl på berörda ställen som på landskansliet, samt curatorerne äga att pröfwa anbudens antaglighet; arrendet stulle bestämmas icke uti penningar, i anseende till deras såändaga wärdförändringar, utan i korn, såsom ortens hufswärdes säde ²⁾), och arrendatorerne iflåda sig byggnadsstyldighet, samt förbjudas allt begagnande af tillhörande stogar, till annat än husbehof. Åborne på arbetshemmanen stulle befrias ifrån all dagewerksstyldighet till förberörde säterier och ladugårdar på sätt, som 12 punkten närmare bestämmer, nemligen: att de

1) Se Ödmans Beskr. Beskr. pag. 308, sqv.

2) Ja, hwad Sundsby, Åker och Djuphult beträffar!

bättre hemmanen skulle erlägga en årlig befrielseavgift af 8 tunnor korn och de sänre 6 dito, hwilket utgjorde knappt en femtedel utaf wärdet af de 332 Karlz och 90 Ökdagswerken, motsvarande efter markegången 44 tunnor korn per helt hemman, hwilka det förut ålåg bönderne under Åby att utgöra, och omkring en sjerdedel af deras under Sundsby, som war lika med 31 tunnor korn eller 280 Karlz och 50 Ökdagswerken. Orsaken till det lindriga i denna lösen, twertemot curatorernes mening, som önskade den tre gånger drygare, war en beräkning, att bönderne skulle derigenom blifwa satta i tillfälle att bättre uppodla sina gårdar; likwäl skulle hemmansräntorna oaffortade utgå. Denna förmån skulle bönderne, enligt 13:de punkten, få åtnjuta i 30 år. Uti den 14:de fastställes den öfwerenskommelsen med godssets strandsittare, att de, istället för de sjörefor, de woro förpligtade att utgöra, skulle, utom grundräntorna, årligen betala 1 R:dr 16 ff., af hwilket likwäl hälften borde affortas för enkor och sjuklingar, hwarförutan de, som gjort uppodlingar, skulle blifwa derwid bibehållna emot en wis afgift, äfwen under 30 år. 15:de punkten anbefaller curatorerne att uppmuntra bönderne till plantering af Björk, Asp, Al, Tall och Gran, samt ålägga dem verkställa en sådan plantering af wisä träd om året, der omständigheterna så medgifwa ¹⁾; desutom förbjudas bönderne, att, annorkunda än efter utsyning till husbehof, sig af skogen begagna. 17:de punkten lemnar föreskrifter om äborätt till hemmanen, och skulle wid inträffande ledigheter förfaras, såsom om kronohemman stadgadt är, dock så, att när äbo icke efterlemnar så närstyllda arfvingar, som enligt lag hafwa rätt till hemmanet, gånge då äborätten tillbaka till bröstarfvingar af gamla stammen, och om äfwen sådana saknades, skulle hemmanet på 30 år bortarrenderas till den högstbudande, arrendet utfattas i korn och lösas efter markgång; städjeavgiften bestämdes till en tunna korn för hwarje ½:del's mantal; doze eller asträdde äbo från hemman, som sålde klyfning, borde sådan icke förwägras, på det flere af

1) Det skulle wora högst intressant att få weta, när bönderne sist påminnes om detta åstiggande.

arfvingarne måtte blifwa med hemmansbruk försedde. — Öfriga momentet i detta bref äro af mindre wigt, såsom icke lemnande allmänna föreskrifter.

Genom dessa sålunda widtagna åtgärder erhöi Gymnastikafskan en ganska ansenlig tillökning uti sina inkomster. Det tyckes ock så, som skulle Gymnastibönderne, genom den dem bewiljade lindring i dagewerksfylligheten, blifwa de lyckligaste åboer under solen; — men likwäl hör man öfwer allt upprepas ewiga klagomål öfwer ett betryck och ett prejeri, som de alldeles emot curatorernes wetenskap och wilja äro underkastade, isynnerhet på de orter, der inga ståndspersoner bo, hos hwilka de kunna wänta skydd, t. ex. på Djörn o. fl. st. — men bonden är alltid kortsynt och obelåten. Han borde ju heldre prisat det lyckliga i sin lott, att blifwa luttrad här på jorden, och weta att det jordiska goda esomofkast är ett hinder för hans andeliga wäl, och emedan regeringen warit nog obetänksam att bereda honom en lättad tillgång på det förra, prisat sig lycklig, att det gifwes någon, som af ömhet för hans inwertes menniska, hjälper den saken på ett behändigt sätt. Böndernes skrik öfwer betryck ländar desutom till ett nytt bewis på en upprorisk tidsanda, alldeles som i forðna dagar Dalkarlarnes öfwer Jöke Grikssons tjenstutöfning, hwilken likwäl icke gjorde mera, än rökade dem såsom släfstänkor, eller på sin höjd spände dem för plogen. Öfwerheten, under hwilket namn man här i Bohuslän isynnerhet inbegripen fogdar och länsmän, bör man ju wörda, och hwarje klander af des åtgärder borde bestraffas efter Spaniska colonial-lagarne, annars går det aldrig wäl. Duru lätt kan man icke desutom wisa det ogrundade i denna bondeolät, ifall det wore af nöden! Då det t. ex. heter, att en förwaltare, för de mest esgennyttiga affigter, helt oförwäntadt anländer, för att stundom i åboens frånvaro, syna och utdömma hans hus, samt förelägga honom, wid besittningsrättens förlust, att inom wiff tid hafwa botat alla brister, utan att tillkännagifwa hwilka dessa äro, mycket mindre lemna något syneinstrument, och sedan då bonden lappat på sina hus, det bästa han förstått, utan barmhertighet wräka honom ifrån hemmanet, för det han

icke märkt, att en bräda war lös på gasweln, eller en tegel-
panna sönder o. s. w., och icke botat dessa brister; — så är det
ju tydligt, att allt detta skeit i en wälmenande affigt, nem-
ligen att uppöfwa bondens skarpsinnighet, och om han ej äger
så pass deraf, att han wet, det en bristande spik uti en wägg
är eit oförlätligt brott, som med intet mindre kan försonas,
än med uppoffrandet af hans framtida bergning; så är han
ju sitt straff wärd, ty dumhet är en swår synd. Wißt är det
saunt, att behållna hus ofta, nästan årligen, synas och förkla-
ras bristfälliga, under det många nedruttna aldrig besigtigas,
ännu mindre utdömmas; men hwad se'n? kan det icke t. ex.
finnas en ögonsalwa, af hwilken man blir så klarögd, att
man ser fullkomligheter uti ruttna hus, som icke finnas uti
behållna hus, och dem ingen annan kan se? Att en årlig skatte
af $\frac{1}{2}$ tunna stridit korn pr hemman upptages, under namn
af Fogdesläppa, måtte säkert stödja sig på någon af Kongl.
Maj:ts sanctionerad öfwerenskommelse, den ingen har sig be-
kant, och skulle någon wara så oförfämd att glunka om, det
städjebrefswett sållan tillställas de utnämnda äboerne, utan es
möt eit grof extra lösen; så börde en sådan allwärligen näp-
fas, emedan en sådan sak, liksom allt annat Kammarwerk,
alldeles icke hörer under en bondes pröfning etc. etc. etc.

För att emedlertid undanrödja alla sten af anledningar
till sådana klagomål, wore önskligt: att alla godtyckliga, i
hwarjehanda affigter företagna husefhyner hos Gymnasibön-
derna affstaffades. Swärföre kan man icke derwidlag, så-
som wid kronans hemman, nöja sig med en af- och tillträdes-
syn? Blir det icke bondens — som äger besittningsrätten å
hemmanet — ensak, om hans hus äro bristfälliga, blott han
wid sin död eller afflyttning lemnar dem i laga stånd åt sin
arfwinge eller efterträdare? Frälslemans rätt att när som helst
sielf syna sin bondes äbyggnader, är uppenbart tillkommen en-
dast för att efter behag kunna plåga sina underhafwande, och
des tillämpning på Gymnasibonden numeras, är så mycket me-
ra rättswidrigt, som Gymnasibonden är mer än Frälsäbo —
han äger besittningsrätt. Icke har den ädla Magaretha
Swärsfeldt stänkt honom denna, icke har Kongl. Maj:ts stad-

fästat honom i denna, för att den skulle beröfwas honom af egennytta, för en murken stocks stull i hans hus! Mången kanske icke tror, att så tillgår; se då här ett exempel, många dylika att förtiga! En af de dugtigaste åboer på Sotenäs dömdes nyligen ifrån sitt hemman för husebrist, oaktadt timret till en ny åbyggnad, den han stod i begrepp att uppföra, redan låg framfördt. Han ansåg det nemligen mindre nödwändigt att reparera hus, som efter ett par månader skulle nedrifwas; nu har han uppfört en den ståtligaste månybyggnad, — och ligger nu i ansöknin hos Konungen om återfående af sin åborätt, den han förlorat för det han ärnade — nybygga. Så dömdes ock en åbo på Krommeröd på Djörn, den 5 Sept. 1839, sin besittningsrätt förlustig för samma orsaker, fastän han ej utöfwat denna rätt längre än $\frac{1}{2}$ år, och således under en så kort tid icke kunnat medhinnna få sina hus i stånd; och sådant sker på samma gång man tillåter Gymnasiehemman, hwilka, twertemot författningarne, äro bortlemnade till utbruk åt ståndspersoner, stå nästan — utan manhusbyggnader. Men skulle man nu wara så kär uti användandet af stadliga prerogativer, att man ej will nöja sig med en af- och tillträdessyn, må man då åtminstone tillhålla den det wederbör, att wid emberörda förrättningar iakttaga de former och föreskrifter, hwilka lag och christlig billighet gifwa wid handen; dermed wore oändligen mycket wunnet. Det wore också af högsta nöden, att Fogdeinstructionen af år 1767 allmänt befantgjordes, att städjebrefwen egenhändig tillställdes åboerne sjelfwa på landskansliet, och att curatorerne årligen utsände en pålitlig person i länet, för att efterse och höra om allt ginge rätt till.

Men emedertid stundar nu tiden, då den första arrendeperioden löper till ända. Det inträffar 1846; då skola nya författningar med godssets förvaltning widtagas, eller de nu gällande stadfästas för ännu en tid. Huru det än kommer att ske, lärer swårligen böndernas beroende under godtycke och egennytta kunna förebyggas; blott ett enda radikalt medel dertill gifwes, och detta är Besittningsrättens försäljande till nuwarande åboer eller deras barn. Detta wore

och öfverensstämmande med all billighet, emedan om Margaretha Switfeldts åtkomst till en stor del af sina hemman, gränslades ur en strängt rättwis synpunkt, det säkerligen skulle blifwa uppenbart, att nuwarande åboer, afkomlingar af Fru Switfeldts bönder, werkligen, närmare än Gymnasifikasjan, äro ägare till sina gårdar. Men skulle ett sådant försäljande, som önsfligt wore, anbefallas, måste några högst nödwändiga willkor derwid bestämmas, om det icke skulle förfela sitt ändamål, och den sista willan blifwa wärre än den första. Ändamålsenligast tyckes wara, att derwid bestämma, att:

1:o Hemmanens grundränta jemte den nu utgående befrielseafgiften för dagswerksstybdighet, utgörande i medeltal 8 tunnor korn per mantal, fastställes såsom en årlig skatt till Gymnasifikasjan för ewärdliga tider.

2:do Ulanderätten såldes till åboerne, eller deras arfwingar (såframt de eller deras fäder besutit hemmanen minst 30 år), för ett någorlunda skäligt pris, som borde lämpas efter hemmanens godhet, men som icke borde understå 1,000 R:dr W:ce, och icke öfverstå 1,666: 32, per helt mantal.

3:tio En tid af 30 år borde utsättas, inom hwilken hemmanen borde wara inlösta; af capitalet borde årligen något inbetalas; försammades detta skulle årsinbetalningen få inneslå emot 6 pct:s ränta, utan att hemmanet för densamma singe förr än efter de utsatta 30 årens förlopp utmätas.

4:to Åbo borde genast få inträda i utöfning af sin ulanderätt, så att han kunde efter behag, sälja, dela eller belåna sin gård, dock så, att Gymnasii fordran quarstode såsom första in-teckningen deri, till dess den wore till fullo erlagd.

Att på samma gång försälja säterierna, wore utan twifwel mindre lämpligt. Dessa böra af flera skäl alltid bibehållas wid Gymnasii-inrättningen, och tillika med de hemman, ifrån hwilka den gamla åbestammen dött ut (om något sådant finnes), bortarrenderas på 30 år till den mestbjudande.

Jugen opartist kan underkänna de stora fördelar, som ögonsekligen skulle uppkomma, om man widtog en sådan åtgärd med Gymnasii-godset, som här blifwit förslagswis påpe-

had. Emot densamma — det wet jag förut — skola göras twenne inkast: det första, att den strider emot stadganderna i Fru Switfeldts testamente. — Ja, wisserligen emot dess bokstaf, men ingalunda emot dess mening, och föröfrigt har man tillåtit sig så många skadliga ingrepp emot både dess bokstaf och mening, att en nyttig afwikelse ifrån den förra icke bör wäcka några betänkligheter. Det sednare inkastet blir: att Gymnasistbönderne skulle bestinnas motwillige att tillhandla sig äganderätten till de hemman, hwilka de nu, såsom åboar, bebruka; men detsamma saknar alldeles grund, och om man ej genom tjenliga medel lägger ett annat swar i deras mun, så skola de enhälligt rösta för sin emancipation ifrån godtyckets of, äfwen om det skulle ske med kunnbar uppoffring. Deras winst derpå, behöfwer ej här beräknas med siffertal, och Gymnastinrättningens ligger lika öppen för den owäldiges blick; under det att denna allt framgent komme att uppbära samma inkomster af Switfeldtska donationen, som för närwarande, skulle den, efter 30 år, om de årliga afbetalningarne på köpefällingen genast förräntades, och räntorna lades till kapitalen, äga en fond af minst — — — 250,000 R:dr B:co. Men — wi öfwerlemna detta förslag till närmare begrundande åt wederbörande, och framför allt åt länets ombud wid snart stundande riksmöte.

Enligt gifswarinnans föreskrift tillhör donationen endast Gymnasister ifrån Bohuslän, icke ifrån Götheborgs län; genom reductionen är, som förut omnämndes, $\frac{2}{3}$:delar deras af dem frantagna; men så de tillfullo njuta det återstående, så äga de intet att beklaga sig öfwer. Den i sednare tider tillkomna praxis, att utdela en stor del af stipendierna åt studerande wid Academierna, är wäl "se så der"; det war åtminstone aldrig Fru Switfeldts mening. Hon insåg redan år 1664, att en fattig Gymnasist har swårare att taga sig fram, än en student, som har tillfälle att genom conditionerande bereda sig utkomst. Äfwen fästade hon, ibland andra willkor för competence till stipendium, det lilla: att candidaterne skulle "ringa medler hafwa". Swad affeende man gör på detta, utwisa de årliga stipendiat-förteckningarne. Donationen tillhör

emedlertid de fattige, och hwad som deraf öses på de förs mögne, undandrages de förre gansta orättwist. Att stipendierna utdelas i penningar, istället för att, efter gifswarinnans bestämde wilja, användas till fritt underhåll wid lärosätet för de studerande, är wäl en gammal, men sjelfswäldig och owis, fastän gansta beqwäm inrättning. Hwad nytta, som följer af och med sådana gäswor, lärer oss en daglig erfarenhet. Det är emedlertid på engång harmligt och beklagligt att se, det så godtyckliga och felaktiga författningar hunnit göra sig gällande emot så tydliga och så kloka föreskrifter; — men låt wara att så flött! — Hwad hindrar, att dessa origtigheter nu blifwa rättade? Hwad hindrar att hädanefter, i enlighet med testamentets föreskrift, så många fattiga Gymnasister ifrån Bohuslän, som kunna underhållas genom den, dem tillkommande andel af stipendibeloppet, inaccorderas ett för allt uti anständiga hus, så länge lärotiden warar? Huru mycket nyttigare än nu, skulle icke derigenom Fru Switfeldts gäswa användas, och hwad skulle icke stipendiaterne winna derpå uti economiskt och moraliskt affeende?!

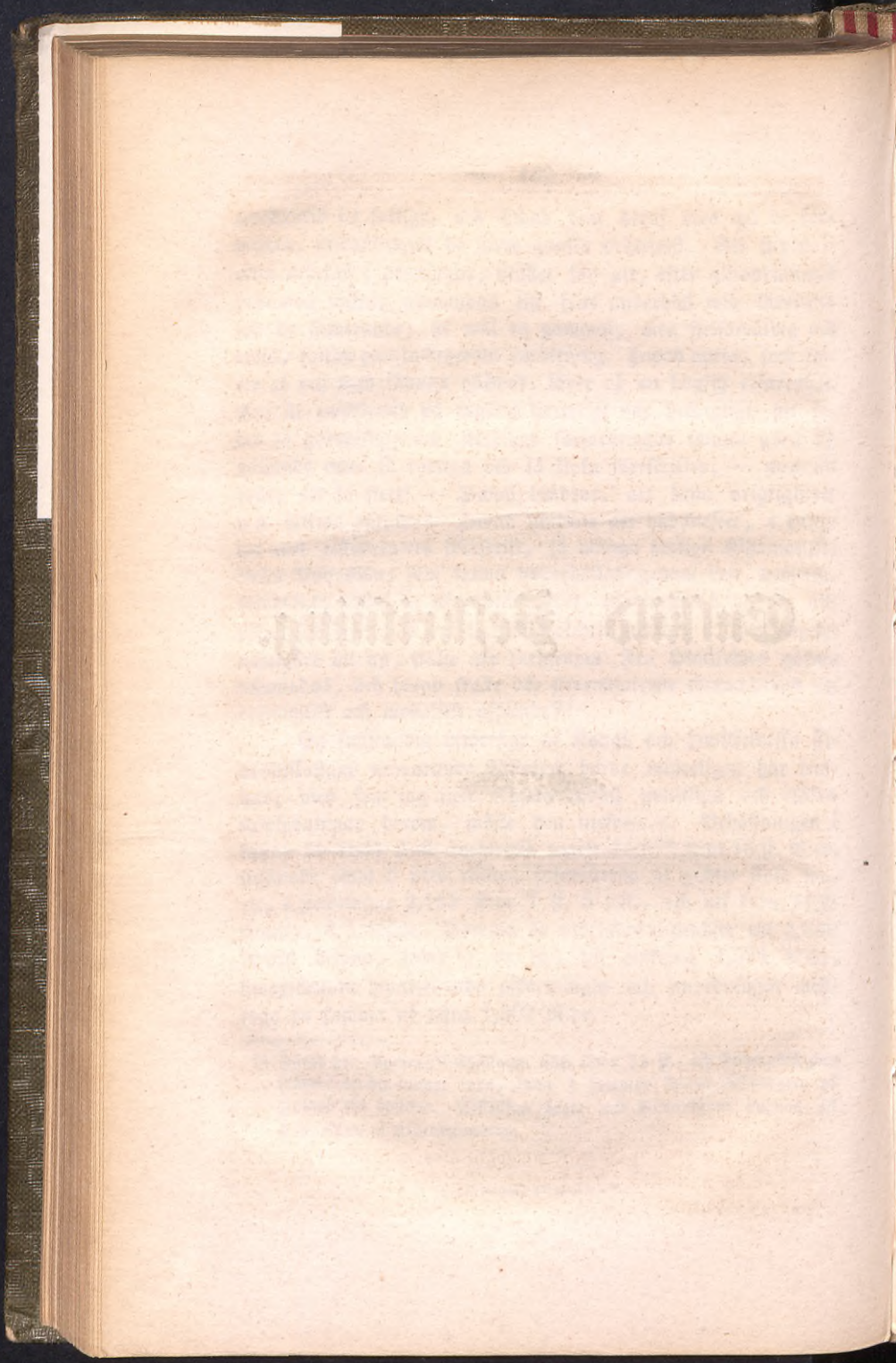
En fullständig öfversigt af Kongl. och Switfeldtska stipendiekassans nuwarande ställning borde wiserligen här lemnas; men som jag sjelf erhållit endast muntliga och osäkra upplysningar derom, måste den utelemnas. Behållningen i kassan år 1841 skall emedlertid warit 14,633 R:dr 16 st. B:co, utlånade emot 6 pct:s ränta; inkomsterna af godset stola warit, i penningar 2,165 R:dr 7 st. 5 r:st., och uti korn 1132 tunnor, 8 $\frac{2}{3}$ kappe. Samma år utdelades stipendier till 5,000 R:drs belopp, löner¹⁾, m. m., till omkring 1,524 R:dr, hwarförutän hwarjehanda afförningar och anordningar medtogo en summa af nära 1,302 R:dr.

1) Hvaraf har Gymnasibokhållaren 666 R:dr 32 st., och Gymnasistfogden wärdet af 90 tunnor korn, samt $\frac{1}{2}$ hemman Stora Öwergren på Inland till bostäue. Tillstålta lärare wid Gymnasium hugnas och med löner af stipendimedlen.

Enskild Beskrifning.

I.

Wette Härad.

Wette Härad innefattar Näsinge och Ekee pastorater, samt den till sifinämnda hörande staden Strömstad. Sitt namn har det utan twiswel erhållit af den uti Ekee socken belägna gården Wetteland, hwilken fordom war säte för de länsherrar, som befallde öfwer detta härad. Det förer i sitt sigill en båt.

1. Näsinge Pastorat.

Detta pastorat, det nordligaste uti Bohuslän, hänger i söder tillsammans med Ekee socken, men omgifwes på de andra sidorna af hafwet, nemligen: i wester af Säckefjorden ¹⁾, i norr af Swinesund, och i öster af Jdefjorden. Äfwen den södra gränsen bildas till en del af en hafswik, den bugtande Dynekilen ²⁾, som emellan höga, stupande klippstränder intränger i landet, och bildar emot Säckefjorden en större halfö, Sogdalsnåset kallad. Stranden är föröfrigt temmeligen hel och företer icke det sönderlitna utseende, som utmärker länets öfriga kust. Till pastoratet hör ingen skärgård, utom en samling små holmar i Dynekilen, deraf de största kallas Tjurholmen och Krofsö; men de Norrsta Swalöarnas stora ö

1) Säckefjorden, äfwen kallad Bräddjupet, skall på sina ställen wara 60 å 70 famnar djup.

2) Denna hafswiks historiska märkwärdighet, genom den der liggande Swenska transportens borttagande af Tordenstjöld, är anförd uti föregående häfte, pag. 151. Allmogon utwisar sjelfwa fridsplatsen emellan Apelwiken och Åfkwiken. Dynekilen är lastageplats och en god hamn.

grupp sträcker sig helt nära Högdalsnäset. Orten är en wild, utomordentligt skön fjelltrakt. Längs Idessjorden går den stora fjellrygg, som följt Bullaresjöarnes westra strand, och här uppstiger i Löfweråsfjellet och Kamnebergen m. fl. Vid Swinesund mötes den af en wäldig bergmassa, hwilken ifrån Högdalsnäsets spets stryker utmed den krökta stranden. Trakten är föröfrigt alldeles uppfyllt af berg, ibland hwilka isynnerhet Wettebergen och Näsingeåsen utmärka sig, och ligga parallelt med hufwudsfjellet, stilda derifrån af sjön Lången och dess wattendrag. Högsta bergspetsarne äro: Björnerödspiken på Löfweråsfjellet, Dragonkullen wid Swinesund och Wag-naren på Högdalsnäset, märkligt nog, alla liggande wid hafwet. Dalarne, långa, tränga och djupa, likna med få undantag hålwägar; den betydligaste af dem är den wackra Näsingeflätten, som är $\frac{3}{4}$ mil lång och ungefär lika bred. Insjöar äro: Lången ($\frac{1}{2}$ mil lång), i södra ändan, som ingår i Skee socken, temmeligen bred, men på andra ställen ganska smal; norr om denna ligga Kamkårn och Elsjön, och wester ut Sopperedwattnet, Waglannasjön, och Prestwattnet m. fl., alla i Näsinge socken. I Högdals socken är Annerödskårn, och i Comeland Kånsrödsawatten. Sjöarne berömmas för sin fiskrikhet, särdeles på Gädde på Abborre. Sars träffas uti Lången och Prestwattnet. Pastoratet är skogwuret, utan att dock äga något betydligt igen af sina forna utomordentliga timmersfogar; den ansenligaste återstoden af dessa tillhör det inre af Högdals socken.

Inbyggarne i Pastoratet äro ett i allmänhet heberligt och behållet folk, det sednare i ansende till deras grannskap med Fredrikshall, hwarest de med lätthet och emot god betalning få affatt de waror, de hafwa att afyttra. Hufwudnäringen är återbruk, och förnämsta binäringen bostapskötsel. Förr synes skogshushållning uteslutande sysselsatt allmogen i Högdal, isynnerhet omkring år 1750, då den utwertat sig regeringens tillåtelse att sjelf utföra wed till Norrige; men då denna frihet oförnuftigt missbrukades genom skogarnes utöbände, förlo-rades den på Strömstadsboarnes begäran, för hwilka wedpri-ferna blifwit uppfstegrade, och som sjelfwa önsfode sig förmä-

nen af wedhandeln. De sfogsprodukter, som numera afyttras härifrån, äro föga betydbliga. Fiske idkas endast till husbehof af strandboarne. Allmogen uppför stora och beqwäma boningshus, och man träffar här de rymligaste och lufaste stugor i länet.

Sogdals Socken.

Sogdals ¹⁾ (fordom Sogdal) socken, inbegripande gällets westra del, är moderförsamling och den största i pastoratet, hwilket ock förr burit namn efter densamma. Jordmänen är blandad; på Sogdalsnäset är sand och sandmylla rådande, och i det öfriga af socknen stiftar en mindre bördig lera i dalgångarne, med sandmylla och mojord på höjderna och sluttningarne. Endast några strandhemman sakna husbehofsstog. På en jordwidd af 14,511 tunnland, äger socknen $22\frac{1}{2}$ hemman, förmedlade ifrån $25\frac{1}{2}$, och äro deraf $4\frac{1}{2}$ af frälse och 1 af krononatur. Medelutfädet är omkring 25 tunnor på gården, nästan uteslutande hafre. Betesmarkerna äro goda, hwilket gäller om hela pastoratet. Folknummern år 1840 war 916, på 35 år ökad med 401 personer.

Den i alla afseenden förnämsta gården i socknen är Dyne, 1 mantal ofrimans frälse. Gården, som äger wacker belägenhet wid Dynekilens ända, har åker till omkring 36 tunnors utfäde och äng till 80 å 90 lass, är bebyggd för ståndspersoner, samt försedd med trädgårdsanläggningar, tegelbruk och en qwarn med 2 par stenar.

Norby räknas ock ibland de bättre hemmanen. Den stall fordom hafwa ägt säterifrihet, men förlorat den, då den försälldes till en ofrälse. Gården är på sitt sätt historiskt märkwärdig, såsom en tid Carl XII:s höggwarter under fälttåget emot Norrige. Konungens wård war då den rike bonden Olof Eriksson.

I denna socken ligger Swinesund, som är färgestaden, ifrån hwilken man öfversättes till Norrige. Den skjuts, man

1) Några flyftiga härledningur af socknarnes namn böe ingen wänta sig här. Enligt min oförgripeliga mening, har socknen fått namn af kyrkan, och denna af den gård, på hvars ägor den är eller har varit uppförd. De undantag, som härifrån gifwas, äro ganska få.

haft från Swertige, öfvertages till närmaste gästgifwaregård i Norrige, och så twertom. Taran för öfwerfarten härifrån är för hästar och wagn 40 st., för häst och färria 16 st., för löshäst 4 st. och för en person 1 st. 6 r:st. V:co. De riks- bekanta, halsbrytande Swinesundsbackarne hafwa genom sed- nare tiders förbättringar blifwit så jennade, att man med säkra hästar kan, utan fara, åkande färdas både uppföre och utföre dem. Det woro wäl, om man egnat en sådan omsorg äfwen åt de öfriga branta backar, som uppfylla stjutschället emellan detta ställe och Hogdal. Swinesund äger många märk- wärdigheter, hwaribland des owanliga naturstönhet icke är den ringaste. Inklämdt emellan snart sagdt styhöga, stogiga fjellar, framter den ett böf-stott breda hafswiken, ständigt plöjd af främmande länders seglare, en den mest beundranswärda anblick. Leopold v. Buch ¹⁾ förfäkrar sig hafwa funnit en den mest träffande likhet emellan detta ställe och den Schweizerdal, der alpfloden Dour, ej långt ifrån la Chaur de Fonds, framrinner, och hwilken vue han alltid ansett för en den ut- omordentligaste. Dock säger han sig wid Swinesund sett nå- got, som ej wisar sig på Dour — tremastade skepp, sättande för fulla segel genom den trånga bergsdalen! Ställets beffaf- senhet af gränsort emot ett främmande, oftast fiendtligt land, föranledde des historiska märkwärdighet. Grefwe Gr. Dahl- berg underrättar oss i sin dagbok, att redan Carl XI un- gåtts med den tanken, att här uppföra ett bålwerk, som för alltid skulle afhålla Norrmännens owänliga påhelsningar ifrån denna sida; men denna idé blef först af Carl XII realiserad. Ur den gleså stog, som bekläder fjellslutningen wid Swines- fund, framstymta några sammansörtade stennurar och swaga torfwallar, — deså äro nämnde konungs werk. Deså stans- werk, 12 till antalet, och från början uppkastade till stydd för den öfwer sundet slagna bryggan, skulle med tiden sam- manbindas af försvarslinier, till en ordentlig fästning, Sunds- borg, hwilken war ämnad att för Norrmännen blifwa det- samma, som Bohus förut varit för oss. Men Sundsborg

1) Buchs resa igenom Norrige, pag. 22.

föll med sin grundläggare; Danfvarne jennade det med jorden 1719; men des lemmingar stola ännu länge qvarstå såsom talande minneswårbar på samma gång åt fosterlandskärläfen och landsförråderiet.

Swinesund, som under en fejd med Norrige alltid måste wara en af de wigtigaste militäriska positioner, hölls, såsom sådan, besatt under 1808 och 1814 års krig. Under förnämnda föreföll här några obetydliga starmytslingar emellan de å ömse sidor sundet liggande trupper. En föga manstark postering, som stod här och wid Sallbobacken, ej långt härifrån, blef en gång bortsnappad af en swärm Norrmän, som landsfögit wid Verbäck och ärnade sig ut på flera äfwenlyr, då en Swenskt trupp, som anryckte ifrån Dyne, kom dem att tänka på hemvägen. — En riktning uti ett klipphörn nära wid stranden

förwarar minnet af en ung, löfswande militär, Grefwe Axel Drenstjerna, som här föll för en Norrsk kula, under en parlamentering den 29 Juni 1808. Appell war redan slagen på Swenska sidan, men ännu ej beswarad af Norrmännena, då Drenstjerna oförsigtigt framgick på vägen och träffades. Skottet kom ifrån ett fenster uti de gent emot liggande hus, och war mästerligt rigtadt, fastän för oss olyckligt. Under detta krig war den närmast landsvägen liggande gamla skansen bestyckad, under befäl af en v. Eding, efter hwilken stenhopen ännu af landsfolket kallas Edingsborg.

Hogdals Kyrka, ägande en obefristligt täckt belägenhet nära Dynekilen, uti en dal, stuggad af lösträd och omgifwen af höga fjellsträckningar, är i sig sjelf en högst oansenlig byggnad, som i öster slutar sig i en tresidig mur. Hon har utan twifwel ägt ett liknande utseende med Bohusläns wanliga gamla kyrkor, och hennes höga ålder witsordas af de ojemna, inåtlutande och 10 qvarter tjocka murarne; men sin nuwarande form har hon erhållit 1724, då hon till en del ombyggdes, efter att under kriget hafwa blifwit begagnad till magasin och så godt som alldeles förstörd. Kyrkan upplyses nu af två fenster på hwardera långsidan, och betäckes af trähwalf. Innanredet är tillkommet i sednare tider, emedan

det gamla uppbrändes af krigsfolket 1719. Af detta finnes dock qwar ett gammalt lättarewårn, hwarpå man läser i upphöjda bokstäfwer den betydelsefulla påminnelsen: Kom ihv at naar du haver overvundit een fristelse, da skall du forvente en anden i tidi. — Altartaflan, om den kan kallas så, är försedd med en målning, som skall föreställa Nattwardens instiftelse. Predikstolen är likwäl gammal och en skänk af kyrkorådet i Uddewalla, i hvars kyrka den fordom stått. På den äro anbragta tvenne adliga wapen, i det ena af hwilka står en enhörning med underskrift **F.K.S.**, och i det andra tre rofor, under hwilka läsas initialerna **L.E.H.**

Klockstapeln står på en liten kulle inwid kyrkan, och hänger deruti en gammal klocka ifrån Catholiska tiden, med samma coniska form, som dessa fornlemningar oftast äga. Midt på har den ett par medailloner, och kring nedra kanten läses denna inscription i dålig munkstil: **IhV. XPCE. FILI. DEI. VIVI. MISERERE. NOBIS.**, och omkring den öfra står: **GAUDE. DEI. GENETRIX. VIRGO.** Inngen annan älderdomslemning förwaras uti eller wid kyrkan, undantagandes foten af en gammal, wäl arbetad dopfunt, hwilken, upp- och nedvänd, nu gör tjenst som skål.

Socken synes wara fattig på fornlemningar, utom på Hällstiferör, — hwilken benämning jag begagnar, tilldes någon mera passande winner hurskap. Dessa förekomma talrikt på de högsta bergspetsarne. De största och märkwärdigaste ligga på Hattesfursberget i Sundbys mark, på Wagnaren och på Rösningsberget, på Kornbäckes ägor; på Långesjell, ett berg på Hjelmbergs ägor, nära sjökanten, ligga tvenne dylika kiströr wid hwarandra; och ser man i det ena en igenskyld grafstifta af wanliga dimensioner.

Jugen skulle wäl förmoda att Hällristningar böra sökas i denna fjelltrakt; likwäl träffas dylika omkring gårdarne Torp och Sundby. Märkligt, att dessa beshynerliga bergtaflor nästan aldrig finnas ensamma, utan hafwa flera i sitt grannskap. Den innehållsbrikaste af de här besintliga, är anbragt uti en

sluttande bergshälla, nära hemmanet Torps åbyggnader, och finnes afteknad i föregående häfte, pl. I. fig. 1^{*)}, och beskrifwen derstädes wid pag. XV. Skulle det kunna bewisas att de slingorformiga figurer, som man ser i nedra kanten till höger på denna håll, verkligt äro en runristning, så wore hållristningarnes ålder och historia med ens härigenom tydliggjorda; men oaktadt jag sjelf anser dem för en sådan, inser jag likwäl swårigheten, att med owedersägliga bewis befasta denna åsigt. Ristningen är ock en ibland de minst rediga, och måhända skulle man genom begagnandet af de olika dagar, som falla olika stunder af dagen, få en något tydligare form på nämnda förmodade runor²⁾. I hufwudsaken betyder det dock föga, om de erkännas för runor eller icke. Det förutan, är det så uppenbart, att de Bohuslänska hållristningarne icke tillhöra ett folk, som saknat metallers bruk och kändedom, att det måste wäcka förundran, huru en motsatt åsigt någonsin kunnat göra sig gällande. Granskar man dem uppmärksam på stället, och jemför dem med hwarandra, kan man icke undgå att inse, det metallredskap både förfärdigat dem och på dem stå afbildade. Holig nog är emedlertid allmogens i Sogdal försäkrat, att Carl XII under sitt wistande der förfärdigat de här omtalade hållristningar, "då han ingenting annat hade att göra".

De öfriga hållristningarne i denna trakt äro belägna på Sundbys utmark, i närheten af den ofwännämnda. På

- 1) Genom sel i lithografieringen, afwiker denna teckning något ifrån originalt. Jfynnerhet har steppets former blifwit mindre trogna.
- 2) Det fordras en alldeles egen wana att taga reda på figurerna i en hållristning. Ofta äro bilderna så löst inbyggna i stenen, att de tyckas liksom instruktua med fingret, och deras synbarhet beror ofta af dagarnes fall, så att hwad som synes om morgonen, kan man ej se om midnatten o. s. w. Ställen blir bäst tydliga, om han stöts med watten, och man lägger sig ned, så att blicken kommer att falla längs dess yta, då figurerna böra uppdragas med krita. Gör man sett och jemfört 20 å 30 hållristningar med hwarandra, lærer man swårigen taga fullkomlig reda på någon sådan. Dock äro icke alla sådana teckningar lika tydliga. På många äro figurerna ganska djupt inbyggna.

Ufseliden, en med marsflog bewuren bergsluttning, ser man dessa figurer,

föreställande djur, stöldar, ett par fotfulor, och, såsom det synes, början till dessa wagnsfigurer, som ibland finnas afbildade på hållristningarne. Wid foten af samma berg ser man inhuggna ett djur och något, som liknar en mansfigur, samt, ett stycke öfver ifrån dessa, några stappsristningar.

Borglemningar träffas wetherligen icke här, waktadt folksagan förmåler om en småkonung, som bott på Hogdalsnäset och fejdad med en höfding på Rabalskede i Dville. I Stureberget will man tro, att en "bergajätte" sig uppehållit, med hwilket namn allmogen förstår egentligen det slags andewäsen, som på andra orter kallas troll, och hwilka otwifwelaktigt leda sitt ättartal ifrån Thorsdyrkan, uti hvars lärobegrepp de paraderat såsom ett slags djeflar, de der likalitet kunde sättas i Thorismen ¹⁾, som uti alla andra religioner. Likwäl kan ingen bestrida, att begreppet af troll äfwen öfvergått på wisa personer i forntiden, isynnerhet Stigmän eller wäldswerkare, hwilka förstodo att omgifwa sig med en hemlighetsfullhet, ur hwilken de framträdde endast för att skada sitt grannskap, och någongång kanhända för fredliga affigter. Wid Christendomens införande i nordnen, synes sistberörda föreställningsfätt särdeles gjort sig gällande, efter hwad man af flera

1) Kan det icke nekas, att till grund för de flesta myther ligger ett aflägsset historiskt factum, blir det mer än antagligt, att dessa Troll och Bergajättar ursprungligen betecknat ett ibland eller nära intill Thorsdyrkanne boende, mot dem fiendtligt folk, af annan fam och andra religionsbegrepp.

anledningar kan sluta, hwadan många sägner om bergajättar torde affe de hedningar, som affskydde den nya tron. — Wid Trolledalen, ej långt ifrån Norby, är fästad en dylik tradition, som den om Stureberget. Man påstår ock, att Konung Carl XII uti denna dal affsurit och tillfångatagit en Norrsk trupp, som istället ärnat taga honom; men denna sägen affser utan twifwel en mera aflägsen tilldragelse, emedan i motsatt fall den säkert icke blifwit förbigången uti de beskrifningar, wi äga om nämnde konungs äfventyr. Till nyare fornlemningar höra några stenrosen, helt nära landsvägen, wid ett torp å Norbys mark, der man utwisar ett af Carl XII:s läger.

Lomelands Socken.

Denna, fordom kallad Lumeland, innefattar pastoratets nordöstra del, omgifwes af Nästinge och Högdals socknar, Swinesund och Idessjorden, samt innehåller en jordrymd af 7845 tunnland. Den liknar i de flesta affseenden Högdal, men är mindre stogbewuren och har bördigare dalar. Nädbande jordmån är sandjord; men de hemman, som ligga närmast Idessjorden, hafwa god lermylla. Den odelbara jorden, belägen i tränga bergpass, är wäl till widden inifrånkt, men det oaktadt äro gårdarne icke dåliga. Skålsand träffas på Sältebackarne wid Trollemyren, på gården Länges ägor, gansta högt öfwer hafshytan. Hemmantalet är $11\frac{3}{4}$, förmedlade ifrån $11\frac{7}{8}$. Utom tvenne, som äro frälse, äro de öfriga gårdarne stattehemman. Af de förstnämnda tillhör $\frac{2}{3}$ Ringdalen Switfeldtska Gymnasii-godset. Socknen äger endast 492 inbyggare. År 1805 war folkenummern 335.

Här märkes gästgifwaregården och färgestaden Selle, ifrån hwilken man färdas sjövägen till det $\frac{3}{4}$ mil härifrån belägna Fredrikshall. Ifrån denna gård gingo, under 1718 års krig, stora transporter af krigstillbehör till Fredrikstens belägring. Konungen wistades här ofta, och ett stenblock på en klippbrant wid stranden bär efter honom ännu namnet Kongshällan. Traditionen säger, att han här hållit en måltid under kulregnet ifrån de på fjorden liggande fiendtliga gallererna, och för att ännu mera förherrliga hjeltens mod, gör

den det onödiga tillägg, att han wid detta tillfälle sutit på klippbranten, med benen hängande öfwer bräddjupet.

Kyrkan, belägen på en, utur en gansta wacker dal uppstigande bergshöjd, är, att dömma af dess byggnadsfätt, en af Bohusläns mest uråldriga kyrkor. Den består af nära lifslidigt fyrkantiga skepp och chor, det sednare mindre än det förra. Inwändigt stillas de båda af en mur, hwilkens midt är genombruten af en 5 fot bred och 14 fot hög, rundbetäckt öppning, en egenhet, som tillhört alla Bohusläns äldre kyrkor, fastän den i de flesta förswunnit genom omändringar uti sednare tider. Denna urgamla anordning medför, att endast de, som stå på gången eller sitta ytterst i bänkarna, kunna se den wid altaret tjänstgörande presten. Byggnaden, som äger en owanligt hög och spetsig takresning, hämtar sin betydning ifrån ett fenster i hwardera af skeppets och chorets sidomurar, samt äger två ingångar, en större åt wester och en mindre på chorets södra sida. Altarprydnaden och predikostolen äro wäl gamla, men sakna annan märkwärdighet, än att på den förra står Carl XI:s namnhiffer och årtalet 1665, och på den sednare i upphöjda bokstäfwer: **Sermo tuus veritas est. Joh. 7. anno 1618.** Kyrkan är målad 1730 af en Schönfelt, om hwilkens konstflit många af länets tempelbyggnader bära mer och mindre fördelaktiga wittnesbörd, och har att wisa denne mans wanliga idéer, nemligen Treenhiten och yttersta domen i taket, och apostlarna på lättaren. På kyrkodörren synes årtalet 1658, förmodligen bewisande, att denna då blifwit försärdigad. På communionfalken stå initialerna till pastor Christian Kloodts namn och årtalet 1668. Uti en flockstapel wid kyrkan hänger en flocka, hwilkens inscription underättar oss, att hon blifwit gjuten i Amsterdam 1695 af en Jacob Knugle, bekostad af pastor Kloodt, men betalad utaf församlingen.

Fornlemningar. På hemmanet Rööds ägor, på en skogsno nära gården, finnes en fornlemning, som wisserligen i sitt slag är den märkwärdigaste uti vårt land. Den kallas helt enkelt Stenkistan (pl. II. fig. 2), och är sammansatt af fyra på kant resta hällar, och till en del dold uti en mindre jord-

fulle. Den ena af sidohällarne är 5 alnar lång, och den andra, som synes aflagen, 2 alnar. Gaswelhällarne äro 3 alnar breda, och grafwen $2\frac{1}{2}$ d:o djup. Lockhäll saknas, och har sannolikt aldrig funnits, utan kistan varit betäckt med träwirke, hwilket småningom förmultnat och nedfallit. På den södra gaswelhällen, hwilken af markens påtryckning blifwit tvingad ur sitt läge, är uthuggen en rund, betäckt dörröppning, halfannan aln hög och 16 tum bred. Omkring monumentet stå uppresta 10 flisformiga stenar, ifrån $\frac{1}{2}$ till $1\frac{1}{2}$ aln höga. Att denna märkwärdiga fornlemning är en grift, bör ej kunna dragas i twifwel, särdeles då wi jemföra den med liknande monumenter, hwilka alltid utwisa spår af deruti gjorda begrafsningar. Kistans rymlighet tyckes utwisa, att hon snarare varit ämnad till en släktgraf, än att omsluta ett enda lik. Dörröppningen, hwilken, då hällen ståt i sitt orubbade stic, varit belägen under markens yta, kan deremot lemna rum för olika gifningar öfwer des bestämmeelse. Enklast wore att antaga den vara gjord för likens införande i grafwen; men härtill synes den vara för trång, såframt icke den döde, liggande på sidan, blifwit instjuten i grafwen, hwilket förefaller mindre sannolikt. Möjligtwis kan den hafwa blifwit inrättad för att tidtals kunna inbringa något offer åt de här jordade. En sådan plägsed, att offra i grifter, har man funnit hos ätskilliga folkstammar, och den kan äfwen hafwa tillhört våra hedniska fäder. Traditionen, som omtalar riksstattens ärliga inkastande genom gluggarne i konung Frejrs hög, tyckes till och med styrka denna förmodan. Gmedertid är det anmärkningsvärdt, att man uti Tscherkassten påträffar stengraswar, likasom den här beskrifna, försedda med en uthuggen dörröppning på ena hällen, — ett nytt bewis att samma folkstam — den må nu vara Usar eller Celter —, som fordom inträngt i våra bygder, härstammat ifrån, eller en tid uppehållit sig uti trakterna af Swarta och Caspiska hafwen, samt fört med sig och troget bewarat sina fäders uråldriga bruk.

En annan stenkista ligger i småstogen nära Ingbergsröd, äfwen till en del nedfäinkt uti en liten rörkulle, och är afbildad pl. II. fig. 1. De båda sidohällarne äro 7 fot långa

och 3 fot höga, samt det rum de innesluta $2\frac{1}{2}$ d:o bredt, således passande till ett ensamt obrändt lif. Östra gaswelhällen felar, och lockhällen berättas för icke längesedan hafwa blifwit bortförd. En utgräfwen gång i högen vittnar om stättgräswares eller fornforskares besök. Rundtomkring är fullen besatt med stenflisor, och framför öppningen stå två dyliska, genom sin storlek skilda ifrån de andra. Till sin hufvudidé röjer denna graf en omiskännelig frändskap med den nyss förut beskrifna. Liknande förekomma, ehuru sparsamt, flerstädes i länet, och tror jag mig framdeles kunna styrka, att dessa wärdar förskrifwa sig ifrån slutet af hedniska tidehwarfvet. En hållristning skall, enligt berättelse, finnas i stiluaden emellan Sänge och Röhult, der femstenaröret står.

Wid Stenliden på Bodals ägor finnes en grifstulle, och lemningar efter flera sådana, innehållande brända ben, trässa uti Bodals stog. I bland märkwärdigare män, hwilka lefwat uti denna socken, har historien bewarat namnen af bröderna Selge och Thorbjörn, som sloga sig till Skitungarnes parti och föllo wid Gunnarsbö, nära Tönsberg, för länsherran Arnbjörn Jonsöns swärd.

Näsinge Socken

är den minsta, men bördigaste uti pastoratet, i hvars sydsöstra del den ligger. Den innehåller, på en areal af 6,364 tunnland, $17\frac{1}{2}$ mantal, förmedlade ifrån $18\frac{1}{2}$. Derutas äro 1 frälse, $3\frac{1}{2}$ krono, och de öfriga skatte. Rådande jordmän är mylla på lerbotten, hwilken sistnämnda uti Näsingelätten är uppblandad med skalmergel. Denna jemna och fruktbara dal, bildande den herrligaste kontrast emot de wilda, skäggiga fjellväggar, som, lika hotande bålwerk, kringstänga honom på alla sidor, skall således i en aflägsen forntid warit en hafsbassin, och hwalder summit, der nu de rika stördar gunga! Men ännu mera föwånande är det, att finna dyliska hafsalster på det ganska höga Wetteberget, som ligger norr i socknen, och är den högsta punkt, på hwilken fossila snäckor förekomma i denna trakt af riket ¹⁾. - Eiden, då dessa ditsfördes, ligger utom

1) Snäcklagren har jag sjelf icke sett, men de trowärdigaste af härvarande allmoges försäkrade mig om deras tillvaro.

gränsen för det menstliga beräklandet. De jordytans förändringar, om hwilka dessa snäcklagers nuwarande aflägsenhet ifrån det haf, som alstrat dem, bära vittne, hafwa måhända alltid fortgått lika omärkligt, fastän lika säkert, som nu. Detta förefaller oss wäl obegripligt; men hwarföre det? Föregå icke med oss sjelfwa, på sätt och wis, lika stora förändringar inom en tidrymd af några få år — och likwäl så småningom, så omärkligt för vårt eget iakttagande?

På Näsingelätten och i de dalar, som nedgå till Idefjorden, äger socknen sin mesta och bästa odlingsjord. Hemmanen anses i allmänhet wara goda, men stogstillgången är knapp på de flesta af dem. Huswudsädet är hafre, ämflönt äfwen andra sädeslag med fördel odlas, och närmar sig utsädet på hemmanen öfwerhuswud taget till 30 tunnor. Fölmängden är 686 personer, och nära en gång till så stor som år 1805.

Socknen är en af de wackraste i Bohuslän. Till de wuer, som erbjuda sig wid Ytten, och wid sjön Längens stränder, torde man hafwa swårt att uppökla liknande. Här ligger och wid Idefjorden det mäktiga Löfweråsfjellet, öfwer hwars spets, Björnerödspilen, den högsta i länet, gränsen går emellan Stoe och Näsinge. Den utsigt, man äger ifrån denna, är en af de utomordentligaste. Ut ena sidan bildas förgrunden af bergets stogwurna sluttningar, derunder den elfsika Idefjorden håller sin blåa spegel emot klipporna på Norrsta landet, hwilka, så långt ögat når, framskjuta öfwer hwarandra; Ideslättnens wänliga grönska och det minneswärda Fredriksstens mörka timmar fullborda taflan. Ut det andra hållet utbreder sig Näsingelandet med sina små odlade dalar och insjöar emellan berg och stogar, och der bakom en omätelig hafsyta, genomstucken af oräkneliga klippor, bland hwilka Swalöarna höja sig öfwer de andra; långt i fjerran stönjes en blå rand — det är stränderna af Laurwig. Löfweråsfjellet, brant åt westra sidan, sluttar mot Idefjorden; och skall, enligt en folksägen, konung Carl XII den wägen öfwa ridit hitupp, för att härifrån beskäda det ställe, der målet skulle sättas för hans hjelkebana. Berget står hos allmogen i dåligt rykte för

de Påffårder, dem ofunnigheten tror trollpackor hafwa gjort till detta ställe i fordnä dagar. På dess spets ligger ett ansenligt hållstiferör, i hwilket man upprest en signal för triangelmätningar. Den som der hwilar, har således efter döden blifwit upphöjd öfwer alla andra i länet; om han äfwen i lifwet varit det, känner man ej, emedan ingen tradition är fästad wid griften.

Pastorsbostället, beläget på Måsingeflätten, är måhända det bästa i Götheborgs stift. Bestående af 2 $\frac{3}{4}$ hemman; med flera herrligheter och med en jordmän af de yppersta productionsanlag, kan årliga utsädet på detsamma uppbringas till nära 100 tunnor. I det lilla, men högst beswärliga pastoratet, med sin ringa tionde, af knappt 40 tunnor, är afkastningen af bostället prestens hufwudsakligaste aflöning. Under nuwarande innehafwares tid, före hwilken det alldeles legat i lägerwall, har det blifwit försedt med nya manhusbyggnader.

Måsinge Kyrka, belägen på prestegårdens ägor, röjer samma uråldriga byggnadsfatt, som Lemlands. Skepp och chor äro stilda genom en twärmur, på hwilken är en rundbetäckt öppning, 5 alnar hög och 3 $\frac{3}{4}$ bred. Kyrkan belyses sparsamt af fyra små fenster, äfwenledes rundbetäckt. Altarprydnaden har i halfupphöjdt arbete den törnekröntes bild, omgifwen af smaklösa firater. Predikostolen, likalitet märkwardig, föreställer i bildhuggeriarbete de fyra evangelisterne; och inscriptionen: *Verbum Dei manet in æternum*, 1652, tillkännagifwer året, då den blifwit förfärdigad. Till kyrkans historia hör, att hon undergick en betydlig reparation 1724, och målades af Schönfelt 1730, hwilken här har utfört samma föreställningar, som i Lemlands kyrka.

På norra wäggen hänger pastor Klowdts och dess hustru Christense Pedersdotter Lemmichs porträtter, målade i olja med en len och säker pensel. Hans sitter uti ett tafvelstån, på utsidan af hvars dörr man ser afbildad en lagerkrans, inom hwilken en orm slingrar sig omkring ett frönt ris, samt utomkring, ett par glasögon, ett timglas och ett par terningar; måhända är detta en symbol af, att den sanna äran icke winnes utan frestelse och bedröfwelse, och att man,

under sin sträfwan efter henne, måste hafwa ett skärpt öga på den forta tidens nyckfullhet. På dörrrens insida ser man Christi törnekröning ¹⁾. Förmodligen stola dessa föreställningar hafwa affeende på pastor Kloobts egen lefnad, hwilken skulle wara intressant att känna; men om densamma finnas inga anteckningar i behåll. Att han just icke haft sötebrödsdagar i Näsiinge, kan man sluta af tiden, på hwilken han här werkat, och som infaller emellan åren 1666 och 1700 ²⁾.

Uti klockstapeln, som står wester om kyrkan, hänger en gammal klocka med inskrift på munkstil: **AVE. MARIA. GRACIA. PLENA. DOMINUS. TECUM.**

Utom hållkisterör, som förekomma flerstädes på bergspetsarne, äro fornlemningar ifrån hedniska tiden sällsynta. Den märkligaste är en samling små, till större delen förstörda, grafkullar wid torpet Lihult på Brädes ägor, och hwilka, enligt en folksägen, stola tillkommit efter ett slag, som der i fordom tid blifwit hållet. De märkwärdigheter här förekomma, äfwen som alla traditioner, hänföra sig till Carl XII:s person och tidevarf. Den underbara galertransporten ifrån Strömsstad, genom Näsiinge, till Idessford (se pag. 156 i föregående del), wet allmogon att noga bekrifwa. Uti norra ändan af det grunda Prestwattnet wisar man några swaga lemningar efter en stenbrygga, hwilande på en timmerbädd, hwilken wid detta tillfälle anlades, för att hindra galerernas nedsjunkande i gytjan. Det war härifrån dessa fördes öfwer Näsiingelåten till sjön Lången wid Kalsröd, samt derifrån den oländiga vägen genom Elsjön åt Pilegården och Hällsmörk. Lemningar efter de anlagda risbäddarne och kaswelbroarne förekomma uti några mosar på Stibys mark, hwilka efter denna händelse blifwit kallade Gallejemyrorne. En sten derstädes bär namn

- 1) Detta stycke är copieradt efter en större tassa, den jag någonsstädes sett, utan att kunna påminna mig hwar.
- 2) Under Kloobts porträtt står tecknad: Anno Christi 1692. Ætat. 62., Minist. 27., hwilket utan twifwel affer året, då tassen förfärdigades. Hans dödsår, tecknad parallelt emot det förra: Obitus 1700. 70. 31. är då sednare tillsatt. Under hustruns bild står namnet samt: Nata 1643. Picta 1705.

af Dödmansstenen, till minne af en, som wid tillfället der
 omkom, och hwilkens ande widstrepelsen ännu tycker sig höra
 wid midnattstid klaga öfwer sin ofärd. Stället, der galerer-
 na kommo i sjön, är en liten wik af Idesjorden wid Hälls-
 mörk, skyddad på ena sidan af en ofantlig fjellvägg, Bjug-
 lungaberget och Björnklefwen, deruti sagan säger en jätte
 fordom uppehållit sig och gjort trakten men, till des han
 slutligen blef dräpt. I denna wik ligger en nedrasad klippa,
 hwilkens utseende af en tafresning gifwit henne namnet Hälls-
 mörks Kyrka. Vid södra bandet af denna wik, på Glan-
 nareudden, ligger ett 100 alnars långt retranchement, som
 Carl XII uppfört emot de fiendliga batterierna på den gent
 emot liggande Norrsta Skrifwareön. En håla derinwid på-
 står man hafwa warit förvaringsrum för kretet. Retranches-
 mentet sattes åter i stånd under 1808 och 1814 års krig; man
 har derstädes i våra dagar funnit flyckefulor och bomber, ef-
 ter de blodiga striderna på Idesjorden 1778. Hemmanet Pile-
 gården, i grannskapet härintill, är märkligt, såsom Carl XII:s
 höggwarter under förberedelserna till Fredriksstens belägring 1).
 Ur en förträfflig källa på des ägor, som ännu kallas Kong
 Carls Källa, hämtade han alltid sitt drickswatten. En gång,
 berättar allmogen, stod den store hjälten wid källan och be-
 traktade, med förslagda armar, huru de törstande solbaternas
 trängdes omkring henne; han skall då hafwa utropat: "Pile-
 gårdskälla, huru mången mans törst har icke du släckt"! Det
 är märkwärdigt, att des ord, innebärande, såsom det synes,
 en helt allmän och betydelslös anmärkning, funnat fästa sig
 så djupt i folkets minne, att alla häromkring weta att anföra
 dem. Då de utfades, woro de måhända icke så betydelslösa.
 Måne de framkallades af en tyft jemförelse emellan den obe-
 märkta källans stilla wälgörenhet och den krigiske konungens
 förstörelsebringande storhet? — Nog af! de wärdas af folket
 såsom ett heligt arf, i likhet med hwarje annat minne af den
 utomordentlige mannen, som, huru han af det källa förståndet
 må bedömmas i studerkammaren, likwäl alltid skall förblifwa

1) På denna gård lefde ännu förledet är en gumma, hwilkens far,
 såsom barn, sett och samtalat med Carl XII.

Swenska folkets ypperste hjelte — en herrlig uppenbarelse is-
från sagans tider, hwilkens enda fel war, att,

”Der slog så stort ett hjerta

Uti hans Swenska barm,

I glädje, som i smärta,

Blott för det rätta warm.

I mot- och medgång lika,

Sin lyckas öfverman,

Han kunde icke wika,

Blott falla kunde han”.

Nära Kong Karls källa ligger Dragontällan, hwilken också påminner om samma händelser, som den förra; äfwen wid Swinesund bär en källa den underbare konungens namn, och på gården Bräcke omtala åboarne med stolthet, att den tolfte Carl en natt hwilat på en halmkärwa på derwarande loge. När hans namn förklingat öfwerallt, skall det ännu ljuda i bland Näsinge fjellar, alltid beledsagadt af ofonstlad beundran.

Näsinge regala pastorat tillhör 2:dra klassen och är ett af de minst lönande, på samma gång, som det mest beswår-
liga. Ingen comminister finnes, utan måste pastor ensam stö-
ta 3 kyrkor. Gudstjänsterna äro så fördelade, att under wår-
och sommartiderna dupliceras uti moderkyrkan och uti en af
amererna; de andra årstiderna deremot predikas den ena Sön-
dagen uti den förstnämnda, och den andra Söndagen dupli-
ceras uti Näsinge och Comeland. Kyrko- och socknebuds-
wägarne äro sådana, som man kan wänta sig på en sådan ort.
Doct lära de varit wärre för 100 år sedan; ty då fanns,
med undantag af landswägen till Swinesund, ingen wäg in-
om pastoratet, på hwilken man kunde färdas åkande; men frigen
1808 och 1814 wällade något förbättrade wäganläggningar
här. — Pastorer hafwa varit:

Herr Pouvel, omkring 1559.

Hans Anderssen, ”fogneprest i Näsing” 1609. Hans
namn finnes på ett pergamentsbref på gården Sundby i Näs-
singe socken.

Per Jacobsson, 1648—1665; hans sönderslagna graf-

sten finnes på kyrkogården i Näfinge. Han efterträddes af sin son eller måg,

Christen Persson Bloodt, död 1700.

Hans Rasmusson Bruhn, förut comminister i Fof, död 1706.

Johan Bager, pastor här 1708. Gemte sina embetsbröder Peder och Gude Gädde i Naswerstad, Borgdal och Giffstrand i Tanum, samt Dwilldal i Dville, anklagades han af General Burenköld för godt förstånd med Norrste Ståthållaren Löwendahl, under dennes infall i Bohuslän 1711. Han blef till och med arresterad. Anklagelsepunkterna emot dessa prestmän woro:

1:mo, hade åtskilliga af presterskapet i Witorna, såväl emot ed och undersåtlig pligt, som emot Kongl. Maj:ts allernädigste Bönedagsplacat, underlåtit att fira 4 Bönedagen 1711;

2:do, ej gifwit H:r Generallieutenanten ¹⁾, såsom commendeur en chef, kunskap om fiendens besseiner och förhåfwande;

3:to, offentligen från predikstolarne publicerat fiendens påbud om frigsgård, afwäpning och arbetsmanskap o. s. w.;

4:to, urakflåtit att, wid fiendens inbrott, till allmogens esterrättelse fungöra de unifersalier, hwilka såväl H:r Generallieutenanten, som och Admiral Sjöblad låtit utgå²⁾.

Bagers och hans embetsbröders oskuld torde blifwa swår att ådagalägga; det waftadt blefwo de ifrån straff befriade, enligt ordalydelsen i Kongl. Maj:ts resolution, och Bager fick till och med år 1716 transport till Skee, der han afled 1721, 47 år gammal.

Peter Lamberg, pastor här 1717, åtföljde förut, såsom pastor wid Gfösborgs regemente, Stenbockffa arméen, samt deltog uti Norrsta fälttåget 1716. Han war en gammal Carolin med prestkrage, och sin Konungs gunstling, och wärd under dennes wistande här. Det löfte, han af honom fick om ett bättre pastorat, blef, genom Carls död, omintet. Han dog 1755, 74 år gammal, wälsignad af en församling, hwars under ofreden lidna sår han med kraftfull hand botade.

1) Burenköld.

Birger Liedberg, som år 1750 erhållit Thorestorps pastorat i Marf, men fråntogs detsamma efter 3 år, war pastor här 1757—1766.

Fredrik Wingård, 1768—1812; efter honom kom

Johan Andreas Lundberg, år 1813; han war förut kyrkoherde i Marstrand, död 1838.

Nuvarande pastorn är Johan Collander, utn. 1839, tillträdde 1842.

Redan sedan år 1819 äger pastoratet en för detsamma gansta ändamålsenlig skolanstalt, som förestås af tvenne lärare, af hvilka en tillhör moderförsamlingen ensamt och den andre annerförsamlingarne. Lärarne aflönas hwardera med $\frac{7}{8}$ tunna råg och 24 st. af hwarje hemman, samt åtnjuta desutom fritt wiver under lärotiden, och någon penningeinkomst af de barn, som undervisas. Undervisningen har varit ambulatorisk, och är hwarje barn wid wite förbundet att begagna sig deraf, tilldes det wid examina ådagalagt sig wara så försigkommet, att det kan förkofra sig på egen hand. De fattigaste barnen erhålla födan, under den tid de njuta undervisning.

Fattigwården är så anordnad, att hwarje socken underhåller sina fattige, hwilket sker dels genom ständiga, dels genom temporära bidrag af hemmanen.

Åfståndet ifrån Näsinge kyrka till Strömstad är $1\frac{1}{2}$ mil, till Fredrikshall 2 mil, till Uddewalla $9\frac{1}{2}$, till Dogdals kyrka $\frac{7}{8}$ och till Lomelands $\frac{3}{4}$. Postadressen: Strömstad.

2. Skee Pastorat.

Ågande en widd af nära $2\frac{1}{2}$ quadratmil, upptager detsamma pastorat twå tredjedelar af Wette härad. Det består af moderförsamlingen Skee och annererna Strömstads stad och Tjernö, samt stöter i Norr till Näsinge, i öster till Norrska Gunningebalen och Naswerstad, i söder till Tanum och i wester till hafwet. Ensamt äger detta pastorat att framwisa alla Bohusläns egenheter, emedan det omfattar både stogs och fjellbygd, slättbygd och slärgård. Östra trakten upptages af den stora fjellrygg, hwilkens gång åt Swinesund redan är

beskrifwen. Här, som annorstädes, bär denna namn af de gårdar, som på densamma hafwa sina ägor. Desz betydligaste klumpar inom detta område äro Linnefjellet och Tor-modserödsfjellet. Den i det föregående omnämnda Näsingeåsen uppsiger i pastoratets norra del, och framstryker emellan sjöarne Längen och Färingen. Wester ut går en annan betydlig, men af dalar affuren bergsrygg, hwilkens största massa är Kollekindsfjellet, deröfwer landsvägen, med halsbrytande backar, går åt Strömstad ¹⁾. Trakten norr om Strömstad, eller det nordligaste hörnet af pastoratet, är till det mesta ett utplattadt, naket fjell. Trakten är föröfrigt, nästan som Näsinge, uppfyllt af isolerade bergmassor, alla utdragna emellan norr och söder, samt i allmänhet beklädda med slog. Emellan dem ligga stora och bördiga dalar, omverlande med mossar och nakna sandmoar. Utom Längen, hwilken till en del tillhörer Skee socken, märkes här af insjöar: Färingen, på gränsen emot Näsinge, och Strömswattnet ²⁾, som utrinner wid Strömstad, och på kartan wisar formen af en hästsko. I fjellet ligger en mängd färstiwatten, men alla af obetydlig storlek. I Strömswattnet uttömmar sig ett af läsnets betydligare wattendrag, Wettelandsån, hwilken hämtar sitt watten ifrån flera små sjöar och mossar uti fjellet, och till och med gör anspråk på namn och wärdighet af elf, men grundar, liksom allt annat i denna werlden, sin storhet endast på jemförelsen med det mindre.

Wid kusten ligger en stor skärgård, uti hwilken äro flera ansenliga öar, såsom Kosteröarne, Kävnö, Rösö, Ödd, Saltö och Zwals m. fl. Segelleden emellan Kosteröarne och de andra här nämnda kallas Kosterfjorden.

1) Denna beswärliga wäg kan likwäl undwiskas genom den något längre, men jemmare wäg, som ifrån Eigths gästgivarögård följer Strömswattnets norra strand.

2) På boinen af denna sjö wisar man ett wrak, som påstås wara efter en af Carl XII:s galorer, som under transporten till Jde-fjorden här sjunkit; men då detta ej styrkes af historiska uppgifter, är det mindre troligt. Snarare kan detta wrak hafwa legat der ifrån wikingatiden, och borde derför, för fornsforskningens skull, för allmänna medel upptagas och undersökas.

Allmogen i Skee har hittills i de flesta afseenden för-
tjent att anses såsom den första i detta län, och har i all-
mänhet bibehållit de gamla ärliga byggherna, under det den
lemnat rum för nyare tiders bildning. Wälmåga röjer sig uti
byggnadsfatt, klädebrägt och bohagsting, uti hwilka en i Wo-
huslän mindre allmän ordentlighet, snuggighet, till och med prydz-
lighet, framstår, utan att urarta till lyr, såframt icke hos
den tjänande klassen, hwilken alltid brastar mest, emedan deß
omtänka sällan sträcker sig till morgondagen. Uti trakten när-
mast Strömstad går folket likwäl tillbaka, derigenom att all-
mogen under badtiden dagarne igenom ligger i staden, för att
genom skjutsningar erhålla en contant styfwer, som den mång-
faldigt tillsätter, genom försummelsen af sina landtmannaslyflor,
och genom att wänja sig wid lättja och vordentlighet. Sufwud-
näringen är i Skee socken jordbruk, men fiske, och en ännu min-
dre stogs-handtering, obetydliga binäringar; men i Tjernö der-
emot är fisket den wigtigaste näringskällan för större delen af
befolkningen, åtminstone lika mycket som åkerbruket; der syd-
felsätter man sig ock med båtbyggeri och sjöfart. Wäde jord-
bruk och fiske äro lönande, det förra i anseende till en icke o-
tacksam jordmån, en större ägowidd och det nära grannskapet
med Fredrikshäll; det sednare emedan fiskaren, ordentlig och
fri ifrån en af fattigdom wällad lifegenskap under egennyttiga
patroner, sköter sig sjelf, och till och med är försedd med en
ändamålsenligare fiskefartyg än i andra delar af stångården.

Skee Socken.

Med undantag af en liten jordremsa wid stranden, in-
nefattar denna socken hela pastoratets fasta land. Den kallas
uti gamla pergamentsbref Skedie, Skedhog och Skedhof¹⁾,
och äger 11 kronor, 14 $\frac{3}{4}$ frälse- och 109 skattehemman, till-
sammans förmedlade ifrån 154 $\frac{1}{2}$ oförmedlade mantal. Sock-
nen räknade år 1840 4,347 inbyggare. På 35 år har folk-

1) Södmans härledning af detta namn är lika löjlig, som den gamla
traditionen, att namnet kommit af en persons yfrande "det skall
ske", då allmogen opponerade sig emot kyrkans flyttning till sin
nuwarande plats.

mängden ökat sig med 1,490 personer. Ifrån älder har denna socken varit inbelad uti fyra s. k. Fjerdingar, nemligen: Stensfjerdingen, eller trakten norr om Strömstad, Maslebergsfjerdingen, eller nordöstra delen af socknen, Kellefjerdingen, inbegripande dess medlersta och Getefjerdingen dess södra del. Siftnämnda, och isynnerhet den dalsträckning, som benämnes Skårsbygden, och enligt traditionen varit en klosterdonation, äga den bördigaste jordmänen, bestående af grålera och mylla på lerbotten, här och der mergelartad, samt någon torfmosfejord. Maslebergsfjerdingen, till hvilken de flesta sjellhemmanen höra, har för det mesta sandjord, hvilken och till stor del utgör jordmänen uti det öfriga af socknen, särdeles på höjdena, då lera och svartmylla träffas i dalarne. De flesta gårdar äga husbehöfsflog af gran och tall, och uti östra delen af Getefjerdingen finnas ypperliga flogar, isynnerhet på hemmanen Engs, Lyttorps och Trejes ägor. Löfffog, fastän o betydlig, äga Wetteland, Prestgården, Nordkärr, Blomsholm och Kellen m. fl.

Torfmoshar förekomma på flera ställen, och några af dem äro af betydlig storlek, särdeles de som träffas på Blomsholm, Sjelmstad, Björke och Bö; men de anlitas ännu föga, och sättet att odla dem tycks allmogen ännu icke känna.

Stålsandsbankar träffas särdeles i grannskapet af stranden, men icke till djupa lager. Under dem, som äro belägna emellan Rörwit och Strömstad, upptages i botten en fin lera, hvilken kan användas till krukmakarearbeten. Man skall äfwen träffa dylika hafslemningar på gården Allemarken, belägen uppe i fjellet, således på en betydlig höjd öfwer wattenytan. Af de sandmoar, som förekomma uti det inre af socknen, är Dansaremoen, wid Buar, den märkwärdigaste, emedan man der finner flygsand, oaktadt den ligger långt ifrån hafwet, och är stild derifrån genom höga bergsryggar. Moen har sitt namn, enligt sägen, af de lekar och öfningar, som i forna dagar der anställdes af socknens ungdom, och war i sista friget lägerplats för en observationscorps.

Man tror sig här i socknen kunna wisa några swaga malmådror, såsom wid Sällefind uppenot Sälledal, der en

malmgång finnes af $\frac{3}{4}$ mils längd och 50 à 100 alnars bredd, och hwilken wid anställd undersökning wisat sig föra en högst ringa procent jern; samt wid Selle, der man menar sig finna silfweralm, äfwen som blyglans, och wid Burwall, der antimonium och någon silfwerhaltig mineral skall förekomma. Bergarten är eljest här, som annorstädes, granitartad gneis; på sandmoarne och bergshöjderne träffas här och der lösa stycken af porfyr och kalksten.

Åf mineralkällor göra trenne anspråk på uppmärksamhet; den ena, af starkare mineralhalt än Lejonkällan wid Strömstad, ligger uti en stogsbacke på gården Folkestads ägor; den andra är i alléen, som förer till Wettelands gård, och den tredje wid Wadalen på Längens södra strand.

Anmärkningsvärda gårdar inom socknen äro:

Blomsholm, säteri, 3 m:tal, förmedlade ifrån 5, beläget $\frac{3}{4}$ mil nordost ifrån Strömstad, tillhörer Hans Maj: Konungen, och anses för en af de bättre egendomarne i länet. Charactersbyggnaden, af trä, är likwäl mindre ansenlig, än man haft skal att wänta, och läget, såsom affildt ifrån sjö, icke synnerligt intagande. På egendomen utsås wanligen 20 tr höst- och 70 tr wärsäd; änaens affastning i medelmåttiga år är 250 à 300 last hö, hwarje last beräknadt till 1 $\frac{1}{2}$ Skl. Till des herrligheter höra stora trädgårdsanläggningar, samt två qwaruwerk med 6 par stenar, en stamp och 18 dagswerkstorp. Gården fick säterisfrihet 1620, och namn efter sin dåwarande ägare, Norrste ädlingen Anders Blom, ifrån hwilken den öfwer gick till ätstilliga släkter, tilldes den omsider såldes åt Generalmajor Ewen Rauf 1665, inom hwilkens släkt den sedan förblef omkring ett århundrade. Virginer hafwa varit ibland sednare ägare.

Dungiswet af forntidslemningar, ligger uti denna socken det historiskt märkwärdiga Wetteland, fordom säte för konungens läns herrar öfwer denna trakt, men numera boställe för ortens kronofogde. Den prydligt bebyggda gården, som redan för 825 år tillbaka war en ganska stor egendom (hinn mest hö-

subboer), förtjenar ännu detta namn ¹⁾). Under nuvarande in-
nehafwares driftiga hand har utfädet på den blifwit upp-
bringadt till nära 100 tunnor, och kan der winterfödas 8 hä-
star och 40 nöt, utom småkreatur.

Gården, i sagorna benämnd Wettaland och Weitaland,
förmodligen af det närliggande Wetteberget, der "wettar" el-
ler wårdkasar i fordna oroliga tider underhöllos, har utan
twifwel namngifwit sjelfwa häradet, emedan detta wiserligen
är yngre än gården. Gifningen, att namnet kommer af det
gamla ordet weita = hjelpa, är mindre sannolik, oaktadt
den icke saknar anledningar. Wetteland war nemligen det
pris, som den mäktige odalbonden Brynjolf Ulfaldi erhö-
ll för det bistånd, han lemnade Konung Olof den helige, då
han genom sin wältalighet förskaffade honom Wikboarnes yn-
nest, och halp honom att på öppet ting försätligt mörda Swen-
sta läns höfdingen Gylf Götske. Med gården följde länsrät-
ten till hosliggande härad, och äfwen, att dömma af ett ställe
uti Hakon Hakonssons Saga, till Tanum, åtminstone till en
del deraf ²⁾). Wetteland förblef länge inom Brynjolf Ulfal-
dis namnkunniga släkt. Sonen Halldor, en af sin tids yp-
persta läns herrar, och konungarne Olof den heliges, Magnus
Olofssons och Harald Hårdrådes trogne wapenbroder, ärfde
den först, och sedan hans son Brynjolf Halldorson ³⁾ och
sonson Halldor Brynjolfs son den yngre. Med denne sist-
nämnde, som nebhöggs med sitt folk, då han wille rädda sig
ur det af Konung Hakon Hårdrådes kringhwärfsda och an-
tända Wetteland (Måret 1161 ⁴⁾), synes den Ulfaldiska ät-

1) Spår efter forntida odlingar, numera öfwerwuxna af skog, träfs-
fas wid gården.

2) Apelsäter, som nu tillhör Tanums, säges der hafwa legat i Wette-
te härad. Weder Clausen, Norsk. Kong. Kronike, pag. 624. Möj-
ligt litwål, att detta är ett geografiskt misstag af historiestrifywren.

3) Denne Brynjolf war gift med Norrste konungen Olof Skyres en-
kedrottning, och hade med henne dottren Skaldword, som blef
moder åt den berömda läns herren Nicolaus Sigurdsson, hwilken
nebhöggs af Birkebenerne i Trondhem 1176.

4) Gift med den mäktige Gregorit Dagssons huster Sigrid, war
Halldor genom släktkap förbunden med Juge Krokfals parti, och

ten utgått på swärdsfödan, och de sednare länsherrarne på Wetteland hafwa förlorat sig i glömska ¹⁾).

Pastorsbostället, 2 mantal, med en dertill hörande ^Sdegård, har, genom framlidne Prosten N. Liedbergs derpå nedlagda möda, blifwit på engång ett af de bästa och skönaste i stiftet. Årliga utsädet är omkring 70 å 80 tunnor i bördig jordmån, och höstörden omkring 180 last. Boningshusen, nybyggda och till storlek och prydlighet ovanliga på en prestgård, äga en utmärkt wacker belägenhet på en höjd nära kyrkan, och omgifwas af resliga lundar, sköna trädgårdsanläggningar och bördiga åkersålt. Bostället äger 4 torp.

1 mantal Jngalsvöd, commissarsboställe, har åker till omkring 30 tross utsäde, och äng i proportion.

Öfwer Eigt, 1 mantal, Enkesäte, af ungefär lika godhet, som sistnämnda.

Kellen, 1 mantal, häradsstrifwareboställe, utsår omkring 50 tunnor och skördar i medelmåttiga år omkring 130 last hö, samt har på ägorna 3 dagswerkstorp. Af mindre godhet är 1 mantal Jordtorp, kronolänsmansboställe. Gymnasiehemman är 1 mantal Sloång.

Skæ Kyrka är, waktadt sin höga ålder, en af länets ljusaste och rymligaste tempel. Hon ställ fordom warit helgad åt S:t Anna, och består af aflångt fyrkantiga skepp och chor, hwilkas mellannur nedbröts 1794, då ock kyrkan förlängdes i wester; choret har ett halfrundt utsprång i öster och en i norr tillbyggd sacristia; wid skeppets westra mur är uppfördt ett wapenhus, som före stått på södra sidan. Kyrkans hela längd inwändigt är 57 $\frac{1}{2}$ aln, skeppets bredd 19 alnar och

tog dertfore hans sak an, då fiendligheterna utbröto emellan Inge och hans broder, Konung Oden. Haldors namn är frejdadt genom striderna wid Rongahell 1159 och ett blodigt slagsmål på Bergens brygga. Om hans döb, se pag. 63 i föregående häfte.

- 1) Nuwarande innehafware af Wetteland är Kronofogden, Assessor C. J. Hebenfog. Af äldre fogdar i Norrwiken känner man Pålvel Nilsson 1653, Bengt Månsson 1699, Jonas Eriksson 1712, Erik Engström 1732—1750. Efter 1800 hafwa varit: Greiffe, J. Wettersten, C. J. Lundström och P. G. Berger.

chorets 12 d:o; murarne äro 12 $\frac{1}{2}$ aln höga och förenade med ett högspändt trähwalf; hufwudingången är i wester, och en mindre på chorets södra sida. Tre stora fenster finnas på hwardera af skeppets långsidor, ett i södra chormuren och twenne runda på westra gasweln öfwer läktaren.

På altaret står ett sällsynt altarskåp af ek, med bilder i helupphöjdt arbete, ett herrligt uttryck af medeltidens fromma snidkonst. I midten afbildas korsfästelsen. De lefwande uttrycken i figureerna, majestätiskt uti Christi, rysligt uti rösvarnes och djupt förjande uti de gråtande och neddignande qwinnobilderna, samt det råa hos frigskektarne, som hånande göra grimacer åt de sstnämnda, anslå, hwar för sig, på ett olika sätt den uppmärksamme åskådarens känslor, och gifwa åt det hela ett fulländadt konstvärde, som få dylika arbeten äga. På sidorna om denna föreställning stå de tolf apostlarne, och inunder den, lika många helgon, ibland hwilka man igenkänner S:t Olof med sin yra, S:t Erik och S:t Knut. Deraf att alla tre Nordiska rikenas patroner samlat sig hit, skulle man kanske kunna wäga den gifning, att altarskåpet, är försärdigadt under unionstiden. Apostla- och helgonbilderna, af hwilka hwar står inom sin, med genombrutet arbete i spetsbågsstil prydda, nisch, röja samma mästartehand, som hufwudgruppen. Konstännare klandra det storblådiga löfwerk, hwaruti detta altarskåp blifwit infattadt år 1686 *), såsom öfwerlödigt och störande. Det sluter sig till chormurarne, men har en genomgång på ömse sidor om altaret, och uppbär twenne bilder af Kristus och en af Moses.

Predikstolen, mindre märkwärdig, har, i upphöjdt arbete, Kristus och Ewangelisterna m. fl., samt Rankiska sköldemärkena. Den är hitskänkt af Generalmajor Rank på Blomsholm 1671. Dopfunten, urgammal, af sin tälgsten, har omkring skålen några groteska figurer i upphöjdt arbete (pl. II. fig. 4.) En i forntidens symbollära hemmastadd man *) förklarar dessa figurer sålunda: "Gud och Kristus finnas ofta

- 1) Brunii antiq. och archit. Resa, pag. 124, 125, der en widlyftig beskrisning öfwer detta konststycke förekommer.
- 2) E. G. Brunius, I. c.

afbildade såsom lejon. Deras gemensamma hufvud asser Fa-
brens och Sonens ofsiljaktiga förening. Drakarne framställas
flerstädes såsom satans redskap. Deras förenade nackar och
öppna gap åsyfta afgrundsandarnes samverkande glupftheter.
Widundren, som anfälla hwarandra, beteckna syndares ömse-
sidiga strider. Djurmenniskan är en nychristen, hwilken i den-
na omgivning söker att fasthålla sig wid den heliga läran.
Utwändigt i skeppets norra mur sitter ett tålgstenshufvud i
en nischfördjupning, hwilket, enligt sägen, skall föreställa S:t
Anna, åt hwilken kyrkan varit inwigd. Uti sacristian för-
waras en Maria-bild, äfwenledes af sten, som haft sin plats
öfwer hufvudingången, innan kyrkan omändrades. Bilden,
som sitter på en slags thron, är krönt, och håller Kristus-
barnet på armen. Wid sacristians dörr ligger, i chorgolfwet,
en gammal gravsten med ett upphöjdt krockors eller kråkla,
utan läslig inscription. På stora gången läser man på en
annan gravhäll: Her. under. hviler. hederlig. oc. wellerde.
mand. her. Christoffer Cavridtson, barnfödd. i. Dogenssee. i.
Byen. anno. 1592. var sogneprest. i. Skiedid. sogn. i. Baa-
hus. län. i. Wygen. 45. aars tid. oc. saligen. hensof. anno.
1667. den. 3. October. i. sin. alders. 75. aar. oc. 8. maane-
der. Gud. gifve. honom. een. arefuld. opstandelse. — Förr
skall här funnits på kyrkogården en af de gamla gravstenar,
hwilkas form likna lockets på en likkista, och som i hwardera
ändan haft en rund uppståndare, på hwilka kors varit in-
ristade.

Ett stycke ifrån kyrkan står på en klippa ett spåntäckt
stentorn af 15 almars höga gråstensmurar, uti hwilket hänga
två klockor; den mindre gjuten 1788, och den större 1500,
enligt en inskrift på munkstil: Petrus Tridini Canonicus
Accluensis fecit me fieri Anno D M D --- F
M. 1). Man har gifvat, att de båda sista bokstäfwerne be-
tyda Fudit me. Framför dem felas en bokstaf.

Fornlemningar förekomma till owanlig myckenhet in-
om Skee socken. De som finnas i närheten af Blomsholm,

1) Petrus Tridinson, Kanik i Dpsso lät göra mig anno domini 1500
— — — göt mig (?).

äro i alla afseenden de märkligaste. Der står på en liten höjd i gården, icke långt ifrån Fos qvarnar, den herrliga skeppsformen, hwilken ädragit sig så mångens beundran, och framkallat så många gissningar. 47 uppresta stenar bilda här en aflång tillspetsad figur, lik ett skepp, med stammarna åt norr och söder. Södra stammen, den wi wilja kalla bakstammen, är $7\frac{1}{2}$ aln hög och $1\frac{1}{2}$ d:o bred; den norras höjd är $5\frac{1}{2}$ aln. Afståndet dem emellan är 70 alnar, och bredden midskepps 15 d:o. Eftersom stenarna aflägsna sig ifrån stammarna, aftaga de i höjd, så att midskepps-stenarna, hwilka likwäl äro bredare än närstående, blott äro $1\frac{1}{2}$ aln höga. I styrbordsösidan äro, stammarna oberäknade, 21 stenar stående och 2 omkullfallna, och i babord 22 uppräta och en borttagen ¹⁾. Bakom södra stammen ligger en hålla, måhända betecknande rodet ²⁾. Derutomkring ligga 5 rubbade graffullar, hwaraf den största håller 56 steg i omkrets. En aflångt fyrkantig, eller skeppshög, som blifwit öppnad, samt några mindre runda kullar och en bantasten finnas desutom framför framstammen och wid skeppets sidor. Högarna hafwa wisat sig innehålla urnor med brända ben, och emedan dessa högar stå uti ett omedelbart sammanhang med den märkwärdiga stensättningen, utwisa de till hwad tid denna hörer. Wid undersökningen af detta monument bör man icke låta sig förwiltas deraf, att inom kretsen träffas obrända lik, bräder och spis m. m., emedan man med wisshet känner, att de i Carl XII:s tid på sjukhuset wid Blomsholm aflidne soldater, blifwit här begrafne ³⁾, och äro nämnda lemningar efter dessa. Dylka stensättningar, som denna, förekomma isynnerhet på Gottland och Öland, äfvensom i Småland, men ingen så anseelig som denna. Man har gifat dem wara samlingsplatser för större menigheter, wid deras öfwerläggningar, men utan att kunna anföra något skäl, icke ens anledningen der-

1) Inom stensättningen ligger en sednare bitörd sten med inskrift: Swen Rank, Anna Bergengren, A. C. 1665.

2) Man har denna fornlemning afteknad på ett bedröfligt sätt af Siffeling.

3) Ödman, pag. 363.

till. Sannolikast är, att de äro grifswärbar, uppförda till minne åt någon utmärkt Wiking; deras samband med andra grafwar ger ett wigtigt stöd för detta påstående, och då man funnit liknande stensättning, fastän i mindre scala, werkligen innehålla urnor och ben, såsom t. ex på Rastötången i Tanum, så synes detta till och med vara utom allt twifwel. Traditionen om denna fornlemning gifwer ingen upplysning; den omtalar nemligen, att en brudstara omkommit på detta ställe ¹⁾.

Ett litet stycke ifrån denna stensättning finner man, wid Fosö qvarnar, 3 uppresta hållar och 2 omkullfallna; den största af de förra är 6 alnar hög och något öfwer 2 d:o bred. Wid säteriets ladugårds hus höjer sig en annan wäldig sten af 5 alnars längd, omgifwen af en mängd små förstörda grafkullar. Uti den närliggande stogen träffar man ett af nordens största domaresäten. 10 grofwa stenar, de största som någons städes förekomma wid fornlemningar af denna art, bilda här en rundel af 52 alnars genomfärning. Midt uti kretsen ligger ett stenblock $2\frac{1}{2}$ aln högt, och af nära 12 alnars omkrets, med en bredwid på 3 mindre stenar hwilande håll, hwilken sednare dock blifwit tillagd i en yngre tid. Förbystrad af fluggan ifrån de resliga tallar, som höja sig ur de omgifwande ättehögarne, wäcker aanblickten af detta rum för den gråa forntidens lagskipning en underbart högtidlig känsla hos åskådaren. Det är, som wille man ännu se de wördnadsbjudande domarens andar luta sig emot de mofiga stenarne, och uti stogens sus höra en hwifning emellan dem, hwilkas aska gömmes under des rötter. Grifter finnas alltid wid forntidens domaresäten. Det war en hög idé, att skipa rätt under öppen himmel och wid sina faders grafwar. Wid aanblickten af båda dessa föremål kunde man icke gerna vara wränge

1) Att man med dessa stenar will frälsta v. Dalin från bestyrelsen för en lögn, sägande dem vara satta till minne af Magnus Smets ändalykt utanför kusten af Skee, är ganska patriotiskt. Konung Magnus drunknade annars wid Bergen i Norrige. Ännu enfaldigare är den sägen, att General Rant blifwit här begrawen. Han ligger uti Halmstads kyrka.

stut i domen. Ålfwen omkring denna domkrets finner man ansefnliga grafhögar, till ett antal af omkring 30, deraf hälften äro aflånga, och den största ibland dessa sednare 47 steg lång och 10 d:o bred. Ibland de runda utmärker sig en af 140 stegs omkrets och 25 d:o sluttningshöjd. Man finner ock här en mindre rund krets af 14 alnars diameter, bildad af 6 stenar med centralsten, och derinwid en fullslagen bautahäll af 9 alnars längd. Flera af högarne synas warit öppnade innan stegen uppvårt. Domkretsen är ännu samlingsplats för nejdens ungdom, som der anställer sina lekar ¹⁾.

På Hedens utmark wid landsvägen, söder om Blomsholm, ligger Bohusläns största ättehöj, Grönhögen kallad, med en omkrets af 175 steg, och 36 d:o sluttningshöjd. Widspå 10 mindre kullar ser man deromkring, men traditionen har om denna grifvplats intet att anföra.

Omkring gården Masleberg är trakten betäckt af fornminnen. På en ljunghög nära gården ligga 9 runda grafkullar, en stöpphöj med ättehäll, några rubbade stencirklar, och en liten höj af 8 alnars tvärmått, derur en pryddlig bautastein af $4\frac{3}{4}$ alns höjd reser sig. Uti dalen emellan denna mö och gården äro omkring ett tjog mindre högar tillfinnandes. Gent emot, wid vägen, som går emellan Skee kyrka och Görölöf, står det dyrhus, som finnes aftecknad wid föregående häfte, pl. I. fig. 2. Monumentet kallas af allmogen Stenhuset, och består af en $3\frac{1}{2}$ aln lång, och ungefär lika bred och betydligt tjock stenhäll, som hwilar på 6 uppresta, breda stenar, hvilka inwändigt förete ganska släta sidor, ja, en af dem tyckes wisa spår af en hackas verkningar. Det rum, som sålunda bildas, är rymligt och nästan rundt till formen, samt har sin öppning åt norr, utan att likväl, såsom wanligt, äga någon stensatt gång. Uti takhällen, som något nedstjunt lit, ser man en liten rund urgröpfung, sådan ofta förekommer på detta slags minnesmärken, och hwilken man gifvat warit ämnad att emottaga blodet wid här förmodade offer; men denna gifning blir allt mer osäker, då man finner dessa stens-

1) Ett slags afteckning utaf densamma finnes uti Nordiska fornlemningar, IV häftet.

byggnader icke vara offeraltaren, utan grifter. Uti golfwet af den här omnämnda träffas fragmenter af brända menniskoben. Dyrhuset wid Måseberg är det nordligaste i Sverige, och enligt berättelse skall intet sådant finnas i Norrige, hwilket likwäl wore besynnerligt, om så skulle vara. — Wester ut härifrån, nära häradsvägen, är marken beströdd med högar, till ett antal af 50, men hwilka till stor del lidit äwerkan. De ansenligaste äro 80 steg i omfrets, och kring en af dem ser man lemnning efter en sotkedja. Här och der står en liten nedssjunkne sten, och twenne resliga bautahällar, som stått nära hwarandra, äro omkullstörtade. Der högarne sluta, bilda 3 stenar en triangel, hvars bas är 5, och sidor 7 alnar. De äro sammanbundna med mindre randstenar. Grifterna, som till en del ligga på Högstads mark, innehålla brända lik.

Ifrån Söle till prestgården sträcka sig stora ljungbewurna moar. Den wäg, som leder öfwer dem, går till en del öfwer några torfmosar, och säges hafwa, i fordua dagar, blifwit anlagd af en dräpare, till försöning för hans brott, — en tradition, som bär stämpeln af mycken sanning. Arbetet war utan twiswel en af kyrkan ålagd plikt; ty uti Catholska tiden ägde denna, att, oberoende af den werldsliga maktens dom, åläggga de brottolige en särskild bot, och det hörer till des goda sidor, att den ansåg werk till allmän nytta, och isynnerhet wägs och broanläggningar, såsom försökande och förtjenstfulla. Söder ut på dessa moar ligga kringföridda många små grassullar, med och utan randstenar, samt ett par mindre cirkelformer af 6 å 8 stenar. Wid det såkallade Brudeberget — hwarest, enligt folksagan, en brudstara en gång blifwit bergtagen, och der en naturbildning i berget, hwilken en god inbillningskraft kan förlåna form af en menniska, säges vara den förstenade bruden sjelf — affkåras moarne af en låg åssträckning, hwilken, trots traditionen, omisskänneligen är ett naturens werk, fastän måhända wid sina tillfällen begagnad såsom en naturlig försvarslinea, och derigenom af mycken inslytelse på mängden af de fornleminngar, hwilka omgifwa dehsamma. Ifen säges nemligen hafwa warit en försämsning, wid hwilken en Konung Därskild stridt,

och, jemte sin här, funnit sin graf, hvarföre och sjelfwa heden med sina stensättningar kallas Dårskilds högar. På åsens rygg ligga, utom en jordhög, twenne griströr, hopförda af grofwa stenar, samt sammanbundna förmedelst två, parallelt med hwarandra lagda, stenrader. Norr om den träffas 2 runda kretsar af 16—18 alnars tvärmått, bildade hwardera af 11 stenar; på sluttningen åt Brudeberget, öster om åsen, ligga 5 bibehållna grafkullar, den ena omfatt af 7 stora stenar, flera förstörda högar, hwilkas randstenar quarstå, samt 2 cirkelformer af små kamperstenar, och en fyrkantig stensättning, ifrån hwilken en 130 steg lång linea af små stenar, eller en såkallad föreningskedja, leder till en wester ut liggande ättehög. Söder och wester om åsen ser man 8 runda kretsar, af 12 till 27 alnars diameter, bildade af 10 till 19 uppresta stora stenar, hwarjemte synas lemningar efter flera dylifka. Ingen af dessa kretsar har centralsten, men några af dem omsluta ättehögar, hwadan det är sannolikt, att de icke äro domstenar, utan grafställen, i likhet med alla mindre randade cirkelformer; och denna förmodan blir så mycket säkrare, som man inom dem träffar nedfatta urnor af ler med brända ben. Såwäl norr som söder om dessa minnesmärken synas flera halfförstörda kullar och stentrör. En teckning af stället, tagen ifrån Brudeberget, medföljer (pl. III.).

Fjerde gruppen af ålderdomslemningar finner man på byn Björkes mark. Wid gården räknar man omkring 50 oansenliga grafkullar, märkwärdiga derigenom, att för ett par år sedan träffades uti en af dem ett käril af jern, liknande en gryta, och inneslutande brända ben. Strax härwid, på de såkallade Åsarne, ligga 14 grafhögar, af hwilka ett par omgifwas af randstenar, och hafwa 3 alnars höga bantahällar. Emellan högarne stå här och der några mindre stenar uppresta, och på bergåsen, ofwanom dessa, synas flera griströr. Ett berg i grannskapet, kalladt Röseberget, är prydt med 4 i rad liggande stentrör, som innehålla stora hållkistor och omgifwas af några stensättningar, som tyckas wara efter påbörjade, men ej fullbordade kiströr. I närheten ligga två cirkelformer af kullfallna stenar, och på Stämmeliden, åsven

i grannskapet, träffas dylika. Till höger om byvägen, som leder emellan Björke och Änneröd, stå två höga stenar med ett mellanrum af 8 alnar, samt wid dem några små. Strax söder ut ifrån denna fornlemning står en alldeles liknande, men mindre. Svåtalet af höga stenar träffas ofta i norra Bohuslän, både på fria fältet och ibland graskullar, och synes dertföre betydelsefullt. Man skulle kunna gissa, att de blifwit resta på enwigesplatser, der båda de twistande stupat, eller på slagfält, der begge anförarne omkommit. Dessa stenar äro alltid med omsorg utwalda, och stå mestadels med de bredaste sidorna wända åt hwarandra. De skulle ock kunna beteckna skepp, isynnerhet då man finner dem förenade med mindre randstenar.

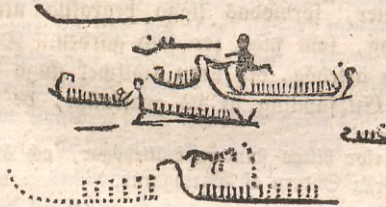
De historiska minnen, som äro fästade wid Wetteland gifwa oss anledning att der söka intressanta fornlemningar. Efter det gamla länsherresätet synes likwäl inga rudera. Förmodeligen har hela dess befästning bestått endast uti en ringmur af sten, som försvunnit för den påträngande odlingsfliten, eller ock af ett pålwerk, som naturligtwis ännu mindre kunnat qwarlemna några spår af sin tillvaro. Men wid gården träffas några stöna grashögar. Uti den ena, som ligger uti alléen, och äger en storlek af 70 stegs omkrets och 6 alnars lodrät höjd, säges konungen på Wetteland ligga jordad; och denna tradition gifwer oss anledning att här söka Brynjolf Ulfaldis graf. Högen är bewuren med löfträd, och på dess topp har man anlagt en berceau. Af de öfriga högarne äro de två första stadade genom sandtägt. Uti den ena af sistnämnda, som hållit wid på 80 steg i omkrets, fanns en liten genomborrad, rund sten och 5 perlor af s. l. Terra Cotta ¹⁾. De wid Hallbor Brynjolfssöns dråp ombragte personer, förmodas ligga begrafna uti den aflånga jordupphöjning, som man ser wid gården. Denna har dock likhet med en ättehö, och utan twiswel singo Hallbors män wigd jord. En samling af 12 graskullar, de flesta aflånga

1) Dylita perlor hittas stundom i ättehögar, och äro utan twiswel hilsförda ifrån Södern af Waringarne.

eller s. k. steppshögar, träffas desutom på berget i hästagen, nära gården.

Omkring Prestgården förekommer en betydlig samling grafshögar, deraf ett par med wårdprydnader; uti en af dem har man funnit, under en större sten, två jernspjut, det ena 16 tum långt, med hela stikar, och det andra med hullingar och 15 tum långt. Här synes hafwa varit en betydlig griftplats, emedan man wid odlingar, såwäl uti omliggande åkrar, som uti trädgården, esomoftast anträffar nedsetta asturnor och andra forntids saker. Till sällsyntare fynd, som här äro gjorda, må räknas ett par mindre qwarntstenar af en nu obruklig form. Vidare finner man ättehögar wid gårdarne Görlöf, Foltestad, Kellen och Skänim. Uti Häfwe gårde kallas en nu till största delen bortförd hög, som varit en af de ansenligaste, Danmarkshögen, och traditionen will påstå, att en Dansk konung eller höfding blifwit der begrafwen. En ansenlig grafhög wid Treje säges omsluta askan efter en höfding, Dyre, som haft sin bostad derstädes. Högen benämnes Dyrehögen. Uppresta stenar träffas wid Ejgft och Båleröd, både många och restiga. Wid Skärje stå i gårdet 3 dylifä i rad, och man har wid dem funnit en kälgstensskal med jernöron, hwilken stod stjelpt öfwer en samling af aska och ben, och derbredwid en frodig knif eller skära af jern. Stensättningur ser man ock wid Stufweröd, på Linsstensmellan uti Linds utmark, och på Näsingeåsen; på hwilken äfwen skall finnas en stenkista, och uti hvars grannskap för icke längesedan skall hittats tre forntida bronzfärl, hwilka såldes efter wigt.

Hällristningar förekomma wid Görlöfs gästgifwaregård och i des närmaste grannskap. Uti diketskanten wid wägen ser man

några skeppsbilder, på en af hwilka står en menniskofigur, i springande ställning. Något nordligare ligga, till höger om vägen, 3 uthuggna bergshällor, på den största af hwilka man ser

några djur, och deribland, såsom det tyckes, en stälhund, samt några mansfigurer, af hwilka en är spjutbewäpnad, och några starkt bemannade skepp, af hwilka ett utmärker sig, såsom öfvertäckt af ett stort antal hälor. På närliggande ristning synes, ibland annat, en menniska, som stupar öfwer en mängd gropar.

Ännu längre åt norr, wid gården Kidderöd, äro inhuggna på en större hälla omkring 20 skepp, deribland ett med mast, samt desutom några djurfigurer. Söder om Görldöf, på Jösåsen, stå tre hållristningar, af hwilka den största är anbragt uti en brant sluttande klippa, och har att framwisa

djur, foglar, skepp, en bågshytt, som sigtar mot ett djur, en

man, som leder ett dyligt och förföljes af en bewäpnad, med flera andra föremål, hwilkas förklaring i sin helhet må öfwerlemnas åt den gifningsrikte. Efter berättelse skall och förekomma en mindre hållristning wid Olstär, på Prestgårdens ägor.

På Risteberget, å gården Åseröds stog, finnes den märkwärdiga stenlista, som är afbildad på pl. II. fig. 3. Lockhällen saknas wid denna, som wid de flesta andra fornlemningar af samma slag. Sjelfwa kistan är öfwer 3 alnar lång. En annan stenlista ligger i stogen på Westra Sedångens mark wid Rättaretorpet. Denna är helt och hållet underjordisk, och bildas af två, 4 alnar långa, släta hållar, hwilka sammanbindas af gaswelhållar, af $1\frac{1}{2}$ alns längd, och täckas af en stenstiswa, som är $5\frac{1}{2}$ aln lång och $3\frac{1}{2}$ d:o bred. Grafwen är något smalare uti westra ändan, der och ingången är bildad, derigenom att derwarande gaswelhåll är 1 aln lägre än den motsiående. Invändigt är höjden $2\frac{1}{4}$ aln, och golfwet fylldt med fin, röd sand. Framför ingången står en flisformig sten, och ett stycke derifrån en likadan. Lemningar efter tvenne dyliga grafwar träffas nära inwid den här beskrisna, på Fogars stog. Af dem synes den ena warit omkring 7 alnar lång och 4 d:o bred. Jemföra wi nu dessa och liknande grafwar med den beskrisning, som Sturlesson lemnar oss på Harald Hårfagers grift på Karmsund, finna wi emellan dem en stor likhet, och det är derföre sannolikt, att de förskriswa sig ifrån hednatidens sista period. Strar öfwanför den aftecknade stenlistan på Åseröd, ser man på berget stora samlingar af rullstenar, hwilka blifwit med omsorg utjennade; uti desamma har man funnit rum täckta af små hållar och deruti förwarade urnor med brända ben, samt en kopparknif. De som här hwila, äro således beslägtade med dem, som ligga uti hållkisterören. Af sistnämnda är ett wid Jngalsferöd märkwärdigt, emedan det innehåller 3 griftrum.

En borglemning wisas på Kollkullen, ett brant berg på B's stog, hwilket på den enda tillgängliga sidan äger en befästning af en numera nedrasad mur. Dyliga befästningar synas på en i sjön utstjuktande klippa, liggande på Bjelfwe-

röds ägor, samt på ett berg wid Färingsjön, der — enligt sägen — en jätte residerat. Det berättas ock, att uti Gödebo-dalen under Kellen en wifing, wid namu Kabe, haft sitt till-håll; man ser der några små högar.

Ett kloster skall hafwa legat wid gården Skår; men för denna uppgift gifwes intet annat stöd än traditionen. På gården ser man likwäl lemningar efter en tegelstensmur.

Wid det i sednare krigshistorien bekanta Krokstrand wid Idessjorden, bildar ett utstjutande berg ett märkwärdigt rum af 110 alnars längd, 26 alnars djup och 13 alnars höjd. Framför detsamma ligger en wall af jord och sten. Denna bergshåla, som jemte sin befästning fick namnet Clausenborg ¹⁾, begagnade Carl XII såsom förrådshus för sitt grenadierregemente, hwilket åren 1717—1718 war posteradt i Wette härad, till skydd för magasinerna i Strömstad. På klippväggen ser man inhugget Carl XII:s namnschiffer, samt bokstäfverna J. G.; A. S. v. S. B.; A. F. v. S.; A. E. och A. P. förmodligen initialerna till namnen på officerarne wid nämnda regemente. Efter sägen skall wid gården Björneröd finnas en inhuggen Danst inscription med årtalet 1604.

Ibland märkwärdiga personer, som tillhört denna socken, ihågkommer folksagan en Wrål, på gården Håstefsee, ifrån hwilken ännu ett par slægter yfwas att nedstamma. Men berättelserna om honom äro så fabelaktiga ²⁾, att man af dem icke kan hämta annat, än att han warit en på sin tid betydande man. Han skall ligga begrafwen uti Wrålshögen på Håstefsees gårde, på hwilken man ser några uppresta stenar.

Den för sin höga ålder märkwärdige högbåtsmannen i Danst tjenst, Christian Jacobsen Drachenberg, war född i denna socken på Blomsholm 1626. Han dog i Alborg 1772,

1) Efter öfwersten wid Grenadiererna, Johan Clausen.

2) Såsom t. ex., att han warit så stor, att han till en frukost åt upp en sjerding sill, och tog sig derpå en klunk watten ur bäcken Sölest, "så att der sjönk en spann wid hwart lan", samt att hans lik blef så tungt, då det skulle föras till kyrkogården, att det ej ens kunde röras ur släcken af 10 par dragare, utan måste jorbas, der det nu ligger o. s. w.

sedan han uppnått den owanliga åldern af 146 år. Att döma af det originalporträtt af honom, som hänger på Blomsholm och är måladt året före hans död, synes gubben ännu då ägt mycken styrka och liflighet i behåll. Att han, såsom det berättas, wid 100 års ålder ihjälslagit en sin fiende, är troligen uppdyktadt, och alldeles falskt är den berättelsen, att han med Carl XII blifwit fången i Turkiet, och derifrån gått landvägen till Köpenhamn 1730.

Tjernö Socken.

Denna socken innefattar öarne i pastoratets stängård tillika med en liten del af fasta landets strand. Öförmedlade hemmantalet är $27 \frac{1}{2}$, förmedl. 18, deraf $\frac{1}{2}$ hemman äro frälse och $\frac{1}{2}$ krono. Rådande jordmånen är sand, men af ganska bördig natur, såsom allmänt är förhållandet i de trakter af länet, som ligga närmast hafvet, hvars fordna botten här är uppstigen ¹⁾. Flera af öarne äro stogwurna, och några hemman hafwa till och med stog till affalu, fastän ringa. Fiske är hufvudnäringen för befolkningen, hwilken nummer är 1,101, år 1805 war den 602.

De märkligaste af hithörande öar äro de båda Kosteröarne, belägna omkring en mil ute i hafvet och åtskilda af ett smalt sund, Nordkosterisund. På östra sidan af södra ön finnes en ypperlig hamn för större skepp. Denna ö är bevärad med löfträd, och träffas här, med undantag af Bok och Afwenbok, alla i Sverige wiltdt wärande allmänna trädslag; men Nordkoster är nästan naken. Öboarne äro, såsom fiskeare betraktade, de mest wälmående i länet. Med Hummerfiske sysselsätta de sig mest ²⁾. Östrontågten är ock lönande, men drifwes icke i större skala. Makrellfånget är näst Hummerfisket det, som mest idkas, och användas dertill både Drif-

- 1) En af öarnens osägenheter är brist på godt drickswatten. Goda källor saknas nästan alldeles på öarne. Bergen på öarne bestå mest af Glimmerfisser.
- 2) Ifrån Tjernö socken afsyttras årligen öfwer 3,000 tjog hummer, deraf det mesta ifrån Koster. En stor del af denna hummer tages wid Norrka wallen, emot en afgift till strandägarna af circa 5 R:dr R:gs för hwarje båt.

och Sättgarn. Det salt som hafwet, hwilket wid dessa är är det saltaste i Sverige, uppväcker i bergscaviteter, begagnas här ofta wid sistens saltning. Dessa är äga och namnkunnighet för de båtar, som här bygges och allmänt äro bekanta under namnet Kosterbåtar. De byggas af ek, som wänligen hämtas ifrån Norrige, och anses för de mest snällseglande af alla rikets farkoster, och de starkaste att hålla sjön. Öboarne hafwa och namn för att wara de sticliligaste sjömän. — Utanför Koster ligga Grisbodarne, som äro de westligaste af Bohuslänska skären.

Swad som wid Kosterörarne är anmärkt om fisset, gäller i det närmaste äfwen för de öfriga hithörande ör. De större af dem äro bebodda, och fiskarena äga något jordbruk.

Intet säteri, eller i öfrigt anmärkningsvärdare hemman, är beläget i socknen. Vättre bebyggda gårdar äro Nordkoster och Risängen. $\frac{1}{2}$ m:tal Nyckleby, beläget på Tjernö, tillhör Switfeldtska donationsgodset.

Socknens Kyrka är belägen på sistnämnda ö, af hwilken den erhållit sitt namn. Den består, i likhet med de kyrkor, som redan äro beskrifna, af aflångt kyrkantiga stepp och chor, förenade med ett hwalf. Wid westra gafsveln står ett stentorn af 15 alnars höjd och spånbetäckt. Kyrkan har 3 fensster på södra och 2 på norra sidan. Sufwudingången är genom tornet, och en mindre dörr på chorets södra sida. Genom uppkommen sfogseld afbrändes Tjernö kyrka omkring 1630, så att endast murarne quarstodo. Inmanredet är således sednare tillkommet, och predikstolen och altarpribnaden sakna annan märkwärdighet, än att de äro förfärdigade 1632. Kyrkan undergick ny reparation 1730. Uti tornet, som uppfördes des sistnämnda år, finnes en liten flocka, förfärdigad 1688 1).

Äf ålderdomsminnen förekomma stora hållkisterör öfwerallt på värnes och holmarnes bergspetsar. Det är märkligt, att grafwar af detta slag äro de enda lemningar ifrån hedniska tiden, som förekomma på värne i Bohusläns skärgård, om man undantager de aldra största, såsom Droust och

1) Med omkrift: Si Deus pro nobis, quis contra nos, och nämnda årtal.

Tjern. Häraf kan slutas, att Bronzfolket, hwilket man på goda stäl förmodar varit Celter, i äldsta tider ishymerhet bebott stärgården, men att denna sednare, under den yngre hednatiden varit obebodd, hwilket ock låter förklara sig af den osäkerhet, som rädde derstädes, sedan wikingafärderna kommo i sitt flor. För sistnämnda förmodan hafwa wi ock ett wigtigt stöd uti den säkra historiska underrättelse, att stärgården låg öde till medlet af trettonde århundradet, då den af konung Hakon Hakonson bebyggdes. Wid Risången finnes en mindre grafstulle, uti hwilken står en nedåt affmalnande bautasten, och derintill en rund krets lagd af små randstenar. Wid södra stranden af Kosteröarne ligga många små stenrösen, hwilka sägas gömma en hop Danstar, som fallit i "stora ofreden" eller Gyldenslöwsfejden. Måhända blefwo de, som stupade wid den misshäade landstigningen wid Saltkällan, hifförda och begrafna ¹⁾. Kosteröarne besöktes en gång af Carl XII, men besöket blef kort emedan man warsblef några Danska galerer, som styrde kosan till ön. Följande år 1719 låg Danska flottan, under des konungs eget befäl, i derwarande hamn en månads tid ²⁾.

I Stee och Tjernö församlingar hafwa hittills icke funnits andra stolor, än dem kringwandrande personer hållit i deras hus, som påfallat deras biträde. De som sysselsatt sig dermed, hafwa likwäl åtnjutit twenne årliga collecter. Med fattigwården förhåller sig på samma sätt som i Näsinge.

Åtståndet ifrån moderkyrkan till Strömstad är 1 mil, till Fredrikshall $3\frac{1}{4}$ mil, till Uddewalla $8\frac{1}{2}$ d:o och till Tjernö kyrka $\frac{7}{8}$ mil. Postadrefsen: Strömstad.

Strömstads Stad.

Stapelstaden Strömstad, belägen wid $58^{\circ} 26'$ nordlig bredd, är anlagd på några strandklippor, der Strömsån, som delar staden i två delar, utrinner i hafwet.

1) Traditionen är så mycket sannolikare, som äfwen Kalm hörde den på en tid, då ännu de funnos, som mindes detta krig.

2) Kalm's Besuok, resa, pag. 85.

Nedan ¹⁾ af ålder stod på ömse sidor om Strömsån en samling fiskarekojor, som med ett gemensamt namn kallades Strömmen. Efter Bohusläns afföring ifrån Norrsta wäldet nedfätte sig härstädes åtskilliga sjöfarande och köpmän, och emedan några lifligare handelsförbindelser den tiden icke ägde rum emellan brödrarikena, och landthandeln på hwarje udde och står icke hunnit samma fulländning som nu, drogs norra länets handel åt det lilla Strömmen, och en liflig rörelse och stigande wälmåga blefwo följden deraf. Detta fästade Carl XI:s förmyndareregerings uppmärksamhet, och Strömmen förländes köpingsrätt år 1666. En afsejor Gnesfeldt nedfändes att bestämna des område, hwilket inifränktes till den del af n. w. staden, som är belägen söder om Strömsån. Följande år erhööll köpingen frihet ifrån lilla tullens erläggande, dock icke för längre tid än till K. Carl XI:s myndiga år. Först i början af 1670:talet kallas stället stad och benämnes Strömstad. När stadsprivilegierna utfärdades, är okänt; men sannolikt är, att det skedde, då nämnda konung tillträdde sin regering, eller år 1672. Emidlertid finna wi Strömstad stadfästad uti sina privilegier genom Kongabrefwet den 11 April 1676.

Men den nya staden stapades under en olycklig stjärna. Nedan den 15 Juni sistnämnda år uppgick den i lågor, antänd af Gyldenlöws trupper, som då inträngde i länet. Den synes sedan hafwa blifwit befästad af fienden, men besättningen bortsnappades den 5 Januari 1677 af en Swendt ströfcorps; staden återtog likwäl inån kort af Danstärne.

I lifhet med ett barn, som får knäcken i waggan, kunde det unga Strömstad efter olyckorna i detta krig aldrig resa sig, utan har till närwarande dag, under de mest olika tidsförhållande, wisat ständigt samma brist på lifskrafter, waktadt det ökat sin folkmängd. I början tyckes staden icke ägt rättighet att handla på någon annan utrikes ort än Norrriège, men på 1683 års riksdag, gjorde den ansökning om fri

1) Följande underrättelser om Stadens öden äro hämtade ur stadens arkiv, hwilket förwarar en mängd staden rörande handlingar. Arkivet uppbrändes med staden 1676, så att den äldsta originalurkunden är af 1683.

utrifes seglation, hwarem Hans Kongl. Maj:t "wille sig betänkja låta". Några år derefter finna wi likwål en sådan frihet medgifwen och begagnad. Men i det stället förlorade staden sin frihet ifrån lilla tullens, accisens och bakugnspenningarnes erläggande, och ålades att sjelf löna sin magistrat, hwilket kronan förut gjort. Detta motwerkade, hwad det kunde, det lilla samhällets uppblomsfrände. Desutom förhindrades des handelen af landsköpen på Grebbestad, Fjellbacka, Hafsstensfund, Cannäs, Sallbobacken och Buwallsstrand, och framför allt af de under Blomsholm lydande strandfittare, hwilka bodde på norra sidan om ån, och idkade så wål handel som sjöfart, derpå de under Swen Ranks tid ägde ett slags privilegium. Uti beswärskrifter af år 1683 och 1686, ingingo wål borgarena med klagomål öfwer de sistnämndes ingrepp uti deras rättigheter, och erhöllo löfte att få dem afhjelpna; men deras begäran att få strandfittarne under staden, emot wederglag till Blomsholm, aflögs. Dynekilen war också en privilegerad lastageplats, derifrån ortens stogsprodukter utstjeppeades, staden till förfång, af allmogen sjelf, och der främmande nationer, isynnerhet Holländare, upphandlade omedelbart af allmogen hwarjehanda landmannawaror. Strömstad försökte då att få densamma under sitt wälde, men denna begäran blef lika litet bewillad som den, att slippa den skatteförhöjning af 50 Daler S:mt, hwilken ständerna pålagt staden 1689, och att erhålla tillstånd att emot nedfatt tull införa spunnen tobak m. fl. dyl. Hurudant stadens tillstånd war denna tid, synes tillräckligt deraf, att den allwarfamt, fastän förgäfwes, klagade öfwer för hög beskattning, då den år 1689 ålades att betala lika stor afgift uti bakugnspenningar, som staden Grenna. Märkwärdigt nog tyckes regeringen, på samma gång den sökte upphjelpa rikets andra städer, warit ganska styfmoderligt sinnad emot det stackars Strömstad. Alla des ansökningar och beswär aflögos, ehwad de äsyftade upphjelpandet af handeln, skofwäsendet eller annat; och detta måste förefalla en hwar så mycket besynnerligare, som redan wid denna tid Strömstads dödsfiende, Fredrikshall, dragit till sig

hela landthandeln ifrån större delen af Wermland, Dahl och Bohuslän 1).

Men med Carl XII:s Norrsta krig, syntes en mera gynnande period för Strömstad taga sin början. Stadens läge, såsom gränseort, och dess förträffliga hamn, ingäfwö denna konung den stora idén, att göra den till en af rikets militära hufvudpunkter, till en befästad hamn, och troligen till en ständig station för en del af Orlogsfloktan. Stora magasin och caserner uppfördes, och staden försågs med starka befästningar, synnerligast åt sjösidan, hwilkas förträfflighet den store Tordenstjöld sjelf måste erkänna, då han framför dem miste den lager, han förwärfwat sig i Dyrkefien. Wäl led staden uti det fiendtliga anfallet den 8 Juli 1717 betydlig skada, emedan husen alldeles sönderstötos, och troligen många af invånarne delade samma öde; men den erhöß ersättning härfore uti åtskilliga densamma bewiljade rättigheter. Befallning utfärdades af konungen, att stadens område skulle utsträckas äfwen till norra sidan om ån, emot wederlag till Blomshelm af ett annat jordstycke 2). Detta verkställdes likwäl icke förr än efter år 1720, då de för staden så beswärliga strandstättarne ändteligen kommo under dess wälde. Dertill ålades alla de i norra slärgården, som drefwo handel eller handtwerk, att inslytta till staden, der de skulle erhålla borgarerätt, eller ock att öfwer gifwa sitt näringsfång. Men en ännu större förmån erhöß Strömstad den 8 Sept. 1717, då konungen bewiljade staden 10 års frihet ifrån alla kronoutsylder, med undantag af stora sjötullen, — en frihet, som ytterligare confirmerades 1719.

Stadens krigshändelser under Carl XII:s tid äro förut i detalj anförda. Af den här förlagda garnisonen led Strömstad otroligt wintern 1719, då farsoten och hungern slutat ett rydligt förbund med kriget; och följande sommar war nöden så stor, att sjelfwa fienden, wid stadens besittningstagande, bewektas att lemna invånarne understöd. På Danska konungens befallning raserades försvarswerken och

1) Kongl. Resol. 28 Dec. 1697.

2) Kongabrefwet, dat. Höggwarteret Norby 30 Juli 1717.

alla kronohus; under des ruinier begrafdes stadens hopp om ett framtida anseende.

Efter ofredens slut ingingo Strömstads handlande med ansöknung om fri handel med de Österbottniska städerna; men denna blef afslagen, liksom stadens påyrkanden om förbud för saltbränningen i länet, såsom menlig för des handel. Deras mot medgafs fri utskjeppning af jern, som upphandlades i Wermland, samt rättighet till Tjårubräning af stubbar på Dahlsländ, äfwen som staden fick del af den inskränkt nederlagsfrihet, som år 1723 bewiljades åtskilliga Swenska städer. Jernhandeln lærer likwäl warit föga lönande, särdeles som jernet icke, såsom man tänkt, fick utföras ifrån Uddewalla. År 1728 gingo frihetsåren till ända, och försöket att erhålla ännu twene dylika, misslyckades. Borgarenas ansöknungar om rätt att få drifwa landsköp med orar, för att förfälja dem i Wermland, samt om frihet ifrån Wätsmansrotering, afllogos. Enda näringsfånget war ostron- och hummerhandeln. Fattigdomen tog öfverhand, och hela staden låg, enligt en samtida antecknares ord ¹⁾, i lägerwall. Samma elände fortfor inuti febnare hälften af förra århundradet, då ändteligen inwånarnes speculation uti sillfiset någorlunda upphjelpste rörelsen; men ännu 1769 falla Strömstadsboarne sin stad i en inlaga "en ruinerad handelsstad". Sistnämnda år sökte staden förgäfwes nederlagsfrihet för alla utländska waror; dock bewiljades år 1775 en dylik för Fransta winer. Rättigheten att utskjeppa wed, erhöles heller icke. I stället fick staden Dynekilen till lastageplats, samt efterskänktes inqwarteringstolagen jemte några mindre beswär. 1770 erhöles den 100 Daler Siltwernmynts källarfrihet, samt fem år derefter rättighet att tullfritt utföra färst sill till Norrige, deraf årliga qwantiteten sedermera bestämdes till 6,000 tunnor.

En mera lycklig tid för Strömstad begynte med innewarande århundrade; isynnerhet rådde der en liflig rörelse de år, då kriget emellan England och Danmark stod i låga. Större delen af de waror, som ifrån Norrige öfverfördes till Dan-

1) J. Ödman.

mark och twertom, gingo genom Strömstad. Detta gaf borgerstapet anledning att förnya sina ansöknings om nederlagsfrihet, och det lyckades werkligen att 1813 utwerka sig en dylik för alla lofgifna Danska och Norriska waror. Följden af den sålunda uppkomna och gynnade commercen blef en ögonblicklig wälmåga, hwilken mången trodde skulle blifwa waraktig, sedan staden på en gång blifwit upprättad ur den af armod wällade maktlöshet, hwaruti den dittills befunnit sig; men dessa förhoppningar felslogos. Kriget hade warit en tillfälligt orsak till den för Strömstad lyckliga conjuncturen; när derföre detta flöts, upphörde äfwen den sistnämnda; dertill war staden icke sjelf wällande, men den har på sitt samwete, att den icke använde de capitaler, som den så kallade "goda tiden" inbragte, på sådana företag, som kunnat widmakthålla rörelsen och wälmågan, äfwen sedan de tillfälligtwis påtrugade näringsstillfällena gått förlorade, utan i det stället lät dessa capitaler ligga ofrukbara, och efterhand förtärde dem, i såfång förwäntan på den goda tidens återkomst. Dessa företag hade egentligast bort gå ut på att förwandla Strömstad till en manufacturstad. Såsom sådan skulle det utan twiswel snart uppblomstra, men såsom egentlig handelsstad kan detta samhälle aldrig äga bestånd. På de sistförflutna 25 åren har det oupphörligt gått tillbaka. Den år 1822 *) på försök medgifna nederlagsfrihet för alla till införsel lofgifna waror, som till staden infördes från utrikes ort med egna fartyg, dock med den inskränking, att de skola förtullas om de ej inom år äro disponerade, har ej kunnat upplifwa den aftynande rörelsen, och för närwarande synes denna sjö- och stapelstad nära sin fullkomliga upplösning. All handel är så godt som aftannad, särdeles sedan hummerhandeln kommit omedelbart uti Engelsmännens händer. Sandtwerk, jordbruk, fiske och fraktfart äro föga lönande näringsfång, och staden uppehålls hufvudsakligast af dess förträffliga badinrättning, samt lefwer således af watten, utan att derföre just wara älskare af wattenkuren.

1) 1821 förunnades helafrihet åt alla emellan Strömstad och Norrige gående Swenska och Norriska klinkfartyg och båtar, som föra Swenska eller Norriska produkter.

Påståendet, att Strömstads stad icke kan äga bestånd såsom handelsstad, behöfwer kanske närmare motiveras. Den kan det icke, åtminstone ej under närvarande tidsförhållanden. Närmaste orsaken är grannskapet med Fredrikshall, hwilken stad, nästan jemnårig med Strömstad, har ifrån första stund dragit till sig det sifnämndas handel — wi mena här handelen med fringliggande landsbygd, ty all widsträcktare handel förbjuder sig sjelf genom stadens aflägsna läge wid gränzen, derifrån communicationen med det inre landet är högst beswärlig. — Genom de friheter, med hwilka Fredrikshall är utrustadt, genom deraf verkad förmögenhet och lifligare handelsförbindelser, är det iständsatt att betala allmogens waror högre och lemna sina egna för bättre pris, än Strömstads handlande; och dertföre har det lockat till sig hela allmogen uti de Strömstad närliggande häraderna. Och hwad Fredrikshall är på ena hållet, äro Grebbestad och Bjellbacka m. fl. sifflägen på det andra. Folket i Tanums, Qwille och Sotenäs härader, hwilket borde besöka Strömstad, drager sig heldre till dessa platser, hwilka de hafwa sig närmare, och hwarest den, för allmogen mera passande bytshandeln, på ett förmånligare och lifligare sätt kan drifwas, än uti någon stad. — Utan allt förhastande kan man dertföre påstå, att Strömstad kan, såsom handelsstad, aldrig florera, utan såwida sådana tillfällen, som ett krig eller ett utomordentligt sillfiske, inträffa.

Till stadens historia höra på wift sätt några minnen ifrån 1788 och 1808 års krig. I förwäntan på det förra, bildade borgerskapet en fricorps under capten J. F. d'Orchimont och lieutenant Lembecke. Batteriet på Laholmen iständsattes till hamnens försvar emot Ryfska kapare, hwilka kryssade i närheten, och som troddes hafwa för affigt att öfverrumpla och plundra Strömstad. Kanoner och ammunition anstafades ifrån Götheborg; men den 26 Sept. intogs staden utan motstånd af en Norrsk trupp af 550 man, då och det stora kronobrännriet med derwarande förräder gick förloradt, undantagandes några hundra tunnor säd och 13,000 kannor brännwin, hwilka af Lembecke undanstafades. Strömstadsborarne, hwilka beslutat att wara hjeltar endast emot en fiende

till sjöss, hade nedgräfst sina kanoner, då det spordes att fienden kom landvägen. Men Norrmännen fingo reda på dem, utom twenne, hwilka woro för wäl gömda, och dessa båda erhööll borgerskapet sedermera till skänk af Gustaf IV Adolph, såsom belöning för sin patriotism. En ensaldig kunde annars hålla före, att en dylik present varit mera i sin ordning, om den goda staden nyttjat sina kanoner, i stället för att nedgräfsa dem.

I början af April år 1808 wisade sig en Norrsk escader, bestående af 27 kanonflupar, ett par gånger på Strömstads redd, utan att likwäl bry sig om att taga den försvarslösa staden i besittning. För att emedlertid hindra detta, isfall det komme i fråga, affändes ifrån Götheborg 4 kanonflupar 1), en mörsaresflup och ett beväradt proviantfartyg, under befäl af en capten Nordberg, och med en besättning af omkr. 70 man af sjömilicen och 230 man af Bohusläns regemente 2). Under några dagar, efter det denna lilla styrka ankommit till Strömstad, låg den Norriska escadern helt stilla wid Hwalöarne, men om aftenen den 26 April inrapporterades, att den gjorde sig klar att utlöpa. Ny rapport inlöpte mot dagbräckningen, att Norrskarne rodde mot Strömstad och redan hunnit till Swenska öarne; då slogs larm, och i ögonblicket woro våra kanonflupar stridsfärdiga och sattes i rodd att möta fienden; men dennes vänstra flygel hade redan hunnit formera slaglinie i hamnen, och helsade med höga hurarörop de anryckande Swenskarne. Förtretad öfwer denna helning beswarade en styckjunkare Forsstedt densamma oförstigt med ett kanonskott, innan våra hunnit intaga position. I samma ögonblick dundrade salsworna ifrån fienden; båda flottiljerna inswepes under windstillan af krutröken; våra fingo rangera

1) De woro: N:o 81, förd af Nordberg; N:o 102, f. af Lieut. De-gen; N:o 103, f. af Lieut. Myrman, och N:o 104, förd af Styckjunkaren Hybenette.

2) Commenderingen stod under befäl af Janjunk. A. Salberg. Underrättelserna om affairen äro mig meddelta af Captenen och Ribdaren C. E. Salberg, hwilken såsom Underofficer sielf biwisade densamma.

sig så godt de kunde, och hvarje kanonslup nödgades, att, oberoende af befälhafwaren, stöta sig sjelf. Alla stjöto dubbla stott, antingen med 2 rundkolor eller med en kula och ett strot, och kanonaden war ytterst liflig under de två timmar affairen warade; men krutröken hindrade all säkrare skjutning. Hundteligen skingrades denna något, och Norrmännen, som observerade, att alla flaggstänger på våra slupar woro affjutna, tillkännagäfwio sin glädje deröfwer genom lifliga hurra-rop. Genast derpå sökte deras högra flygel att intränga emellan ett par holmar och derigenom öfverslygla våra, men företaget märktes i tid, och två kanonslupar beordrades att förhindra det; men under oredan fullföljdes ordena blott af den ena, som commenderades af lieutenant v. Degen. Just då denne bröt linien, skingrade en vindfåra krutröken, så att Norrskarne warseblefwo hans rörelse, och hurrade, emedan de trodde den affe retrait; men efter ett ögonblick war allt åter insvept i rök och dam, och Degen kom derunder helt oförmärkt genom ett annat sund upp på den framroende fienden, samt tillkännagaf sin närvaro genom ett häftigt skjutande med dubbla stott. Då kort derefter äfwen den andra Swenska kanonslupen anryckte och höll taktten med sin kamrat, trodde fienden, att våra fått förstärkning, och slogo genast retrait, hwilken anställdes med sådan hastighet, att de Swenske anade något försät derunder och icke wägade förfölja. Skockan war omkring 5 eller 6 på morgonen då affairen slöts. Fienden drog sig tillbaka till Hwalöarne. Des förlust känner man icke, men Swenskarne hade icke mera än 4 dödsjutna och omkring 20 särade. Sluparne woro likwäl illa tilltygade. De försök, som sedan gjordes af den förstärkta Swenska escadern, att utlocka den Norrsta ifrån Hwalöarne till batalj, misslyckades.

Strömstad omgifwes af nakna, ödsliga berg, emellan hwilka här och der några mindre odlingar framsticka. Strömsån, som rinner genom staden, delar den uti två trakter, hwilka äro förbundna förmedelst en stensatt träbrygga. Här finnes en förträfflig hamn, äfwen för de största farttyg, hwilka

der kunna ligga i skydd för alla vindar. Den äger twenne inflopp, men kan omöjligt anlöpas utan lots ¹⁾.

Stadens utseende är rustigt och förfallet, och troligen i det närmaste alldeles detsamma, som under Carl XII:s tid, om man undantager den sednare tillkomna norra trakten. Husen, alla af trä, äro högst oansfemliga, och gatorna trånga och irreguliera. Midt uti staden är en klippa, som till en del är obebyggd. Den delen af staden, som ligger söder om ån, är relativt den bäst bebyggda, och man finner der de publika byggnaderna och torget, hvars rymlighet nyligen blifwit in-
fränkt genom en å detsamma anlagd plantering.

Stadens folkmängd war år 1840 1,302 personer. År 1750 funnos der icke flera än 313 invånare; år 1760, 418; år 1770, 482; år 1780, 880; år 1790, 1,118; år 1800, 1,367; år 1810, 1,123; år 1820, 1,322, och år 1830, 1,422. Folkmängden är fördelad på 276 hushåll, af bergarena äro 18 handlande, 39 handtverkare och 17 skeppare. Sjömännens antal är 64. Sistnämnda taga merändels hyra på Norska fartyg.

1840 funnos i Strömstad 238 hus och tomter, uppskattade till ett värde i banco af 157,089 R:dr 14 st. 5 r:st. ²⁾ Skattebidraget, enligt sista femårsberättelsen, war 4,738 R:dr 30 st. 8 r:st.; deraf Bewillningssumman utgjorde 1,186: 38, 4.

År 1674 erhöll staden af kronan frälshemmanet Österöd, hwilket hon tillbytt sig emot gården Fjellestad i Skee socken ³⁾. Sedermera gjorde borgerskapet många försök att äfwen erhålla frälshemmanet Bojar till mulbete, och lyckades slutligen att vinna sin önskan. Den donerade jorden består således af 2 mantal, uppskattade i värde till 5,132 R:dr 24 st., samt innehåller 264 tunnland, deraf 75 äro åker och 50 ängsmark.

-
- 1) Uti hamnen idkas med någon fördel Laxfiske med bottengarn.
 - 2) I denna summa är dock icke upptaget taxeringsvärdet af en i staden warande mjölgawar, beräknadt till 3,600 R:dr.
 - 3) Bytet skedde, waktadt Fjellestad räntade 8 tunnors landskyld och Österöd endast 3.

År 1840 ägde Strömstad endast 6 fartyg af något öfwer 200 lasters drägtighet tillsammans. (?)

Årliga marknader hållas här d. 14 Juni och 19 October.

Åf Strömstads publika byggnader förtjenar endast kyrkan någon uppmärksamhet. Hon äger ett staden dominerande läge och är en ljus, rymlig och pryblig gråstensbyggnad. Rättighet att bygga kyrka och utgöra ett eget pastorat erhöll staden den 13 Dec. 1672. Två år derefter uppbyggdes den, något nedom der den nuvarande står, af det timmer, som wurit på samma rum, och inwigdes 1:sta Söndagen i Advent 1674, då ock stadens förste pastor installerades; men tillika med staden uppbrändes hon af Gylbenlöwe. Sedan förmådde borgerskapet icke uppföra någon annan förrän 1683, efter att hafwa för detta ändamål erhållit collect inom Carlstads superintendentia. 1769 war denna kyrka, som äfwen war byggd af trä och uti korsform, så förfallen, att en ny blef nödwändig. Redan 1751 hade 2 collecter till en sådan blifwit uppburna öfwer hela riket, och desutom år 1757 ett Öre Silfwermynts afgift pålagd hwarje matlag i landet. Kyrkan uppfördes nu af sten på sin närvarande plats, men afbrann genom wädelb den 8 Aug. 1816. På den afbrändas qwarstående murar tillbyggdes den nuvarande kyrkan, som war färdig inom slutet af 1817. Hon är 55 alnar lång och 22 $\frac{1}{2}$ d:o bred, samt af samma structur, som de kyrkor wankligen äga, hwilka nu uppbyggas. Des inre är enkelt. En, des prydlighet störande, affränkning i choret bilbar en sacrificia. Predikstolen står öfwer altaret — hwilken anordning kanske kan wara god nog, men synes wäl mycket modern —. Här finnes ett orgelwerk, som från början blifwit inköpt i Norrige. Det lyktbetäckta stentornet wid westra gaweln uppfördes 1822, men blef icke fullkomligt inredt förr än 1837; till des hängde stadens enda klocka uti en gammal f. d. wäderqwarn på ett närliggande berg, hwilken Carl XII strar före sin död skänkt staden till detta ändamål. Uti tornet hänger, utom nämnda klocka 1), gifwen (?) till kyrkan 1690 af en Reynold Schel-

1) På den finnes följande kostliga inskrift: "Jag kyrkan hörer til. Jag ringes för dhes själar, som heune föctia will, Ej för intet trä-

ten, en större ringklocka, förärad hit af Großhandl. G. Norberg år 1832. Der finnes ock ett tornur, som, under den tid det war inhytt i wäderqwarnen, endast slog, men ej wisade timmarne.

Rådhuset är ett tvåwånings trähus och innehåller äfwen local för tullkammaren m. m.

Skolhuset, en träbyggnad af en wånings höjd, ligger wid torget och innehåller, utom nödigt utrymme för skolan och lärarne, äfwen rum för stadens prest. Det uppfördes 1828 i stället för det efter 1816 års brand inköpta. Widkommande i öfrigt stadens skola, kan nämnas, att Strömstad år 1683 sökte få sig en trivialskola, och begärde dertill de 2 Öre S:mt, som Uddewalla skola dittills erhållit af hwarje hemman i Wikornes prosteri; men Carl XI beslöt i stället en Pedagogi, hvars underhåll borde bestriidas genom socknegång och collecter. År 1686 blef denna färdig till begagnande; den till läraren begärda kronotionde förnekades, och måste han nöja sig med kostdagar hos borgerskapet, fria husrum, ljus och bränstle, 20 Daler S:mts årlig lön af staden och desutom 2 Öre s. m. i weekan af hwarje barn, som han underwisade. Äfwen åtnjöt han 2 offerdagar, för det han genom substitut förrättade flockaretjensten och sjelf gjorde offentlig morgon- och aftonbön. Skolhuset nedrefs af Carl XII, som på des tomt uppförde ett magasin, men det återställdes 1726, och läraren erhöll i lön 15 tre kronospannmål; sjelfwa skolan lærer likwäl warit i dåligt stic i anseende till borgerskapetets fattigdom ¹⁾.

Iar. Jag ringes eenhvar, som älskar Herrans bodh och går i kyrkian in, med boodt och bättrings lod. Dagh Strömstads goda man, som för mig omack tacar, att jag så klingra kan, och så på kyrkian lagar. Dagh geitlig, werdselig man som ära herrans namn. Dagh alla dhe som ser på kyrkians stora gagn. Strömstads d. 6 Jan. anno 1690. Reyn. Schelten heeft mejn overgebracht". Å ena sidan står Carl XII:s namnschiffer, och å den andra Strömstads wapen, ett tremastadt skepp.

- 1) Ut skolas archiv finnes ibland annat följande anteckning: "1728 war skolan i nogh swagt tillstånd. Viltarne woro ej flera än 8, och allenast theribland 2, som läste någon Authorem classicum latinum, Sedhan 2 som läste någgot i gramatica latina, the öfriga

Uti den brand, som härjade en del af staden 1816, nedbrann äfwen detta skolhus. Siftlidne riksdag förvandlades skolan till Apologisti med twenne lärare, till hwilkas aflöning ett årligt anslag af 500 R:dr anvisades, hwilket lika fördes lås emellan båda. Förste läraren åtnjuter desäntom sin förut ägande ringa aflöning¹⁾. Skolan bewistades år 1842 af 25 barn.

År 1826 inrättades här en werelunderwisingssanstalt, kallad Hertig Carls Skola, hwilken förlidet år räknade 61 disciplar. För densamma är särskildt hus uppbygdt.

Staden äger intet fattighus, men tre af de orkeslöfaste fattige inhysas uti ett rum i ett staden tillhörigt mindre hus. Antalet af fattiga i Strömstad är ganska stort i förhållande till stadens folkmäng. De medel, som till dem utgå, belöpa sig till omfr. 500 R:dr B:co årligen, och utgöras dels af rånarna af fattigkassans egendom, dels af gåfwor in natura. Fattigkassan äger ett jordstycke i Bojar af 6 tunn. 8 kapplands widd, hwilket utarrenderas.

Särwarande badinrättning, hwilken är ett nödwändigt willkor för Strömstads lif, är ställd på actier. Badhuset lög förr utom staden wid helfobrunnen, men det nume-

woro a. b. c. darii. Orsaken thertill war: 1:o brist på nödiga böcker. 2:o ofstadig skolgång, 3:o skolämsterens allså ingen lön".

"1740 läste Piltarne förswarligt Epitome repetit. Theolog., Catechesen, Novum Testament. Græcum, Cornelium och Vocabularia".

1750 war disciplarnes antal 10.

- 1) Skollärare hafwa varit: Jacob Vernerus, 1686—88; Swen Jonsöfn, 1698. Om honom finnes hos Ström denna anteckning: "A:o 1698 Rector Strömstadii Sveno Jonæ adulterium commisit cum uxore ejusdam viri et civis urbiei. Mulier instinctu sathanæ non solum adulterio se polluit, sed et infantulum necavit, et capropter Maji 7 die ad pontem Wettelands capite plexa est. Culpam et adulterii et necis infantuli in seipsam deriavit eumque in hac parte liberavit". — Nils Westerlind, till år 1728; Rasmus Apelberg, 1737; Lars Liberg, 1738; Elias Kloobt, 1750; Nicolaus Bruhn, 1757; Swen Wernergren, 1784; P. E. Liedberg, 1799; Erik Myrberg, 1801; Jonas Broman, 1802; E. L. Berggren, 1815; Erik Berglander, 1825; Joh. Ephr. Grunberg, 1832. Nuwarande är Peter Elias Erikson, hwilken på Skolans upphjelpande nedlagt en berömmwärd möda.

rande, som år 1827 uppfördes efter ritning af en Preussiff architect Löwener, och utmärker sig mera för sin ändamåls-
enlighet och beqwämlighet, än för sin prydlighet, är beläget
uti staden wid hamnen. Det innehåller 9 badrum, och lika
många toillettrum. Desutom finnes ett särskildt badrum för
de fattige. Rummen äro försedda med eldstäder och med dubb-
la fenster åt sjösidan, och är en särskild baderska anställd wid
hwarje kar. Wattnet, som hämtas friskt ur hafwet till hwar-
je bad, ledes ifrån djupet genom med silar försedda rännor,
ur hwilka det förmedelst tre pumpar uppfordras till en i öf-
ra våningen warande reservoir. Ifrån denna ledes wattnet
genom rör till mindre reservoirer öfver hwarje badrum, och
hwaruti det tillagas till sin önskadé wärmegrad, innan det
kommer i badkaret. Uti hwarje rum kan erhållas: Störftbad,
Douschbad, Gyttjebad och enkla Karbad, samt uti ett enda,
Droppbad. Men hwad som ger Strömskads badinrättning ett
synnerligt värde, är desß gyttjebad. Denna gyttja, som af
läkare erkännes såsom ett werksamt botemedel emot flera sjuk-
domar, består för det mesta af Jernoxid, Swafwelbundet wäte
och något lerjord, samt äger en obehaglig luft och svartblå
färg. Den finnes endast på en liten fläck i hamnen, derifrån
den, förmedelst en enfom dertill inrättad upphämtningsmachin,
upptages fl. 2 hwarje morgon, renas och förwaras i täppta
kärfl. Wid badning inguides gyttjan starkt i kroppen och af-
sköljes sedan med dousch ¹⁾. Sånväl för desß gyttja, som för
hafswattnets bestaffenhet, hwilket här är saltare än på den
öfriga Swenska kusten, är Strömskads badinrättning den hy-
persta i riket, för dem som för sjukdoms skull behöfwa besöka
en dyslif. För dem åter, som bada för nöjets eller modets
skull, är den deremot mindre tjenlig, i anseende till stadens
otrefliga omgifningar, och desß oförmåga att erbjuda några
kostsamare nöjen, ehuru det förmenta obehaget af allt detta

1) Äfwen wid andra bad i riket serveras man med "Strömskadsgytt-
ja", men den som sålunda erhålles är ingenting mindre än ätta,
äfwen om den verkliga är tagen i Strömskads hamn, emedan
den ej kan upptagas utan en särskildt inrättad upphämtningsmachin,
hwilken endast finnes wid badhuset, derifrån den aldrig utlånas.

ersättes genom den förtroliga artighet och ökonstlade wälwilja emot främlingar, som alltid har utmärkt Strömstads inwånare. Till inrättningen hörer ett prydligt och wäl inredt societetshus, som uppfördes 1835.

Swarje badtermin erhåller ett wist antal fattige fri badning, samt desutom underhåll af en för detta ändamål insättad fond. Sjukwärden bestrides af stadsläkaren. Provincialläkaren för norra districtet har äfwen sin station här.

Strax utom staden ligger helsobrunnen Lejonkällan, hwilken år 1836 förseddes med ett nytt brunnshus. En följande år anställd chemist undersökning af dess watten, wifade att detta innehöll jern med kolsyra, något swafwelsbundet wäte, något kolsyradt natron, obetydligt saltsyradt natron, och något jordsalt.

Borgmästare här hafwa varit:

Plant, Byfogde 1677; Anders Bergerson, 1686; Gudmund Löwenhjelm till Ström, 1711; Iwar Kamp, 1716—1718; Torger Bruhn, 1726; Jacob Strömdal, 1746; Christian Zimmerberg, 1769; Joh. Th. Grundell, 1790; n. w. är Joh. Högardt.

De fornlemningar staden äger att uppvisa, tillhöra, med undantag af några griftrör på Strömstads myr, Carl XII:s tidehwarf. Efter hans befästningar, som bestodo af 3 batterier mot sjösidan, samt ett par dysika på södra åstranden, som då utgjorde stadens gräns, synas nu endast lemningar efter batteriet Carolus på Laholmen. Såsom en fornlemning kan äfwen betraktas ett litet trähus på Långgatan ¹⁾, hwilket påstås vara detsamma, uti hwilket nämnde konung bodde under sitt wistande här; det tillhörde då borgmästaren Iwar Kamp. Allt ganska många af de nuwarande byggnaderna i staden redan funnits der 1717 är obefridligt. Uti ett par hus wid tullbryggan har man utligen funnit kulor efter Tordenstjöldska anfallet.

En af de holmar, som omstånga hamnen, kallas Salomonsholmen, och det berättas, att den fått sitt namn af en

1) Nu tillhörigt Entesfru C. Smidt.

sjöröfware, som der fordom blifwit hängd. Salomon war ett förr i Norden alldeles obrukligt namn, hwadan det är säkert att denna holmes nuwarande benämning uppkommit genom förwridning af ett annat äldre namn. Det war i grannskapet af Strömstad, som den i slagningen wid Holmen grå, d. 12 Nov. 1139, tillfångatagne orostiftaren Sigurd Slembidiaekn, blef med den rysligaste tortyr afrättad. Måhända steds de det på denna holme, och det är lifså litet osannolikt, att traditionen systar på denna tilldragelse, som att namnet Salomonsholmen kan vara uppkommit af Slembidiaekns-holmen. Det war i skydd af denna holme Tordenskjold afväntade tillfället att angripa Strömstad, och på densamma begrafsde han en del af de stupade 1).

Som oswan sades, afföndrades Strömstad ifrån Ekee år 1672 till ett eget gäll. Dertill lades 1723 alla de norr om ån boende, som idkade borgerlig näring, och efter hand äfwen de öfriga. Pastor åtnjöt 50 tr kronotiede, samt en stadsjord, och, så länge icke presthus funnos, 20 Daler S:mt till hushyra. På inwerkän af härwarande pastor C. M. Ekman, som war riksdagsman och hade speculation på Ekee, förklarades, genom Kongl. Resol. af d. 30 April 1789, Strömstad skola, efter pastor i Ekee Gothenii död, upphöra att existera som eget gäll, samt såsom annex återgå under Ekee, hwilket ock verkställdes 1811, då kronan återtog sin tionde och magistraten sin jord. Försök att tillwägabringa samma reaction hade ehuru förgäfwes blifwit gjorda redan år 1700. 1841 sökte staden att åter få utgöra eget pastorat, och ingaf det wälwisa förslag, att låta pastor och förste skolläraren gå i ett par stor; men detta afflogs genom Resol. af d. 10 Dec. 1842, hwilket ock utan twifwel war för staden det hellsammaste. Redan 1820 war en dylik separation begärd, men blef äfwen då aflagen. Pastor i Ekee äger ingen den ringaste behållning af Strömstad, sedan derwarande vice pastor blifwit aflönad.

1) Norr om Strömstad ligger den romantiska Hällsö, der folksagan omtalar en förtrollad trädgård, som likwäl icke är allom gifwet att få ståa. Söder om Strömstad är Dastö, hwarest är Skeppsbyggeri.

Pastorer i Strömstad hafwa varit:

Lars Christofferson Frisius, 1674—1687.

Jacob Vernerus, 1688—1713; dog som pastor i Fäsb-
berg 1724.

Bengt Rönnerkrantz, 1713—1728; donerade 400 Da-
ler till kyrkan.

Erik Asp, 1730—1735.

Carl Castensson Rönnow, son till presten i Båtstad,
som gömde Carl XI i storstenen; blef ifrån slotts-pastor i
Marstrand kyrkoherde här 1737, † 1741. Genom poetiska
skrifter skall han skaffat sig, staden och kyrkan några mindre
förmåner.

Petter Olof Rodhe, 1742; fick transport till Slätt-
åkra 1753.

Magnus Thoren, ifrån 1754 till 1774, då han blef
pastor i Forshälla.

Carl Magnus Ekman, blef pastor äfwen i Stee 1811,
död 1818 1).

Stee regala Pastorat tillhör 1:sta klassen. Tienden är
(assortningarne icke afräknade) 119 tr 22 $\frac{1}{2}$ kappe 2). Pasto-
rer hafwa varit: Under Catholiska tiden Amund och Olof,
om hwilka man icke känner mera än namnen; efter refor-
mationen:

Torger Lawridtzson, Religionsprost 3) i Wiken, war
pastor här omfr. 1550, och efterträddes, som man tror, af
en wid namn Niels.

Christen Clementson, 1594.

- 1) Ibland anteckningar på stadens folkmängdstabeller förekommer:
"Ratten emellan d. 21 och 22 Dec. 1759 förnam man en jord-
bäfning, som påstod 2 å 3 minuter, af hwilken husen fläfsde, och
ett dån hördes i luften, alldeles såsom af en häftig eld, hwarföre
och alla de, som dera uppväcktes utur sömnen, trodde wäbeld hafwa
fattat i tal och öfverrum, och skyndade sig ofklädda ut på gatan".
1755 dog en enkla i Strömstad i den höga åldern af 124 år.
- 2) Af de många Mensalhemman, som förr tillhört pastor i Stee, äger
han nu dispositionsrätt endast till tre.
- 3) Motswarande n. w. Contractsprost, men försedd med större myn-
dighet.

Christoffer Lauritzon Fries eller Friesland, 1622—1667; hans grafsten i Skee kyrka är förut beskrifwen.

Olof Berg, 1668—1673.

Per Tolsenius, 1675—1700; war stiftets ypperste predikant på sin tid.

Sredrik Bagge, 1702 till 1717, då han transporterades till Linköpings stift.

Johan Bager, se Näsiinge.

Johan Schoug, 1722—1753.

Olof Klodt, 1755; affattes 1776, sedan han länge warit inwecklad i en obehaglig proces.

Doctor Johan Gothenius, Lector i Götheborg 1768, pastor i Skee 1779, död 1809, 88 år gammal. Han war en grundlärd man, särdeles i de österländska språken, hwarom flera hans uppsatser wittna, samt en driftig pastor.).

Carl Magnus Ekman, se ofwan.

Anton Lidberg, Regementspastor wid Bohusläningarne, Kyrkoherde i Skee 1820, död 1841. Den älsfwärde mannen, hvars bana tecknades af allwarlig fromhet och stilla wälgörenhet, skall här länge bibehållas i ett tacksammt minne.

N. w. Pastor, Anders Pet. Traneus, erhöill sissl. Maj transport hit ifrån Morups pasterat.

Comministrar hafwa warit:

Lars Wessendahl, ifrån slutet af 17:de sekellet till sin död 1725; Bengt Badenius, död 1740; Lars Engström, 1741—1780; Johan Lomberg, afled som utnämnd Pastor i Bokenäs 1808; Anders Holmström, † 1825; Erik Berglander, förut lärare i Strömstads skola, comminister här 1825.

- 1) Gothenius lefde 20 år efter det Ekman erhållit surwivance på Skee. Det berättas, att gubben hwarje 1:ste Maj reste in till Strömstad, antog den raffaste hållning han kunde, och gjorde en djup compliment framför Ekmans fenster, såsom ursägt för det han lefde. Ibland gubbens egenheter på ålderdomen war, att, då han af swaghet ofta föll omtull, ingen annan än hans hustru fick hjälpa honom upp igen.

II.

Tanums Härad.

Innefattande pastoratet af samma namn eller socknarne Tanum och Lur, gränisar detta härad i norr till Wette, i öster till Bullarens, och i söder till Dwille häradar, samt i wester till hafwet. Uti de äldsta permbref kallas det Tanheim, Taneim och Tannimi, utan twiswel af gården Tannam¹⁾, hwilken förmodligen warit hufwudgården i häradet. Häradet förer i sigillet ett nät med trenne fiskar. Häradets östra gräns går uti det höga och breda Gerumsfjället, såsom den Westra fjellryggen här benämnas, och hwars utplattade rygg liknar en ödslig ljunghed, afbruten af uppstigande klippor. Trakten, ehuru bergig, förekommer likwäl öfrigt mera öppen än Bohuslän i allmänhet, emedan man här, med undantag af sjelfwa stranden, saknar dessa isolerade twärstupande klippor, som möta en öfwerallt annorstädes i länet; bergen äro här mera sammanhängande och mera sluttande. Dalarne, således mindre djupa och tränga, antaga characteren af slätter; af dem utmärker sig, såwäl för storlek som bördighet, Tanums Slätt, hwilken, med ungefär $\frac{1}{2}$ mils längd och betydlig bredd, sträcker sig ifrån gränsen wid Dwille fram mot Tanums kyrka. Wester utmed denna slätt, ifrån hwilken den stiles genom en bergås, går en annan mindre bred dalsträckning, Bergsbygden kallad, och wid Tanums kyrka öppnar sig ännu en dylig, begränsad af ljungwurna bergsslutningar. Stora ljungoar förekomma flerstädes, och landsvägen emellan gästgifwaregårdarne Hede och Skalleröd går till större delen öfver sådana. I allmänhet är Tanum en ful ort och har mycken likhet med wisa trakter af Salsland. Med undantag af den nordligaste delen eller Lurs

1) Tannam eller Tanheim är troligen förwridet ifrån Tegneheim = en fri mans bostad.

socken, som är stegwuren, är pastoratet kallt. De största af de wikar, dem hafwet bildar på kusten, äro den milslånga Sannåsfjorden och Tannamsfjord, samt Iowitstale, emellan hwilka ligga twenne större halföar, Tanumsnås och den wackra stegwurna Kastötången, båda bildade af ansenliga, i hafwet utstjūtande bergsryggar, hwilkas riktning åt nordwest gifwa nämnda wikar en annan sträckning än länets öfriga. Mynningen af dessa wikar kallas Sastensund, och förekommer ofta under samma namn uti de gamla sagorna. En betydlig stärgård sträcker sig utansför Tanums kust. De största och bebodda öarne äro: Kessö, Galtö, Lindö eller Kalfö, Pinnö, Otterö och Musö m. fl. Några af dem äro trädbeburna och wackra. Högsta berg äro i Lurs socken Amundshatt, samt i Tanums, Skuggebergen och Sastensberget m. fl. Stenarten uti bergsträckningen norr om Tanums kyrka är, på en sträcka af omkring $\frac{3}{4}$ mil, en rödgul, finornig granit, uti hwilken man ofta träffar hwita quartzcrystaller. På gården Sala uti Tanums socken har man trott sig finna kopparmalm. På gränsen emellan Bullaren ligga ett par insjöar. De wattendrag, som här förekomma, Sogarsån och Andråselfwen, äro obetydliga. Mineralkällor finnas på Prestgårdens ägor, wid Forsumtorp, och på Switlyckes eller Westerby's mark. Torfmossarne äro många, men små, och redan så anlitate, att af dem söga eller intet återstår.

Uti hyfsning äger inbyggarna i Tanums socken företrädet framför dem i Lur. I allmänhet röjer sig hos mängden en owanlig hurtighet, slit och wälwillighet, men äfwen stolthet och sjelfrådighet, samt böjelse för lyr. I dett yttre wisar Tanum en förmögenhet, som werkligen icke finnes der.

Tanums Socken

äger, på en jordwidd af 46,240 tunnland, 138 $\frac{2}{3}$ hemman, förmedlade ifrån 184 $\frac{2}{3}$. Deribland äro 52 $\frac{2}{3}$ krono, och endast 1 $\frac{2}{3}$ frälse, hwaraf $\frac{1}{2}$ Kämpersöd är Gymnasiehemman. Folksommern år 1840 war 5,416, och hade på 35 år ökat sig med 1,623 själar. Socknens största olägenhet är brist på bränst; mången måste till detta ändamål begagna backtorf. Skog sin-

nes endast på näset emellan Tannams och Sannäsffjordarne, tillhörig gårdarne Mjölkeröd och Kletta, samt några obetydliga parkar uti socknens sydöstra del eller den s. k. Swandalsffjordingen. En annan olägenhet är brist på qvarnar; i torra somrar måste malden med stort besvär föras till älgse liggande socknar ¹⁾. Jordmånen är allmännaft lera, blandad med mylla, sand på öarne och sand och mejjord på fjellhemmanen, äfvensom här och der på höjderna. Bergsbygdsdalen äger en mera stys jordmån. Tillgången på Skalmergel är betydlig, isynnerhet på gårdarne Skårbo, Rårra och Nedra Säm, dock störst på förstämnde; och är Tanum nästan den enda ort i länet, der denna ofstättbara artifel mera allmänt användes på jordbruket. Hufwudnärningen är åkerbruk, och denna sockens allmoge kan anses hafwa i denna näringsgren ett stort steg framför den öfriga i länet, hvarföre han isynnerhet har att tacka framl. profsten, Dr G. Brunius, som genom sitt exempel här införde ett förbättradt åkerbruksskick. Af artificiell äng börjar bonden här allmänt begagna sig. Ängen är likwäl ännu för liten, och betesmarkerna för knappa. Medelutsädet på hemman är några och trettio tunnor. Hufwudsädet är hafre. — Af Fiske idkas hufwudsakligast waddrägt af makrill och sill. Här finnas för närwarande 3 större sillwader och 28 makrillwader ²⁾. Östronsfiske idkas wäl, men icke särdeles. I Sannäsffjorden finnas annars de s. k. Profos-östronen, hwilka i godhet öfverträffa alla andra wid rikets kust. Några egentliga fisklägen finnas här icke.

En annan binäring, hwilken man ej bort wänta sig finna uti det stoglösa Tanum, är Tegelbränning. Här finnas icke mindre än 16 Tegelbruk, till hwilka bränslet hämtas ifrån Näsinge och Naswerstads pastorater, samt Eurs socken. Teglet anses godt och affättes med fördel i Skånska och Halländska städerna. Mycket sjöfolk är här boende.

1) Blott en wäderqvarn finnes i socknen, nemligen wid Greby.

2) Af första makrillfångden om året plägar här stättas åt alla till socknen hörande Embets- och Tjenstemän, så att Pastor får 25 makrillar, Capellanen 15, Adjuncten (om han är gift) 10, Länsmannen 15, Klofaren 10, Kyrkoföden och Kronorättaren hwardera 5 o. s. w.

Bid stranden, på gården Grebys mark, ligger den starkt bebyggda handelsplatsen Grebbestad ¹⁾ (rättare Grebystad), som med fringliggande ort drifwer en betydlig handel. Den äger ett större antal fartyg, och de flesta af invånarne äro sjöfarande.

Anmärkningsvärdare boställen äro:

Prestgården, 2 m:tal, är ett det yppersta ecclesiastika hemman i stiftet, hwilket det blifwit genom framl. Doctor G. Brunii verksamhet. Urliga utsådet är omkring 10 tr höst- och 100 tr wårjäd, jordmänen är bördig, och ängen lemnar en afkastning af 2 å 300 laß hö. På ägorna finnas 7 torp och en husbehöfsqwarn, men ingen sfog, utom några fredade lunder på inägorna. Åbyggnaderna äro gamla. Prestgården afbrändes 1676 uti Gyldeulöwsfejden, och blef förstörd äfwen 1711 af Löwendahls trupper. Stället äger historisk märkvardighet, såsom stådeplats för en af de tilldragelser, hwilka såsom stamfläckar qwarstå i wår historia, neml. Holsteiniska Ministern, Baron Görz's, fångslande 1718. Carl XII:s lit hwilade här en natt.

Capellansbolet Lilla Ufwested $\frac{1}{2}$, förmedl. fr. 1 m:tal, har åker för 15 å 20 trs utsåde, feber 3 hästar och 10 nötkreatur, samt äger 2 torp. Åbyggnaden är dålig.

Kragensås, 1 m:tal, Säradsbördingeboställe ²⁾, har åker ungefär som sstnämnda, men bättre äng, god betesmark, wacker åbyggnad med ett naturfönt läge, god sfogstillgång, samt några torp.

Kärva, Länsmansboställe, 1 m:tal, har åker till omfr. 45 trs utsåde, och äng i förhållande dertill, samt flera dagswerkstorp.

De förnämsta af militiehemmanen äro: 1 m:tal Klef-

1) 3 dagligt tal kallas den Grebbestå.

2) Säradsbördingar i Domfagan hafwa varit: Gustaf Foster, 1675; Anders Bergersson, 1699; Gudmund Norberg, 1721; Torger Bruhn, 1723; Peter Östling, 1733—1746; Birger Larsson Swasser, 1766; M. G. Dankwardt, 1772; Arwid Jacob Unger, död 1835. R. w. är Johan Båth.

wa, Captensboställe, af ungefär lika godhet med 1 m:tal Tretteland, s. d. Lieutenantsboställe, hwilket har 130 tunnlands inägor, hwarpå utfås omfr. 50 tunnlor, och höstas 150 last hö. Dagswerkstörpen äro 6, och på ägorna finnes en skattlagd mjölsqvarn med 1 par stenar.

Pastors mensalhemman äro: 1 $\frac{3}{4}$ m:tal Arndal och $\frac{1}{4}$ m:tal Sör Edswik, hwilka innehafwas af bönder emot lifstidsstädja och årlig landskyld.

Ansenligare enskilda gårdar äro: Njölkeröd, 1 m:tal kronofatte, bebyggt med ett tvåwånings charactershus af tegel; utfädet är 40 tr, och hösförden i medelmättiga år 200 last. Till egendomen hör en ganska ansenlig skog och en präktig trädgård, hwilken förr ägde, på en widd af 7 tunnland, 2,000 fruktträd och de angenämaste anläggningar, men som nyligen blifwit inskränkt till hälften. Trädgården är anlagd af framl. Doctorinnan M. Brunius. Egendomen har en skön belägenhet wid roten af det skogwurna näs, som utstjuter emellan Lannams och Lannäsfiordarne ¹⁾.

Skärbo, 1 m:tal kronofatte, är wäl bebyggt och äger en wacker trädgård; utfädet är 35 tr i bördig jordmån, och hösförden 170 last. Gården är skoglös, men n. w. egaren, Lieutn. Gomer Swahn, arbetar med skogsplantering; här byggdes det första tröstwerk i orten 1839. Dit höra och 2:ne Tegelbruk, hwilka anses tillwverka det bästa tegel i Bohuslän.

Lannams Kyrka, af gråsten, belägen wid stora Landsvägen, är den ansenligaste landskyrka i länet. Hon blef färdig 1829, sedan byggnadsarbetet warat i flera år, med en, i anseende till den ofstiklighet och willerwalla, hwarmed det werkställdes, otrolig kostnad, som bragte mången i socknen på öfbestånd. Hon består af ett aflängt fyrkantigt skepp, 60 alnar långt och 29 d:o bredt, med ett torn i wester och en fyrkantig sacristia i öster. På hwarje långsida äro fyra fenster och en ingång, försedd med ett slags portal. Huswidingången är genom tornet och utwändigt prydd med en portal, bildad af 2 oformliga colommer, som stödjå en låg fronton. Kyrkan äger trähwalf och är tegelbetäckt, utom tornet, hvars tak

1) N. w. egaren är Consul D. Brunius.

och lyktformiga betäckning äro kopparbelädda. Idéen af denna byggnad har blifwit strängt klandrad af en af rikets förste architecter ¹⁾. Det torde likväl böra anmärkas, att de kyrkor, som uppföras i Bohuslän, icke alltid byggas uti öfwerensstämmelse med för dem fastställd ritning, utan sedan denna pro forma är anskaffad, ändras den efter hvarje bondes smak, som fått plats i byggnadscommittéen, och deruti ligger närmaste orsaken till, att dylika byggnader blifwa så smaklösa.

Kyrkans innanrede saknar all märkvärdighet, och är till en del provisionelt. Uti tornet hänga 2 större ringklockor, lika nya med kyrkan.

På gästgifwaregården Hede äro Tingsbyggnaderna för Tanums och Bullarens härader uppförda.

Sornlemningar ifrån särstilda perioder af hednatiden träffas i Tanum till en otrolig myckenhet. Främst af alla äro de förtjenta af uppmärksamhet, som stå i sammanhang med den gängse traditionen (anförd pag. 30 i föregående del) om Skottarnes landstigning, strid och nederlag här. Denna folksägens sanning kan icke bestridas; men om dessa sornlemningar verkligen tillhöra den händelse, som ontalar denna, blir swårare att bewisa; dock strider intet emot antagandet häraf.

Enligt sagan skola Skottarne under återtåget ifrån Bullaren lidit ett så allvarligt nederlag wid Tanums kyrka, att den förbiflytande bäcken deraf fått namnet Blodbäck. Man ser deromkring, på moarne, lemningar efter en hop mer och mindre förstörda ättekullar, särdeles på Westerbys ägor ²⁾. De som undkommo nederlaget, flydde öfwer Prestgårdens och Närvas ägor till Greby. Der nämnda gårdars ägor sammanslöta, uti ett bergpass wid den s. k. Prestmyren, är ett dyr-

1) C. G. Brunius. Resa igen. Bohusl. m. m. pag. 92.

2) I en af de minsta bland dessa grifter gjordes för några år sedan ett besynnerligt fynd af en mängd affyllda lerurnor, icke större än vinglas, och täkta med små genomborrade löd, äfwen af bränd lera. En dylik liten urna har jag funnit äfwen på Ljören, och lemnat en tekning af den uti 3:de häftet af Runa. Det förtjenar uppmärksamhet, att nästan alla de urnor af lera, som finnas i grafhögar, äro försedda med hål.

hus, bildadt af en, på 3 resta hållar hwilande, öfwerliggare, af omkr. 4 alnars längd, och något öfwer 3 d:o bredd. Södra gafweln felar. Bredwid synas några grafkullar och 3 mindre bautastenar. Stenwården kallas af folket Walbrets graf, till minne af den ene Skottste härföraren, som här skall hafwa stupat och blifwit begrafwen; och des bestaffenhet mötfäger på intet wis en sådan sägen, emedan dyrhusen, utan undantag, äro grifter. Ifrån detta ställe föra spridda, enstaka graflemningar till den märkwärda och af flera fornforskare bekrifna walplatsen wid Greby¹⁾, hwilken gård skall af härwarande ålderdomsminnen fått sitt namn (Grasby). På en liten hjungmo, som här utbreder sig emellan kala bergshöjder, ligga sammanträngda och utan ordning 73 runda och 44 aflånga grafhögar. De förra, hwaraf ingen är särdeles stor, äro för det mesta försedda med wackra fotkedjor. 27 af dem hafwa i sin midt en upprest håll, af ifrån 7 till $2\frac{1}{2}$ alns höjd; men af dessa stenar äro nu öfwer hälften omkullfallna, och tydligt synes att antalet af dem fordom warit mycket större. Skeppshögarna deremot sakna till största delen wårduader. De forskare, som hittills hafwa bekrifwit detta ställe, hafwa förbiset en anmärkningswärd sak, nemligen, att i norr på denna walplats stå twenne breda stenar, den ene 4, den andra $3\frac{1}{2}$ aln hög, uppresta i rät linea med hwarandra, och med en distans af $5\frac{1}{2}$ aln emellan deras inre kanter. På ömse sidor om dem, wid yttre kanten, ser man en liggande sten, som sannolikt warit upprätt; men på mellanrummet emellan de stående hållarne äro twenne wackra, släta stenar med omsorg lagda utmed hwarandra. Båda äro 4 alnar långa, och $2\frac{1}{2}$ d:o breda, och på den ena af dem är utbuggen en cirkelfigur af $2\frac{1}{3}$ alns diameter. Betydelsen af denna och af hela sistnämnda stensättning blir swårt till och med att gissa, såwida wi ej wilja följa en del fornforskares exempel uti att förklara alla ålderdomslemningar, hwilkas be-

1) Denna walplats finnes på två ställen aftecknad uti Nord. Fornlemn. af Lissegren och Brunius. Walbrets graf står uti Thams Göthiska Monumenter, likasom och Kusens graf. Ingen af dessa teckningar är säker.

stämmelse man ej kan få reda på, — för offerställen. Högarne wid Greby skola enligt sagan förwara aflan af de flyktande Skottarne, som här ledo sitt sista och grundligaste nedderlag. Längre ned mot stranden, wid Grebbestad, står ett par uppresta stenar, äfwen till minne öfwer här fallna främlingar, och norrut härifrån, på Kusseröds utmark, kallas två treuddiga stensättningur Kusens graf, efter den Skottse höfdingen Kuse, som der blifwit nedhuggen. Dessa treuddar, af hwilka den ene håller 32 alnar i rät linea emellan ändarne af de owanligt smala armarne, och den andra 28 d:o, äga i midten en liten rund upphöjning, uti hwilken man funnit urnor med brända ben. Den störste af dessa fotanglar har wid hwardera armens ända en upprest sten. Dylika treuddar finnas, men högst sparsamt, i Bohuslän, Halland och Småland; uti flera af dem har man hittat ben och asfa, och deras bestämmelse, som grifter, bör således ej dragas i twifwelsmåtl.

Emellan Tanums Prestgård och Seder Gästgifwaregård, samt längs den bergås, som ifrån den sistnämnda leder emot Ulfwesked, hafwa legat öfwer 100 högar, af hwilka likwäl de fleste äro förstörda. Man har uti dem funnit stora, men trånghalfade urnor, försedda med 2 öron, och i dem förwarade brända ben, stenamuleter och bronznålar. Äfwen träffas här urnor nedfatta i sjelfwa sandbacken, hwilka troligen förwarat de ringares ben, som ej aftats wärdiga att få hög och wärd; ty förr, som nu, war den ringe obemärkt, äfwen sedan döden jemnat förhållandet emellan honom och den förnåme. På denna ås träffas de fyra största ättehögar i orten, liggande på Rylands mark. De äga en omkrets af 125 till 100 steg, men äro skadade genom sandtägt. Bredwid dem ligger, uti en af 8 stenar bildad rund krets, en kullfallen håll af öfwer 3 alnars längd, samt en mindre dylit. På samma ås träffas ock några mindre uppresta stenar, och i södra sluttningen en inhuggen wacker steppsfigur.

Omkring $\frac{3}{4}$ mil härifrån åt norr, på en höjd å Rylands ägor, finnas 21 grafhögar, ibland hwilka höja sig två resliga stenwårdar. Stället, wid hwilket är fästad sägen om en drabbning, kallas ömsom Slofshögarne och Löfshögarne (Slödwershögar?). På de moar, som ifrån gården Wal gå åt Säteby, räknar man på båda sidor om landsvägen 11 griftrör, som likwäl icke äro hållfisterör, några jordhögar, en domring och mindre uppresta stenar. Till höger härom på en ljungröf stå 7 spridda bautastenar. På Sätebys och Sätebytorps ägor finnas, utom mindre stenwårdar och små grafkullar, samt mindre innehållsrika hållristningar, 16 i sjelfwa gärdet liggande ättekullar. Uti en af dessa, som war 13 alnar i tvärmått och 3 d:o hög, fanns i midten en jordfast sten, öfwer hwilken war utbredd ett kollager, deri man hittade en förrostad swärdsklunga af jern, med fästefors af bronz, en bredbladig jernyra och en skära af jern, uti hvars tånge qwarfuto naglar, som wisade att den varit försedd med stift. I närheten af dessa högar finnes en rund, kretsformig stensättning, 7 steg lång. I norr och söder af denna skeppsform stå två breda, men icke höga stenar, och ett par dylika uti hwarje sida. En allmän sägen är, att en konung, som bott och aflidit på Säteby, här fått sin lägerstad, och denna sägen påminner om Sturlesons uppgift, att den wänsälle Norrste konungen Olof Haraldson Kyrrer dog på sin gård Sautfabö i Wiken (1093), hwilken gård otwifwelaktigt är nuwarande Säteby. Olof blef likwäl begrafwen i Trondhjem, och folksagan gör således, hwad hjelfwa grafstället widkommer, ett mistag; men detta är ursäktligt, emedan alla folksägnar gerna söka sig ett stöd wid någon fornlemning — huru främmande för dem denna än må wara —, hwilket och är ett nödwändigt willkor för dess bewarande; när fornlemningen förstöres, dör traditionen, såsom, enligt sagan, Dryaden när trädet fälles.

På de nordligt ifrån detta ställe liggande moarne äro lemningar efter flera kretsar, hwilkas randstenar blott till en del qwarstå. Af den myckenhet bautastenar, här funnits, stå

endast 10 qvar, af hwilka den störste är $2\frac{1}{2}$ alnar hög ¹⁾). Wid Knäm äro ock dylika, samt många mest förstörda högar. Såsom det märkwardigaste af derwarande älderdomsminnen, utwisas Källestenen, en cubformig sten af en alns storlek, wid hwilken en profetia om Knäms öde läser wara fästad. På Bredfjellsmoar, öster om nämnda gård, äfwen som på Kamnegårdsmon stå stenar och högar, hwaribland en 25 alnar lång stengrund, som troligen är en lemning efter det slags aflånga griftrör, som någongång förekomma. Ifrån gården Tannam går en hög sandås ned mot landsvägen; på dess rygg äro 15 stenar satta uti en rad; den största af dem är $2\frac{1}{2}$ aln, och en del föga högre än jordytan ²⁾). Ursprungligen har här funnits flera, som blifwit bortförda. De kallas af allmogen Tannams Kämpastenar, och utmed dem träffas några mindre stenar, en jordhög och en cirkelform ³⁾). På nämnda bys utmark, Timmerhållsmoar, skall finnas en stor samling af mindre steppshögar, och wid torpet Ekehogen, wid landsvägen, är en dylik af stora runda ättehögar. Uti en af dessa hittades 1816, uti en $3\frac{1}{2}$ aln lång och 1 dro bred hållkista, en jernyra, ett genomborradt blylod och en jernstena. Man har äfwen wid gräfningar uti dem funnit hufvudskallar och obrända lif, men dessa äro säkert ditkomna år 1719, då, enligt en anteckning i kyrkoboken, hoptals af det från Norrige retirerande krigsfolket här omkommo och blefwo, för bristande utrymme i kyrkogården, nedmyllade utmed landsvägen. På ägostillnaden emellan Tannam och Knäm är en liten hög, som säges förwara askan af en konung. Söder om Tannams kyrka på Soghems moar träffas många förstörda högar och griftrör. Uti det största, Salkonröset kalladt, som håller 125 alnar i omkrets och 9 dro i höjd, fanns för flera år sedan en massiv, men illa arbetad guldring, samt stycken af ett bronzfävil. I närheten bilda 11 uppresta stora stenar en rund krets af 9 stegs genomfärning.

1) Aftecknade i Nord. Journl. af Liljegren och Brunius, h. 3.

2) Dylika stenrader stå wid Stenched i Swarieborg och wid Brängstad i Bottna socken.

3) Tannams Kämpastenar äro aftecknade i ofwan citerade arbete, der ock några af nedannämnda finnas.

Söder i Tanums socken på Utängens mark bildade tre uppresta hållar, af 5—4½ alns höjd, en triangel, hvars bas är 31 alnar och sidor 18 d:o långa, och således icke liksidig, såsom den af en fornforskare blifwit beskrifwen. Två runda kretsar, den ene med 8 randstenar och centralsten, den andre med 6 d:o, samt omkr. 20 ättehögar, deraf tre små aflånga äro uppkastade parallelt med hvarandra, ligga här omkring; och på andra sidan den förbiflytande bäcken träffas en ännu större samling af samma ålderdomslemningar; ännu flera dylika träffas längre mot norr, särdeles på Ljungbytorps mark. Uti en af dem skall en konung ligga begrafwen, med swärdet wid hufwudet och med swärdsbaljan wid fötterna, och det säges, att den honom rörer, skall icke wäl gå. Det wid Stees beskrifning omnämnda twåtalet af uppresta stenar, finner man här ofta, såsom ibland Lösshögarne, wid Håkeby, Utängen, Ljungbytorp och på hemmanet Backens utmark, samt wid Lilla Gerum. På sistnämnda gårds gårde ligga 16 små grafkullar och derwid en betydlig hållristning, Runehållan benämnd. Uti Bro's utmark, till wänster om wägen till Fjellbacka, höja sig 2 utmärkt vackra ättehögar af 90 stegs omkrets, omgifna af flera mindre, som hafwa fotkedjor, och af 8 bautastenar. Ättehögar förekomma desutom på hemmanen Wästebys, Arndals, Gifleröds, Gåns, Warlöds, Oppens, Bergs, Tegnebys, Kylands, Sätorps och Stora Gerums marker och flerstädes. Uti högarne på sistnämnda ställe trodde man sig förr höra en nattlig musik, som ännu skall låta sig höras, om man lofwar spelmännen del i uppståndelsen. Samma saga berättas äfwen om en fornlemning på Stora Hjelmns mark. Utom på ofwanbeskrifna ställen finnas uppresta stenwårdar på gårdarne Bräcke, Mal, Slånge, Stora Andrås, der och några mindre grafhögar ligga, på Hudts moar, Wästegård, Billtorp och på Lyeke ägor. De som stå på sistnämnda ställe, påstås utwisa en småkonungs hwilostad. Wid Hude skall hafwa warit säte för en dylik höfding, hwilken af folksagan nämnes såsom deltagare uti förswaret emot Skottarne. Äfwen skall der hafwa bott en stöldmö, hwilkens friareäfwentyr med konung Nane på Swar-

teborg och tragiska ändalykt framdeles stola blifwa omnämnda. Den giftlystna tårnans ben sägas hvilat under Drottningstenen, en anseelig bautahäll af $5\frac{1}{2}$ alns längd och 1 alns bredd, hwilken ligger kullfallen utmed landsvägen wid Hudts gård.

Utom det redan omnämnda dyrhuset wid Prestnuren, hwilket tyckes bilda öfvergången emellan dyrhus och graffiti-stor, finner man ett dylikt uti Slottsdaalen inwid Prestegården. Den colosala takhällen har nedskridit af wäggstenarne, af hwilka flera äro bortförda. Ännu mera förstörd är dyrhuset, som ligger på Sems mark wid vägen till Grebbestad, uti hvars sönderflagna takhäll man warskblifwer flera små runda urgröpningar. I des grannskap ligga några små jordfullar och en skeppsrifning. Lemning efter dyrhus har ock funnits wid Linnebacka.

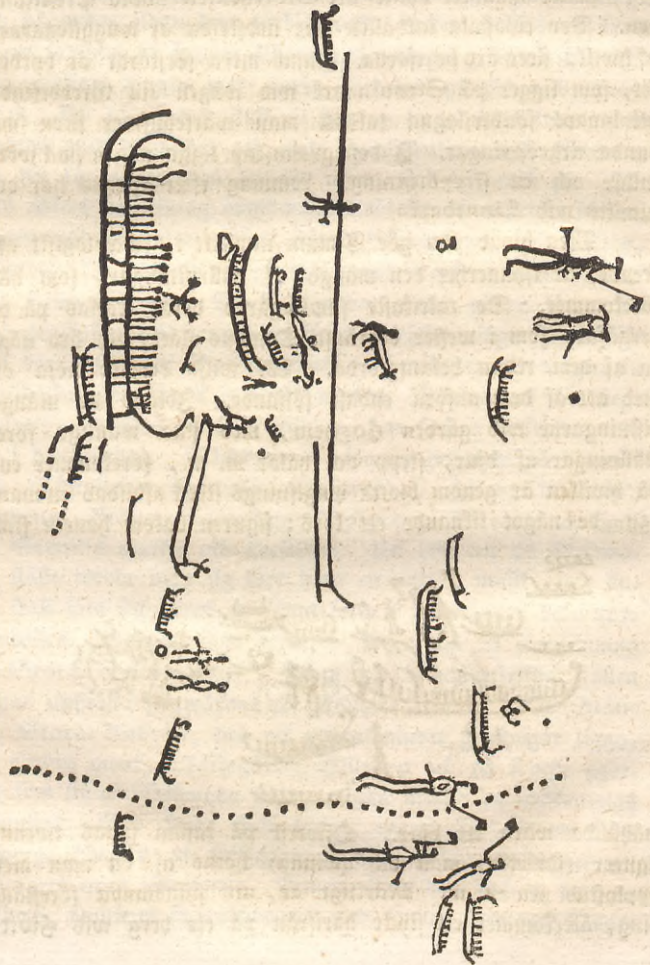
Men hwad som gör Tanum utmärkt i archaeologiskt afseende, är isynnerhet den mängd af hällristningar, som här förekommer. De talrikaste samlingarne deras träffas på de bergåsar, som i wester begränsa Tanums slätt, och äro några af dem redan bekantgjorda. Wi wilja derföre nöja oss med att af dem anföra endast följande. Ibland de många ristningarne wid gården Soghem, med sina wanliga föreställningar af djur, skepp och hälor m. m., förekommer en, på hwilken är genom blotta omgifnings streck afbildad en man, hållande något liknande ett kors; figuren bakom honom skall

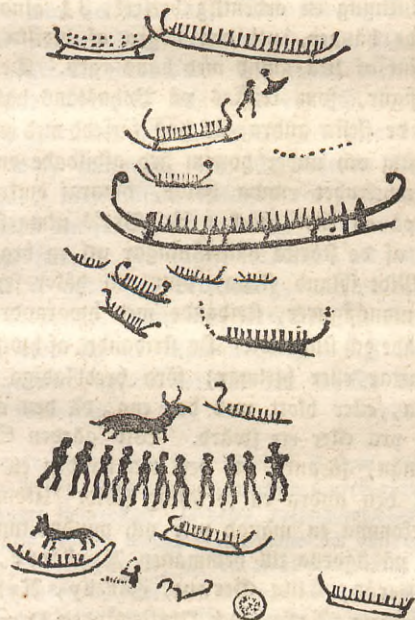
måhända wara ett djur. Öfwerst på tafeln synas twenne figurer (sannolikt man och qwinna) hotas af en man med upplyftad yxa m. m. Märkligt är, att sistnämnda föreställning, återkommer ett stycke härifrån på ett berg wid Swit-

Lykes soldattorp. Mannen, som hotar med gran, griper här afwen efter sitt swärd. Inunder står den största skeppsfigur, som förefommer på Bohusläns bergtaflor, och till höger, 3 yrbeväpnade män i strid med hwarandra, och skilda af en slingrande rad med hålor ¹⁾. Huswuds-föreställningen, såwäl

1) Den widfogade teckningen innehåller 1-80:del af naturliga storleken.

på denna som på förfinämnda ristning, synes likväl vara den öfwerst afbildade gruppen, och hwilken utan twifwel affser ett kärleksäwentyr, som tagit ett blodigt slut. Och att döma af den likhet nämnda grupper hafwa sinsemellan, och deras af att de finnas i närheten af hwarandra, är sannolikt, att de affse en och samma händelse, och tillförlje deraf äro på samma tid inhuggna. På Hofträdet eller Aspeberget, emellan Tegneby och Switlycke gårdar, finnes öfwer ett halft tjog hållristningar. Den märkwärdigaste af dem, och kanske den bäst arbetade af alla dylika, är meddelad i föregående häfte. På en af de andra härwarande synas, utom flera skepp och ett par djur m. m., elfwa mennissofigurer ställda utmed hwarandra ¹⁾. På en närliggande klippsluttning utmärker sig ibland

andra teckningar en man, som står på ryggen af ett djur och
rigtar en båge emot några numera otydliga föremål, och en

1) Scalas 1:40; del.

annan mansfigur, som uppräcker händerna och bites i buken af en stor slingrande orm. På bergets andra sida framwisar en mindre hålla, twenne män med uppräckta armar, förföljda af en man med ett swärd uti hwar hand. Redom husen

på Tegneby är en stor hålla, fullristad endast med djur, och der bredwid en mindre med blott ett skepp. På Tegnebyrabbet, Muslinet och Tåbbeberget träffas många dylika. Nära sifnämnda ställe, men på Wisleby's ägor, står på en glattslipad bergssluttning en ordentlig berserk, $3\frac{1}{2}$ alnar lång och med upplystade händer, uti den högra af hwilka han håller ett lyftadt spjut af lika längd med hans egen. Denna är den största mansfigur, som träffas på Bohusläns hållristningar. I likhet med de flesta andra, är han försedd med en stor Priap, och omkring och under honom äro afbildade omkring 100 skepp och en myckenhet runda hålör, hwaras omkring 50 stå hopgyttrade på en liten fläck. Uti Bro's utmark eller s. k. hamn, är en af de största hållristningar uti en brant sluttande klippa. Midt ibland skepp, djur och hålör ser man här groflemmade mansfigurer, stridande med hwarandra och omgifna af stupade och stupande. De stridande, af hwilka ett par bära höga hattar eller hjelmar, föra bredbladiga spjut med båda händerna, eller blott med den ena, då den andra handen håller en yra eller ett swärd. Bid gården Slänge stå uthuggna 4 män, förande uti den ena handen en stridshammare och uti den andra en fyrkantig sköld. Utom de redan nämnda, förefomma en mängd mer och mindre innehållsrika, hållristningar på ägorna till hemmanen Kyrkoryk, Sätorp, Kalleby, Seljeröd, Lilla Gerum, Håkeby, Ryland, Forsum, Forsumtorp, Toswa och Prestegården ¹⁾ m. fl. Håll-

1) På en hållristning å sifnämnda ställe har man anbragt en Latinsk minneskrift öfwer afl. Dr G. Brunius.

Fisterörv fattas icke uti denna på fornlemningar så rika trakt. De största och flesta finnas på Varne och norr i socknen. Uti det s. k. Galgeröset, nordost om Tanums kyrka, hittades år 1816, uti en väl hopfogad lista, ett handspjut af bronx och en slintlans, samt ett par bronxknappar. Allmogen wet att omtala liknande fynd, tid efter annan gjorda uti grifter af samma construction 1).

Altarstenen kallas ett större klippblock, liggande wid stranden på Tanumsnäset, utanför en bergshåla, som allmogen benämmer Munketyrkan. Hafswiken här utanför kallas Altarsjorden, och traditionen omtalar, att de första Christina i Tanum skola, af fruktan för hedningarne, härstädes i löndom förrättat sin gudstjenst. Såsom ett ålderdomsminne torde man ock böra anse Trinneborgsslott, en på en höjd wid Ulmeårv lagd labyrinth af omkr. 1000 mindre stenar, föga högre än jordytan. En dylik, men mindre, skall ock finnas wid Rörwik, och ännu en wid Forsum. Uppåt landet och i synnerhet uti Södermanland lära dylika stensättningar icke vara sällsynta, och icke ansedda såsom egentliga fornlemningar utan såsom anlagda till ungdomens förlustelse; men äfwen om så är, måste deras ålder vara ganska ansenlig. Dock bör icke den sägen föraktas, att anlagade, mot hwilka man ej ägde full bewisning, blefwo i forutiden frifående, om de kunde, utan att förwilla sig eller trampa på någon sten, reda sig ur dessa irrgångar. I alla fall tyckes "Trinneborgsslott" hafwa fordrat för mycken möda, för att vara lagdt förrofsfull.

1) Ibland andra fynd, som man gjort i Tanum, må nämnas en mindre guldring, funnen uti en askurna i prestegårdens trädgård, en myckenhet stenebägar, särdeles halfmånarformiga slintknifvar, hwilka alltid träffas många tillsammans och omsorgsfullt hoplagda. På Rastdötången, uti en oval stensättning eller ett slags mindre steppsform, som war $5\frac{1}{2}$ aln lång och hälften så bred, uppgräfwes år 1842 ett konstrikt arbetadt swärd af jern, liggande på en affylld lerurna. Den afbrutna, breda klingan är tveeggad och såset bronzeradt och prydt med punklika fördjupningar, emellan hwilka man warskåfwer mindre silfwerinläggningar. Fyndet upplyser de owala stenkretsarnes benämnelse.

Utom de redan anförda folksägner, finnas i Tanum wackerligen inga flera af märkligare innehåll. Ett sund i Sannäsfljeden, emellan fasta landet och Killingholmen, kallas Riddarsprånget, och förmåler sagan, att en Riddare i fordoma dagar sprungit deröfwer. Gj långt härifrån ligger Brudholmen, som skall hafwa fått sitt namn af ett enlevement. En flicka på Kalsjö skall nemligen i början på 1600-talet blifwit förwägrad att äkta en yngling, som hon höll mycket kär, och i stället tvingad att gifva sig med en annan, den hon affkydde; men på sjelfwa bröllopsqällen blef hon i tysthet bortförd hit af sin älsfare, och som båten, hwilken de flyktande begagnat, genast försänktes, och således ingen farkost syntes wid holmen, blefwo de icke här eftersökte, utan fingo tillfälle att, efter ett par dagars wilstande på stäret, undkomma till Norrige.

Lurs Socken

innehattar pastoratets nordligaste och stogbewurna del. Drakten är alldeles öfwerfällad med kullar och klippor, hwilka stiga öfwer hwarandra, allt efter som de draga sig ifrån stranden, och någon slätt eller dal af betydighet förefommer icke här. Jordrymden anses wara 17,936 tunnland. Hemmantalet är förmedl. 40 $\frac{2}{3}$, oförmedl. 46 $\frac{2}{3}$. Af hemmanen är endast 1 m:tal frälse och 2 $\frac{1}{2}$ krono. Folknummern år 1840 war 1,372, och har sedan 1805 ökat sig med 439.

Jordmänen är densamma, som i Tanum, men i allmänhet, om man undantager de närmast stranden liggande hemmanen, af swagare productionsanlag. Det inre af socknen äger mycken sandjord. Gårdarne äro ock mindre uppblade, så att medelutsädet per hemman icke öfwerstiger 25 tr, mest hafre, och öfwerhufwud taget lemnar jordbruket icke större afkastning, än hwad som ätgär att fylla socknens eget behof. Betesmarkerna äro deremot bättre än i moderförsamlingen. Swarje hemman äger stog till husbehof, och många af dem äfwen till affalu. Härifrån afsyttras årligen omkr. 500 famnar wed, mest gran och tall, men äfwen något björk, hwilket trädslag här ymnigt wärex. Socknens lastageplats är wid Sogar.

Förnämligaste gården i socknen är det vackra Apelsäter, 1 m:tal kronofk. Den är väl bebyggd, och är prydd med en of n. w. ägaren anlagd trädgård, som på 5 tunnlands jordrymd innehåller omfr. 500 fruktträd och utmärkt vackra anläggningar ¹⁾. Ärliga utsädet är omfr. 50 tr wår- och höstfåd, och höstförden circa 140 laß. Till egendomen höra 3 qvarnar uti den förbiffytande ån. Gården nämnes uti Hakon Hakonssöns saga och kallas der Abalsäter. Det war här, som Skule Jarl år 1221, under en nattlig öfverrumpling drap 90 Ribbungar jemte deras anförare Gunnar Aserson, men miste sjelf sin banerförare, Amund Åkast (den häftige), som blef skjuten genom strupen med ett spjut.

Socknens enda frälsheemman är Tweten, 1 m:tal, tillhörigt Gymnasiegodsst. Enkesäteret Sogen, 1 m:tal, af medelmättig godhet, är äfwen beläget i Lur.

Lurs Kyrka, belägen på en mo omkring 1 mil från moderkyrkan, förändrades år 1726 till sitt nuwarande stic. Den är uppförd af gråsten och äger en tresidig chormur, längden är 36 alnar och bredden 19; wid westera gafsveln uppfördes år 1817 ett trätorn, hwars höjd till spetsen af den åttakantiga huswien är 25 alnar. Byggnaden äger 3 fenster på södra och 2 på norra sidan, samt en större och en mindre ingång. Predikstol och altare äro helt enkla. På det sednare står följande upplysning: *Ara hæc renovata Past. & Præp. Mag. Jespero Pinck anno 1695.* Altartaflan, försärdigad 1663, är hitstänkt ifrån Tanum år 1686. Uti denna, liksom i de här förut beskrifna kyrkor, finnes läktare i wester. Uti tornet hänger en flocka med omskrift: *Soycht des Herren ist der Weisheit Anfang und Ende.* 1576 von G. W. L. En dopfont af tålgsten, som står inuti kyrkan, tyckes äga en hög ålder.

Lurs socken är icke rik på fornlemningar, hwaraf kan slutas, att den i äldre tider varit söga bebodd. På gränsen emellan Lurs och Naswerstads socknar ligger, på ett näs e-

1) Apelsäter äges af Directör N. J. Prunius. Denna gård, Mölskeröd och Eke Prestgård bära vackra vittnesbörd om den Prunius'ska släktens håg och smak för trädgårdsanläggningar.

mellan de båda Borgsjöarne (egentl. Borgsjöarne) i djupa ste flogen, en befästning på ett högt, nästan otillgängligt berg. Den består wiserligen icke af annat än några fallmurar emellan bergsfrefsworna, men är sätillwida märkwardig, som den kallas Kane-slott, och berättas hafwa varit bostad för en forntida småkonung, med namnet Kane. Namnet och traditionen framkalla den gisning, att Erik Emundssons Jarl öfwer Bohuslän, Kane den Gøthiske, här kan hafwa ägt sitt säte; men då alldeles inga andra grunder gifwas för antagandet, att det just är denna Kane, som folksagan menar, kan detsamma hyllas eller bestridas af hwilken som helst. Skulle emedertid alla ställen i Bohuslän, uti hwilkas namn Kane ingår, och som äro flera hundrade, varit Kane den Gøthikes boställen, så har denne åtminstone icke haft stål att klaga öfwer en för liten indelning. Gården, på hwilkens flog Kaneslott ligger, heter Kanebo. En dylik befästning finnes på Korpeberget wid Skålleröd. På detta branta berg, hwilket på alla sidor omgifwes af djupa dalgångar, ser man åt öster och söder, der det är mera tillgängligt, lemningar efter uppförda murar.

Wid Npelsäter ligger en rund ättekulle jemte spår efter 3 dylika, men förstörda, samt en rund krets, bildad af 9 stenar, af hwilka litwål twenne äro bortförda. Bredwid synes en liggande håll, som påtagligen varit upprättstående. Dessa minnesmärken sägas vara de på Npelsäter stupade Ribbingarnes grafställe; och det kan icke vara omöjligt, att de fallne orostiftarne blifwit jordade uti eller omkring dessa hednagrifter. Ättekullar, tillika med mindre bantastenar, träffas desutom wid Håstum, likafå i närheten af Lurs kyrka, och wid Östby gård och Östbyåsen. De på sednare stället äro till en del omsatte med randstenar. På Sogars ägor går byvägen igenom en rubbad domkrets af 9 klumpformiga stenar och 12 stegs twärmått, wid hwilken synes lemningar efter flera förstörda högar. Wid sjelfwa gården ligga fyra högar, äfwenledes rubbade. Utmed landsvägen wid Skålleröds gästgifwaregård höjer sig en fyra alnars lång sten; på 12 stegs afstånd ifrån denna har stått en annan af 6 alnars

längd, hwilken nu fullförtat. Ett par ättefullar hafwa legat härintill, och man ser ännu en sådan på andra sidan wägen, hållande i omkrets 40 steg och i höjd 5 fot. Där, som annorstädes, finnas många hållkisterör; uti ett af dem, som ligga på Resö, säges en konung Krake ligga begrafwen.

Bländ socknens naturmärkwärdigheter är en bergshåla, Frilleshillern eller Asmundshålan ¹⁾, på Amundersöds ägor. Den bildar ett rum af omfr. 15 alnars längd, 10 d:o bredd och 5 d:o höjd, och finnes aftecknad uti Thams Göth. Monum. Des bildning är dock icke besynnerligare än att flera dylika träffas i länet; men om hålan går en tradition, att den uti forna dagar varit ett tillhåll för 7 röfsware, hwilka för sin uppäsnung tagit till sig en wallpiga, den de beröfwat synen. Genom en ore, den röfswarne stulit ifrån gården Gisleröd, och som råmade i hålan, stola de ändteligen blifwit upptäckta och påföljande dag, som war Julastonen, tillfångatagna och nedgjorda af allmogen, samt sedan nedgräfnade uti en närliggande mosse, som deraf fått namnet Mannamyren.

I Tanums och Eurs församlingar har hittills icke funnits någon underwiseringsanstalt.

Uti Eurs socken är fattigwården icke reglerad, utan de behöfwande erhålla sammanstoft efter omständigheterna. Tanum deremot är indeladt uti 66 fattigrotar, som hwardera lemna till fattigförsörjningen 3 tunnor hafremjöl. De orkeslöfaste fattiga fringsföras till underhåll inom rotarne. Andra åter erhålla af fattigkommittén rättighet att uppbära allmosor.

1) Saxo Grammaticus anför i sin 5:te bok en berättelse, som utan twifwel varit en folksägen ifrån detta län, men som af honom blifwit inpassad i serien af Erik den Wises dater. En konungason från Wiken, Asmund, ställ låtit innesluta sig uti en bergshåla med sin böda fosterbroder Aswid, son af konungen i Sedemarcken. Några af de i landet infallande Swenskarne stola, i hopp att finna skatter, öppnat hålan, och då påträffat den ännu lefwande Asmund, som varit illa särad af sin fosterbroders ande, med hwilken han stridde hwarje natt. Sälans namn har gifwit mig anledning till den förmodan, att denna wanskällda berättelse möjligtwis kan hafwa lebt sin upprinnelse ifrån någon forntida folksaga, som fått i sammanhang med Asmundshålan.

Tanums regala pastorat tillhör 1:sta klassen, och är det indräktigaste gäll i länet. Tionden uppgår till 161 r:r.

Af Pastorena här före reformationen känner man ingen; efter denna hafwa varit:

Rasmus Jensen erhöå år 1594 transport till Tanum ifrån Raswerstad, der han varit pastor öfwer 20 år. Han war Religionsprost öfwer Wiken, och lefde ännu 1608.

Hans nämnes såsom pastor i Tanum 1624, och efterträdde af sin son

Torbjörn Jansson, ifrån 1630 till sin död 1638.

Christen Studt, 1639, † 1673.

Lars Bager, bördig af Skåne, pastor här 1675, dog 1685, lemmande hustru, pastorat och prostwärdighet åt Jesper Pinck, förut pastor i Skåne, † 1709.

Andreas Borgwall, 1710, död 1719. Såsom förut är anfördt, war han anlagad för gemenskap med Löwendahl, men frifändes.

Johan Ödman, förut regementspastor, fick Tanum 1719, † 1749. Han war en arbetsam, patriotisk och öfversträckt man, stref Bahus Läns Beskrifning, nedref Danmarks manifestet ifrån kyrkobörrarne 1719, och förde sanningens språk inför wederbörande, hwilket på hans tid war farligt till och med för en prost. Dock war han något böjd för öfwertro, hwilket likaså mycket tillhörde tiden, som personen.

Dr Mathias Jacob Ekström, död 1778. Han prisas såsom en lärde och äfwen i andra afseenden utmärkt man.

Dr Gomer Brunius, kyrkoherde här 1779, död 1819, war en stor landthushållare, och en af sin församling högst förtjent pastor, ithy att han förde dess cultur och economi ett stort steg framåt. Hans förtjenster i detta fall erkändes också både af konung och medborgare.

Mag:r Vincent Emanuel Ritterberg, pastor här 1820, död 1842.

N. w. pastorn är Mag:r Johan Michael Strettenberg, som år 1843 fick transport hit från Åhrstads pastorat.

Communnistrar hafwa varit:

Hans Ström, 1682; Petrus Elfsrand, omnämnes

1711 såsom i godt förstånd med de infallande Norrmännen, men är måhända densamme som Petrus Elfsström, hwilken dog år 1732 såsom comminister i Tanum; Johan Sagerström, † 1752, war under sin tjenstetid här frånwarande ett års tid i Ostindien; Andreas Peter Elfsström, † 1767; Andreas Theodor Ödman, prostens son, † 1771; Swen Ahlenius, från 1774 till sin död 1797; Carl Nyöberg, 1797—1801; Johan Wallin, död 1812. Zacharias Alex. Gyllensten, pastor i Skredswik 1836; Carl Daniel Bagge, pastor i Gällstad år 1838. N. w. är Adolf Fredrik Bratt,

Åsståndet ifrån moderkyrkan till Uddewalla är $5\frac{1}{2}$ mil, och till Strömstad $3\frac{1}{2}$. Postadressen: Uddewalla.

Dahlstorp

III.

Bullarens Härad

eller Naswerstads Pastorat innefattar socknarne Naswerstad och No, samt gränisar i norr till Ide prestegäll uti Norrige, i öster till Wedbo härad på Dahlsländ och Sörbygdens härad i Bohuslän, i söder till Tunge och i wester till Tanums och Wette härader ¹). Uti fornhandlingar ifrån 1400 och 1500-talet kallas det Bördalen eller Borre-len (Borgdalen, Borgelän), otwifwelaktigt af den här belägna Dlsborg, till hwilken det fordom lydde såsom län ²). Sedermere förändrades namnet till Borden och Bolleren, och omsider till Bullaren. Det gamla namnet qwarstår ännu oförändradt uti benämningen på en del af Naswerstads socken, som kallas Bördalsroten. Uti sitt sigill förer häradet en hund eller warg, som bär en fisk i munnen.

Naswerstads pastorat innehåller den egentliga delen af Bohusläns fjellbygd, och den, som äger den största höjden öfwer hafsyttan. Det är det widsträcktaste i länet; största längden ifrån N. till S. är 2½ mil och bredden fr. W. till Ö. omkr. 2 mil. Orten är uppsydd af oländiga marker, fjell, sjöar, mosar och stogar, och den egentliga odlingsjorden är belägen i den dal uti hwilken Bullaresjöarne utsträcka sig. Dessa smala sjöar, som stå i förening med hwarandra genom ett wattendrag af föga längd ³), och genom Tyrk-

- 1) Under dessamma inbegreps i forna dagar äfwen den börbiga Eningedals socken, som sedan 1658 tillhör Ide Prestegäll i Norrige. Orsaken hwarföre denna wid fredsslutet afändrades ifrån Bohuslän, war, att den erlade kronofatten till Aggerhus.
- 2) Så fick ett län i Norrige namnet Borresykel af den af Dlof den helige anlagda Sarpsborg.
- 3) Uti detta wattendrag, Längewallselwien, har man förr fiskat årtu perlmuslor. Ett tyfiskt fiske lär ännu idkas uti den omnämnda Tyrkelswien af ägaren till Wårby gods.

elſwem uttömma ſig uti Idefjorden, dela paſtoratet ifrån norr till söder uti tvenne delar 1). Den öſtra utgöres af Kynneſjället 2), och den motliggande utaf den andra norra Bohusläns huſwudrygg. Stränderna af nämnda ſjöar äga en wiſd naturſkönhet, och utſigterna ifrån Naſwerſtads kyrka, Säm och ifrån Sundshultsbron äro de meſt owanliga. På den norra af deſa ſjöar, hwilken på ſina ſtällen är 25 famnar djup, har man flera gånger warſeblifwit ſtydrag, och om wintren kan iſen på denſamma wara den ena timman ſå ſtark, att den bär ſtora tyugder, och den andra åter helt plötsligt uppspringa med dån, utan att man kan förklara orſaken. Utom deſa inſjöar finnes här en myckenhet andra och många deribland betydliga, ſäſom Kornſjöarne 3) och Sigbriften 4), m. fl. Ifrån de förra kommer Kynneelſ, ſom wid Sundshult gör ett ganſka wackert fall och drifwer betydliga ſåg-

- 1) Communicationen emellan öſtra och weſtra trakterna af paſtoratet är underlättad genom tvenne broar, den ena wid Långewall och den andra ſlagen öfwer Bullareſjön wid Sundshult.
- 2) Sjället bär elſt namn efter de gårdar, ſom derpå haſwa ägor, t. ex. Korvöds-, Jagerhults-, Möröds- och Burungerödsſjället, m. fl. De högſta punkterna i länet, Grytſtubberödsſjället, Ellekullen och Edebratta, äro belägna i Bullaren. Märkligt nog går här radswägen öfwer klinten af ſiſtnämnda berg.
- 3) På Iſholmen uti Öfre Kornſjön ſtår ett af gränseröſen emellan Sverige och Norrige, och uti denſamma uppsatt en ſien med 3 uthuggna kronor. En byſik ſtår på en holme i den lilla Wamſjön. Uti Nedre Kornſjön är en ſörre ſtogbewuren ö, Flötmarsöen, hwareſt läver finnes hjörniden, Ett ſund emellan faſta landet och en liten holme i denna ſjö, kallas Kongſund, och förmåler ſagan, att Carl XII ſummit beröſwer i ſpetſen för en ſwadron ryttare, hwarefter han hwilat öfwer natten uti Naſwerſtads Preſtigård. Han ſtall då haſwa kommit ifrån en bonde uti Gds paſtorat på Dahlsland, hwilken warit hans ſynerliga favorit, och af honom begagnad till ſpion under Norriſka kriget. Gos denna bondes efterkommande läver ännu förwaras en liſta, hwar på kong Carl legat en natt och en träſkål, hwarutur han brukit, och ſom nu är förſedd med ett maſſiwit ſilfwerbeſlag.
- 4) Sjöarne äro alla mycket fiſfrika. Nors eller Slom och den anmars uti Bohusläns ſjöar mindre allmänna Löjan, träſſas ymnigt i södra Bullareſjön.

och qvarnwerk. Denna cataract öfwerträffas dock i skönhet af den, som Elgaån (gränsbäcken mot Norrige) bildar, de årstider då han är wattenrik. Wattenmassan kastar sig här utför en lodrät klippvägg af öfwer 60 fots höjd. Ibland de andra många wattendrag, som komma ifrån härwarande fjellsjöar, äro Sögdårds-, Jonsbo-, Tungene- och Espe- lundsåarne de betydligaste och drifwa flera werk.

Daktadt de härjningar, som eld och yra på några tiotal af år åstadkommit uti Bullarens gran- och furusfogar, äro dessa ännu att räkna ibland de betydligaste i länet. De bästa äro belägna på östra sidan om Bullaresjön; men inom en kort tid dela wäl äfwen dessa den allmänna förödelser. De erbjuda ypperliga jagttillfällen, isynnerhet på fogel, men bebos också af rofsjur, framför allt af wargar, och björnen besöker dem icke sällan.

Bergarten är den i länet wanliga. Wid Wärtensröd finnes ett lager tålgsten. Uti en låg bergsklint wid gården Gøthbergshagen, nära sjöstranden, wisar sig en jernmalmsgång, hwilken ligger i dagen och går långt upp åt Kororödsfjellet. Den skall i mannaminne blifwit pröfwad och befunnits föra en icke ringa procent jern. Af en föregifwen siltwäder wid Esperöd finnes nu icke mera än berättelsen öfrigt. På Hogs-nås, hörande till gården Wasbotten, träffas swafwells uti flera i ett berg horizontelt ingående hål.

Inbyggarne, eller såsom de kallas Bullingarne, woro ännu för 25 år sedan, för sin halfwildhet, ett ordspråk uti länet. Men med framl. Prosten W. Geintscheins hitkomst år 1818, begynnade deras pånyttfödelse, hwilken helt och hållet måste tillskrifwas honom ensam. Genom hans 22-åriga, ädla, och likwäl af mången misstända, werksamhet bragte han det derhän, att folket här, hwad den yttre hysningen widkommer, tål jemförelse med sina grannar, och i sedligt affeende står långt framför dem. Dock qwarleswer ännu mycken ensald och widspelse, särdeles på östra sidan, der befolkningen, förmedelst sina aflägsna hofstäder, äger föga beröring sinsemellan. I allmänhet är Bullingen fattig, men ordentlig, och wisar icke böjelse att lesa öfwer sina tillgångar. I Wo

socken råder likväl större wälmåga än uti Maswerstads. Huswudnäringen är jordbruk, men har blifwit det först på en sebnare tid; ty så länge här fanns stog till öfverflöd, utbytte allmogen dess produkter emot spannmål ifrån kringliggande stoglösa härader. Nu är stogshandteringen endast en binäring. Produkterna afgå dels råa, dels förädlade på många här anlagda sågwerk, till kringliggande orter, äfwen till Norrige. Tegelbränning idkas med flera bruk. Bostapsstiftelsen är, i anseende till widsträckt betesmarker, ganska betydlig. Byggnadsfättet är här, såsom i allmänhet uti stogsbygder, husen för det mesta uppförda af rundtimmer och illa omsedda. Allmogens klädebrägt äger intet utmärkande.

Naswerstads Socken.

Denna socken, som fordom hette Nasswestad, är moderförsamling i pastoratet, och inbegriper en jordrymd af 62,162 tunnland. Öfvermedlade hemmantalet är $60\frac{1}{2}$, förmedl. $59\frac{1}{4}$, deraf $\frac{1}{2}$ m:tal frälse och 11 krono. Fölmängden, som år 1805 bestod af endast 1,614 själar, steg år 1840 till 2,660 personer.

Hemmanen äga en owanligt stor jordwidd, men äro det oaktadt af ganska medelmåttig godhet. De bättre af dem äro belägna på westra sidan om Bullarefjöarne. Nåbande jordmän är sand, af mindre bördig natur. Mycken hwitlera förekommer ock, men grålera äger endast hemmanen Säm. Medelutfädet på hemman är 30 tr, mest hafre; råg har hittills blifwit sådd mest i swedjeland, men nu äfwen på trädesjord. Afkastningen af wärsfädet kan ej beräknas till mera än 4:de kornet öfwerhuswud. Uti torra somrar lider denna socken mest af alla i länet, och miswärt inträffar icke sällan. År 1839 war nöden så stor, att mängden i fjellen nödgades lifnära sig af barkbröd ¹⁾ och dyligt. Sögt få hemman sak-

1) Barkbrödet bakades af spädare furubark, hwilken hakades och maldes, och uppblandades med något hafremjöl. Det är best med en blandad smak af malört och kåda, samt hårdt och torrt som trä. Det förtäres wanligen uti sur mjölk, hwarigenom den besta smaken något mildras.

na husbehöfsfog, och stora timmerfogar tillhöra gårdarne Elgeland, Slötemarken, Gøthbergshagen, Backen, Sagerhult, Klageröd, Koreröd, Sigfridshagen, Sögdård och Stabäckehult m. fl., alla belägna i östra delen af socknen.

Boställen äro:

Prestegården, 2 m:tal, med en prydlig manbyggnad, uppförd 1822, trädgård, och tillgång på både barr- och lösfog. Jordmänen, bestående af sand och mojord, är af mindre god bestaffenhet, men ypperliga odlingstillfällen gifwas. Annan ängsmark än swaga sfogsängar har hittills icke funnits, och gården icke kunnat winterföda mera än 20 nöt och 4 hästar, samt 30 får. Årliga utsädet är för närvarande circa 30 tr, och till bostället höra 7 torp, samt en äng af 5 tunnlands widd uti kronohemmanet Sör Tingwall, kallad Käpestycket, som, enligt traditionen, skall wara skänkt presten emot förbindelse af denne att hålla sig sjelf med kyrkofrud (käpa).

Torr Tingwall, 1 m:tal, enkesäte och f. d. mensalhemman, hwilket ännu skattar till pastor 3 tr landshylskorn. Åker och äng äro mindre, men bördigare än på ofwannämnda hemman. Fog finnes till husbehof, och till gården hörer hälften af fallet wid Sundshult, oaktadt den icke har några dertill fötande ägor¹⁾.

Öfriga äro: N. Bullareby, 1 m:tal, Länsmansboställe; Sör Byllareby $\frac{1}{2}$, f. d. Sergeantsboställe, båda bättre hemman; Sökelund $\frac{1}{4}$, Sergeantsbost.; Fogar $\frac{1}{4}$, Pistolsmedsb.; Musland $\frac{1}{4}$, Hoffslagareb.; Signeröd, Sadelmakareb.; Klageröd $\frac{1}{2}$ och Pålseröd $\frac{1}{2}$, Trumslagareb., och Koreröd $\frac{1}{4}$, Hoffmedsboställe.

Det enda hemman af frälsnatur är Öster Elgeland, $\frac{1}{2}$ m:tal, med stora fogar och skattlagd sägqwarn

Umärktare stattehemman äro: Säm, 2 m:tal, med ut-

1) Framl. profen S. G. Säbba förde om detta fall process med äboarne på Sundshult och Röd, som bebyggt desamma, och wann den uti Götha Hofrätt. Likwäl är nu — dock med disponentens minne — en mjölkwarn med 3 par stenar der uppförd af Sundshults ägare. .

fåde af 80 tr, större delen i god lera, samt stort höbol, pryde-
lig sätesbyggnad, tillräcklig skog och 7 dagsverkestorp. Stora
nyodlingar å denna egendom äro påbörjade.¹⁾

Sundshult, 1 m:tal, beläget wid Kynncelwens utfall
i Bullaresjön. Till den del af hemmanet, som äges af Joh.
Grnsts arfwingar, höra dyrbara wattenwerk, bestående af en
såg, mjölsqvarn med 3 par stenar och en stamp m. m.

Smedberg²⁾, mid sågwerk och mjölsqvarn med 2 par
stenar, samt stättlagdt älsfiste, wid Södra Bullaresjöns utlopp.
Om dessa wattenwerk inköptes och borttogos, kunde sistnämnda
sjö med ringa kostnad uttappas till flera sammar, och der-
igenom många hemman winna en ägowidd af tillsammanräk-
nade ett par hundra tunnland eller derutöfwer.

Nafwerstads Kyrka äger en utomordentligt skön be-
lägenhet nära Södra Bullaresjön, och är ibland länets äld-
sta kyrkor. Hon består af ett aflängt fyrkantigt skepp, 29
alnar långt och 23 d:o bredt, samt ett likabant chor, 14 al-
nar djupt och 17 d:o bredt inwändigt. Genom en 1822 werk-
ställd reparation borttogos muren emellan skeppet och choret,
och i stället för de två fenstergluggar, en åt söder och en åt
norr, som kyrkan före ägde, utbrötos trenne stora fensteröpp-
ningar på hwardera af nyssnämnda sidor, samt en rund på
westra gafwelu. Den tränga och med ett slags portal för-
sedda ingång, som kyrkan, utom choringången, ägde på södra
sidan, igenmurades, och en större öppnades i wester. Muz-
rarne bestå, liksom uti de flesta äldre kyrkor i länet, af tven-
ne gråstensmurar fyllda med kullersten; uti choret's winklur är
stenen tillhuggen, hwadan kan slutas, att detta antingen är
äldre eller yngre än skeppet. Kyrkans ålder skall måhända
kunna upplysas af tvenne nu i pastorsarchivet förwarade
penningar, som wid ofwannämnda reparation hittades uti mu-
ren, deruti de troligen blifwit tappade, eller måhända såsom
ett offer nedlagda af byggmästarne. Den ene har på åtsidan
ett Andreaskors, med omskrift på munkstil: **Philippus Rex,**
samt utomkring denna, med mindre bokstäfwer: **Bndicty: sit:**

1) Säm äges af Ingenieur S. M. Ahlenius.

2) Äges af Commisarien C. M. Gårda.

Nome: Dni: Nri: Dei: II: V: XPI+: *) och på andra sidan en figur, som troligen skall föreställa en fästning, med omskrift: **Civis Tyronus**. Den andra penningen visar en fyrdelad sköld, prydd med en släkt örns, och med omskrift: **Monet. Nova. argent. Lubecen:** och på framsidan en Madonnabild med omskrift: **Crux. fugat. omne. malum.,** samt nummern 63. Detta mynt är således slaget i Lybeck och det förra i Tours, måhända af K. Philip August, som derstädes iurättade en myntningsanstalt omkr. år 1200.

Prebikostol och altartafla äro ifrån Norrsta tiden, men utan både konst- och antiqvaristiskt värde. Kyrkan är målad af Schönsfeldt. I bland andra helfwetiska scener ofwan läktaren, ser man en man som, ehuru omgifwen af afgrundsandar, likväl håller det föra ölstopet i handen. Enligt berättelse skall denna bild föreställa Schönsfeldts supigevärd, en bonde i Naswerstad, på hvilken han varit förbittrad, och den han till hämd afmålade på detta sätt, och så lift, att alla igenkände honom. Ut i choret's tak synes en wandringsman, med en Skänst hatt på hufvudet och en ansenlig matsäck på ryggen, framtäga i bland ormar och ödlor, bestrålad af ett ljus, som utgår ifrån Moses taylor, den uppståndnes bild och sacramenternas emblemer.

Kyrkan har varit försedd med träorn, som förstördes den 6 Nov. 1736 genom orcan och jordbävning, och sedan genom åskeld 1746. Kyrkans enda ringklocka, som saknar all inscription, hänger nu uti en klockstapel på kyrkogården. Klockan skall vara skänkt hit af en bonde på Säm, der hon, tillika med en annan, som äfwen war ämnad hit, skall vara giuten uti den s. k. Klockebacken 2). Men under klockornas transport öfwer den tillfrusna Bullaresjön sjönt den ena, och de gamla wilsa ännu uti den andras ljud höra klagosången: "Min maka ligger i Säms fjord". — Af lemningar ifrån Catholska tiden finnes här en stor, groft arbetad Madonnabild af ef. Jungfrun föreställes sittande på en thron, hållande bar-

1) Benedictum sit Nomen Domini Nostri Dei Jesu Christi.

2) Man visar deruti 2 djupa hål, i hvilka klockorna stola wara flöpta.

net på knät och tramponde draken under fötterna. På en sprucken primklocka ser man 3 bomärken liknande runor, och på den lilla communionkalken läses på 6 knappar, hwardera med en munkbokstaf, namnet **Ihecus** ¹⁾).

Att dömma af de fornlemningar som förekomma inom Bullarens härad, synes det varit föga bebodt af de Nordens urinwånare, som nyttjat stenredskap och så talrikt varit bosatta på kusten af Bohuslän. Dylika saker hittas här ganska sällan. Isfwen på lemningar efter Bronzfolket är Bullaren fattigt, och endast så hållkisterör förekomma här ²⁾). Deremot förekomma ättehögar talrikt, men endast ett par uppresta stenar.

Uti Naswerstads socken ligger på ett högt berg, Slottsberget kalladt, som med nära lodräta väggar stupar ned i Bullaresjön, rudera efter det historiskt märkwärdiga Olsborg. På norra sidan — den enda på hwilken berget är tillgängligt — synas lemningar efter tre sårstilda ringmurar, den ene in om den andre, och af hwilka den öfwerste är 110 alnar lång och omkring 5 d:o bred, men såsom de öfriga nedrasad. I genom dessa utanwerk synes en väg hafwa ledt upp på bergets plateau, der man finner en fyrkantig förbjupning, troligen en gammal wattencistern, samt 7 stenhopar, och wid östra branten en grundwal till en 8 alnars stenbyggnad, som sannolikt varit det torn, hwarom nedanföre nämnes.

Enligt folksagan skall denna borg först blifwit anlagd af Olof den helige (omkr. år 1020—1030). Sannolikt blef den under Carl Knutsfons tid åter befästad af Thord Bonde, och år 1502 finna wi den, under dåwarande krig med Danmark, besatt af en Swenskt trupp under en Nils Nautzen. Den krigslift, hwarigenom Otto Rud på Bohus eröfrade detta flott Julastonen 1502, och den mandom, hwarmed

1) Pag. 94 af Sjöborgs Saml. till Skånes Historia omtalar en alldeles dyligt kalk, tillhörig Lunds Domkyrka.

2) Ett ofantligt stenröse finnes på Skälleshufwud, yttersta udden af det i norra Bullaresjön utstjutande Alserödsnäset. Foltsgagan håller före, att en kong Kane der stridt med en k. Röre, om hwilka widare sägner förekomma i Swarteberg. De hållkisterör, som här finnas, ligga alla uppe i östra sjellet.

den till tornet undkomna slottsherren wid detta tillfälle wärjde sig, äro anförda uti första häftet, pag. 101. Otto Rud erhöll slottet och häradet i förläning för sig och sina efterkommande till ewärdliga tider, men år 1523 intogs det af de Swenste, och utaf ett af Sdman anfördt permbref, röraude ett älsfste, förmodligen wid Sundshult, finna wi en Nils Rinnesson år 1530 äga befallningen deröfwer. Följande år blef Olsborg af den återkomne Christian II intaget och alldeles förstördt. Borgens afrättsplats skall hafwa varit på det gent emot liggande Galgaberget, och des begravningsställe på den närbelägna Slottsången, hwarest man nyligen wid stogens bortröbjände påträffade grafkullar, såsom på en kyrkogård. Man har der ock gjort ett fynd, wittnande om fordna tiders hushållsaktighet, nemligen små runda kiselstenar, af omkring 1 tum's diameter, omgjutna med en blysförpa af en serstyswers tjocklek, hwilka utan twiswel varit beagnade till kulor.

I djupaste stogen, en half mil öster om hemmanet Wacken och på des ägor, finnes ett annat näste ifrån närrettsiderna, Trollestott, en på alla sidor brant klippa, hwar's plan, 70 steg lång och 60 dro bred, är kranfad af en mur, som på sina ställen ännu qwarligger till 4 alnars höjd. Borgens belägenhet i wilba fjellet, och des afsträckande namn, kan gifwa anledning till den förmodan, att ingen ädel höfding utan en blodig stigman fordom befallt inom des murar. Des innehafware hedras likwäl i folksagan med titeln "Prins", och hans dater skola strar omnämnas.

Uf ättehögar inom socknen förtjena de wid Naswerstads kyrka och i Östads hagar den största uppmärksamheten, såsom stående i sammanhang med den förut anförda sâggen om Skottarnes plundringståg. Dessa, som hade ärnat sig öfwer till östra sidan, måste, sedan alla batar blifwit bortförda ifrån westra landet, söka öfwerkomma wid Långewallspâset, hwarest konungarne på Sällungstad, Kaneborg och Signebön woro dem till mötes, och hade förstansat sig med den stensmur, af hwilken rudera ännu synas. Här blefwo frâmlingarne slagna på flykten, men eftersatta och i mängd nedhuggna wid

Naswerstads kyrka, och det är de sälunda fallna, hwilkas asfa stall gömmas uti nämnda ättehögar. Men de fynd, som blifwit gjorda i dessa, hwilkas antal är omfr. 70 dels runda dels s. k. Steppshögar, tyckas likwäl utwisa att här snarare varit en wanlig begravningsplats än ett slagfält, hwilket dock icke bör minska folkslagens trowärdighet, emedan, såsom förut är anfördt, denna alltid utwäljer sig en fornlemning wid hwilken hon sätter sig, äfwen om denna är främmande för den händelse hon anför. Resultaten af de gräfningar jag härstädes lät anställa 1840, äro bekantgjorda uti 3:dje häftet af Nuna, der ock några af fynden finnas aftecknade. Uti hwarje hög funnos 2:ne urnor fyllda af benasta, den ena alltid större, af obrändt ler, utan öron och prydnader, den andra mindre, af brändt ler, utmärkt wäl arbetad och försedd med ett öra och ätfilliga strater. Wredwid dem funnos bitar af ett fint, wälluktande hartz, som troligen varit begagnadt wid likens förbrännande, bronzspännen, en spjutspets och fragmenter af jernredskap, m. m. De två största högarne kallas Kongs- och Drottningshögarne; den sistnämnda omslöt en, uti två rum afdelad astwärd, hwaruti stodo fyra urnor, deraf en, utmärkt wacker och försedd med fyra öron, stod sijelpt öfwer en benmasa, och en annan, gjord af ett hwitt glinbrande och hårdt ämne, war ställd såsom lock öfwer en tredje. De ben, som de förwarade, woro omgjutna med en glasmasa, deri man fann små bitar efter ett försmält silfversmycke, och ett stycke af en benkam samt kopparspikar, m. m. Uti en steppshög bildade innanröset en menniskofigur, under hvars hufwud syntes lemningar efter ett förregadt kopparredskap och i hjertat stodo twenne urnor, af hwilka den ena, helt liten, inneslöt en bit af en hufwudskål och andra stycken, som synas tillhört en armpipa, m. m. En hög förwarade endast ett par hästtänder. Många af fynden tyckas varit qwinno-prydnader, hwilket motsäger den antagna meningen, att dessa grafwar blifwit uppkastade endast öfwer stupade Skottar. Sannolikast är, att dessa, med undantag kanste af deras höfdingar, aldrig blifwit jordade, ty högst sällan begrafde wåra förfäder sina slagna fiender, utan lemnade dem wilddjus

ren till spis, hvarföre och uti våra fornsånger ständigt nyttjas om segrare sådana uttryck, som att de "färgade ulfwens tand röd", och "sturo stek åt örnar" m. m. Att deremot några af högarne blifwit uppfästade öfwer de landets egna inbyggare, som fallit i striden, kan wara antagligt.

Öfwer moarne wid Skäkestad leda fringspridda grafkullar till Bullareby, der man nordwest om gården finner på en höjd en samling af 22 runda och 2 aflånga ättehögar. Nära härinwid träffas, i Muslandshålan, 13 dylåka af rund skapnad, och deribland några större. Dessa sakna det wanliga inuanröset, och flera af dem hafwa wid undersökning wisat sig äfwen sakna urnor, men i stället äga ett på botten utbredd tjockt lager af ben, aska och kol, samt lemningar efter förrostade jernsaker. Uti den största hittades 1840 en tålgstensurna med jernöron, hwilken stod hwälfd öfwer en bensamling, i likhet med den ofwan omtalta, som fanns wid Skärje i See socken. Utan twifwel har denna urna varit ett koffväril, som i hast blifwit tillgripet till det ändamål, det nu utwisade. Den synbara brådsta, hwarmed dessa högar blifwit hopförda, gifwa wigt åt den sâggen, att de beteckna stället, der ett slag blifwit hållet.

Westen om gästgifwaregården Tyft, wid häradsvägen åt Tanum, står en 7 fot hög stenhäll, omgifwen af 16 runda och 4 aflånga grafhögar. Stenen äger det märkwärddiga namnet Skålmåjstenen (Sköldmöstenen), utan att traditionen upplyser orsaken till denna benämning. Denna förmåler endast, att här stått en strid, och att en fallen höfding fått sin lägerplats under stenen. Wid Sör Sâm ligga på en ringa jordwidd öfwer 40 grafhögar, den största af 90 stegs omkrets och 18 d: o sluttningshöjd. Wid sjöstranden, nära den nybyggda sâtesbyggningen, äro twenne de största steyphögar uppförda. Den betydligaste af dem är 60 steg lång och sidornas sluttningshöjd 16 steg.

Widare förekomma ättehögar på åssträckningen emellan Backen och Tegen, uti Tafwerståds stog, på Klageröd, Elgeland och Håltane, ibland hwilka de största kallas Örnhögarne, som tros brinna och dåna nattetid, såsom högarne

på Samsö; om Pikehögen på Skaffestad, Jarehögen wid Sögdård och Gröthög wid Torp, gäller samma folktro. Uti sjelfwa strandlägget af södra Bullaresjön, wid Långewall, är en wacker grafhög, stuggad af lummiga träd. På Backens moar ligga fyra sådana, samt 3 runda stenkretsar, de enda af det slaget i häradet, om man undantager en förstörd lemning af en större domkrets uti hemmanet Bottens gårde. Två mindre stenar finner man och resta gent emot hwarandra wid Backen, med åtsöjande sägen, att jättar kastat dem dit.

På Slötemarksdön, som nu är bewuren med grof sfog, har fordom stått en större stenbyggnad, efter hwilken man ännu ser grundwaleu, som benämnes Baggetomten, och traditionen will weta att en "Prinsessa" der bott, och skall en arming af guld blifwit i sednare tider der sunnen. På Ödmans tid stodo här ett par med bokstäfweru D. V. och G. V. utbyggna stenar, som nu icke mera finnas. Några grafhögar och kiströr, samt spår efter fordna, numera med timmersfog öfwerwurua odlingar, wittna äfwen om ett tidigare bebyggande af denna aflägsna jordsläkt. Dylita igengångna återfält, sannolikt ödelagda genom digerdödens härjningar, träffas på flera ställen i Bullaren, såsom på Säms, Skagars och Backens utmarker, men framsför allt på den stora Hogsmou wid hemmanet Tegen.

På Pålansnubbarne ligger en grafstifta, bildad af på kant resta stenhällar, 4 alnar lång och djupt liggande uti en liten jordfulle; uti den har man funnit flera flintredskap, hwarhan man kan sluta till, att denna är en af de få grafmonument, som wi äga i Bohuslän efter urinwänarne. Den äger eljest någon likhet med de förut beskrifna stenkistorna i Nästinge och Skee, och om den werkligen skulle tillhöra samma tid som dessa, så hafwa nämnda redskap utan twifwel blifwit såsom amuleter nedlagda hos den döde. Uti Sundshults lamhage är en cirkelform lagd af små runda fullerstenar, omkring ett stort stenblock; då detta nyligen bortsprängdes, fanns derunder aska och brända ben. Ett lika sällsamt grifställe träffas och på Olsnäs i Tjörens pastorat, men wetterligen icke annorstädes i Bohuslän.

Ett större klippstycke, omgifvet af ett stenrör, på Tegsmon, kallas Drakestenen; man påstår att en stor sjöorm, som uppehållit sig uti den närbelägna Buanessjön, och slutligen blifwit fångad uti en stockfälla, är här nedbröfad. Uppe i högsta fjellet wid Kasebo är en liten slät plan, inhägnad af en nedfallen stenvmur och besuggad af en liten furulund, hwilken anses med wördnad. Stället kallas Kyrkogården, och har troligen i fornda dagar varit en offerlund¹⁾.

No Socken,

belägen i södra delen af pastoratet, är mera bördig, men mindre skogbewuren och wattenrik än moderförsamlingen. Nåbande jordmån är lera, hwilken är af ganska god beskaffenhet uti de dalar, som öppna sig åt öster och söder om No kyrka. På gården Smewiken, belägen wid socknens södra gräns, förekommer ett mindre lager lermergel, och fosfils snäckor träffas till obetyglighet der och wid Skalleröd. Socknens areala innehåll är omkr. 18,000 tunnland, fördelade på 23 $\frac{2}{3}$ m:tal förmedlade ifrån 24. Af hemmanen äro 1 $\frac{2}{3}$ m:tal krono och de öfriga kronofatte. Om dem gällor samma anmärkningar, som äro gjorda om gårdarne i moderförsamlingen. Enligt sista qvinqvennitabellen war inbyggarnes antal 1,036, öfadt på 35 år med 344 personer.

Enda bostället är Ramtveten, $\frac{2}{3}$ m:tal, Fourirsbost., med tillhörande lägenheten Grimåsen, uppförd i jordeboken till $\frac{1}{3}$ m:tal.

Socknens bästa gårdar anses wara $\frac{2}{3}$ m:tal Elseröd, som äger stora skogar och tegelbruk, samt 2 m:tal Srefland med afgårdabyhemmanet Röstan, 1 m:tal, belägna wid Bullarefjön, och ägande en jordmån af de bästa productionsanlag.

Kyrkan, uppförd af grantimmer, med trätorn, är belägen på en skogsömo, af hwilken hon troligen fått sitt namn.

1) Ibland sällsynheter förtjenar anföras, att wid Dremyren, högst i fjellet, finnas 6 jättegrutor på en liten slät i ett berg. Något wattenfall, som kunnat orsaka dem, har aldrig der funnits. Wid Dalsborgs berg är en jättegruta under ytan af Bullarefjön, och närain till så halwa sådana, lika nischer i berget.

Den nuvarande uppbbyggdes 1664. Fordom ställ ett capell, helgadt åt S:t Michael, varit uppfördt på östra sidan om sjön, på Kamtwetsmon, hwarest man ännu wisar många små uppresta stenar, dem man tror beteckna den gamla kyrkogården. Mo kyrka äger i sig sjelf ingen märkwärdighet. Urtartafla och predikostol äro år 1731 hitfsänkta af Capten J. W. Pinello på Westersäter i Swarteborg, hwilken, för sin egen sockenkyrkas aflägsenhet, alltid bewistade Gudstjensten här¹⁾. Ibländ här förwarade Catholiska antiqviteter är "S:t Michel i Mo", en af et groft tillhuggen bild af Engelen Michael, trampande på draken, samt en söndrig träbild af den heliga Jungfrun. Här finnes ock en gammal dopfont af tälgssten. Uti tornet hänger en liten wacker, men bedröfligt ljusdande klocka, köpt 1739 och försedd med öfversködiga inscriptioner.

Fornlemningar. I fonden af den pittoreffa Espe-lundsdaalen höjer sig det skogbewurna Borgås, som, isfrån detta håll betraktadt, förete formen af en kugla. Dess, isfrån tre sidor otillgängliga spets, är åt söder befastad med en lång mur af stora stenar, hwilken fordom ställ hafwa omslutit en konungaborg, som hetat Grimslott och varit anlagd af en Grim. Om detta går ibländ allmogen följande saga, som oaktadt sin widunderlighet, likwäl förtjenar att anföras: På Borgås, berättas det, bodde i fornda dagar en Bergakung med sin drottning och hofstat, hwilka alla woro af trollslägt och gerna insunno sig objundna på de ställen i trakten, der något godt wantades, såsom wid bröllop och andra gästabad. Bergakungen sjelf ägde, ibländ andra rariteter, äfwen två underbara hattar; den ene, Duldehatten, war af den egenkap, att då den påfattes, gjorde den trollet med hela dess

1) En skog söder om Mo kyrka, hwilken han påserade om Söndagarne, bär efter honom namnet Captensdalen. Pinello ställ härstammad isfrån en Doge i Genua, som blifwit fördrifwen, och hwars efterkommande bosatte sig i Tyskland, hwarest Pinello gick i Carl XII:s tjenst. En af hans, och således äfwen af den Genuesiske Dogens ättlingar lärer nu wara portwaktare eller bylitt wid Uddewalla skofhus.

fällskap osynligt; men den andre, Häldehatten, gjorde dertemot allt osynligt synbart. Nu begaf det sig en gång, att en rik bonde på Grimland gjorde bröllop åt sin dotter och hade bjudit många gäster, men icke sin mäktige granne på Bergås med dess följe. Men när bröllopsmåltiden skulle hållas, förswann all maten och ölet, så snart det frambars på bordet, utan att man wiste hwart det tog vägen. Då anar en bonde af fällskapet oråd, kastar sig på sin häst och rider till Bergås, der han uti Bergakungens Drottning ägde en god wäninna. Af henne begär han få låna "Häldehatten", hwilken han ock erhåller, och med den på hufwudet jagar han i fyrspång derifrån. Men wid affärden misstränka de andra trollen affigten med länet af hatten, sätta efter den flyende, hinna honom och fatta tag uti swansen på hans häst. Då ropar den medlidssamma bergasru: "rid icke på den "hala" (hårda, nemligen landsvägen), utan på den "bara" (nemligen den bara, afmejade åkern ¹). Bonden följde rådet, sprängde in på åkern, och trollen blefwo efter; men ur berget flögo då såsom glödbande jernstänger, och hördes ohyggliga rop. Lyckligt framkommen till gästabudsgården, får han, i kraft af sin hatt, se Bergakungen och andra stygga troll sitta en wid hwar gästkring bordet och gripa uti saten. Han tager då ett swärd uti hwardera handen, tillsäger de andra gästerna att följa sitt exempel, sätter sig wid bordet och ropar: "Stic, som jag sticker, och slå, som jag slår!" och hugger så på båda sidor omkring sig. De andra göra som han, och dräpa sålunda både Bergakungen och hans följeslagare, och — tillägger sagan — ifrån den stund har Bergås stått öde. — Afslåda wi denna äkta Bohuslänska folksägen allt det underbara, som omgifwer den, såsom löfwerkets ett stöldemärke, männe wi icke då kunna finna dess egentliga kärna wara: att på Bergås bott en höfding, hwillets berg blifwit genom förräderi förstörd och han sjelf dräpt under en wäldgästning?

På Slottsberget wid Selgebo, nära stranden af Wulavessjön, har äfwen stått en berg, efter hwilken ännu synas

¹) Man tror att trollens makt icke sträcker sig till åkern, hwarest plögen ristat så många heliga förstedten.

lemningar. Vikaså på Stengalsberget, nordost om gården Rämne. En höfding på det förra omnämnes uti en oredig tradition om ett stort sjöslag, som uti urminnes tid blifwit hållet på Bullaresjön, och hwarom äfwen en folkwisa blifwit sjungen, utaf hwilken likwäl nu högst få och odugliga fragmenter finnas i behåll. Sägningens afftympade innehåll är, att konungen på Helgebo och "Kong Römer i Röll" slagits till sjöns med "Prinsen på Troll", hwarmed menas det i Raswerstad liggande Trollestott, och kongen på Thoröd, samt en annan, som bott wid Wasåndan i Swarteborgs socken. De sistnämnda skola blifwit öfwerunnna och slagna uti Smewiksfjord, hwarester fred slöts på gården Frefland, som deraf fått sit namn, och der en stor fest anställdes, sedan de sinu påde blifwit begrafna uti några der liggande ättehögar.

Stensättningur finnas icke inom socknen, men små ättehögar ligga, utom de wid Frefland, äfwen på Röstans ägor, på Ulfersöd nära sjöstranden, på Espelunden och omkring Borgås, samt på Twetens ägor wid torpet Wäreho-gen, der omkring 12 stycken förekomma, och bland dem några med klumpformiga ättehällar. Wid Kaneröd benämnes ett par grafkullar Gatehögarne. På heden öster om Grinland säges ett fältslag blifwit hållet; nyligen äro derifrån wid odling bortförda flera grafhögar med fringsatta stenar. Man fann uti en af dem en rund kopparskifwa eller penning, med inristade figurer, men hwilken olyckligtwis genast förstördes. På Posteberget, å Twetens ägor, finnas många mindre rörkullar.

Utansför gården Smewiken ligger uti Bullaresjön en ö, kallad Smewiksön, wid hwilken sjön är gansta djup. Allmän är den sägen, att ett sällsamt sjödjur förr warit synligt wid denna ö, och på den beskrifning Ödman lemmar om detta widunder, synes det hafwa varit af ödleslägget, och icke mindre än 8 alnar långt. Det skall nemligen hafwa ägt en kropp, som en äregammal kalf, 4 fötter och en 6 alnars lång svans, af en timmerstocks tjocklek, samt varit gult uti munnen. Beskrifningen skall Ödman erhållit af d. w. pastorn i Raswerstad, Gude Gädde, hwilken war en sanningssälstande och fördomsfrö man, och som påstått sig sjelf sett djuret, så

att det är svårt att förneka, att ju uti berättelsen derom måste ligga någon sanning. Men om verkliga någon större, utmera i Norden utgången, ödleart här funnits, så är det utan allt twifwel, att försträckelsen wid dess anblick gifwit den samman en mångdubbelt större storlek, än den i sjelfwa werket ägt, och att således hela underdjuret icke varit annat än en ödla af några fots längd, swansen inberäknad. Måne emedlertid denna berättelse icke kunde sättas i sammanhang med det synd af ett cranium efter en owanligt stor ödla, hwilket icke längesedan blifwit funnet uti en af Skånes torfmosar 1).

Inom Naswerstads och Mo församlingar har hittills icke funnits någon skolorättning; och någon sådan, af hwilken hela det widsträckt pastoratet kunde få nytta, kan här swärligen komma till stånd, i anseende till traktens oländighet, som de flesta årstider förhindrar all communication emellan gårdarne i sjellen, och gör att flera af allmogen i Naswerstads socken måste begagna salighetsmedlen uti Lystedals kyrka på Dahlsland, emedan de ej kunna komma till sin egen sockenkyrka. De fattiga underhållas hwar på sin rote, genom betlande och genom tillfälliga sammanfott i spannmål. För några år sedan reglerades här fattigförsörjningen efter principen af en arbetsinrättning; men detta nyttiga beslut blef aldrig satt i fortfarande verkställighet.

Naswerstads Pastorat, regalt, är ett af de sänre uti 2:dra klassen, på samma gång som det är ett af de besvärsligaste att förestå. Korntionden är 63 tr, 19 kapp. 2) Smörtionden, som utgår efter ett bestämdt, men olika antal markker på hwart hemman, uppgår till omkr. 60 löspund. Högtidsoffren äro genom upprättad convention affastfaste. Landskylden är helt ringa 3).

1) Syndet är beskrifwet af Prof. S. Nilsson uti Kongl. Wetenskaps-Acad:s Handlingar.

2) Intet Mensalhemman finnes, sedan Tingwall förwandlades till Enkesäte.

3) Gården Skafkestad skattar i landskyld till pastor en tupp. Det säges att detta hemmans åboar stola, för att slipa denna tunga, gifwit till prästegården ett jordstycke, som kallas Hanebolet.

Pastorer hafwa varit:

Herr Jens nämnes på en handling af 1560, war måhända fader till efterträdaren

Rasmus Jensen, 1574—1594, se Tanum.

Peder Jensen Gjedde, sonson af den bekante Religionsprosten Gude Nrelsson Gjedde i Dvulle, hade studerat i Wittenberg, och war pastor i Nafwerstad till 1645, då han dog uti den höga åldern af 90 år. En saga om honom förmäler, att natten före än han sista gången skulle dupplicera i Gunningebals och Nafwerstads kyrkor, uppenbarades honom i sönnen många af hans förfäder, hvilka förkunnade honom hans snara hädanfärd. Herr Peder trodde drömmen, tog afsked af sina församlingar och dog efter ett par dagars förlopp. Han efterträddes af sonen

Gude Persson Gjedde, som dog 1658, i lagom tid för att slipa se sina inkomster förminskade genom Gunningebals bortgång, tillika med deruti liggande 5 mensalhemman.

Jörgen Jensen Naver ¹⁾, död 1671, tyckes hafwa varit en werksam man, men led stora förluster genom fredslut och eldswådor, hwarföre han och på 1668 års riksdag klagade sin nöd, och erhöll i anledning deraf 3 års skattefrihet. Efter honom kom

Peder Gudesson Gådda, son till den ofwannämnde Gude Gjedde och styfson till Naver. Det blodiga Gylbenlöwskriget öppnades med ett äfwertry med denne man. För att wara säker för ströfwande partier af våra egna trupper, hade Herr Peder af General-Major Alsheberg begärt och erhållit twennte mans betäckning; men Gylbenlöwe, som war af ingenting i större behof än af fångar, för att få kunskap om de Swenskes förehafwande, sände till Nafwerstads prestgård en trupp, som bortförde både knektarne och presten till Fredrikshall. Till hämd sände den wid Swarteborg posterade Alsheberg en ströfcorp till Norrige, för att borttröfwa en hop oxar; men för att hindra dylika försök, fann sig Gylbenlöwe föränlaten att rycka öfwer Swenska gränsen, och fattade po-

1) Driigt kallad Naur. Namnet tyckes wisa, att han war inföding i socknen, e ter hwilken han kallat sig.

sto wid Blomsholm, och börjades dermed Gylbenlöwsejden 1675 ¹⁾. När och huru Herr Peder slapp ifrån Norrmännen är obekant; men 1711 anklagades han för hemligt förstånd med Löwendahl. Wäl stref han utanpå benädningsresolutio- nen: "tandem bona caussa triumphat" ²⁾, dock är sannolikt, att hans sak icke war så god; ty nog stod prestens håg på det förlorade Gunningedalen och på de 5 mensalhemmanen, dem han under förändrade förhållanden hoppades återfå. Ännu under kriget 1717 underhöll han handelsförbindelser med Norrmännen. En tradition omtalar, att då konung Carl XII en gång okänd färdades genom Naswerstad, sporde han sfiutsbonden, huru det stod till med presten i Bullaren? "Äh han är gammal och ruslar me't", swarade bonden. "Sandelar han bra med Norrskarne"? frågade åter konungen. "Ja", swarade den förre, "Jungfrurna ³⁾ de ä' rassta och föra dit mycken spannmål". Men huru den 70-åriga gubben "ruslade me't", fick han af den uppbragte konungen ögonblickligen trans- port till Wälsnäs eller Wärdnäs i Linköpings stift, der han dog 1728. Om hans hädanfärd äger man samma saga, som om hans farfars.

Regementepastorn Johan Westadius tillträdde Naswer- stad 1717, men dog 2 år derefter, och allmogen ingick med enhällig ansökan till konungen, att få till pastor Herr Peder's son

Gude Gårda, som utnämndes 1720 och dog här 1751, 75 år gammal. "Herr Gude" lesfwer ännu i Bullingens min- ne, såsom en af des bästa och dugligaste herdar.

Gunnar Pettersson Lomberg, död efter blott ett par månaders tjenstgöring här 1753.

Jöran Lindström, bördig af Småland, pastor här 1755, † 1786. Det berättas, att han varit en så passioner- rad älsfare af fiske, att han alltid medförde fiske, då han om Söndagarne lät ro sig till Mo kyrka, och att han en gång, då lyckan fört honom midt i en fiskestäm, inhiberade Gudstjen-

1) Aschebergs lesfvernesbestrifning, p. 131.

2) Omföder segrar den goda saken.

3) Peder's twillingdöttrar, som båda buro namnet Bisifa.

sten på nämnda ställe, emedan han tyckte det wara wida tack-
sammare att taga aborrrar än menniskor.

Mag:r Hans Georg Gårda erhöll Naswerstad 1787,
död 1815, 83 år gammal. Han war son af Gude Gårda
och fader till 19 barn. Om honom finnes många anecdoter.

Mag:r Carl Fredrik Torén, död innan han tillträdt.

Mag:r Wilhelm Geintschein, bildningens apostel i Bul-
laren, ifrån 1818 till sin död 1840, wågade uti en polemisk
skrift af år 1811 beswida Jungs profetia om det 1000-åriga
rikets begynnelse år 1836, men på ett sätt, som ådrog ho-
nom mycken förfölselse. Suru det eljest hängde tillsammans
med sjelfwa författareskapet är outredt; men nog leswa ännu
de, som hafwa sig den saken bekant!

Mag:r Carl August Landberg, nuwarande pastor i
Naswerstad, utnämndes 1841.

Afståndet ifrån Naswerstads kyrka, som ligger midt i
härabet, till Uddewalla är $6\frac{1}{2}$ mil, till Strömstad $4\frac{1}{2}$, och
till Fredrikshäll $4\frac{1}{2}$, men winterwäg endast $3\frac{1}{2}$ mil. Afstån-
det emellan kyrkorna $\frac{3}{4}$ mil. Postadressen: Uddewalla.

IV.

Qwille Härad och Pastorat.

Qwille härad och pastorat, som utgöres af socknarne Qwille, Swenneby och Bottna, stöter med sin westra sida till hafwet, och omslutes i de andra wäderstrecken af Tanums, Tunge och Sotenäs härader. Det här utwiswelaktigt sitt namn af gården Qwille, hwilken hos Sturleson kallas Qwild¹⁾. Sigillet föreställer ett träd²⁾.

Orten är bergaftig och stoglös, samt äger för ögat ingenting behagligt. Gråa, nakna bergåsar, i en ferntid afslipade af hafswågorna, omsluta i ständig enformighet dalar af föga widd, men af stor bördighet. Östra delen är en högslätt, som med branta wäggar bryter sig mot kusten. I midten af pastoratet ligga de trespetsade Önestymtarne, ett af länets högsta och besynnerligast formade berg, hwilket tjenar seglarne i Kattegatt till landkänning. Bottna- eller Örnkul-ten uti Bottna socken, samt Wetteberget norr i Qwille m. fl. äga ock betydlig höjd. Wid stranden hänga på flera ställen förfärliga klippbranter öfwer djupet. I likhet med länets öfriga kust saknar Qwille betydligare insjöar. Sidje-, Struf-ångs-, Rörkärrs-, Berge- och Skogbywattnen, af hwilka det sistnämnda är beläget i Bottna, och de öfriga i Qwille socken, samt Klefssjön på gränsen mot Swarteborg, äro alla obetydliga.

Uti den stora skärgård, som tillhör detta pastorat, gif-

- 1) Häradets tingsplats är wid Rabbalshebe, hwarest tingshusen äro uppförda af sten. Wid beskrifningen af de föregående häraderna är uteglömdt, att Wette härad har sitt tingsställe uti Strömstad, och att Tanums och Bullarens härader äro förenade till ett tingslag, hwilket sammanträder på Hebe i Tanums socken.
- 2) Det war på denna gård, som Sigurd Slembidiakn lät upphänga länsherren Gind Saida Alfosen, som dertädes höll skaltemöte (omkring år 1138).

wes blott en enda större ö, Hamburgö (egentl. Hornborgö), hwilfens areal är $\frac{1}{7}$ quadrat mil. Den är nära $\frac{1}{2}$ mil lång, och stild ifrån fasta landet genom ett smalt sund. 4 hela hemman äro belägna på densamma. N. Swald, Kalfö, Jacobsö och den wästra Hjertevön, som hwardera äro i jordbofen uppförda för $\frac{1}{4}$ mantal, äro dernäst de största. Många af de andra holmarne äro dock bebodda. Omkring halfannan mil ifrån landet ligga i öppna hafwet Wäderöarne, en samling af ett par hundrade klippor och blindfär, på hwilka så många rika laddningar gått förlorade, och så många tusende menniskolis blifwit spilda! Sedan fyren på den härifrån icke så aflägsna Sälö, och sedan på Sällö, tändes, hafwa dock fjöftador till största delen upphört att inträffa. Några af dessa klippor bebos af lofsar 1). Ibland de wifar, som instära på stranden af Owille, äro Joredsfjorden söder om Fjellbacka, samt Bottnasjorden, som bildar till en del gränsen mot Sotenäs, de största. Ösynnerhet den förra är wid sin inre ända starkt uppgrundad, och lofwar att i tidens längd blifwa förwandlad till ett fast land.

Owilleboarne hafwa inom några år kommit i dåligt rykte för sedeförderf och taglöshet, och det af de giltigaste anledning; men att göra hela befolkningen en sådan tillwitelse, wore likaså oförståndigt som orättwist; ty deras antal, som ogilla det öfwerhandtagande onda, är här ouetligen större än deras, som gilla och öfwa det. Men huru kommer det sig, att, oaktadt all polisuppsigt, antalet af de förbrytelser, som här begås, eller åtminstone här äga sina gerningsmän, skall wara mångfaldigt större, än på andra lika starkt befolkade orter? — Se der en prisfråga, hwilfens beswarande aldrabäst torde kunna nedskrifwas på det här belägna Fjellbacka.

Wälmågan är högst ojemnt fördelad, och man kan säga, att fattigdomen är rådande. Ut i annerfocnarne Swenneby och Bottna står folket sig bäst, emedan det derstädes är ordentligast. Jordbruket är hufwudnäring, men här idkas också ett stort fiske. Det är just utanför kusten af Owille, och synnerligast

1) Wid storm stiger wattenet sundom så högt på dessa öar, att de på dem boende måste taga sin tillflykt till bergshöjderna.

omkring Fjellbacka, som sillfisket sedan år 1808 blifwit fördelaktigast drifwet. Sillen går här årligen till om höst och vinter, och hushållade man dermed på ett förnuftigt sätt, skulle emotsägligt storsills-stimmarne blifwa både permanenta och rikare än nu. Sill- äfvensom makrillfisket spjelsätter såsom en binäring hufwudsakligast den jordbrukande befolkningen på stranden. De egentliga fiskarena, eller inbyggarna på de många usla fisklägen här finnas, idka mest hummerfiske och ostrontägt, samt småfiske. Fshynerhet drifwes det förra till stor betydhet wid Wåderörarne.

O. wille Socken,

belägen norr i häradet, innefattar nära $\frac{1}{2}$ delar af des jordwidd, eller omkring 34,800 tunnland. Öfvermedl. hemmantal. 151. Förmedl. 128 $\frac{1}{2}$, deraf 24 $\frac{1}{4}$ frälse, 21 $\frac{3}{4}$ krono och resten skatte. Folknunnumern, som för 38 år sedan war 3,346, har ökat sig så anseuligt, att den år 1840 uppgick till 5,391. Jordmänen är lera och mulljord. Fshynerhet i trakten af Fjellbacka är lera styf och bördig. Den swagaste jordmänen är på höjderna i socknens nordöstra del, hwarest finnes mycken sand. Hemmanen äro inskränka till ägowiddan, men mycket uppodlade. Wedelufädet omfr. 25 tr. Hufwudsädet hafre och blandsäd. Råg och korn sås icke obetydligt. Af wärsäden kan afkastningen beräknas till 6:te kornet. Foderwårter hafwa begynt att odlas. Betesmarkerna äro knappa, men strandhemmanen hafwa i detta fall god nytta af holmarne i stärgården. Endast i bergstrakten omkring Fogelfjär, samt i nordöstra gränsen och på St. Wrem finnes någon barrskog, och de enda gårdar, som hafwa någon löfskog, äro St. Wrem, Österöd, Sakeröd, Sekullen, Borgane, Waleby och Kallsång. Torfmosharna äro redan till största delen medtagna. Skälsandsbanfar finnas flerstädes, fshynerhet omkring Fjellbacka, wid Trättestad, på Hög Eosten och Wrem, samt hafwa begynt att användas på jordbruket. Här märkas:

Fiskläget Fjellbacka, beläget på hemmanet Lerstens mark, till hwilket det ock erlägger grundränta, är det liffigaste och bäst bebyggda af alla länets fisklägen, Köpingen Ly-

sefil icke undantagen. Det äger en god hamn, samt drifwer en den starkaste handel med fringliggande häraders allmoge och liknar wid rikare sällsken en marknadsplats. Ingenting wore ändamålsenligare än att köpingsrätten öfverslyttades hit, ifrån det för all handel otjenliga Lysefil. Bjellbacka är roteradt för $1\frac{1}{2}$ hemman. I hamnen ligger Gudmunnsfåret, hvars historiska och geologiska märkvärdighet förut är omförmäld. — Öfriga landfasta fisklägen inom socknen, hvilka äga någon jord, äro Mörhålt, Tullboden, Sestränden, Udden och Slottet. Flera finnas på värne och bebos af fattiga fiskare.

Säteriet Stora Wrem, $3\frac{1}{3}$ m:tal säteri, med underlydande $2\frac{1}{2}$ m:tal Rå och Rors eller Beckodagshemman, af hvilka sednare $1\frac{1}{4}$ m:tal ligga med säteriet i sambruk och resten är indelt till dagswerkslägenheter, som, tillsammans med 12 hithörande torp, göra emellan 3 å 4,000 dagswerken om året. Egendomen äger medelmåttiga åbyggnader och en större trädgård, obetydlig barr- men god löffskog. Utsädet är emellan 160—180 tunnor, utom potatis; höbolet 1,000 å 1,200 skeppund. Jordmänen är ypperlig och rik tillgång på Skalmergel finnes. Godset, som förr varit ett af de största i länet, förlorade många hemman genom Carl XI:s reduction, och har sedan afhändt sig flera genom köp. På 1500-talet skall det hafwa tillhört Galde- släkten, men ägdes 1648 af Danska kronan, som då försälde det till bröderna Gabriel och Selio Marceller i Christiania, hvilka åter afhände sig det till Bildtska ätten. Tid efter annan finner man det i händerna på Rosenstjerna, Virgin, Döbeln och Kongl. Maj:t. N. w. ägare till Wrem är Majoren och Ridd. G. v. Döbeln. År 1650 pryddes egendomen med ett trewåningars stenhus, som sedan nedrefs af en Virgin. I forna dagar war här, såsom på alla större herregårdar, uppbygdt ett capell, hwilket gifwit anledning till det origtiga påståendet, att godset utgjort en egen socken: Wrems.

Owille Prestgård, 2 m:tal med dräglig åbyggnad. Här utfås omkr. 40 tunnor uti god jordmän, och funna vinterfödas 8 hästar och 35 nöt. På ägora ligga 10 torp, som göra tillsammans 1,050 dagswerken.

Öfriga boställen äro: $\frac{1}{2}$ m:tal Oville Mellang, Kro-
nolänsmansb.; Ledum, 1 m:tal, Captensbost.; Lilla Jored,
1 m:tal, Regementspastorsb.; Berg, 1 m:tal, Fältwäbelsb.;
Lilla Wrem, 1 m:tal, Sergeantsb.; $\frac{1}{2}$ Åskeröd, Fanjunkareb.;
 $\frac{1}{2}$ Berga, Mönsterskifwareb.; $\frac{1}{2}$ Drämålsferöd, Trumslagare-
bost. 1); $\frac{1}{4}$ Lilla Hamburgö, 1:ste Corporalsb.; $\frac{1}{2}$ Norr Ed-
sten d:o; $\frac{1}{2}$ Solbräcke, Adjutants- och $\frac{1}{2}$ Torpane, likasom
 $\frac{2}{3}$ m:tal Sör-Åbrott, Corporalsboställen. Med undantag af
det sistnämnda, samt Ledum och Åskeröd, äro alla här upp-
räknade Militiehemman indragna till Regementets aflönings-
fond. $\frac{1}{4}$ m:tal Dyngö är det enda lotshemmanet i fögderiet,
och såsom sådant befriadt ifrån alla utskylder.

Kyrkan, grundmurad af gråsten och belägen på en li-
ten klipphöjd i en större dal, är den enda landskyrka i Bo-
huslän, som äger korsform. Denna har hon likväl fått i sed-
nare tider, då hon saknat utrymme för församlingens tilltagan-
de folkmängd²⁾. Den ursprungliga byggnaden består som wan-
ligt af aflångtyrskantiga skepp och chor, hwilket sednare äger
ett halfrundt utsprång i öster. Kyrkans längd är 45 alnar
och bredden öfwer korsarmarne 35 d:o. Hon upphyses af 8
rundbetäckta fenster, deraf 2 äro på skeppets södra och ett på
deß norra sida, ett i choret och ett på hwar af korsarmar-
nes sidor, samt desutom ett halfrundt öfwer ingångarne på
korsets gaslar. Infvudingången är genom trätornet, som står
wid westra gasweln och äger spetsig betäckning. Predikostolen
och altartaflan, som äro prydda med något snidwerk, äro
förfärdigade, den förra 1650 och den sednare 1671. Af de
3:ne klokor, som hänga i tornet, är den ena förfärdigad 1526,
och förer denna omskrift på munkstil. Ave Maria, Gracia
plena, Dominus tecum. Ibland kyrkan tillhöriga antiqvi-
teter är en gammal Messhake af blått silkesammet, prydd med
Bildtiska och Bjelkeska wapnen, samt inscriptionen: Förbarne

1) Ledum och Åskeröd äro de enda, som hafwa någon skog. Drämål-
seröd äger en större torfmoße, hwilket i denna skoglösa ort är en
wigtig herrlighet.

2) En inskrift på ett gammalt crucifix lemmar den upplysning, att
södra korsarmen blifwit ombyggd år 1762.

dig öfwer oss i lost och nod, i lif och dod. Daniel Bildt.
Dorothe Wjelke: 1662.

Ibland socknens naturmärkvärdigheter förtjenar att omnämnas en bergsklofwa wid Fjellbacka, hwilken tydligen uppkommit genom någon wäldsam naturrevolution. Remnan, hwilken är endast 3 till 5 alnar bred, fortgår uti nästan rät linea till en längd af omkring 300 alnar. Höjden af de omstående lodräta bergväggarne synes vara wid påß 30 alnar, och emellan dem hänga uti remnans öfra öppning fyra ofantliga klippblock, hwilkas ditkomst måste förekomma enhwar oförklarlig. Ställets undersökning af en Geolog skulle måhända leda till något upplysande resultat om ordsaken till den wäldsamma splittring, som Bohuslänska stranden, särdeles i denna trakt, företer¹⁾.

Det enda af Dwilles älderdomsminnen, som belyses af något historiskt ljud, är Hornborgs slott, beläget wid sundet, gent emot Hamburgön. Så kallas en gausta hög klippa, som med nästan lodräta väggar stupar ned i sjön, men åt landsidan, hwarest den omgifwes af en trång däl, har en terasitisk affättning. Dess plateau omgifwes af en mächtig jordwall, inom hwilken man finner swaga spår af byggnader, samt en wattencistern, som, äfwen uti den långwarigaste torra, aldrig tryter watten. Uppmurningar och jortfyllnader äro gjorda äfwen på bergets affättning åt landsidan och öfwerallt uti klyftorna, hwarföre och klippan utmärker sig framför de omgifwande bergen genom en rikare vegetation. Nedanför i dalen ligga några fornlemningar, som tillhöra hednatiden, nemligen 4 obetydliga, runda grafhögar, den ena omsatt af små stenar²⁾. Guligt folksagan, skall denna borg först vara grundad af en Horne, som säges ligga begrafwen uti ett steurör på den ej långt härifrån belägna Hornö. Gebhardi uti sin Norriges historia omnämner Hornsborg såsom på nytt upp-

1) En mindre klofwa, som är på Sjörods ägor, ätföljes af sägner om ett röfwareband, som der haft sitt tillhåll.

2) Wid slottet har man hittat en bronzrya, en grof betselstång af jern, en med bly omgjuten sten, sådan som den der sauns wid Dalsborg i Bullaren, samt en emaljerad glasperla.

bygdt 1218. Eifwål war det redan förut en samlingsplats för norra länets inbyggare wid wigtigare öfwerläggningar, och det war här Hakon Hakonson af dem utropades till konung 1217. Wid påß år 1138 förekommer desß namn uti f. Inge Haraldssons saga. När det ödelades, känner man icke. Att det hållits wid makt ända till Christian 2:dres tid och af honom blifwit förstördt, såsom Gebhardi will, synes mindre antagligt; men deremot kan wara möjligt, att denna borg varit ett af de fästern, Riksmarsken Thord Bonde besatte uti Wifem i medlet af 15:de seklet, och efter hans mord blifwit af Norrmännen förstördt. Till detta antagande gifwer en gängse sägen anledning. Vorgen skall nemligen varit hårdt belägrad af Norrmännen, men icke kunnat af dem intagas, förr än de, på en kärings inrådan, beffju tit den ifrån det närliggande Nordmannaberget, då fästet ändteligen intogs och förstördes, sedan den enda öfwerblifwne man af besättningen, kastat sig i sjön och undkommit. Man har welat göra Hornborg till desamma, som det namnkunniga Carlsborg; men häruti har man utan twifwel mistagit sig, emedan större anledningar gifwas, att sistnämnda fäste legat på Stängenäs, än här, och det wigtigaste motfål för nämnda mening är, att en med Carlsborg nästan samtida författare ¹⁾, som varit wäl bekant med dessa trakter, tydligen skiljer emellan desamma och Hornberd.

En bergbefästning skall ock hafwa funnits wid Slottsberget, nära Fjellbacka. Der ock på fringliggande berg förekomma talrika hållisfrör.

Hållisfröningar finnas på bergen i Dwille ganska många, men ingen af dem äger något märkwärdigare innehåll. Skepp, hälor, forjulor och djur ser man öfwerallt på dem. De träffas uti Stora Wrems gårde, uti Samns, Östmåls, Thorsbys, Prestgårdens och båda Dwillegårdarnes utmarkter. En hållisfröning wid länsmansbostället wisar ibland annat ett skepp, som tyckes föra segel, och en man, som håller en stöld i ena och ett spjut eller dyligt uti den andra handen.

1) Peder Clausen. Norr. Beskr. G. 5.

Ättehögar, som numera äro genom odling bortförda, hafwa förr funnits wid Lilla Tored. Tillfälligtwis upptäcktes år 1816, uti en af dem, en med fyra stenhällar betäckt graffitsta af ekewirke, inbäddad i kullersten. Ristan, som höll 5 alnar i längd och ungefär hälften deraf i bredd, samt 1½ alns djup, war genom twenne stockar afdelad uti 3 rum, och uti hwarje af dem stod en afstyllad urna. Här gjordes ett lifkast dyrbart som sällsynt fynd af ättsälliga fernisaker, och deribland en stor armring af guld och en med widlödd ägla försedd guldpemning ¹⁾, föreställande på åtsidan en bröstbild med upplyftad hand, och på framsidan, inom en krans, en mennisefigur, hållande uti ena handen en krans eller dylligt och ett kroligt swärd; på båda sidor war omkring kanten en inskrift med ofända characterer. Pemningen har af den berömda fornforstaren Arndt blifwit förklarad för Grist, änskönt han liknar de Grefiska mynt ifrån lejjaretiden, hwilka man icke sällan funnit. Större delen af fyndet inlöstes med 59 ducater af Kongl. Museum i Stockholm. — Grashögar förekomma wid Wingen, der ock många nu bortförda bautasteinar stått upprest; wid torpet Månsdal under Jesjö, wid Ön, wid Ledum, på Staby wid vägen till Swarteborg, hwarest warit en stor gristplats, och wid Ösmåls gård. Uti Sög Edstens gårde ligger den vackraste ättehög i orten, Grönhögen kallad, 80 steg i omkrets och 7 alnar i lodrät höjd, men skadad i toppen. Ett stycke ifrån densamma, ofwan gården, träffas en skeppshög af 8 stegs längd, samt 14 mindre, runda högar, och ibland dem ett förstördt dyrhus, som haft en utomordentligt stor takhäll. Uti detta har man funnit och finner ännu wid gräfning kol och brända mennisföben. På Lidberget och Ösmåls mark har ock stått ett dyrhus, hwars

1) Utom nämnda saker funnos här en tredubbel och en enkel guldfingerring, ett kors af gjutet silfver, ett guldspänne, ett knappträd, många silfverstenor, som liknade beslag till käril, — ett föregadt kopparkäril, öfwerdraget med en förgylld silfverställa och besatt med perlor, — ett stycke af en wägfördel med beslag, — några stappar af en kagge, som haft kopparfjordar, spjutbeslag, en träpinne, samt 2 små öronringar af guld, m. m.

takhäll nyligen blifwit bortförd till en bro. Det är afteknadt uti Nord. Fornl., 2:dra h. Uti en hög på Norr Edfien hitades icke längesedan en tålgstensurna, hwilken äfwen här befanns uppehnedwänd. Uti Wrens gårde träffas några större högar och i deras grannskap en ganska ansenlig bautahäll. En sådan, tillika med mindre grafkullar, finnes ock i Askfjärrestofswan på Ösmåls ägor; och flera dylika samt randade stenfättningar förekomma i Trättestads, Hjelpstads, Åbrots, Stora Toreds, Krokbräcke, Norr Edfiens och Thorsbys, m. fl. utmarker. På Nörhultsmoar, nära Fjellbacka, äro uppfatta 16 mindre stenar, till minne, såsom det berättas, efter wikingar, som landsfigit i grannskapet, men här måst bita i gräset. Uti Dugårds utmark, wid wägen till Fjellbacka, ligger en hög af 40 stegs omkrets, i hvars midt man ser lemningar efter en 4 alnars lång stenlista. Af denna återstår numera endast den norra wägghällen, men för några år sedan war monumentet orubbadt, och då det förstördes, befanns det omsluta ett obrändt skelett, hwilket lemnar nytt stöd för den mening, att detta slags sparsamt förekommande grafwar tillhöra en sednare period af hedendomen, då man upphört att bränna lifen.

En wida yngre fornlemning, troligen förskrifwande sig från Krabbe, Gyldenlöws eller Löwendahlsfejden, är en på Knaperöds utmark, wid stora landswägen belägen fyrhörnig stjernstans. Den är byggd af bergfallen sten, samt 48 alnar lång och 6 aln. hög å hwardera sidans yttre kant. Planen, som ligger en aln lägre än bröstwärnen, är stensatt och jernad med jord. Afstigten med dess uppförande har varit att hindra en söderifrån kommande fiende.

En af holmarne, som tillhöra denna socken, heter Sotstil, och det berättas, att på dess högra sida skall en förnäm Skotte, som varit mäktig på skepp, blifwit i fordomtid begrafwen i en stålstandsbank, den ingen nu wägar röra ¹⁾. På

1) Det är märkwärdigt, huru mycket den Bohuslänska folksagan har att göra med Skottarne. Genom att sammanhålla dess berättelser med de Östianska dikterna, samt gifwa akt på åtfälliga localnamn, har jag wigtiga anledningar för den förmodan, att med Ös-

Wäderörarne och flera holmar träffas uthuggningar i bergen af compaser och bomärken, gjorda uti en sednare tid. Några löstliga inscriptioner skola wara uthuggna på en af förstnämnda, och stodo der redan på Kalns tid.

Swenneby Socken.

Sydwestra hörnet af pastoratet bildar området för denna socken, hwilkens jordwidd är beräknad endast till 5,500 tunnland. Den äger dock $23 \frac{2}{3}$ hela hemman, förmedlade ifrån $31 \frac{1}{2}$ m:tal. Folkmängden, nu 961 personer, war år 1805 blott 615. Hemmanen, af hwilka $4 \frac{1}{4}$ m:tal äro af frälse och $3 \frac{1}{2}$ m:tal af kronnatur, äro wäl mindre till sin ägowidd än de i Dville, men föröfrigt med dem af enahanda bestaffenshet. Alla äro skoglösa och äga högst obetydlig tillgång på brännstoff. De fattigaste af inbyggarna, ibland hwilka fiskarna adrafrämst böra räknas, måste till bränstle tillgripa hwarje handa ostenliga ämnen, såsom torrad gödsel och dylikt. Jemförelsewis så kreatur underhålls i denna socken, i anseende till det otillräckliga mulbetet.

Ett berg på Brewiks ägor, inom denna socken, skall wara silfwerhaltigt, och malungängen tros gå under sjön till Långö (?). Malmen skall för icke längesedan blifwit undersökt, men icke befunnen nog rikhaltig för att kunna bearbetas — dock allt efter berättelse.

Flera obetydliga fisklägen ligga wid stranden och på holmarne. De landsfasta, och som äga några jordtäppor, äro Zestranden, Brewik och Skutebacken.

Boställshemman äro: Sogslätt, 1 m:tal, Capellansboställe, som till hälften är mensals och till hälften augmentshemman ¹⁾, samt till sin bestaffenshet ett af de bättre inom socknen; $\frac{1}{2}$ m:tal Öfre Sandbäck, numera 2:dra Underofficersbost., och $\frac{1}{2}$ m:tal Nedre Sandbäck, f. d. Fourirsboställe, äro de enda militiehemmanen.

Kyrkan, belägen på stranden, 1 mil ifrån moderkyrkan,

hans Lochlin menas Bohuslän. Dessa anledningar skall jag innan fort bekantgöra.

1) För den ena hälften betalas i augment 8 R:dr 11 fl. 6 r:st. B:co.
S

är en gammal stenbyggnad och består af stepp och chor, hwilkas sammanräknade längd är 28 alnar. Innanredet saknar märkvärdighet. Predikostolen är förfärdigad 1741, och har, jemte den gamla altartaflan, inskrifter af bibelspråk. Kyrkan saknar torn, och des endå klocka, som icke äger någon inskrift, hänger uti en stapel på ett närliggande berg.

Sornlemningar. På Tyfta utmark, wid Bottna sockens gräns, finnes ett ganska wacker alterdomsmiune. Fyra stora stenar stå utmed hwarandra uti en rät linea, hwilkens längd är 8 alnar. Stenarnes storlek är ifrån $3\frac{1}{2}$ till 5 alnar. På ett kort afstånd ifrån denna rad ser man en annan bred håll stående framför de andra, såsom en anförare framför sitt led. Wid pass 200 alnar derifrån är ännu en 4 alnar hög bautasten upprest, och bredwid honom stå twenne smärre, så att de med den förra bilda en triangel, hwars sidor äro 7 alnar långa. Här omkring räknar man circa fyratio förra och mindre ättehögar, af hwilka ett par i aflång skapnad, samt twenne randade cirkelformer. Ingen tradition åtföljer denna märkliga sornlemning, men att högarne innesluta brända lik har wisat sig wid deras öppnande. De i rad satte stenarne påminna om liknande sornlemningar på walplatserna wid Greby i Tamum och wid Stenehed i Swartebergs socken, och triangelformen, om likartade stensättningur ibland grafhögarne på Utängen i förstnämnda socken och på Masleberg i Skee. Ättehögar hafwa ock funnits wid Kårreby, och efter berättelse skall uti en af dem hittats en armring af guld för omkring 60 år sedan. Såsom en märkvärdighet nämner allmogen Jätteberget wid gården Swenneby, uti hwilket man ser några ganska wanliga utswarvingar, dem wadtnet gjort i en urtid, men hwilka de gamle wilja förklara på ett annat sätt. De säga nemligen, att i berget bott en jätte, som en gång återwände med ett stort byte, hwilket han röfswat ifrån granustapet; men när han skulle gå in i berget, drap Thor honom, och jätten stötte i fallet hufswudet och knäna så hårdt emot klippwäggen, att nämnda märken deraf uppkommo.

Bottna Socken.

Belägen i sydöstra kanten af pastoratet, är denna socken ännu mindre än föregående, och äger endast 585 inbyggare ¹⁾. Urealta innehället är 4,328 tunnland. Endast wid Bottnassjordens innersta ända stöta socknens ägor till hafvet, hwardan ock inbyggarna föga syfelfätta sig med fiske. Oförmedl. hemmantalet är $20 \frac{3}{4}$, förmedl. $17 \frac{7}{8}$, hwaraf 1 m:tal frälse och $1 \frac{1}{2}$ m:tal kronö. Hemmanens bestaffenhet är enahanda med deras i Dville och Swenneby. Uti den bördiga Bottnahed, en betydligare dal, som ifrån Bottnassjorden sträcker sig genom socknen, äger denna sin mesta och bästa åkerjord. Der är jordmänen lernmylla, på ett par ställen werlande med svartmylla. De gårdar, som hafwa sina ägor öster i socknen mot gränsen af Bersendalen, äga deremot en swagare jordmän af sand och myrjord. Skog finnes ingen, blott några här och der stående obetydliga löslundar.

En sandås, Bottnaåsen, ligger sydost i socknen. En myckenhet stäfsand träffas bortom hemmanet Skebberwall. Uti ett af derwarande snäcklager påträffades för ett par år sedan ett upprättstående menniskofosselett af wanlig storlek. Men som wid tillfället ingen kunnigare person war närwarande, blef icke undersökt, huruvida det ditkommit på samma gång som snäckorna, eller sedan, ej heller, till hwad folkstam det hörde. Lemningar efter däggdjur äro ock funna ibland stäfsanden wid Näholmen ²⁾.

Boställshemman uti socknen äro: Wrångstad, 1 m:tal, Entesäte, en af socknens sämre gårdar, med omkring 25 tunnors utsäde i sandjord, och ytterst klenst höbol; Melleröd, $\frac{1}{2}$ m:tal, s. d. Tourisboställe.

Kyrkan äger ett vackert läge på en af de bergslutningar, som begränsa Bottnaheden. Hon består af ett långhus, som wid westa gafweln fått en tillbyggnad, öfwer hwil-

1) Folkmängden är dock på 35 år ökad med 197 personer.

2) Detta ställe är socknens lastageplats. Här är uppfördt en pryddig caractersbyggnad, omgifwen af en wacker trädgård. Sagan tror att holmen fått sitt namn af en sjöfru, som sig der fordom uppehållit. Några högst märkwärdiga jättegrötor finnas här att bese.

ken ett mindre trätorv reser sig. På norra sidan äger hon ett större fönster och på den södra twenne, samt två mindre gluggar till läktarens belysning. Genom nämnda tillbyggnad, hwilken skall anses såsom wapenhus, är den ena ingången; den andra är på kyrkans södra sida. Altarprydnaden, hufvudsakligt af framl. biskop Joh. Wängård, hwilken war född af bondeförältrar på gården Bräcke i denna socken ¹⁾, består af ett crucifix. Predikostolen är helt simpel. Klokan är giuten 1736. Wottna kyrka ligger söga mer än en fjerdedels mil isfrån Swenneby kyrka, och fråga om deras sammanbyggnad har flera gånger förewarit, men aldrig kunnat komma till ett önsfligt slut. Att denna sak numera skulle kunna uppväckas och genomdrifwas, är så mycket otroligare, som kyrkorna nyliigen undergått stora reparationer.

Sällkrifningar finnas i grannskapet omkring gården Skepberwall, hwilken förmodas fått sitt namn (Skeppwall) af de många på dess berg uthuggna skeppsfigurer. Den wigtigaste och största taflan är aftecknad uti Annaler för Nord. Oldtynd. af år 1839, fastän icke troget. Ibland skepp, setsulor och hälor ser man här en sittande bild, som håller en annan knäböjande uti handen eller härslätan. Den sednare åter griper uti en figur, hwilken man ej kan bestämdt urskilja, om den skall föreställa ett djur eller en stupande man. Under denna grupp stå till höger två bägghyttar, som sigta på hwar sitt djur, och till vänster ett skepp, på hwilket två män hota med i högsta hugg lyftade swärd eller äror en otydlig figur, som står emellan framstammarna på detta och ett annat skepp. Af de andra fyra menniskofigurer, här stå, bär den ene ett långt swärd wid sidan. Här stå ock två cirkelfigurer med korsade diametrar, otwifwelaktigt betecknande stöldar. En dylig figur, stående öfwer ett skepp, finnes äfwen på en klippa wid Wottna kyrka, uti hvars grannskap flera mindre hållkrifningar förekomma. Det uti föregående häftet, pl. I. fig. 1, afbildade dyrhus, står på ett berg å Wrångstads mark. Det ligger uti norra ändan af en aflång jordhög, som är 23 steg lång och

1) En sten i Bräcke gårde, wid hwilken framl. biskopen, såsom barn, på lek predikat för sina lekamrater, har fått namnet Biskopsstenen.

8 bro bred, och omgifwes på hwardera sidan af 5 uppresta stenar, hwilkas höjd är 2 till 3 alnar. Sjelfwa dyrhuset är en s. k. "Rokkedysse", den enda af det slaget i Bohuslän. Den ojemna takhällen, hwilkens längd är 5 och största bredd $3\frac{3}{4}$ alnar, hwilar med sin medelpunkt på 5 emot hwarandra lutande wäggstenar, som bilda en rundaktig grotta. Höjden af denna är $2\frac{1}{2}$ aln, och golfwets genomfärning 3 alnar. Öppningarne emellan wäggstenarne äro omsorgsfullt tillfilade med smärre stenar, hwilkas släta kanter wetta inåt grottan, och ådagalägga, att de föras mot hwarandra lutande ställning är ursprunglig, och icke tillkommen af den påliggande jordens tryckning. Takhällen, som stödder sig på de längsta wäggstenarne, kan med den minsta tryckning sättas uti en gungande rörelse, som orsakar ett doft ljud i grottan. Denna des wäggande ställning har ingalunda uppkommit genom wäggstenarnes sjunkning, utan är bestämdt ursprunglig. Af sigten med denna anordning, den wi någongång finna wid liknande monumenter, skall säkert alltid förblifwa outredd. Öfningarne derom hafwa hittills varit mindre tillfredsställande, och måhända är hela anordningen icke annat än ett infall af dem, som uppfört wården. Allt emedlertid äfwen detta monument är en graf, bör icke betwislas. Nedanföör berget träffar man, wid Wrångestads qwarnar, en s. k. domring af 12 stora stenar; ursprungligen har här funnits 14; diametern är 28 alnar. Des norra sida tangeras af en mindre dylik krets af 9 stenar, och deromkring räknas 10 spridda bautasteinar och 4 grafhögar, af hwilka en äger steppsform. Några hundrade alnar härifrån, wid dammarne, träffas ett par randade stensättning, 20 runda och 3 aflånga grafhögar. Uti en af dem höjer sig en nära 5 alnars hög sten, och på andra sidan wägen, en mindre dylik. Alla dessa fornlemningar äga förbindelse med de närbelägna på Dyfsta mark uti Swenneby socken. Mindre märkwärdiga grafhögar och stensättningars dels finnas, och dels hafwa, efter berättelse, funnits på Bräcke, Bottna och Skärholmens ägor, samt på Bottnaåsen 1).

1) Allmogon har mycket att förtälja om en jätte, som fordom bott i Bottnaberget, till des kloakljudet ifrån den nybyggda Bottna kyr-

Skolinvårdning har hittills icke funnits i pastoratet. De fattige få underhålla sig genom betlande i dem anwista rotar, och de wansföraste inaccorderas till underhåll.

Det regala pastoratet, tillhörigt 1:sta klasen, är, såsom Bohuslänskt betraktadt, ett af de bättre. Tienden är 125 tr 23 kappar. Pastor äger städjerätt till Mensalhemmanen $\frac{1}{2}$ Grimslätt, $\frac{1}{4}$ Soga och $\frac{1}{2}$ Lilla Swälte.

Pastorer hafwa varit:

Gudmund, den sista catholska pastor i Dville, och ett offer för sin tro. Om hans tragiska ändalykt, omkring år 1532¹⁾, se p. 115 i förra häftet.

Torger nämnes på en fornhandling af 1592, såsom förreträdare till

Religiönsprosten Gude Arelson Gjedde, Luthers lärjunge. Han härstammade från en Norrsk adelig ätt, utan att åtnjuta dess privilegier, hwilka hans fader förlorat, då han ingick äktenskap med en ofrälse²⁾. En gammal anteckning säger, att han deltagit uti det krig, som Hertig Johan Fredrik af Sachsen förde emot Kejsar Carl V 1546; men antingen är detta mistag, eller ock blef han pastor i Dville efter siffrämnda år. Det tros eljest, att han hitkom 1534. Att han emedlertid wäl torde wäga en dust, om det gällt, bewiste han, då han om Söndagarne red emellan kyrkorna, bewäpnad med pistoler och slagswärd, för att dermed

ka dref honom derifrån. "Det wore så godt i Bottnaberg bo, wore ej den leda bjelleko", war hans ständiga klagan. Till yttermera wisso förtäljer sagan, att allmogen förbarmat sig öfwer honom, och rott honom till en annan fätte, som bodde uti Sotehufwud på Sotenäs, men denne, som war liknöjd om en dylik ingwaxering, skrek när han kom: "Jör honom till Jylan", hwilket sedan blifwit ett ordspråk i orien.

- 1) Enligt allt hwad man kan finna, war reformationsverket redan till förrre delen genomdri wet i Bohuslän, innan besallning derom utgick ifrån Danzka regeringen 1536.
- 2) Den i Bohuslän boende Gæddeslägten härstammar i rät nedstigande linea ifrån Gude Arelson. Troligen är slägten en gren af den i Sweriges medeltidshistoria ofta omnämnda Gæddesläkten, hwilstens andra grenar äro utgångna.

undfägna sina påfviskt sinnade Qwilleboar, i den händelse de welat hindra hans framfärd. Han uppnådde en owanligt hög ålder, men blef blind. Det säges, att då konung Jacob den 6:te af Skottland, som blifwit wäderdrifwen till kusten, reste landwägen genom länet till Bohus, tog han in i Qwille prestgård och yrkade enträget att få se den gamle blinde presten, om hwilken han hört mycket berättas. Herr Gude inleddes omsider af sin son till den unge konungen, som uttråde sin förwåning öfwer hans höga ålder; men då han tillika log åt det hwita flägget, utbrast gubben i wredesmod: "äh! nu har jag lefwat allt för länge", och lät genast föra sig tillbaka. Den raske mannens dödsår är obekant; men år 1573 asträdde han embetet åt sonen

Jens Gjedde, som dog 1624. Sedan kom dennes son Johan Lucianus Gjedde. Han skall hafwa warit en lärd, älsfwärd och skämtsam man; dog år 1662 af kräftsjudom, wällad af ett härstrå, som fastnat i ögat.

Olof Ericson, den sistnämndes måg, afled 1701, sedan han året förut asträdt kallet åt sonen

Johan Olofson Qwildahl, inwecklad i Löwendahls-affären, död 1719.

Peter Ekman, företrädarens måg, död 1744.

Zåkan Sethelius, † 1754.

Johan Njåberg, † 1764.

Magr Jonas Liedberg, förut flottsprest på Marstrand, pastor här 1768; † 1787.

Samuel Johan Plate erhöill transport hit från Kongsbacka 1789, död 1803.

Magr Christen Linderot, 1805—1824; förflyttades sistnämnde år till Skepplanda.

Magr Johan Adolph Berggren, död 1839.

N. w. är Carl Peter Jungberg, förut regementspastor wid flottan.

Commisistrar hafwa warit: Zans Wingård, † 1730; Jöns Roselius, † 1733; Peter Nedergård, † 1740; Jo-

han Gedelius, † 1769; Lars Liberg, † 1800; Niclaus Öberg, † 1833. Alla dessa dogo såsom comministrar i Dwille. Nuwarande är Berndt Jönsson.

Afståndet från Dwille kyrka till Uddewalla är $5\frac{1}{2}$ och till Strömstad 6 mil. Postadressen är: Uddewalla.

Rättelser.

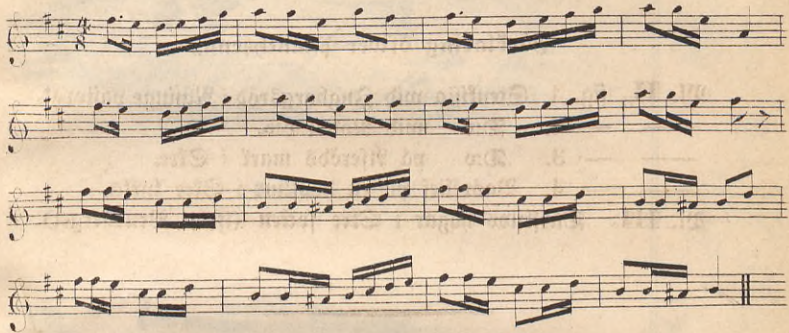
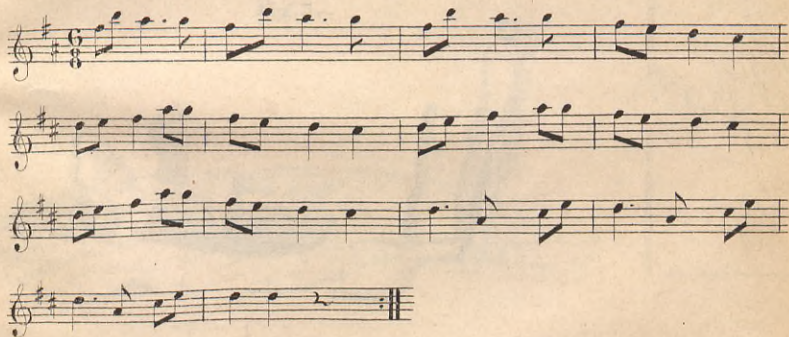
Sid.	rad.	får:	läs:
10	5	Chiniter	Chiner
17	13	Bragniart	Brogniart
18	12	(Chiniter)	(Chini)
30	8	Arvaris	Arvalis
—	13	Amphiarus	Amphiorus
33	4	Patentilla	Potentilla
83	27	aföningsför	aföingsför
87	3	någon stor	någon stationär stor
90	16	tum	tum från knut till knut
91	26	fillbugser	fillbugser
103	1	1000	2000
—	29	upplysningar	upplysningar, äfwen som ifrån Greb- bestad, Bjellbacka och flere orter.
115	Förteckningen på Lagmännen, ifrån och med C. E. Tellander till P. Solmertz, utgår; i stället läses: Anders Daniel Stjernflo, Lagman i Bohuslän 1714, affattes 1730. Melchior Friedenreich, afgick med Landshöfdings wärldighet år 1743. Carl Axel Liljecretz, Friherre, Lagman i Bohus- län 1743—1760; efterträddes af Sten Ederfelt, som tog affed 1772; efter honom kom Joh. Christian Abelsköld, förut kallad Thomee, 1772—1798. Jonne l'Orange, † 1804. Johan Boheman, 1805—1834. Sven Fredr. Lindeqwist, Lagman i Halland, utöf- wade samma embete äfwen i Bohuslän ifrån 1837 till 1842. Nuvarande Lagman är Pehr Solmertz.		
Sid.	rad.	får:	läs:
125	37	spetsen	spetsen och med tillhjelp af Westgö- tha Cavalleri
166	22	på	och
180	17	1778	1718
182	28	Lamberg	Lomberg
192	32	anledning	anledning
197	31	nedstjunkt	nedstjunkt
216	13	folkmäng	folkmängd
231	16	Timmerhällsmoar	Timmerhultsmoar
247	24	äger	åga
255	21	Stogar	Stogar
På några ställen får: århundra, läs: århundrade			

Tillägg wid Tanums beskrifning.

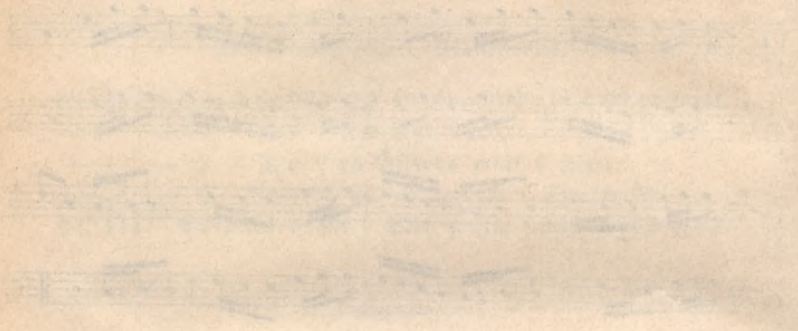
En runsten, med en rad Anglofahiska runor, är lagd till bro wid en väg nära Kalleby i Tanums socken. Inskriften är ibland de swärlästa, och man får af den ingen mening. Den är aftecknad uti Nord. Forul. af Liljegren och Brunius, häftet VI.

Sörklaring öfwer Plancherne.

- Pl. II, fig. 1. Stenlista wid Ingborgsröd i Näsinge pastorat.
 — — — 2. D:o wid Röd i d:o.
 — — — 3. D:o på Åseröds markt i Ekee.
 — — — 4. Vasrelief på en doppsunt i Ekee kyrka.
- Pl. III. Dårfskilds högar i Ekee socken (ifrån Brudberget).

Hallingen.**Fiskar dansen.**

Hallungur

Þekna dætur

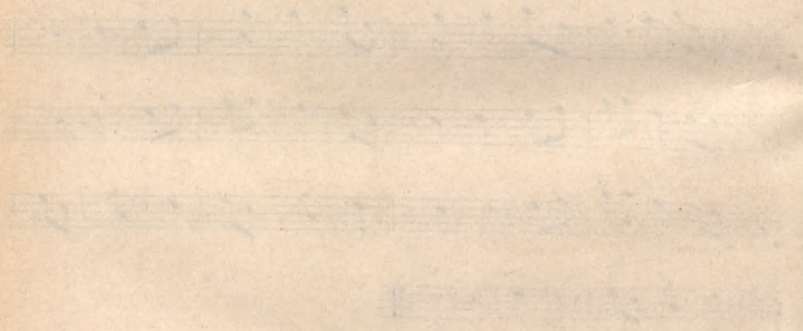

Fig. 1.

Fig. 2.

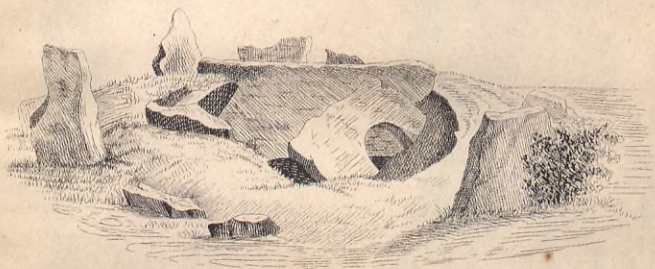
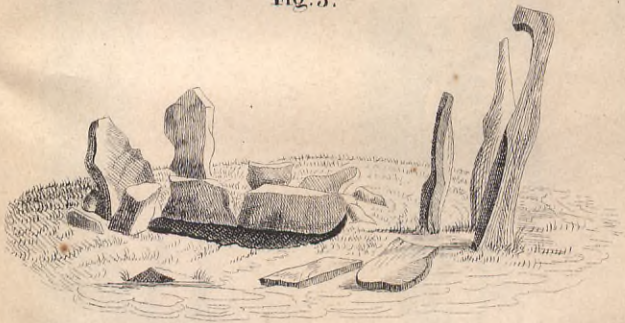
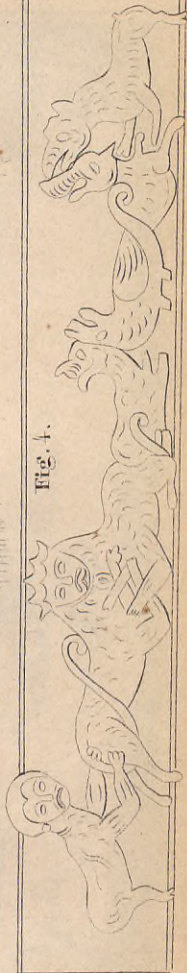

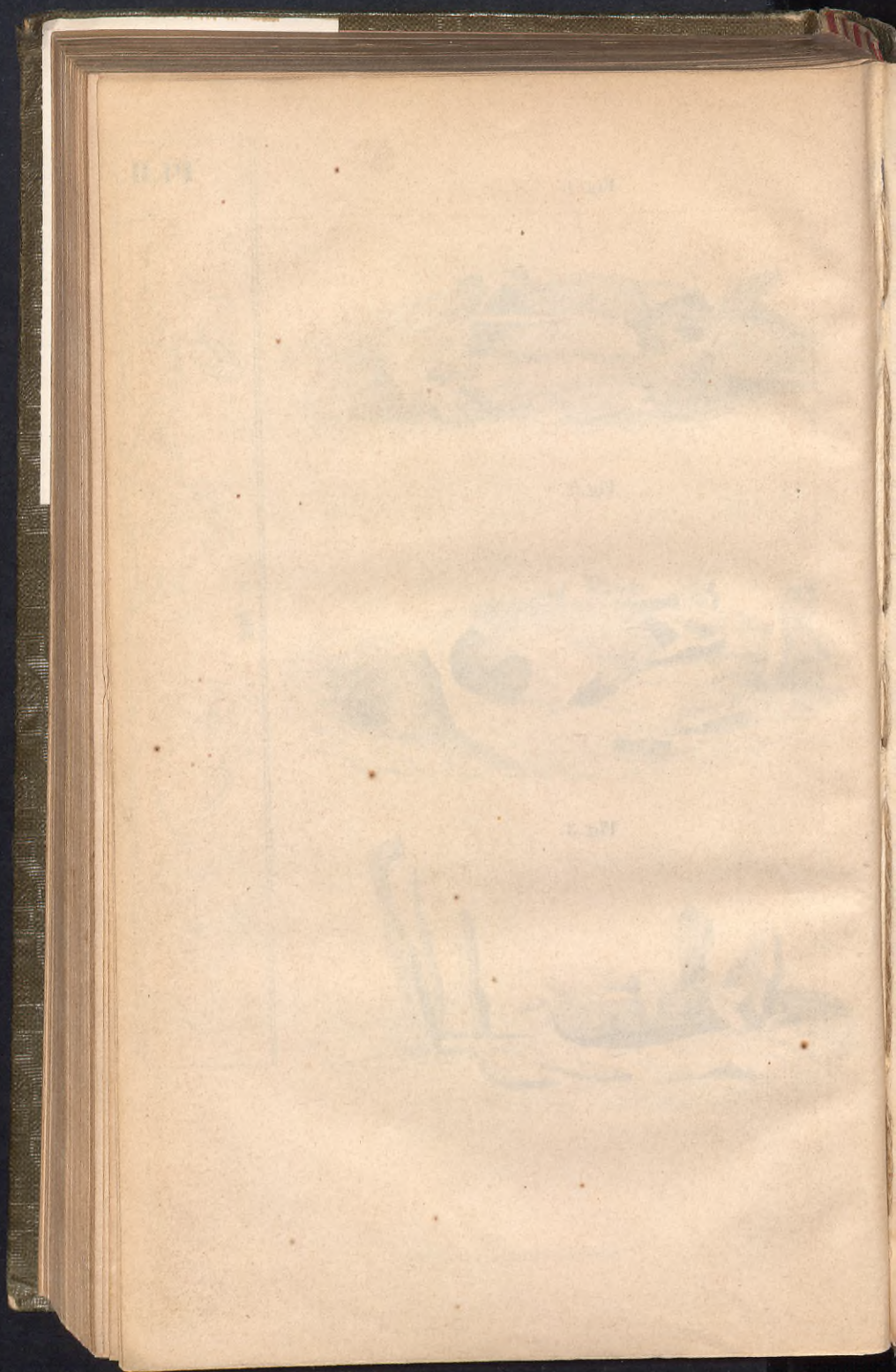
Fig. 3.

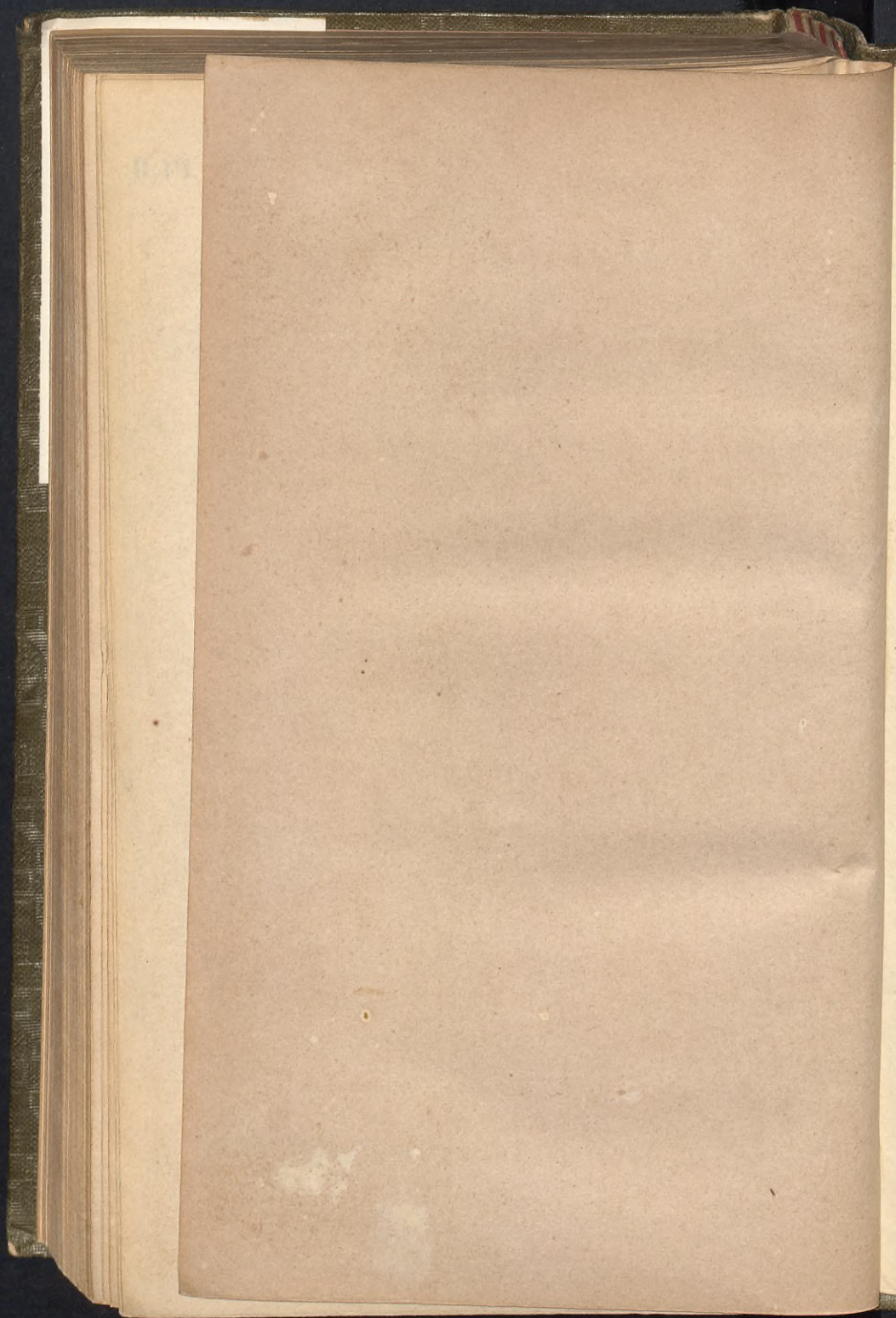
Pl. II.

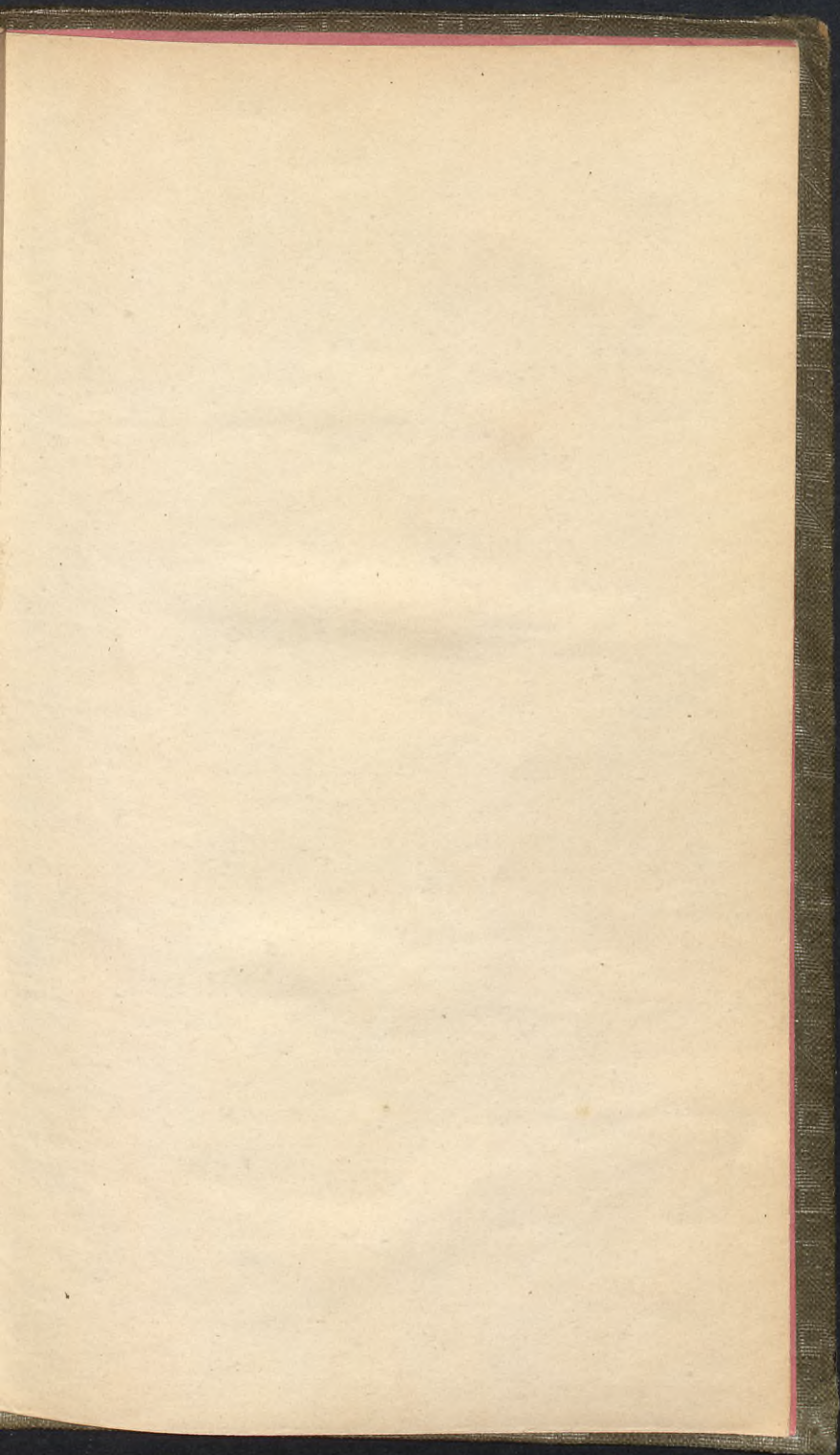
Fig. 4.

6000207912

Göteborgs universitetsbibliotek

